Er-Reddu Ale'l Cehmiyye

Cehmiyye'ye Reddiye

الرد على الجهمية

Ebû Saîd Osmân b. Saîd b. Hâlid ed-Dârimî

neda YAYINLARI

NEDÂ

Yayın No: 61

Kitabın Özgün Adı: الرَّدُّ عَلَى الْجَهْمِيَّةِ

Kitabın Adı: *Cehmiyye'ye Reddiye*

Müellif: *Osman b. Saîd ed-Darimî*

Dipnotlar: *Ebu Âsım eş-Şevâmmî el-Eserî*

Tercüme: *Mustafa Özenli*

Tashih&Redakte: *Abdullah Yıldırım*

Kapak Tasarım: *Ebyar TURAB*

Baskı: *Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.*

Göztepe mah. Bosna cd. No:11 Bağcılar/İSTANBUL

Tel: 0 212 446 88 46

Matbaa Sertifika No:*45522*

Baskı Tarihi: *Haziran/2020*

Genel Dağıtım

İhlas Kitabevi

Şükran Mh. Başarali Cad. No:6

Rampalı Çarşı No:12 Meram/KONYA

Tel: 0 332 350 4687

0 541 834 0273

www.ihlaskitabevi.com

(ER-REDDU ALE'L CEHMİYYE)

CEHMİYYE'YE REDDİYE

Osman b. Saîd ed-Darimî

www.nedakitap.com

Hutbetu'l Hace

Hamd, ezelden ebede dek yalnızca Allah'a özgüdür. O'nu över ve O'ndan Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'i, O'nun ehli beytini ve sahabilerini rahmetiyle kuşatmasını dileriz. Allah *(subhanehu ve teala)* şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler! Allah'tan sakınılması gerektiği gibi sakının. Sizler, kesinlikle müslüman olarak ölün." (Ali İmran, 102)

"Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratan, ondan eşini var eden ve o ikisinden birçok erkekler ve kadınlar vücuda getirip (dünyanın dört bir tarafına) yayan Rabbinizden (emir ve nehiylerine riayetsizlikten) sakının. Adını anarak birbirinizden dilekler dilediğiniz Allah'tan ve sıla-i rahmi kesmekten korkun. Hiç şüphesiz ki O, sizin üzerinize Rakîb'tir. (Nisa, 1)

"Ey iman edenler! Allah'tan (emir ve nehiylerine riayetsizlikten) sakının ve doğru olan sözü söyleyin ki Allah, yaptığınız amelleri kabul etsin ve günahlarınızı affetsin. Allah ve Resulüne itaat eden, elbette ki bütün büyük emel ve beklentilerini elde etmiştir." (Ahzab, 71)

Bütün hitap ve kitapların başında ifade edilmesi sünnet olan "hamd ve salât" fasılasını ifa ettikten sonra...

En doğru söz, Allah'ın kelamı ve en müstakim yol, Muhammed *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in rehberlik ettiği yoldur. Yoldan saptıran en şerli şeyler, dinde sonradan çıkartılan şeylerdir. (Din adına başlı başına bir ibadet olması amacıyla) dinde sonradan çıkartılan her şey bidattir. Her bidat sapkınlıktır. Ve hiç şüphesiz ki, her sapkınlık azaba müstahaktır.

Musannifin Tercemesi

Hâfız ez-Zehebî "Siyeru A'lâmi'n Nubelâ"da (13/319) şunları söylemiştir:

ed-Dârimî. Osmân b. Saîd b. Hâlid b. Saîd. İmam, allâme, hâfız, nâkıd (sağlamı çürükten ayıran), o diyarın şeyhi. Ebû Saîd. et-Temîmî, ed-Darimî es-Sicistânî. Büyük "el-Müsned"in ve birçok eserin musannifi.

İki yüz yılından biraz önce dünyaya gelmiştir. Hadis talebi için birçok bölgeyi dolaşmıştır.

Ebu'l Yemân, Yahyâ b. Sâlih el-Vehâzî, Saîd b. Ebî Meryem, Müslim b. İbrâhîm, Abdulğaffâr b. Dâvûd el-Harrânî, Süleymân b. Harb, Ebû Seleme et-Tebûzkî, Nuaym b. Hammâd, el-Leys'in kâtibi Abdullah b. Sâlih, Muhammed b. Kesîr, Müsedded b. Müserhed, Ebû Tevbe el-Halebî, Abdullah b. Racâ el-Ğadânî, Ebû Ca'fer en-Nufeylî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Alî b. el-Medînî, İshâk b. Râhûye, Ferve b. el-Meğrâ, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Yahyâ el-Hammânî, Sehl b. Bekkâr, Ebu'r Rabî' ez-Zehrânî, Muhammed b. el-Minhâl ve el-Heysem b. Hârice'den; ayrıca Harameyn'de, Şam'da, Mısır'da, Irak'ta, Cezîre'de ve Acem topraklarında birçok kimseden hadis işitmiştir.

Bişr el-Merîsî'ye reddiye hususunda bir kitap, Cehmiyye'ye reddiye hususunda da bir kitap kaleme almıştır ki bu iki kitap bize rivâyet edilmiş bulunmaktadır.

Hadis ve hadis illetleri ilmini zamanındaki kimselere uyarak Alî'den, Yahyâ'dan ve Ahmed'den almıştır. Sünnet'e çok bağlıydı. Münazarada yetenekliydi.

Ondan Ebû Amr Ahmed b. Muhammed el-Hîrî, Muhammed b. İbrâhîm es-Sarrâm, Muemmil b. el-Huseyn, Ahmed b. Muhammed b. el-Ezher, Muhammed b. Yûsuf el-Herevî, Ebû İshâk b. Yâsîn, Muhammed b. İshâk el-Herevî, Ahmed b. Muhammed b. Abdûs et-Tarâifî, Ebu'n Nadr Muhammed b. Muhammed et-Tûsî el-Fakîh, Hâmid er-Raffâ, Ahmed b. Muhammed el-Anberî ve Ebu'l Fadl Ya'kûb el-Karrâb, ayrıca Herât ve Neysâbûr ehlinden birçok kimse hadis rivâyet etmiştir.

el-Hâkim şöyle demiştir: Muhammed b. el-Abbâs ed-Dabbî'yi şöyle derken işittim: Ebu'l Fadl Ya'kûb b. İshâk el-Karrâb'ı şöyle derken işittim: "Osmân b. Saîd gibisini görmedik. Osmân da kendi gibisini görmemiştir. O edebiyatı İbnu'l A'râbî'den, fıkhı Ebû Ya'kûb el-Buveytî'den, hadisi İbn Maîn ve İbnu'l Medînî'den aldı. Bu ilimlerin hepsinde öne geçti. Allah ona rahmet etsin."

Ebû Hâmid el-A'meşî şöyle demiştir: "Muhaddisler arasında Muhammed b. Yahyâ, Osmân b. Saîd ve Ya'kûb el-Fesevî gibisini görmedim."

Ebû Abdullah b. Ebî Zehl şöyle demiştir: Ebu'l Fadl el-Karrâb'a "Osmân b. Saîd ed-Dârimî'den daha fazîletlisini gördün mü?" diye sordum. Başını eğip bir süre sessiz kaldı. Dedi ki: "Evet. İbrâhîm el-Harbî. Biz birçok kez ed-Dârimî'nin meclisinde bulunduk. Bir defasında Emir Amr b. el-Leys onun yanına uğradı ve ona selam verdi. Bunun üzerine o 've aleykum/size de' dedi ve 'Bize Müsedded tahdis etti' diye devam etti. Selamı almanın ötesinde bir şey yapmadı."

İbn Abdûs et-Tarâifî şöyle demiştir: "Osmân b. Saîd'in yanına -yani Herât'a- yolculuk etmek istediğim zaman İbn Huzeyme'ye vardım. Ondan benim aracılığımla ona bir mektup yazmasını istedim. O da yazdı. Derken iki yüz seksen yılının Rebiülevvel ayında Herât'a girdim. Mektubu ona ulaştırdım. Mektubu okudu. Sonra beni merhabaladı. İbn Huzeyme'nin hâlini sordu. Sonra 'Ne zaman geldin sen delikanlı?' diye sordu. Ben de 'Ğaden (yarın/sabah)' diye cevap verdim. Bunun üzerine dedi ki: 'O zaman sen bugün dön. Çünkü daha gelmemişsin. Dön ki yarın gelebilesin.'"[1]

Ahmed b. Muhammed b. el-Ezher şöyle demiştir: Osmân b. Saîd ed-Dârimî'yi şöyle derken işittim: "Muhammed b. el-Huseyn es-Siczî yanıma geldi. Yezîd b. Hârûn'dan ve Ca'fer b. Avn'dan mektup yazıp getirmişti. Dedi ki: 'Ey Ebû Saîd! Yanıma gelip benden kendilerine hadis tahdis etmemi istiyorlar. Ben de onları geri çeviremeyeceğimden korkuyorum.' Ben de

---

[1] Metinde geçen غدا/ğaden kelimesi hem fecir ile güneşin doğması arasındaki vakit manasına hem de yarın manasına gelebilmektedir. Osmân b. Saîd, İbn Abdûs'un birinci manayı kastederek kullandığı kelimeyi ikinci manaya yorarak onunla şakalaşmıştır. (Mütercimin Notu)

'Neden?' diye sordum. Dedi ki: 'Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in "Kime bir ilim sorulur da onu gizlerse ona ateşten bir gem vurulur" buyruğundan dolayı.' Dedim ki: 'Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* bunu bildiğin bir ilim hakkında söylemiştir, sen ise bu ilmi bilmiyorsun.'"

Ya'kûb el-Karrâb şöyle demiştir: "Osmân b. Saîd ed-Dârimî'yi 'Kur'ân'ın yaratılmış olduğu görüşüne icâbet eden hiç kimseden hadis tahdis etmemeye niyet ettim' derken işittim. Gerçekten de o bundan önce (yani bu görüşe icâbet eden birinden hadis tahdis etmeden) vefat etti."

Ben (ez-Zehebî) derim ki: Bu görüşe takiyye amacıyla icâbet eden kimse hakkında bir beis söz konusu değildir. Onun hadisini terk etmek doğru olmaz.

Yine ben derim ki: Osmân ed-Dârimî bidatçilerin gözlerinde bir dikendi. Söylendiğine göre Muhammed b. Kerrâm'a karşı kıyam eden ve onu Herât'tan kovan da o idi.

Osmân b. Saîd şöyle demiştir: "Kim Şu'be'nin, Süfyân'ın, Mâlik'in, Hammâd b. Zeyd'in ve Süfyân b. Uyeyne'nin hadislerini toplamazsa hadis konusunda iflas etmiş biridir." O bu sözüyle bu kimsenin hâfızların derecesine ulaşamayacağını anlatmak istemiştir.

Şüphe yok ki bu beşinin ilmini kendisinde toplayan, bu beşinin hadislerinin tamamını bilen, bu hadisleri gerek âlî gerekse nâzil olarak yazan ve illetlerinden anlayan kimse Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in sünnetinin yarısını, hatta bundan daha fazlasını öğrenmiş demektir. Zamanımızda bunu, hatta bunun bir kısmını gerçekleştiren yoktur. Allah'tan bağışlanma dileriz.

Aynı şekilde bir kimse sadece es-Sevrî'nin hadislerini toplamak istese, onun hadislerini uzun uzun kendi isnadlarıyla yazsa, sahihini sakîminden ayırt etse şüphesiz onun müsnedi on cilt gelir. Fakat bugün hadis işi sadece altı kitapla, Ahmed b. Hanbel'in "el-Müsned"iyle, Beyhakî'nin "es-Sünen"iyle ilgilenmekten, bunların metinlerinin ve isnadlarının zabtını yapmaktan ibârettir. Diğer taraftan kişi Rabbinden korkmadığı ve hadisi din edinmediği sürece bunlardan faydalanamaz. Şimdi ağlayacak kimse hadis ilmine ve onun âlimlerine ağlasın! Saf İslâm başladığı gibi garip bir

hâle döndü. Şimdi kişi boynundaki bağı çözüp cehennemden kurtulmaya çalışsın. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir.

Ayrıca ilim çokça rivayette bulunmak değildir. İlim Allah'ın kalbe attığı bir nurdur. İlmin şartı ittibâdır, hevâdan ve bidatçilikten kaçmaktır. Allah bizi de sizi de kendisine itaat etmeye muvaffak kılsın.

İbn Maîn'in yâreni muhaddis Yahyâ b. Ahmed b. Ziyâd el-Herevî şöyle demiştir: "Rüyamda birinin sanki 'Osmân b. Saîd -yani ed-Dârimî- büyük bir pay sahibidir' dediğini gördüm."

Muhammed b. el-Münzir Şükr şöyle demiştir: "Ebû Zur'a er-Râzî'ye Osmân b. Saîd'i sordum da onun 'O güzel eserler kaleme almakla rızıklandırılmıştır' dediğini işittim."

Ebu'l Fadl el-Cârûdî şöyle demiştir: "Osmân b. Saîd hayatında da vefatından sonra da kendisine uyulan bir imamdı."

Muhammed b. İbrâhîm es-Sarrâm şöyle demiştir: Osmân b. Saîd'i şöyle derken işittim: "Biz bu sıfatların nasıl olduğunu söylemeyiz. Yine onları yalanlamayız ve tefsir etmeyiz."

Yine bize Osmân b. Saîd ed-Dârimî'den ulaştığına göre ona haset eden büyük bir adam ona "İlim olmasa sen nesin ki?' demiş. O da adama "Kötülemek istedin ama bu (sözün) bir övgü hâlini aldı" diye cevap vermiş.

Bize el-Hasen b. Alî haber verdi, dedi ki: Bize Abdullah b. Ömer haber verdi, dedi ki: Bize Ebu'l Vakt es-Siczî haber verdi, dedi ki: Bize Ebû İsmâîl el-Ensârî haber verdi, dedi ki: Bize Muhammed b. Ahmed el-Cârûdî, Yahyâ b. Ammâr ve Muhammed b. Cibrîl yazdırarak tahdis etti, bir de bize Muhammed b. Abdurrahmân haber verdi, dediler ki: Bize Herâtlı Ebû Ya'lâ Ahmed b. Muhammed el-Vâşıkî haber verdi, dedi ki: Bize Osmân b. Saîd ed-Dârimî haber verdi, dedi ki: Bize Yahyâ el-Hammânî haber verdi. Onun İbn Numeyr'den, onun Mücâlid'den, onun eş-Şa'bî'den, onun Câbir'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: "Mûsâ size görünse de siz onu takip edip beni bıraksanız şüphesiz doğru yoldan sapmış olursunuz. Eğer o hayatta olsaydı ve nübüvvetimi görseydi mutlaka bana tâbî olurdu." Bu garîb bir hadistir. Ayrıca Mücalid'in hadisi zayıftır.

Osmân *(rahimehullah)*'ın "en-Nakd" kitabındaki sözleri arasında şu da vardır: "Müslümanların tamamı Allah Teâlâ'nın Arşının üzerinde ve semalarının yukarısında olduğu görüşündedir."

Derim ki: Bu konudaki en açık şey Allah azze ve celle'nin *"Rahmân Arş'a istivâ etmiştir" (Tâhâ, 5)* buyruğudur.

Bu geldiği gibi kabul edilmelidir. Nitekim selefin bilinen mezhebi de budur. Kişi, tartışmadan ve Mutezile'nin tevillerinden sakındırılır. *Rabbimiz! İndirdiğine iman ettik ve resûle tâbî olduk. (Âli İmrân, 53)*

Ya'kûb b. İshâk şöyle demiştir: Osmân b. Saîd'i şöyle derken işittim: "İsmi gündemde olan kimselerden kim bu konuya[2] dalmışsa mutlaka gözden düşmüştür. El-Kerâbîsî önceden gündemde olduğu hâlde gözden düşmüştür. Öyle ki adı anılmaz olmuştur. Bizim yanımızda hâfız ve bilgili bir adam vardı. Süleymân b. Harb ve Basra'daki şeyhler ona ikramda bulunurdu. O benim de arkadaşım ve yoldaşım idi. -Sonra onun bu konuda kelâma girdiğini kastetti- Bunun sonucunda gözden düştü."

Eş-Şâşî'nin yâreninin oğlu el-Hasen şöyle demiştir: "Ebû Dâvûd es-Sicistânî'yi Osmân b. Saîd hakkında 'Biz hadisi ondan öğrendik' derken işittim."

Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. Yûnus şöyle demiştir: "Osmân ed-Dârimî iki yüz seksen yılının Zilhicce Ayı'nda vefat etti."

İshâk el-Karrâb ve başkaları da onun vefatını bu şekilde tarihlendirmişlerdir. Ebû Abdullah ed-Dabbî'nin hocalarından onun iki yüz seksen iki yılında vefat ettiğini rivâyet etmesine gelince bu açık bir vehimdir.

Bize Ömer b. Abdulmun'im kıraat yoluyla haber verdi. Onun Ebu'l Kâsım b. el-Huristânî'den, onun Ebû Nasr Ahmed b. Ömer el-Hâfız'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Bize Abdurrahmân b. el-Ahnef haber verdi, dedi ki: Bize İshâk b. Ya'kûb el-Karrâb haber verdi, dedi ki: Bize Mu-

---

[2] Kur'ân'ın yaratılmış olup olmadığı ya da Kur'ân'ı telaffuzun yaratılmış olup olmadığı meselesinden söz etmektedir. Nitekim el-Kerâbîsî'den kulların Kur'ân'ı telaffuzunun yaratılmış olduğunu savunduğu rivâyet edilmiştir. (Mütercimin Notu)

hammed b. el-Fadl el-Müzekkî haber verdi, dedi ki: Bize Muhammed b. İbrâhîm es-Sarrâm haber verdi, dedi ki: Bize Osmân b. Saîd el-Hâfız tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Sâlih tahdis etti. Onun Leys b. Sa'd'dan, onun Yahyâ b. Saîd'den, onun Hâlid b. Ebî İmrân'dan, onun Ebû Ayyâş b. Ebî Mihrân'dan, onun Ebû Hureyre'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: "Âdemoğlunun kalbi Rahman azze ve celle'nin parmaklarından iki parmak arasındadır."

Bu çok garîb bir hadistir. Metin ise birçok vecihten rivâyet edilmiştir. Sahîh-i Müslim'de de yer almaktadır.

El-Hâkim Ebû Abdullah şöyle demiştir: "ed-Dârimî Sicistanlıdır. Herât'a yerleşmiştir. Mısır'da İbn Ebî Meryem'den ve Ebû Sâlih'ten, Hicâz'da İbn Ebî Uveys'ten, Basra'da Süleymân b. Harb'den, Muhammed b. Kesîr'den ve Ebû Seleme'den, Kûfe'de Ebû Ğassân'dan ve Ahmed b. Yûnus'tan, Şâm'da Yahyâ b. Sâlih'ten, er-Rabî' b. Ravh'tan ve Yezîd b. Abdurabbihî'den hadis işitmiştir.

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

Rabbim Rahmetinle Kolaylaştır ve Yardım Et

Bize Ebu'l Mekârim Abdulazîm b. Abdullatîf b. Ebû Nasr eş-Şerâbî el-Isbehânî bize gönderdiği mektupta haber verdi, dedi ki: Bize Şeyha Ümmü's Subh Dav'u'n Nisâ binti Ebu'l Feth Abdurrazzâk b. Muhammed b. Sehl eş-Şerâbî, ona beş yüz altmış yedi yılının Rebîulâhir'inde verdiğim kırâatimle haber verdi, dedi ki: Bana babam İmam Ebu'l Feth Abdurrazzâk, Isbehân'daki evimizde kıraat yoluyla, beş yüz yirmi dokuz yılının Safer'inde haber verdi, dedi ki: Bize Şeyh İmam Necmulhutabâ (Hatiplerin Yıldızı), Herât'ın karyelerinden biri olan Basa'da ikâmet eden Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Müzekkir el-Herevî ona orada semâının aslından Hâfız Ebu'l Feth b. Semkeveyh'in yazısıyla okuduklarım arasında tahdis etti, ona dedim ki: Size Şeyh Fakîh Ebû Ravh Sâbit b. Muhammed el-Ezdî es-Sa'dî dört yüz elli altı yılının aylarında haber verdi, dedi ki: Bize babam Ebû Muhammed Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. el-Fadl haber verdi, dedi ki: Bize Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. İbrâhîm el-Kuraşî'nin tahdis ettiğine göre İmam Ebû Saîd Osmân b. Saîd onlara tahdis edip şöyle demiştir:

Göklerde ne varsa, yerde ne varsa, ikisi arasında ne varsa, toprağın altında ne varsa hepsi kendisinin olan, gaybı bilen, göklerde ve yerde zerre ağırlığı kadar bir şey kendisine gizli kalmayan, yarattıklarının gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilen, onların kazandıklarını da bilen Allah'a hamd olsun. O'na her türlü hamd ile hamd ederiz. O'nu, O kendisini nasıl vasfetmişse, Resûl O'nu nasıl vasfetmişse öyle vasfederiz.

O; Rahmân (Çok Merhametli), Rahîm (Merhameti Bol), Karîb (Yakın), Mucîb (Dualara İcâbet Eden), Mütekellim (Konuşan), Kâil (Söyleyen), Şâî (İsteyen) ve Mürîd (Dileyen) olan, her dilediğini yapan, her şeyden önceki Evvel, her şeyden sonraki Âhir'dir. Önce de sonra da emir O'na âittir. Yaratmak ve buyurmak O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir! En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde ne varsa O'nu tesbih eder. O Azîz'dir (İzzet Sahibidir), Hakîm'dir (Hüküm ve Hikmet Sahibidir). Daraltır ve genişletir. Konuşur. Râzı olur, hoşnutsuzluk gösterir ve öfkele-

nir. Sever, buğzeder ve hoşlanmaz. Güler. Emreder ve yasaklar. Kerîm bir vechin (yüzün), işiten bir işitişin, gören bir görüşün, açık bir sözün, iki elin, iki kabzanın, kudretin, hâkimiyetin, büyüklüğün ve ezelî ilmin sahibidir. O hep böyleydi ve hep böyle kalacaktır. Arşı üzerine istivâ etmiş ve yarattıklarından ayrılmıştır. Onların hiçbir sırrı O'na gizli kalmaz. İlmi onları kuşatmıştır. Görüşü onlara nüfûz etmiştir. O'nun benzeri bir şey yoktur. O Semî'dir (İşitendir), Basîr'dir (Görendir).

İşte biz bu Rabbe inanıyoruz. O'na ibâdet ediyoruz. O'na namaz kılıyor ve secde ediyoruz. İbâdetini bu sıfatlara sahip olmayan bir ilâha yönlendiren kimse Allah'tan başkasına ibâdet etmektedir. Onun ibâdet ettiği şey ilâh falan değildir. Tanımıyoruz öyle bir ilâhı, bağışlamasını da ummuyoruz. Şehâdet ederiz ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Tektir ve ortağı yoktur. Muhammed de O'nun kulu ve resûlüdür. Onu vahyi ve risâleti için ayırmış, onu yarattıkları arasından yarattıkları için seçmiştir. Ona açık kelâmını ve azîz kitabını indirmiştir. O ki ona ne önünden ne de arkasından bâtıl gelemez. Hakîm ve Hamîd olan tarafından indirilmiştir. O ki kendisinde hiçbir eğrilik bulunmayan, en doğru olana ileten, müminleri müjdeleyen, öncekilerin ve sonrakilerin haberini içeren, ibretleri bitmeyen, ilginçlikleri tükenmeyen, yaratılmamış olan ve herhangi bir yaratılmışa mensup olmayan bir Kur'ân'dır. Onu Rûh-u Emîn, Hakîm ve Alîm olanın katından senin kalbine uyarıcılardan olasın diye indirmiştir. O şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz sana bu Kur'ân, Hakîm ve Alîm olan katından verilmektedir." (Neml, 6)

"Onu Rûh-u Emîn senin kalbine uyarıcılardan olasın diye açık bir Arapça ile indirmiştir." (Şuarâ, 193-195)

Onu dile getiren doğru söyler. Ona yapışan dosdoğru bir yola iletilir.

Sonra O, Nebîsi *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e *"Ve bir Kur'ân ki onu, onu insanlara ağır ağır okuyasın diye parçalara ayırdık ve onu peyderpey indirdik" (İsrâ, 106)* buyurmuştur. Nebîsi de onu O'nun emrettiği gibi okumuştur. Gizliden ve açıktan O'na davet etmiştir. Müşrikler açık kılınmış âyetleri işittikleri zaman "sihirbaz", "kâhin", "şâir" ve "kendisine öğretilen" demişlerdir.

"Onlardan ileri gelenler 'Yürüyün ve ilahlarınız uğrunda sabredin, şüphesiz bu istenilen şeydir' diye harekete geçtiler. 'Biz son dinde bunu işitmedik. Bu ancak sonradan uydurulmuş bir şeydir.'" (Sâd, 6-7)

"Bu ancak beşer sözüdür." (Müddessir, 25)

"Dilesek bunun benzerini söyleriz. Bu ancak öncekilerin efsaneleridir." (Enfâl, 31)

Yine onlar *"Bu ancak onun uydurduğu bir iftirâdır, başka kimseler de ona bu hususta yardım etmiştir" (Furkân, 4)* demişlerdir.

"Yine dediler ki: Bunlar başkalarından yazdığı, sabah akşam kendisine okunan öncekilerin efsaneleridir." (Furkân, 5)

"Ona ancak yaratılmış bir beşer yaratılmış bir kelâmı öğretmektedir."

Bunun üzerine Allah *(azze ve celle)* onların sözlerini yalanladı. İddialarını çürüttü. Allah Teâlâ *"Gerçekten bir zulüm ve bir yalan ile geldiler" (Furkân, 4)* buyurdu. Yine Allah Teâlâ şöyle buyurdu: *"De ki: Onu göklerdeki ve yerdeki sırları bilen indirdi. Şüphesiz O Ğafûr'dur (Çok bağışlayandır), Rahîm'dir (Çok merhamet edendir)." (Furkân, 6)*

"De ki: Onu Rûhu'l Kudüs Rabbinden hak ile iman edenlerin ayaklarını sâbit kılmak için, müslimlere bir hidâyet ve müjde olarak indirdi." (Nahl, 102)

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Kendisine saptıkları kişinin dili Arapça değildir. Bu ise açık bir Arapçadır." (Nahl, 103)*

Sonra şöyle buyurmuştur: *"De ki: İnsanlar ve cinler Kur'ân'ın mislini getirmek üzere birleşseler birbirlerine destek olsalar bile onun mislini getiremezler." (İsrâ, 88)*

Sonra onların tamamını -şâyet sözlerinde sâdık iseler- gerek kafalarından uydurarak, gerekse hatiplerden, şâirlerden ve başka kimselerden öğrenerek Kur'ân'ın mislini getirmeye teşvik etmiştir.

Allah tebâreke ve teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Onun gibi on uydurulmuş sûre getirin ve Allah'tan başka gücünüzün yettiği kim varsa çağırın şâyet doğru sözlü iseniz." (Hûd, 13)*

"Onun gibi bir sûre getirin." (Yûnus, 38)

"Eğer kulumuza indirdiğimizden şüphe içindeyseniz onun gibi bir sûre getirin ve Allah'tan başka şahidlerinizi de çağırın doğru söyleyenler iseniz. Bunu yapamıyorsanız -ki asla yapamayacaksınız- yakıtı insanlar ve taşlar olan ve kâfirler için hazırlanmış olan ateşten sakının." (Bakara, 23-24)

Buna rağmen cinler ve putperestlerle iki kitabın âlimleri de dâhil olmak üzere arabıyla acemiyle bütün insanlar tek bir sûre hatta bir sûreden daha azını getirememişlerdir. Eğer bir sûre getirmeye kâdir olduklarını bilselerdi şahidlerini buna çağırırlardı. Hatiplerine, şâirlerine, hahamlarına, papazlarına, kâhinlerine ve sihirbazlarına; Kur'ân'ın benzeri bir sûre getirmeleri için, böylece Muhammed *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'i yalanlayarak ortaya attıkları iftirayı doğrulamak için değerli mallarını ve diğer varlıklarını sunarlardı.

Fakat bir yaratılmış Yaratıcı'nın kelâmının mislini nasıl getirecektir ki? Allah Teâlâ "Asla yapamayacaksınız!" buyurmuşken buna nasıl güç yetirecektir? Yani kıyâmet gününe kadar yapamayacaksınız! O'nun bir misli olmadığı gibi kelâmı gibi de bir kelâm yoktur.

Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* insanları Allah'a, O'nun kitabına ve kelâmına gizliden ve açıktan davet etti. Bunu yaparken onlardan gelen ezalara katlandı, bunlara sabretti. Tâ ki Allah onu üstün getirdi, izzetli kıldı. Ona yardımını indirdi. Bunun üzerine o Arapların ve Acemlerin yüzlerine kılıçla vurdu. Sonunda zelîl düştüler. Hâkimiyet altına girdiler. İsteyerek ya da istemeyerek İslâm'a girdiler. Hem hayatı boyunca hem vefatından sonra istikâmet üzere oldular. Ne bir kâfir ne de İslâm'a sığınan bir münâfık içinde barındırdığı küfrü ve nübüvveti inkâr inancını kılıçtan korktuğundan ve rezil olmaktan endişelendiğinden dolayı açığa vurmaya cesâret edemiyordu. Bilakis onlar müslümanlar arasında keder ile dolaşıyorlardı. Onlar arasında istemeye istemeye yaşıyorlardı. Zamanlardan bir zaman durum böyleydi. Kureyş kâfirlerinden sonra bu konuda (yani Kur'ân'ın yaratılmışlığı konusunda) bir şeyi açıktan dillendirenlerin ilki

Basra'da el-Ca'd b. Dirhem,[3] Horasan'da Cehm[4] oldu. Onlar bu görüşleri hususunda Kureyş kâfirlerine uydular. Sonra Allah Cehm'i en feci şekilde öldürdü. el-Ca'd'a gelince Hâlid b. Abdullah el-Kasrî[5] onu yakaladı ve onu Vâsıt'ta Kurban Bayramı günü kendisiyle birlikte bayram namazına iştirak eden müslümanların gözleri önünde boğazladı. Bundan dolayı kimse onu kınamadı. Hiç kimse onu eleştirmedi. Aksine onun bu fiilini güzel gördüler. Bu görüşünü doğru buldular.

١- حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَغْدَادِيُّ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَبِيبِ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، حَبِيبِ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ قَالَ: خَطَبَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْقَسْرِيُّ بِوَاسِطَ يَوْمَ الْأَضْحَى، فَقَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ ارْجِعُوا فَضَحُّوا، تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنَّا وَمِنْكُمْ؛ فَإِنِّي مُضَحٍّ بِالْجَعْدِ بْنِ دِرْهَمٍ، إِنَّهُ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ لَمْ يَتَّخِذْ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا، وَلَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى تَكْلِيمًا، وَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يَقُولُ الْجَعْدُ بْنُ دِرْهَمٍ عُلُوًّا كَبِيرًا. ثُمَّ نَزَلَ فَذَبَحَهُ»

1- Bize el-Kâsım b. Muhammed el-Bağdâdî tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Muhammed b. Habîb b. Ebî Habîb tahdis etti. Onun babasından, onun dedesi Habîb b. Ebî Habîb'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Hâlid b. Abdullah el-Kasrî Vâsıt'ta Kurban Bayramı günü bir hutbe îrâd edip şöyle dedi: 'Ey insanlar! Dönün ve kurbanlarınızı kesin! Allah bizden ve sizden kabul buyursun! Ben de el-Ca'd b. Dirhem'i kurban edeceğim. Çünkü o Allah'ın İbrâhîm'i halîl edinmediğini ve Mûsâ ile ger-

---

[3] el-Ca'd b. Dirhem: Şam ehlindendir ve Mervân el-Himâr'ın eğitmenidir. Cehmiyye'nin kendisine nispet edildiği el-Cehm b. Safvân'ın hocasıdır. Tercemesi için "Siyeru A'lâmi'n Nubelâ"ya (5/433) bakılabilir.

[4] Bu kişi Cehm b. Safvân Ebû Muhriz er-Râsibî'dir. Sapıklığın kökü ve Cehmiyye'nin başıdır. Yüz yirmi sekiz senesinde öldürülmüştür. Nasıl öldürüldüğü hakkında "el-Bidâye ve'n Nihâye"ye (10/29) bakınız.

[5] Bu kişi büyük emir Ebu'l Heysem Hâlid b. Abdullah b. Yezîd el-Kasrî ed-Dımeşkî'dir. Tercemesi için "Siyeru A'lâmi'n Nubelâ"ya (5/425) bakılabilir.

çekten konuşmadığını söylemiştir. Allah, el-Ca'd b. Dirhem'in söylediğinden çok yüce ve çok büyüktür.' Sonra indi ve onu boğazladı."[6]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bundan sonra da ezilmiş ve zelil bir şekilde yaşamaya devam ettiler. Tâ ki zaman değişti. Fakihler azaldı ve âlimlerin canı alındı. Dalâlet davetçileri bidatlere çağırmaya başladılar. Bu yahudilerin, hristiyanların ve Irak Nabatlıları'nın oğullarından İslâm'a sığınan kimselerin ümitlerini harekete geçirdi. Bu kimseler kelâm için fırsat buldular. İslâm'ı yıkmak, Celâl ve İkrâm Sâhibi'ni ta'tîl etmek, O'nun sıfatlarını inkâr etmek, resûllerini yalanlamak ve vahyini geçersiz kılmak için bütün çabalarını ortaya koydular. Zira bekledikleri fırsatı yakalamışlardı. Ayak takımının câhilliğinin, âlimlerin de azlığının farkına varmışlardı. Bu fırsatı yakalayınca insanları küfre çağırmak sûretiyle onların önüne küfrü imam olarak geçirdiler. Onlara insanın kafasını karıştıran meseleleri açtılar, çıkmaz sözleri dile getirdiler. Bunlarla İslâm ehlini hataya sürüklemek istediler ki kalplerine şüphe atsınlar, kafalarını karıştırsınlar, Yaratıcıları hakkında onları şüpheye düşürsünler. Bunu yaparken *"Bu ancak beşer sözüdür" (Müddessir, 25)* ve *"Bu ancak sonradan uydurulan bir şeydir" (Sâd, 7)* diyen önceki imamlarının yolunu takip ettiler. Onların bu yaptıklarını gördüğümüz, mezheplerini anladığımız; küfrü, kitapları ve resûlleri geçersiz kılmayı, Allah Teâlâ'dan kelâmı, ilmi ve emri nefyetmeyi hedefledik-

---

[6] "et-Târîhu'l Kebîr"de (1/64) ve "Halku Ef'âli'l İbâd"da (s. 19) el-Buhârî; "es-Sünenu'l Kubrâ"da (10/205-206) ve el-Esmâu ve's Sıfât"ta (569) el-Beyhakî ve başkaları Abdurrahmân b. Muhammed b. Habîb b. Ebî Habîb- Babası- Dedesi kanalıyla rivâyet etmiştir. Abdurrahmân makbuldür. Babası meçhuldür. Dedesi ise saduktur, bazen hata eder. Hâfız böyle söylemiştir. Dolayısıyla bu zayıf bir isnaddır.

Fakat bu haberin başka bir tarîki daha vardır ki bunu ez-Zehebî'nin "el-Uluvvu li'l Aliyyi'l Ğaffâr" kitabında geçtiği üzere (s. 131) İbn Ebî Hâtim "er-Reddu ale'l Cehmiyye" kitabında tahriç etmiştir. O şöyle demiştir: Bize Îsâ b. Ebî İmrân er-Ramlî tahdis etti, dedi ki: Bize Eyyûb b. Suveyd, es-Sirrî b. Yahyâ'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: "Hâlid bize bir hutbe irad etti..." Sonra kıssayı zikretmiştir. Bu Eyyûb b. Suveyd dışındaki ravileri sika kimseler olan bir isnaddır. Hâfız onun hakkında "Saduktur, bazen hata eder" demiş ve şunları eklemiştir: "Kıssanın isnadı inşâallah hasendir. Hele hele imamların bunu kitaplarında rivâyet etmelerine ve hüccet getirmelerine bakılırsa."

lerini fark ettiğimiz zaman; Kitab'dan, Sünnet'ten ve âlimlerin sözlerinden gaflet içerisinde olan insanların onların mezhebinin kötülüğüne delil edinip kendileri, çocukları ve aileleri için onlardan sakınacakları naslar ışığında görüşlerini beyân etmeyi gerekli gördük. Bunu yaparken ecrimizi Allah'tan bekledik. Allah Teâlâ'nın dinini savunmaya çalıştık. Allah katında bulunanı arzuladık.

Seleften gelip geçmiş kimseler bu ve benzeri meselelere girmeyi hoş görmezlerdi. Onlar bu kimselerden selâmette olmakla rızıklandırılmışlardı. İslâm'ın izleri silinince ve âlimler ortadan kaybolunca bu kimselerle biz sınandık. Ortaya attıkları bâtıla hak ile karşılık vermekten kaçış bulamadık. Nitekim Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* ümmetini böylesi bir şeyden (tartışmadan) korkutuyor, sakındırıyordu. Ondan sonra gelen Sahâbe ve Tâbiîn de bu yol üzere yürüdü. Bunun sebebi ümmetin Allah ve Kur'ân hakkında hevalarına göre konuşup sapacakları, yine onların Kur'ân ile câhilce tartışmaya girip kâfir olacakları endişesi idi.

Zira Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* "Kur'ân hakkında tartışmak küfürdür" buyurmuştur.[7] Hatta bazıları Kur'ân'ın tefsir etmekten bile kaçınıyordu. Çünkü Kur'ân hakkında konuşan kimse Allah adına konuşmaktaydı.

Ebû Bekr es-Sıddık *(radıyallahu anh)* şöyle demiştir: "Allah'ın kelâmı hakkında bilmediğimi söylersem hangi yer beni taşır, hangi gök beni gölgelendirir?"[8]

Abîde es-Selmânî'ye Kur'ân'ın tefsiri adına bir şey sorulmuştu. Bunun üzerine o şöyle dedi: "Allah'tan kork. Doğruluktan ayrılma. Kur'ân'ın ne üzerine nâzil olduğunu bilenler geçip gitti."[9]

---

[7] Sahihtir. Bunu Ebû Dâvûd (4605), Ahmed (7848), İbn Hibbân (74), Ebû Ya'lâ (6016) ve başkaları Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan merfû olarak rivâyet etmişlerdir.

[8] Sahihtir. Bunu "el-Musannef"te İbn Ebî Şeybe (30727), "el-Medhal"de el-Beyhakî (646), "el-Câmi'"de el-Hatîb (1585), "Câmiu Beyâni'l İlm"de İbn Abdulberr (825) ve başkaları Ebû Bekr *(radıyallahu anh)*'tan farklı tariklerle rivâyet etmişlerdir ki bu tariklerin tamamı hakkında söylenecek söz vardır. Fakat bu tariklerin birbirlerini desteklemesi mümkündür.

İşte nebîsinden sonra ümmetin en hayırlısı ve Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den sonra gelen halîfe es-Sıddık! Vahyin nüzûlüne şahid olmuştu. Resûl'ü gözleriyle görmüştü. Allah'ın dilediği kadarı müstesna Kur'an'ın ne üzerine indirildiğini biliyordu. Buna rağmen o Allah'ın muradına isâbet edemeyeceği ve bunun sonucunda helâk olacağı endişesiyle Kur'ân hakkında bir şey söylemekten çekinmektedir. Ondan sonra Tâbiîn'in büyüklerinden Abîde es-Selmânî...

Şu hâlde Kur'ân'a aykırı görüşler ileri süren, onu Allah'ın muradına aykırı olarak, aynı şekilde Arapların lehçelerinin hiçbirinin kabul etmeyeceği şekilde hevalarına göre tefsir eden dinden ve ilimden sıyrılmış bu kimselere ne oluyor? İlim ehlinden biri şöyle demiştir: "Bu ümmet, içerisinde zındıklık ortaya çıkıp Rab tebâreke ve teâlâ hakkında konuşmadıkları sürece helâk olmaz."

٢- حَدَّثَنَاهُ سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَنْبَارِيُّ، ثنا خَلَفُ بْنُ خَلِيفَةَ، عَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ الْمُعْتَمِرِ، قَالَ: "مَا هَلَكَ دِينٌ قَطُّ حَتَّى تُخَلَّفَ الْمَنَانِيَّةُ، قُلْتُ: وَمَا الْمَنَانِيَّةُ؟ قَالَ: الزَّنَادِقَةُ"

2- Bunu bize Suveyd b. Saîd el-Enbârî tahdis etti, dedi ki: Bize Halef b. Halîfe tahdis etti. Onun el-Haccâc b. Dînâr'dan, onun Mansûr b. el-Mu'temir'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Arkadan Menâniyye gelmediği sürece hiçbir din helâk olmamıştır." (el-Haccâc dedi ki:) "Menaniyye de nedir?" diye sordum. "Zındıklardır" diye cevap verdi.[10]

---

[9] İbnu'l Mubârek "ez-Zühd" kitabında (205), Ebû Ubeyd el-Kâsım "Fedâilu'l Kur'ân"da (693) rivâyet etmiştir.

[10] el-Firyâbî "el-Kader"de (359) musannifin şeyhinden rivâyet etmiştir ki bu Suveyd b. Saîd'den dolayı zayıf bir isnaddır. Çünkü o zatı itibariyle saduk biri olsa da gözlerini kaybetmişti ve kendisine söylenene göre konuşur olmuştu.

٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ الْعَبْدِيُّ، أَنْبَأَ سُفْيَانُ يَعْنِي الثَّوْرِيَّ، عَنْ سَالِمٍ يَعْنِي ابْنَ أَبِي حَفْصَةَ، عَنْ أَبِي يَعْلَى، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «لَا تَنْقَضِي الدُّنْيَا حَتَّى تَكُونَ خُصُومَتُهُمْ فِي رَبِّهِمْ»

3- Bize Muhammed b. Kesîr el-Abdî tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân -yani es-Sevrî- haber verdi, dedi ki: Onun Sâlim'den -yani İbn Ebî Hafsa'dan-, onun Ebû Ya'lâ'dan, onun Muhammed b. el-Hanefiyye *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Tartışmaları Rableri hakkında olmadığı sürece dünyanın sonu gelmez."[11]

٤- وَحَدَّثَنَاهُ يَحْيَى الْحِمَّانِيُّ، ثنا عَمْرُو بْنُ ثَابِتٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي حَفْصَةَ، قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: وَأَحْسِبُهُ عَنْ أَبِي يَعْلَى مُنْذِرٍ الثَّوْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ الْحَنَفِيَّةِ، قَالَ: «إِنَّمَا تَهْلِكُ هَذِهِ الْأُمَّةُ إِذَا تَكَلَّمَتْ فِي رَبِّهَا»

4- Bunu bize Yahyâ el-Himmânî de tahdis etti, dedi ki: Bize Amr b. Sâbit, Sâlim b. Ebî Hafsa'dan tahdis etti. Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Zannediyorum onun Ebû Ya'lâ Münzir es-Sevrî'den, onun Muhammed b. el-Hanefiyye'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir:

"Bu ümmet ancak Rabbi hakkında konuştuğu zaman helâk olacaktır."[12]

٥- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّارُ، ثنا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، قَالَ:

---

[11] Ed-Dûlâbî "el-Künâ"da (2047), el-Lâlekâî "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da (1/127) ve el-Herevî "Zemmu'l Kelâm"da (604) rivâyet etmiştir. İsnâdı hasendir. Sâlim b. Ebî Hafsa hakkında şiiliğinden dolayı bazı şeyler söylenmiştir ama o zatı itibariyle saduktur. Musannif ve başkaları Yahyâ b. Maîn'den onun sika bir kimse olduğunu aktarmıştır.

[12] İsnâdı zayıftır. Yahyâ b. Abdulhamîd el-Hımmânî itham edilmiştir. Amr b. Sâbit, İbn Ebi'l Mikdâm el-Bekrî'dir ve zayıftır. Râfizîlikle itham edilmiştir. Nitekim Hâfız da "et-Takrîb"de böyle söylemiştir.

«لَأَنْ أَحْكِيَ كَلَامَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَحْكِيَ كَلَامَ الْجَهْمِيَّةِ»

5- Bize el-Hasen b. es-Sabbâh el-Bezzâr tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. el-Hasen b. Şakîk, İbnu'l Mubârek'ten onun şöyle dediğini tahdis etti:

"Yahudilerin ve hristiyanların sözlerini aktarmam bana Cehmiyye'nin sözlerini aktarmamdan daha sevimlidir."[13]

٦- حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ بَكَّارٍ، ثنا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"لَا يَزَالُونَ يَسْأَلُونَ حَتَّى يُقَالَ لِأَحَدِكُمْ: هَذَا اللَّهُ خَلَقَنَا، فَمَنْ خَلَقَ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى؟"

قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَإِنِّي لَجَالِسٌ ذَاتَ يَوْمٍ إِذْ قَالَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْعِرَاقِ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ هَذَا اللَّهُ خَلَقَنَا، فَمَنْ خَلَقَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى؟ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَوَضَعْتُ أُصْبُعَيَّ فِي أُذُنِي، وَصَرَخْتُ: صَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، اللَّهُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ: **{لَمْ يَلِدْ، وَلَمْ يُولَدْ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ}** [الإخلاص: 4]

6- Bize Sehl b. Bekkâr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Avâne tahdis etti. Onun Ömer b. Ebî Seleme'den, onun babasından, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Onlar durmadan soru soracaklar. Öyle ki birinize 'Bu Allah bizi yarattı, peki Allah tebâreke ve teâlâ'yı kim yarattı?' diye sorulacak."

Ebû Hureyre dedi ki: "Ben bir gün oturuyordum. O esnada Irak ehlinden bir adam 'Ey Ebû Hureyre, bu Allah bizi yarattı, peki Allah tebâreke ve teâlâ'yı kim yarattı?' dedi." Ebû Hureyre (devam edip) şöyle dedi: "Bu-

---

[13] Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (23, 216) Alî b. el-Hasen b. Şakîk kanalıyla rivâyet etmiştir ki bu sahih bir isnaddır.

nun üzerine parmağını kulağıma tıkadım ve şöyle bağırdım: Allah ve Resûlü doğru söylemiştir. Allah Vâhid'dir ve Ehad'dir. (Tektir.) Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, O hiçbir şeye muhtaç değildir.) Doğurmamıştır ve doğrulmamıştır. Hiçbir şey O'na denk olmamıştır."[14]

٧- وَحَدَّثَنَاهُ يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ الْمِصْرِيُّ، ثنا اللَّيْثُ يَعْنِي ابْنَ سَعْدٍ، عَنْ عَقِيلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"يَأْتِي الشَّيْطَانُ الْعَبْدَ فَيَقُولُ لَهُ: مَنْ خَلَقَ كَذَا وَكَذَا؟ حَتَّى يَقُولَ لَهُ: مَنْ خَلَقَ رَبَّكَ؟ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ وَلْيَنْتَهِ"

7- Bunu bize Yahyâ b. Bukeyr el-Mısrî de tahdis etti, dedi ki: Bize el-Leys -yani İbn Sa'd- tahdis etti. Onun Ukayl'den, onun İbn Şihâb'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Bana Urve b. ez-Zubeyr'in haber verdiğine göre Ebû Hureyre şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Şeytan kula gelip 'Şunu şunu kim yarattı?' der. Sonunda ona 'Rabbini kim yarattı?' der. (Kul) böyle bir durumda Allah'a sığınsın ve (bu konuyu düşünmekten) sakınsın."[15]

٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ، ثنا سُفْيَانُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **"يَأْتِي الشَّيْطَانُ أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ السَّمَاءَ؟ فَيَقُولُ: اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ الْأَرْضَ؟ فَيَقُولُ: اللَّهُ، فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ اللَّهَ؟ فَمَنْ وَجَدَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَلْيَقُلْ: آمَنَّا بِاللَّهِ"**

---

[14] Müslim (266), Ahmed (9027), Ebû Dâvûd (4722) ve "el-Kubrâ"da en-Nesâî (10422) Ebû Seleme'den farklı tariklerle rivâyet etmiştir.

[15] el-Buhârî (3276) ve Müslim (263) rivâyet etmiştir.

8- Bize Alî b. el-Medînî tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân tahdis etti. Onun Hişâm b. Urve'den, onun babasından, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Şeytan birinize gelir gelir de 'Kim...' der.[16] Kim böyle bir şey hissederse hemen 'Allah'a iman ettik' desin."**[17]

٩- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ مُيَسَّرٍ أَبُو سَعْدٍ ، ثنا أَبُو جَعْفَرٍ الرَّازِيُّ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، أَنَّ الْمُشْرِكِينَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ انْسُبْ لَنَا رَبَّكَ قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: **{قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ}** [الإخلاص: 2] قَالَ: فَالصَّمَدُ: الَّذِي **{لَمْ يَلِدْ، وَلَمْ يُولَدْ}** [الإخلاص: 3] ، لِأَنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ يُولَدُ إِلَّا سَيَمُوتُ، وَلَيْسَ شَيْءٌ يَمُوتُ إِلَّا سَيُورَثُ، وَإِنَّ اللَّهَ لَا يَمُوتُ وَلَا يُورَثُ. **{وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ}** [الإخلاص: 4] قَالَ: لَمْ يَكُنْ لَهُ شَبِيهٌ، وَلَا عَدْلٌ، وَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ

9- Bana Ahmed b. Menî' tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed[18] b. Müyesser Ebû Sa'd tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Ca'fer er-Râzî tahdis etti.

---

[16] Asılda iki kelimelik yerde siliklik vardır. Matbu nüshada muhakkik buraya şu ziyadede bulunmuştur: "'Göğü kim yarattı?' (der.) O da 'Allah azze ve celle' der. 'Yeri kim yarattı?' der. O da 'Allah' der. "Sonra Allah'ı kim yarattı?' der." Oysa hadisin metnine konan bu ziyadeyi koyan kimse doğrudan uzaklaşmıştır. Zira bu hadis bu isnad ile bu ziyade olmaksızın bu şekilde rivâyet edilmiştir. Hadisi en-Nesâî "el-Kubrâ"da ve "Amelu'l Yevmi ve'l Leyle"de Süfyân tarikinden ziyade olmaksızın tıpkı bunun gibi tahriç etmiştir. Bu el yazması asla önem verilmesi ve çok mecbur kalınmadıkça onun dışına çıkılmaması gerektiği görüşünde olanların görüşünü destekleyen hususlardandır. Doğrusunu Allah bilir.

[17] Müslim (134), "el-Kubrâ"da (10423) ve "Amelu'l Yevmi ve'l Leyle"de (662) en-Nesâî rivâyet etmiştir.

[18] Asılda "Ahmed" diye geçmektedir. Doğrusu bizim yukarıda yazdığımızdır. Bu zat Muhammed b. Müyesser Ebû Sa'd es-Sâğânî'dir. Tercemesi el-Buhârî'nin "et-Târîhu'l Kebîr"inde (1/245), "el-Cerhu ve't Ta'dîl"de (8/105) ve "Tehzîbu'l Kemâl"de (26/535) yer almaktadır.

Onun er-Rabî' b. Enes'ten, onun Ebu'l Âliye'den, onun Ubeyy b. Ka'b'dan rivâyet ettiğine göre müşrikler "Ey Allah'ın Resûlü, bize Rabbinin nesebini söyle" dediler. Bunun üzerine Allah *(azze ve celle) "De ki: O Allah birdir, Allah Samed'dir..." (İhlâs, 1-2)* buyruğunu indirdi. (Ubeyy) dedi ki: "Samed doğurmamış ve doğrulmamış olandır. Çünkü doğrulan şey mutlaka ölecektir. Ölen şeye de mutlaka varis olunacaktır. Hâlbuki Allah ölmez ve O'na varis olunmaz." *O'na hiçbir şey küfüvv olmamıştır.* (Ubeyy) dedi ki: "O'nun bir benzeri ve dengi olmamıştır. O'nun gibi bir şey yoktur."[19]

١٠- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا أَبُو هِلَالٍ وَهُوَ الرَّاسِبِيُّ قَالَ: ثنا رَجُلٌ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَوَاحَةَ، قَالَ لِلْحَسَنِ: هَلْ تَصِفُ رَبَّكَ؟ قَالَ: «نَعَمْ، بِغَيْرِ مِثَالٍ»

10- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Hilâl -ki o er-Râsibî'dir- tahdis etti, dedi ki: Bize bir adamın tahdis ettiğine göre Abdullah b. Ravâha el-Hasen'e "Rabbini vasfedebilir misin?" diye sordu. O da "Evet, O misâlsizdir" diye cevap verdi.[20]

١١- حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ، ثنا عَبْدُ الْوَاحِدِ يَعْنِي ابْنَ زِيَادٍ، ثنا سَالِمٌ، يَعْنِي ابْنَ أَبِي حَفْصَةَ، ثنا مُنْذِرٌ أَبُو يَعْلَى الثَّوْرِيُّ، قَالَ: قَالَ مُحَمَّدُ ابْنُ الْحَنَفِيَّةِ: «إِنَّ قَوْمًا مِمَّنْ كَانُوا قَبْلَكُمْ أُوتُوا عِلْمًا كَانُوا يُكَيِّفُونَ فِيهِ، فَسَأَلُوا عَمَّا فَوْقَ السَّمَاءِ وَمَا تَحْتَ

---

[19] Zayıf. Ahmed (21219), Tirmizî (3364), "et-Tefsîr"de et-Taberî (30/342) ve "el-Müstedrek"te el-Hâkim (2/540), ondan da "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (50) ve başkaları Ebû Ca'fer er-Râzî tarikinden rivâyet etmiştir. Bu kimse zayıftır. Özellikle de er-Rabî' b. Enes'ten yaptığı rivâyetlerinde zayıftır. Ondan rivâyette bulunan Muhammed b. Müyesser hakkında da el-Buhârî "Izdırabı vardır", en-Nesâî "Hadisi terk edilmiştir", İbn Maîn "O bir şey değildi, şeytanlardan bir şeytan idi" demiştir.

[20] Zayıf. Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (499, 1132), musannif "el-Merîsî'ye Cevab"ında (311), el-Beyhakî "el-Esmâu ve's Sıfât"ta (617) rivâyet etmiştir. İbn Ravâha'dan rivâyette bulunan kimsenin belli olmaması sebebiyle zayıftır.

الْأَرْضِ فَتَاهُوا، كَانَ أَحَدُهُمْ إِذَا دُعِيَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ أَجَابَ مِنْ خَلْفِهِ، وَإِذَا دُعِيَ مِنْ خَلْفِهِ أَجَابَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ»

11- Bize Ebû Seleme tahdis etti, dedi ki: [Bize ya da bana] Abdulvâhid -yani İbn Ziyâd- [tahdis etti ya da haber verdi],[21] dedi ki: Bize Sâlim -yani İbn Ebî Hafsa- tahdis etti, dedi ki: Bize Münzir Ebû Ya'lâ es-Sevrî tahdis etti, dedi ki: Muhammed b. el-Hanefiyye şöyle dedi: "Sizden öncekilerden bir topluluğa kendisiyle yetinecekleri[22] bir ilim verilmişti. Sonra göğün üzerinde ve yerin altında bulunanı sormaya başladılar. Onlardan biri önünden çağrıldığı zaman arkasından icâbet ediyor, arkasından çağrıldığı zaman önünden icâbet ediyordu."[23]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bu hadisler ve benzerleri sebebiyle korkmasaydım bu Muattıla'nın çirkin sözlerinin ve nasıl küfre girdiklerinin birçok örneğini aktarırdım. Bunlarla sözlerinin zayıf noktaları anlaşılırdı. Çirkinliklerinin birçoğu ortaya çıkardı. Fakat biz bu hadisler sebebiyle korkuyoruz. Zayıf insanların kalplerinin bu sözleri kaldıramayacağından ve onların kalplerine bazı şüpheler düşüreceğimizden endişe ediyoruz. Zira İbnu'l Mubârek şöyle demiştir: "Yahudilerin ve hristiyanların sözlerini aktarmam bana Cehmiyye'nin sözlerini aktarmamdan daha sevimlidir."

İbnu'l Mubârek doğru söylemiştir. Onların Allah Teâlâ'nın sıfatlarının işlevsiz kılınması hususunda öyle sözleri vardır ki yahudilerin ve hristiyanların sözlerinden daha dehşet vericidir. Fakat biz bunlardan, çoğuna delil göstereceğimiz az bir miktar aktarmak istiyoruz. Allah Teâlâ dilerse.

---

[21] Asılda tahdis edatı düşmüştür.

[22] Matbu nüshada muhakkik burayı "kendisini keyfiyetlendirebilecekleri" diye düzeltmiştir. Buradaki mana şudur: Allah onlara kendisiyle yetinecekleri ve başkasına muhtaç olmayacakları bir ilimle rızıklandırmıştır. Onlar ise kendilerini kendilerine gerekmeyen şeyleri araştırmakla yükümlü tutmuş, böylece şaşırmışlardır.

[23] Hasen. İbn Ebî Şeybe (38582) ve "el-Hılye"de Ebû Nuaym (3/176) Süfyân es-Sevrî- Babası- Ebû Ya'lâ tarikinden rivâyet etmiştir.

Muattıla'nın İnkâr Ettiklerinden Biri Olan Arş'a İman Babı

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Biz, müslüman olduğunu iddia eden birine Arş'ın isbâtı ve ona iman konusunda delil getirmeye ihtiyacımız yok zannediyorduk. Tâ ki Allah'ın âyetleri hususunda haktan sapan şu toplulukla sınandık. Onlar bizi, bizden önceki ümmetlerin kendisi hususunda ihtilaf etmediği bir şeye delil getirmekle meşgûl ettiler. Bu topluluğun İslâm'ın düğümlerini çözmesini Allah'a şikâyet ediyoruz. O'na sığınıyor ve O'ndan yardım istiyoruz.

Allah Kur'ân'daki birçok âyette Arş'ın hak olduğunu bildirmiştir. Örneğin O *"Arşı su üzerinde iken gökleri ve yeri altı günde yarattı" (Hûd, 7)* buyurmuştur. Yine Allah Teâlâ *"Rahmân Arş'a istiva etti" (Tâhâ, 5)* buyurmuştur. Yine Allah Teâlâ *"Sonra Arş'a istiva etti, Rahmân'ı bilene sor!" (Furkân, 59)* buyurmuştur. Yine O *"Melekleri Arş'ın etrafını sarmış görürsün" (Zümer, 75)* buyurmuştur. Bunlar dışında daha birçok âyet vardır.

Bu topluluk Kur'ân'da zikredilmiş olması nedeniyle Arş'a inandığını ve onu ikrar ettiğini savunmuştur. Fakat ben onlardan birine dedim ki: "Sizin ona imanınız ancak *ağızlarıyla inandık diyen fakat kalpleri inanmayan kimselerin (Mâide, 41)* ya da *iman edenlerle karşılaştıkları zaman iman ettik diyen, şeytanlarıyla baş başa kaldıkları zaman ise biz sizinleyiz, ancak onlarla alay ediyoruz diyen (Bakara, 14)* kimselerin imanı gibidir. Allah'ın; yedinci göğün yukarısında olduğuyla bilinen ve bununla nitelenen, kendisini meleklerin taşıdığı bir arşı olduğunu, Allah'ın da onun üzerinde, yarattıklarından ayrı olduğunu ikrar ediyor musunuz?"

Bunu bu şekilde ikrar etmekten geri durdu. Cevap verirken tereddüt etti. Karışık şeyler söyledi. Açık bir cevap veremedi.

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Onların büyük bir lideri bana şöyle dedi: "Hayır! Allah mahlûkâtı; yani gökleri, yeri ve bunların içindekileri yarattığı zaman bunların tamamını kendisinin arşı olarak isimlendirdi ve bunların tamamının üzerine istiva etti."

Ben de dedim ki: "Arş'ı inkâr ve onu yalanlama hususunda bir sınır bırakmadınız. Fakat hüccetler bilmediğiniz yönlerden etrafınızı sarmış bulunuyor. Bunlar bizim söylediğimizin doğruluğunun delilleridir. Sizin Arş'a imanınız tıpkı *ağızlarıyla iman ettik diyen fakat kalpleri iman etmeyen kimselerin* imanı gibidir. Allah Teâlâ kitabında sizi bununla yalanlamıştır. Resûl *(sallallahu aleyhi ve sellem)* sizi bununla yalanlamıştır.

'O'nun arşı; gökleri, yeri ve bütün yarattıklarıdır' sözünüz üzerinde bir düşünün! O zaman *'Arş'ı taşıyanlar ve onun etrafındakiler Rablerinin hamdi ile tesbih ederler' (Ğâfir, 7)* buyruğunun tefsiri size göre nedir?

Bunlar Allah'ın arşının taşıyıcıları mıdır yoksa yarattıklarının taşıyıcıları mı? Ya da O'nun *'Rabbinin arşını o gün onların üzerinde yedi (melek) taşır' (Hakka, 17)* buyruğunun tefsiri size göre nedir?

Onlar gökleri, yeri ve bunların içindekileri mi taşımaktadırlar yoksa Rahmân'ın arşını mı?

Eğer sözünüz tam bir söz ise bu sizin 'Rabbinin arşı, Rabbinin bütün yarattıklarıdır' demenizi ve Arş olan arşı yok saymanızı gerektirir. Bu ise hiç kimsenin bâtıllığı ve imkânsızlığı hususunda şüphe etmeyeceği bir tefsirdir. Rahman tebâreke ve teâlâ'nın arşını yalanlamaktır. *'O arşı su üzerindeyken gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır.' (Hûd, 7)* Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* de 'Hiçbir şey yokken Allah vardı, arşı da su üzerinde idi' buyurmuştur.

Allah Teâlâ'nın buyruğunda ve Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in hadisinde Arş'ın ne bir yer ne bir gök olmadığı zaman suyun üzerinde bulunan bir mahlûk olduğunun açık bir delili vardır. Şu hâlde neden inkâr ettiğiniz şey hususunda insanları hataya sürüklüyorsunuz?

Diğer taraftan siz insanların tenzîlin nassına dayanarak sizi tekfir etmesinden, bundan dolayı boyunlarınızın vurulmasından endişelendiğiniz için Arş'ı dillerinizle ikrar ediyorsunuz. İçinizden ise onu inkâr ediyorsunuz. Yemin ederim ki câhiller durumunuz hakkında şüphe içerisinde olsa da âlimler durumunuzu çok iyi bilmektedir." Yaklaşık olarak bunları söyledim. Bazı şeyler ilâve etmiş ya da çıkarmış olabilirim.

١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَنْبَأَ سُفْيَانُ وَهُوَ الثَّوْرِيُّ، عَنْ جَامِعِ بْنِ شَدَّادٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: جَاءَ نَفَرٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ:«**يَا بَنِي تَمِيمٍ أَبْشِرُوا**» ، قَالُوا: قَدْ بَشَّرْتَنَا، فَأَعْطِنَا. قَالَ: فَتَغَيَّرَ وَجْهُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ: فَجَاءَهُ أَهْلُ الْيَمَنِ، فَقَالَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ: «**يَا أَهْلَ الْيَمَنِ اقْبَلُوا الْبُشْرَى إِذَا لَمْ يَقْبَلْهَا بَنُو تَمِيمٍ**» . قَالُوا: قَدْ قَبِلْنَا، فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَدِّثُ بِبَدْءِ الْخَلْقِ وَالْعَرْشِ. قَالَ: فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا عِمْرَانُ رَاحِلَتُكَ تَفَلَّتَتْ. قَالَ: فَقُمْتُ، وَلَيْتَنِي لَمْ أَقُمْ.

12- Bize Muhammed b. Kesîr tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî haber verdi. Onun Câmi' b. Şeddâd'dan, onun Safvân b. Muhriz'den, onun İmrân b. Husayn *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Temîmoğulları'ndan bir grup Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e geldi.

Bunun üzerine Rasulullah **"Ey Temîmoğulları, müjdeler olsun size!"** buyurdu. Onlar da "Bizi müjdeledin, şu hâlde bize (mal) ver" dediler. (İmrân) dedi ki: Bunun üzerine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in yüzü değişti.

Sonra ona Yemen ehli geldi. Yemen ehline de **"Ey Yemen ehli, Temîmoğulları müjdeyi kabul etmedi, onu siz kabul edin"** buyurdu. Onlar da "Kabul ettik" dediler. Bunun üzerine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* yaratmanın başlangıcından ve Arş'tan söz etmeye başladı. O esnada bir adam gelip "Ey İmrân, bineğin (gidiyor)!" dedi. Ben de hemen kalktım. Keşke kalkmasaydım.[24]

---

[24] El-Buhârî (3190) musannifin şeyhinden rivâyet etmiştir. Bu rivâyette "bineğin kurtulup kaçtı" lafzı geçmektedir.

١٣–وَحَدَّثَنَا مَحْبُوبُ بْنُ مُوسَى الْأَنْطَاكِيُّ، أَنْبَأَ أَبُو إِسْحَاقَ الْفَزَارِيُّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ جَامِعِ بْنِ شَدَّادٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُحْرِزٍ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَعَقَلْتُ نَاقَتِي بِالْبَابِ، ثُمَّ دَخَلْتُ، فَأَتَاهُ نَفَرٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ، فَقَالَ: «**اقْبَلُوا الْبُشْرَى يَا بَنِي تَمِيمٍ**» . قَالُوا: قَدْ بَشَّرْتَنَا، فَأَعْطِنَا – مَرَّتَيْنِ – ثُمَّ دَخَلَ عَلَيْهِ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ، فَقَالَ: «**اقْبَلُوا الْبُشْرَى يَا أَهْلَ الْيَمَنِ إِذْ لَمْ يَقْبَلْهَا إِخْوَانُكُمْ بَنُو تَمِيمٍ**». قَالُوا: قَبِلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَيْنَاكَ لِنَتَفَقَّهَ فِي الدِّينِ وَنَسْأَلَكَ عَنْ أَوَّلِ هَذَا الْأَمْرِ حَيْثُ كَانَ. قَالَ: «**كَانَ اللَّهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ، وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، ثُمَّ كَتَبَ فِي الذِّكْرِ كُلَّ شَيْءٍ، ثُمَّ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ**» . قَالَ: ثُمَّ أَتَانِي رَجُلٌ فَقَالَ: أَدْرِكْ نَاقَتَكَ، فَقَدْ ذَهَبَتْ، فَخَرَجْتُ فَوَجَدْتُهَا قَدْ يُقْطَعُ دُونَهَا السَّرَابُ، وَايْمُ اللَّهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي تَرَكْتُهَا.

13- Bize Mahbûb b. Mûsâ el-Entâkî tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû İshâk el-Fezârî haber verdi. Onun el-A'meş'ten, onun Câmi' b. Şeddâd'dan, onun Safvân b. Muhriz'den, onun İmrân b. Husayn'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in yanına gittim. Devemi kapının oraya bağladım. Sonra içeri girdim. Sonra yanına Temîmoğulları'ndan bir grup geldi. Bunun üzerine "**Müjdeyi kabul edin ey Temîmoğulları!**" buyurdu. Onlar da "Bizi müjdeledin, şu hâlde bize (mal) ver" dediler. Bu iki kez söylendi. Sonra onun yanına Yemen ehlinden bazı insanlar girdi. Bunun üzerine "**Müjdeyi kabul edin ey Yemen ehli, zira kardeşleriniz Temîmoğulları onu kabul etmemiştir**" buyurdu. Onlar da "Kabul ettik ey Allah'ın Resûlü, sana din hususunda fıkıh sahibi olmak ve sana bu işin başlangıcının nasıl olduğunu sormak için geldik." Bunun üzerine o şöyle buyurdu: "**Allah vardı ve O'ndan başka hiçbir şey yoktu. Arşı da su üzerindeydi. Sonra Zikr'e her şeyi yazdı. Sonra gökleri ve yeri yarattı.**" (İmrân) dedi ki: Sonra bir adam bana gelip "Deven gitti, yetiş ona" dedi. Ben de hemen dışarı çıktım. Sera-

bın onun berisinde kesintiye uğradığını gördüm. Allah'a yemin ederim ki onu bırakmış olmayı isterdim.[25]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bunda Allah Teâlâ'nın Arş'ı göklerden, yerden ve bunların içindekilerden önce yarattığının açık bir delili ve savundukları bâtılın yalanlanması vardır.

١٤- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ: ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَكْرٍ السَّهْمِيُّ، ثنا بِشْرُ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

"خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ، وَقَضَى الْقَضِيَّةَ، وَأَخَذَ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ، وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، وَأَخَذَ أَهْلَ الْيَمِينِ بِيَمِينِهِ، وَأَخَذَ أَهْلَ الشِّمَالِ بِيَدِهِ الْأُخْرَى، وَكِلْتَا يَدَيِ الرَّحْمَنِ يَمِينٌ، ثُمَّ قَالَ: يَا أَصْحَابَ الْيَمِينِ قَالُوا: لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى، ثُمَّ قَالَ: يَا أَصْحَابَ الشِّمَالِ قَالُوا: لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى، قَالَ: فَخَلَطَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ، فَقَالَ قَائِلٌ: رَبِّ لِمَ خَلَطْتَ بَيْنَنَا؟ قَالَ: {لَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ} [المؤمنون: 63] ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ. وَقَوْلُهُ {إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ} [الأعراف: 172] . ثُمَّ رَدَّهُمْ فِي صُلْبِ آدَمَ"

14- Bize Abdullah b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Bekr es-Sehmî[26] tahdis etti, dedi ki: Bize Bişr b. Numeyr tahdis etti. Onun

---

[25] el-Buhârî (3190), Ahmed (19822, 19876, 19886, 19910), İbn Hibbân (6140, 6142), "el-Kebîr"de et-Taberânî (18/204), "es-Sünenu'l Kubrâ"da el-Beyhakî (9/2), "Şerhu'l Müşkil"de et-Tahâvî (5630) "el-Hılye"de Ebû Nuaym (8/209) ve başkaları rivâyet etmiştir.

[26] Asılda "Bekr b. Abdullah" diye geçmektedir ki bu bir vehimdir. Doğru olan yukarıda yazdığımızdır. Musannif bunu 120 numaralı hadiste doğru şekliyle tekrarlamıştır. Bu zatın tercemesi için "Tehzîbu'l Kemâl"e (14/340) bakınız.

el-Kâsım'dan, onun Ebû Umâme *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Allah arşı su üzerindeyken mahlûkâtı yarattı, kazâyı tayin etti ve nebîlerin mîsâkını aldı. Sağ ehlini sağ eliyle aldı. Sol ehlini de diğer eliyle aldı. Ki Rahmân'ın iki eli de sağdır. Sonra 'Ey sağ ashâbı!' buyurdu. 'Buyur Rabbimiz, emrine âmâdeyiz' dediler. 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' buyurdu. 'Rabbimizsin' dediler. Sonra 'Ey sol ashâbı!' buyurdu. 'Buyur Rabbimiz, emrine âmâdeyiz' dediler. 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' buyurdu. 'Rabbimizsin' dediler. Sonra onları birbirine karıştırdı. Biri 'Rabbim, bizi neden birbirimize karıştırdın?' dedi. O da *'...biz bundan habersizdik'* buyruğuna kadar *'Onların bunlar dışında da işleyecekleri ameller vardır'* *(Müminûn, 63)* buyurdu.[27] Sonra onları Âdem'in sulbüne geri koydu."

قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ، وَقَضَى الْقَضِيَّةَ، وَأَخَذَ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ، وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، وَأَهْلُ الْجَنَّةِ أَهْلُهَا، وَأَهْلُ النَّارِ أَهْلُهَا**»

(Ebû Umâme) dedi ki: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah arşı su üzerindeyken, cennet ehli cennet ehliyken, cehennem ehli de cehennem ehliyken mahlûkâtı yarattı, kazâyı tayin etti ve nebîlerin misâkını aldı."**

قَالَ: فَقَالَ قَائِلٌ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ فَفِيمَ الْعَمَلُ؟ قَالَ: «**أَنْ يَعْمَلَ كُلُّ قَوْمٍ لِمَنْزِلَتِهِمْ**» ، فَقَالَ عُمَرُ: إِذًا نَجْتَهِدُ.

(Ebû Umâme) dedi ki: Bunun üzerine biri "Ey Allah'ın Nebîsi, o zaman amel ne için?" diye sordu. O da "**Her topluluğun varacağı yer için**

---

[27] Asılda böyle geçmektedir. Maksat Kur'ân'ın lafzını aktarmak değil manayı tamama erdirmektir. (Zira iki ayet farklı yerlerde bulunmaktadır.)

amel etmesi için" diye cevap verdi. Bunun üzerine Ömer "O zaman gayret edelim" dedi.

قَالَ: وَسُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْأَعْمَالِ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ الْأَعْمَالَ، أَشَيْءٌ يُؤْتَنَفُ؟، أَوْ فُرِغَ مِنْهَا؟ قَالَ: «**بَلْ فُرِغَ مِنْهَا**»

(Yine Ebû Umâme) dedi ki: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e ameller soruldu. "Ey Allah'ın Resûlü, ameller hakkında ne dersin, onlar sonradan belirlenecek şeyler midir, yoksa bitirilmiş şeyler midir?" denildi. O da "**Hayır, onlar bitirilmiştir**" buyurdu.[28]

١٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى الْحِمَّانِيُّ، وَيَحْيَى بْنُ صَالِحٍ الْوُحَاظِيُّ، قَالَا: ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ، ثنا زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ، مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَالْفِرْدَوْسُ أَعْلَى الْجَنَّةِ وَأَوْسَطُهَا، وَفَوْقَهَا عَرْشُ الرَّحْمَنِ، وَمِنْهَا تَفَجَّرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ، فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَسَلُوهُ الْفِرْدَوْسَ**»

---

[28] Bu hadis çok zayıftır. Bunu İbn Ebî Şeybe "Müsned"inde (190, İhtâfu'l Hıyera), Ebu'ş Şeyh "el-Azame" kitabında (2/589), musannif de "el-Merîsi'ye Cevab"ında (106) Bişr b. Numeyr tarikinden rivâyet etmiştir. Bişr b. Numeyr hakkında Hafız "Terk edilmiş ve itham edilmiştir" demiştir. (et-Takrîb, 706) Bişr'e Ca'fer b. ez-Zubeyr mütabaatta bulunmuştur. Bunu et-Tayâlisî (1226), "el-Kebîr"de et-Taberânî (7940) ve "el-Kâmil"de İbn Adiyy (7/268) Ca'fer b. ez-Zubeyr tarikinden rivâyet etmiştir. Fakat bu kendisi sebebiyle sevinilmeyecek bir mütabaattır. Çünkü Ca'fer'in hâli de mütabaatta bulunduğu kişinin hâli gibidir. Hafız'ın "et-Takrîb"de (939) söylediği üzere o terk edilmiştir. Bu hadisin başka bir tarîki daha vardır ki bunu et-Taberânî "el-Evsat"ta (7632) Ebû Osmân en-Nehdî- Ebû Umâme kanalından rivâyet etmiştir. Fakat bu da zayıftır. Et-Taberânî'nin isnadında Selm b. Sâlim el-Belhî vardır ki onun hakkında Ahmed "Bir şey değildir", Ebû Zur'a "Hadisi yazılmaz" demiştir. (el-Cerhu ve't Ta'dîl, 4/266) Onun şeyhi Abdurrahmân da bilinmemektedir.

15- Bize Yahyâ el-Himmânî ve Yahyâ b. Sâlih el-Vuhâzî tahdis etti, dediler ki: Bize Abdulazîz b. Muhammed ed-Derâverdî tahdis etti, dedi ki: Bize Zeyd b. Eslem tahdis etti. Onun Atâ b. Yesâr'dan, onun Muâz b. Cebel *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Cennette yüz derece vardır. Her iki derece arası gökle yerin arası gibidir. Firdevs cennetin en yüksek ve en ortadaki kısmıdır. Onun üzerinde Rahmân'ın arşı vardır. Cennetin ırmakları oradan fışkırır. Allah'tan istediğiniz zaman Firdevs'i isteyin."[29]

١٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَنْبَأَ سُفْيَانُ وَهُوَ الثَّوْرِيُّ، ثنا أَبُو هَاشِمٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى عَرْشِهِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ شَيْئًا، فَكَانَ أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ، فَأَمَرَهُ وَكَتَبَ مَا هُوَ كَائِنٌ، وَإِنَّمَا يَجْرِي النَّاسُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ»

16- Bize Muhammed b. Kesîr tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân -ki o es-Sevrî'dir- haber verdi, dedi ki: Bize Ebû Hâşim tahdis etti. Onun Mücâhid'den, onun İbn Abbâs'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Allah bir şey yaratmadan önce arşının üzerinde idi. Allah'ın ilk yarattığı şey kalem oldu. Ona emretti de olacak her şeyi yazdı. İnsanlar ancak bitirilen bir şeye göre akıp gitmektedirler."[30]

---

[29] et-Tirmizî (2530), İbn Mâce (4331), Ahmed (22087) ve "et-Tefsîr"de et-Taberî (18/132) Abdulazîz b. Muhammed'e uzanan tariklerle rivâyet etmiştir. Fakat bu rivâyette Atâ ile Muâz arasında inkıtâ vardır. Metin ise sahihtir. Bunu el-Buhârî (2790) Ebû Hureyre'den rivâyet etmiştir.

[30] İsnadı sahihtir. Ricâli sika kimselerdir. Fakat matbu nüshanın muhakkiki bunu zayıflamış, şunları söylemiştir: "İsnadı zayıftır. Muhammed b. Kesîr saduktur ama çok hata yapar. 'et-Takrîb'de böyle söylenmiştir."

Derim ki: Muhammed b. Kesîr sikadır. el-Buhârî ondan rivâyette bulunmuştur. Bu zat Muhammed b. Kesîr el-Abdî Ebû Abdullah el-Basrî'dir. "et-Takrîb"de geçtiği üzere Hafız onun hakkında "Sikadır, onu zayıflayan doğruya

١٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ، وَرِشْدِينُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبُلِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: «لَمَّا أَرَادَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنْ يَخْلُقَ شَيْئًا إِذْ كَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، وَإِذْ لَا أَرْضَ وَلَا سَمَاءَ، خَلَقَ الرِّيحَ فَسَلَّطَهَا عَلَى الْمَاءِ حَتَّى اضْطَرَبَتْ أَمْوَاجُهُ وَأَثَارَ رُكَامُهُ، فَأَخْرَجَ مِنَ الْمَاءِ دُخَانًا وَطِينًا وَزَبَدًا، فَأَمَرَ الدُّخَانَ فَعَلَا، وَسَمَا، وَنَمَى، فَخَلَقَ مِنْهُ السَّمَوَاتِ، وَخَلَقَ مِنَ الطِّينِ الْأَرَضِينَ، وَخَلَقَ مِنَ الزَّبَدِ الْجِبَالَ»

17- Bize Abdullah b. Sâlih el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bana İbn Lehîa ve Rüşdîn b. Sa'd tahdis etti. Onların Ebû Abdurrahmân el-Hubullî'den, onun Abdullah b. Amr'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Allah tebâreke ve teâlâ; henüz arşı su üzerinde iken, ne bir yer ne bir gök yokken bir şey yaratmak isteyince rüzgârı yarattı ve onu suya musallat etti. Bunun sonucunda suyun dalgaları çalkandı. (Allah) onun birikintisini harekete geçirdi. Sudan bir duman, bir çamur ve bir köpük çıkardı. Dumana emretti de o yükseldi, çıktı ve arttı. (Allah) gökleri ondan yarattı. Çamurdan da yerleri yarattı. Köpükten de dağları yarattı."[31]

---

isabet etmemiştir" demiştir. Bu sözüyle İbn Maîn'in onu zayıflamasını kastetmiştir. Bu zatı "es-Siyer"de (10/383) geçtiği üzere ez-Zehebî de sika saymıştır. Hafız'ın onun hakkında "Saduktur ama çok hata yapar" demesine gelince bu söze konu olan kimse Muhammed b. Kesîr b. Ebî Atâ es-San'ânî'dir. İkisi de yani Basralı olan da San'âlı olan da Süfyân es-Sevrî'den rivâyette bulunmuştur. Ben yukarıdaki zatın Basralı olduğuna iki ipucundan dolayı kanaat getirdim: *Birincisi:* ed-Dârimî kitabın diğer yerlerinde bu zatın nisbesini açıkça ifade etmiştir. 3 numaralı hadise bakınız. *İkincisi:* el-Hâkim Ebû Abdullah, ed-Dârimî'nin şeyhlerini zikrederken "Basra'dan Muhammed b. Kesîr" demiştir. (Siyeru A'lâmi'n Nubelâ, 13/326)

Ayrıca bu eseri et-Taberî "Tefsîr"inde (23/526) Abdurrahmân b. Mehdî-Süfyân tarîkinden rivâyet etmiştir. Muhammed b. Kesîr'in zayıf olduğunu varsaysak bile Abdurrahmân b. Mehdî'nin ona mütabaat etmesine ne diyeceğiz?!

[31] Bu Abdullah b. Sâlih el-Mısrî zayıf olduğundan dolayı zayıf bir isnaddır. Ayrıca bu isnadda el-Hubullî ile ondan rivâyette bulunan iki kişi arasında in-

Ebû Saîd (ed-Dârimî) -Allah ona rahmet etsin- dedi ki: Allah *(azze ve celle)*'nin kitabından ve bu hadislerden zikrettiklerimiz Arş'ın kendisi dışındaki yaratılmışlardan önce yaratılmış olduğunu, şu Muattıla'nın Arş hakkındaki iddiasının da Arş'ı yalanlamak ve batılla yalan söylemek olduğunu açıkça beyan etmektedir.

Arş'ın hak olduğu hususunda Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in, onun ashâbının ve Tâbiîn'in daha fazla hadisini bir araya getirmek istesey-dik bunu yapardık. Fakat biz kadınların ve çocukların bile bunu bildiğini ve buna iman ettiğini bilmekteyiz. Ancak Allah'ın âyetleri hususunda haktan sapan şu topluluk hariç. Allah beldelerini onlardan temizlesin, kullarını onlardan rahata kavuştursun!

---

kıtâ vardır. Zira Rüşdîn b. Sa'd 110 yılında, İbn Lehîa 95 yılında doğmuştur. el-Hubullî de 100 yılında vefat etmiştir. Dolayısıyla el-Hubullî'nin vefat ettiği gün İbn Lehîa 5 yaşındadır, Rüşdîn b. Sa'd ise henüz doğmamıştır. Nezdimde bunu kuvvetlendiren şeylerden biri de ez-Zehebî'nin bu eseri "el-Uluvv"da (298) zikretmesi ve el-Hubullî ile iki ravisi arasına Abdurrahmân b. Ziyâd b. En'um el-İfrîkî'yi koymasıdır. Bu eseri yukarıda geçtiği üzere ez-Zehebî "el-Uluvv"da, es-Suyûtî "ed-Dürru'l Mensûr"da (1/233) zikretmiştir. es-Suyûtî eseri ed-Dârimî'nin "er-Raddu ale'l Cehmiyye"de rivâyet ettiğini söylemiştir. Bunu İbn Teymiyye de "Buğyetu'l Murtâd"da (1/296) ed-Dârimî'nin isnadıyla, Abdurrahmân el-İfrîkî'yi söz konusu etmeden zikretmiştir. Doğrusunu Allah bilir.

Rab Tebâreke ve Teâlâ'nın Arş'a İstivâsı,

Semâya Yükselmesi ve Mahlûkâttan Ayrı Oluşu Bâbı

Bu da onların inkâr ettiklerindendir. Hâlbuki Allah tebâreke ve teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratıp sonra Arş'a istiva eden Allah'tır." (A'râf, 54)

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Yeri ve yüce gökleri yaratan tarafından indirilmiş olarak... Rahmân Arş'a istiva etmiştir. Göklerdeki, yerdeki, ikisinin arasındaki ve toprağın altındaki her şey O'nundur. Sözü açıktan söylesen de (onu gizlesen de) O gizliyi ve daha gizlisini bilir. Allah ki O'ndan başka ilah yoktur. En güzel isimler O'nundur." (Tâhâ, 4-8)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Allah gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri altı günde yaratan, sonra Arş'a istiva edendir. Sizin O'ndan gayrı ne bir velîniz ne bir şefaatçiniz vardır. Hâlâ öğüt almayacak mısınız? Gökten yere işleri çekip çevirir. Sonra (işler) O'na miktarı sizin saydıklarınızdan bin yıl olan bir günde yükselir. İşte bu gaybı ve görüneni bilen, Azîz ve Rahîm olandır." (Secde, 4-6)*

Yine O *"Seni vefat ettireceğim ve seni kendime yükselteceğim" (Âli İmrân, 55)* buyurmuştur.

Yine O *"O kullarının üzerinde egemen olandır, O Hakîm'dir, Habîr'dir" (En'âm, 18)* buyurmuştur.

Yine O *"Üstlerindeki Rablerinden korkarlar ve O ne emrederse onu yaparlar" (Nahl, 50)* buyurmuştur.

Yine O *"Güzel söz O'na yükselir ve onu sâlih amel yükseltir" (Fâtır, 10)* buyurmuştur.

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Biri, yükselme yollarının sahibi Allah'tan kâfirler için gelecek olan azabı sordu. Melekler ve Rûh O'na miktarı elli bin yıl olan bir günde yükselirler." (Meâric, 3-4)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Göktekinin sizi yere batırmayacağından emin mi oldunuz? Bir bakmışsınız ki yer hareket ediyor! Yoksa Göktekinin üzerinize taş yağdıran bir fırtına göndermeyeceğinden emin mi oldunuz? Uyarılarımın nasıl olduğunu bileceksiniz!" (Mülk, 16-17)*

"De ki: Siz mi yeri iki günde yaratana küfredip O'na denkler ediniyorsunuz? Bu Âlemlerin Rabbi'dir. Dört günde orada onun üzerinde sarsılmaz (dağ)lar yarattı, orayı bereketlendirdi, orada rızıklarını -isteyenler için uygun olacak şekilde- takdir etti. Sonra duman hâlindeyken göğe yöneldi. Ona ve yere 'İsteyerek ya da istemeyerek gelin' buyurdu. Onlar da 'İsteyerek geldik' dediler. Sonra iki günde onları yedi gök olarak belirledi ve her göğe işini vahyetti. En yakın göğü kandillerle süsledik ve koruduk. İşte bu Azîz ve Alîm olanın takdiridir." (Fussilet, 9-12)

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Şu topluluk bu ayetleri dilleriyle ikrar etmiş, bunlara inandığını iddia etmiş, sonra iddiasını başka bir iddia ile yalanlamıştır. Onlar "Allah her yerdedir, hiçbir yer O'ndan boş kalmaz" demişlerdir.

Biz "O'nun her yerde olduğunu söylemek sûretiyle Rabb'in arşına istivâsına iman iddianızı yalanlamış bulunuyorsunuz" dedik. "Bizim nezdimizde bunun tefsiri 'O Arş'a hükümrân oldu ve ona üstünlük sağladı' şeklindedir" dediler.

Biz de dedik ki: Allah'ın hükümrân olmadığı ve üstün gelmediği bir yer mi var ki istivâ hususunda Arş'ı diğer yerlerden ayrı tutsun ve bunu kitabının birçok yerinde tekrar etsin? Şu hâlde Arş'ı ayrı olarak zikretmekte ne mana vardır? Zira sizin nezdinizde Allah tebâreke ve teâlâ Arş'a istiva ettiği gibi her şeye istiva etmiştir. Bu imkânsız bir hüccet ve bâtıl bir kelâmdır. Bunun bâtıllığı ve imkânsızlığı hususunda siz -inşâallah- şüphe etmiyorsunuz. Ancak bu şekilde insanların aklını karıştırıyorsunuz. "O her yerdedir ve bütün yaratılmışların içindedir" diyorsunuz ya, Allah mahlûkâtı ve mekânları yaratmadan önce tek bir ilâh mıydı? Söyleyin bakalım.

Buna cevaben "Evet" dediler. Biz de dedik ki: "Mahlûkâtı ve mekânları yarattığı zaman ezeliyyetinde olduğu gibi mekânsız kalmayı, sizin de söylediğiniz üzere yaratmış olduğu mahlûkâttan ve mekânlardan birinin içine

girmemeyi mi takdir etti? Yoksa bunlara girmekten kaçış bulamadı mı? Bunlardan müstağnî olamadı mı?"

"Böyle bir şey söz konusu değildir" dediler. Biz de dedik ki: "O zaman Melik ve Kuddüs olanı, izzeti ve güzelliği içerisinde arşının üzerinde yarattıklarından ayrıyken pis mekânlara; insanların, kuşların ve dört ayaklı hayvanların karınlarına girmeye, söylediğinize göre her köşede, bucakta ve mekânda kendisinden bir şey kılmaya sevk eden şey nedir?

Sıfatı bu olduğuna göre siz ibâdet ettiğiniz varlığı çirkin bir hâle getirdiniz. Allah, sıfatı bu olmayacak kadar yüce ve büyüktür. İddianızı destekleyen açık bir delil getirmekten kaçışınız yoktur: Ya konuşan bir kitab (âyet) ya geçerli bir sünnet ya da müslümanların bir icmâsı. Bunların hiçbirini ebediyen getiremeyeceksiniz."

Onlardan biri bu konuda zındıklık kokan bir sözü delil getirdi. Onu burada zikretmekten çekiniyorum. Diğeri arkadaşının zındıklığını örtmeye çalıştı ve dedi ki: Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Üç kişi aralarında gizlice konuşmaz ki dördüncüleri O olmasın. Beş kişi aralarında gizlice konuşmaz ki altıncıları O olmasın. Bundan az olsalar da çok olsalar da nerede olurlarsa olsunlar mutlaka onlarla beraberdir. Sonra kıyamet günü onlara yapmış olduklarını bildirecektir. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir." (Mücâdile, 7)

Biz de dedik ki: Bu ayet sizin lehinize değil, bizim lehimize sizin aleyhinize hüccettir. Bu şu manaya gelmektedir: O, arşı üzerinden ilmiyle her gizli konuşmanın ve herkesin yanında hâzır bulunmaktadır. Çünkü ilmi onları kuşatmıştır. Görüşü onlara nüfûz etmiştir. Hiçbir şey O'nu ilminden ve görüşünden perdelemez. Hiçbir şekilde O'ndan gizli kalamazlar. O kemâliyle Arş'ın üzerindedir ve yarattıklarından ayrıdır. Gizliyi ve ondan gizli olanı bilir. Arş'ın üzerinde olduğu hâlde onlardan birine şah damarından daha yakındır. Bu sıfata sahip olmaya kâdirdir. Zira göklerde ve yerde hiçbir şey O'ndan uzak olmaz, hiçbir şey O'na gizli kalmaz. O bu şekilde onların dördüncüsü, beşincisi ve altıncısıdır. Değilse O sizin iddia ettiğiniz gibi yeryüzünde zâtıyla onlarla beraber değildir. Âlimler bunu bu şekilde tefsir etmişlerdir.

Bunun üzerine onlardan biri "Bize âlimlerin tefsirini aktarmayın, biz Allah'ın kitabıyla hüccet getirdik, siz de Allah'ın kitabını getirin" dedi.

Biz de şöyle dedik: Tamam. Sizin hüccet olarak getirdiğiniz şey Allah *(azze ve celle)*'nin buyurduğu üzere haktır. Zikrettiğimiz mana ile biz de aynısını söylüyoruz. Fakat siz ayetin manasını bilemediniz. Bundan dolayı doğru yolu şaşırdınız. Ayetin ortasına tutunup başını ve sonunu görmezden geldiniz. Çünkü Allah *(azze ve celle)* ayete onları bildiğini söz konusu ederek başlamış ve ayeti bunu söz konusu ederek bitirmiştir. O şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın göklerde ve yerde ne varsa bildiğini görmez[32] misin? Üç kişi aralarında gizlice konuşmaz ki dördüncüleri O olmasın... Sonra kıyamet günü onlara yapmış olduklarını bildirecektir. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir." (Mücâdile, 7)*

Burada O'nun onları ve amellerini bildiğini kastettiğine, dediğiniz gibi zâtıyla her mekânda onlarla birlikte olduğunu kastetmediğine delil vardır. Bu, düşündüğünüz takdirde gayet güçlü bir hüccettir.

Başka bir hüccet daha: Biz Allah *(azze ve celle)*'nin kitabındaki *"Arş'a istivâ etti" (A'râf, 54)* buyruğunu, *"Semâya yöneldi" (Fussilet, 11)* buyruğunu, *"Yükselme yollarının sahibi Allah tarafından ki melekler ve Rûh O'na... yükselir" (Meâric, 3-4)* buyruğunu, *"Gökten yere işleri çekip çevirir, sonra (işler) O'na... yükselir" (Secde, 5)* buyruğunu, *"Güzel söz O'na yükselir ve onu sâlih amel yükseltir" (Fâtır, 10)* buyruğunu, *"O kulları üzerinde egemen olandır" (En'âm, 18)* buyruğunu ve *"Ben seni vefat ettireceğim ve seni kendime yükselteceğim" (Âli İmrân, 55)* buyruğunu ve Kur'ân'daki benzer buyrukları işittiğimiz zaman bunlara iman ederiz. Kesin olarak biliriz ki Allah söylediği gibi arşının üzerinde, göklerinin yukarısındadır. Yarattıklarından ayrıdır.

O *"Allah'ın göklerde ve yerde ne varsa bildiğini görmez[33] misin? Üç kişi aralarında gizlice konuşmaz ki dördüncüleri O olmasın..."* buyurduğu

---

[32] Asılda "bilmez" diye geçmektedir ki bu bir hatadır. Matbû nüshanın muhakkiki böyle bir yerde asla muvafakat etmiştir!

[33] Asılda "bilmez" diye geçmektedir ki bu bir hatadır. Matbû nüshanın muhakkiki böyle bir yerde asla muvafakat etmiştir!

zaman ise deriz ki: O ayete kendisiyle başladığı ve ayeti kendisiyle bitirdiği ilmiyle onlarla beraberdir. Çünkü O birçok ayette kendisinin arşının üzerinde göklerinin yukarısında olduğunu destekleyen nasları zikretmiştir. O böyledir. Bunda hiçbir şüphe yoktur. O gizlice konuşan herkesle beraber olduğunu bildirdiği zaman "İlmi ve görüşü onlarla beraberdir" deriz. Diğer taraftan O söylediği üzere zâtıyla, kemâliyle Arş'ın üzerindedir. Çünkü hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz. Ne en yüce yedinci gökteki ne en alt yedinci yerin altındaki bir şey O'nun ilminden ve görüşünden kaçamaz. Bu Allah Teâlâ'nın Mûsâ ve Hârûn'a yönelttiği *"Şüphesiz Ben sizinle beraberim, duyarım ve görürüm" (Tâhâ, 46)* buyruğuna benzemektedir. Yani Arş'ın üzerinden sizinle beraberim. Senin aleyhine Allah Teâlâ'nın kitabından getirdiklerimizden daha tatmin edici ve daha beliğ bir hüccet var mıdır?

Söylediğimiz şeyin hak olduğunu doğrulayan rivâyetler Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den, onun ashâbından ve Tâbiîn'den birbirlerini destekler nitelikte gelmiştir. Bunlardan yanımızda bulunanları zikredeceğiz Allah Teâlâ dilerse.

Sonra âlimleri olsun cahilleri olsun öncekilerin ve sonrakilerin icmâsı... Geçip gidenlerden ve günümüzdekilerden kim olursa olsun Allah Teâlâ'dan yardım istediği, O'na dua ettiği ve O'ndan istekte bulunduğu zaman ellerini semaya açar, gözünü semaya diker. Allah'a oradan dua eder. Onlar önceden beri O'na aşağılarına doğru, yerin altına doğru, önlerine doğru, arkalarına doğru, sağlarına doğru ya da sollarına doğru dua etmezler. Ancak göğün üzerine doğru dua ederler. Zira bilirler ki Allah kendilerinin üzerindedir. Öyle ki namaz kılanların secdelerindeki sözleri bir olmuştur: Subhâne Rabbiye'l A'lâ. (En Yüce Olan Rabbimi noksanlıklardan tenzih ederim.) "Rabbiye'l esfel" (en aşağıda olan rabbim) diyen birini göremezsin!

Öyle ki Firavun küfrüne ve Allah'a isyanına rağmen Allah *(azze ve celle)*'nin göğün yukarısında olduğunu biliyordu. O şöyle demişti:

"Ey Hâmân! Bana bir kule yap ki yollara, göklerin yollarına ulaşayım da Mûsâ'nın ilâhına erişeyim. Gerçi ben onun yalancı olduğunu düşünüyorum." (Ğâfir, 36-37)

Bu ayette Mûsâ'nın Firavun'u Allah'ı göğün yukarısında olduğu ile bilmeye çağırdığının açık bir beyânı ve delili vardır. Firavun bundan dolayı kule inşası emrini vermiş ve Allah'a erişmeye çalışmıştır.

Kezâ İbrâhîm'in firavunu olan Nemrûd, sandığı ve kartalları hazırlamış, bu şekilde Allah'a ulaşmaya çalışmıştır. Çünkü İbrâhîm onu Allah'ı gökte olduğu ile bilmeye çağırmaktaydı.

Aynı şekilde Muhammed *(sallallahu aleyhi ve sellem)* de insanları buna çağırıyor, Allah *(azze ve celle)*'yi bilip bilmediklerini bununla sınıyordu:

١٨- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْأَزْدِيُّ، ثنا أَبَانُ وَهُوَ ابْنُ يَزِيدَ الْعَطَّارُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ السُّلَمِيِّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَتْ لِي جَارِيَةٌ تَرْعَى غَنَمًا لِي فِي قِبَلِ أُحُدٍ وَالْجَوَّانِيَّةِ، وَإِنِّي اطَّلَعْتُ يَوْمًا اطِّلَاعَةً فَوَجَدْتُ ذِئْبًا ذَهَبَ مِنْهَا بِشَاةٍ، وَإِنِّي رَجُلٌ مِنْ بَنِي آدَمَ، آسَفُ كَمَا يَأْسَفُونَ، فَصَكَكْتُهَا صَكَّةً، فَعَظُمَ ذَلِكَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: أَفَلَا أُعْتِقُهَا؟، فَقَالَ: «**ادْعُهَا**» ، فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**أَيْنَ اللَّهُ؟**» قَالَتْ: فِي السَّمَاءِ. قَالَ: «**فَمَنْ أَنَا؟**» قَالَتْ: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ قَالَ: «**أَعْتِقْهَا، فَإِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ**»

18- Bize Müslim b. İbrâhîm el-Ezdî tahdis etti, dedi ki: Bize Ebân -ki o İbn Yezîd el-Attâr'dır- tahdis etti. Onun Yahyâ b. Ebî Kesîr'den, onun Hilâl b. Ebî Meymûne'den, onun Atâ b. Yesâr'dan, onun Muâviye b. el-Hakem es-Sülemî *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Benim Uhud ve el-Cevvâniyye taraflarında bana ait bir davar sürüsünü güden bir câriyem vardı. Bir gün (sürüyü) gözetliyordum. Bir kurdun sürüden bir koyunu götürdüğünü gördüm. Ben de Âdem'in oğullarındanım. Onların kızdığı gibi ben de kızarım. Ona bir tokat aşk ettim. Bu Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e büyük göründü. Ben de "Onu azat edeyim mi?" dedim. **"Onu çağır"** buyurdu. Sonra Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* ona **"Allah nerede?"** buyurdu. (Câriye) "Gökte" dedi. **"Peki, ben kimim?"** buyurdu.

(Câriye) "Sen Allah'ın resûlüsün" dedi. Bunun üzerine (Nebî) **"Onu azat et, zira o müminedir"** buyurdu.[34]

١٩- وَحَدَّثَنَاهُ يَحْيَى، ثنا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ، عَنِ الْحَجَّاجِ الصَّوَّافِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ

19- Bunu bize Yahyâ b. Yahyâ da tahdis etti, dedi ki: Bize İsmâîl b. Uleyye tahdis etti. O el-Haccâc es-Savvâf'tan, o Yahyâ b. Ebî Kesîr'den, o Hilâl b. Ebî Meymûne'den, o Atâ b. Yesâr'dan, o Muâviye b. el-Hakem'den, o da Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den aynısını rivâyet etmiştir.[35]

٢٠- وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى التَّمِيمِيُّ، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ أُسَامَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ الْحَكَمِ، أَنَّهُ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ جَارِيَةً لِي تَرْعَى غَنَمًا، فَجِئْتُهَا، فَفَقَدْتُ شَاةً مِنَ الْغَنَمِ، فَسَأَلْتُهَا عَنْهَا فَقَالَتْ: أَكَلَهَا الذِّئْبُ، فَأَسِفْتُ عَلَيْهَا، وَكُنْتُ مِنْ بَنِي آدَمَ، فَلَطَمْتُ وَجْهَهَا، وَعَلَيَّ رَقَبَةٌ، أَفَأُعْتِقُهَا؟، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**أَيْنَ اللَّهُ؟**» قَالَتْ: فِي السَّمَاءِ قَالَ: «**مَنْ أَنَا؟**» قَالَتْ: أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ. قَالَ: «**أَعْتِقْهَا**»

20- Bize Yahyâ b. Yahyâ et-Temîmî tahdis etti, dedi ki: Mâlik b. Enes'e okudum. Onun Hilâl b. Usâme'den, onun Atâ b. Yesâr'dan, onun

---

[34] Sahihtir. Ricâli sika kimselerdir. Bunu et-Tayâlisî "Müsned"inde (1201), el-Beyhakî onun tarîkinden "el-Esmâu ve's Sıfât"ta (899), Ebû Avâne "Müsned"inde (1727), İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (489), el-Lâlekâî "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da (652) Ebân b. Yezîd el-Attâr'ın tarikinden rivâyet etmiştir.

[35] Müslim (537), Ebû Dâvûd (931), "el-Kubrâ"da en-Nesâî (8535), "el-Müsned"de Ahmed (23762), "Sahîh"inde İbn Hibbân (165), "el-Kebîr"de et-Taberânî (19/398), "Müsned"inde Ebû Avâne (1728), "Müsned"inde (828) ve "Musannef"inde (30979) İbn Ebî Şeybe Haccâc es-Savvâf'tan rivâyet etmiştir.

Muâviye b. el-Hakem'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e gidip şöyle dedim: "Ey Allah'ın Resûlü! Benim sürü güden bir câriyem vardı. Onun yanına vardım ve sürüden bir koyunun olmadığını gördüm. Câriyeye onu sordum. "Onu kurt yedi" dedi. Bunun üzerine ona kızdım. Ben de Âdem'in oğullarındandım. Yüzünü tokatladım. Yine benim bir köle azadı borcum var. Onu azat edeyim mi?" Bunun üzerine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* ona **"Allah nerede?"** buyurdu. Câriye "Gökte" dedi. **"Ben kimim?"** buyurdu. Câriye "Sen Allah'ın resûlüsün" dedi. Bunun üzerine **"Onu azat et"** buyurdu.[36]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in bu hadisinde kişinin Allah *(azze ve celle)*'nin yerde değil gökte olduğunu bilmediği takdirde mümin olamayacağının delili vardır. Eğer bu kimse bir köleyse ve azat edilmişe, mümin bir köleyi azat etme borcunu düşürmez. Çünkü o Allah'ın gökte olduğunu bilmemektedir. Görmez misin ki Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* câriyenin imanının alâmetini Allah'ı gökte bilmesi kılmıştır?

Yine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in **"Allah nerede?"** buyruğunda şöyle diyen kimselerin sözünün yalanlanması söz konusudur:

"O her yerdedir. O'nun hakkında nerede denemez. Çünkü herhangi bir yerin kendisinden boş kalmadığı bir şey hakkında 'O neredadir?' demek mümkün değildir. 'Nerede' ancak bir yerde bulunan ve diğer yerlerin kendisinden boş kaldığı bir şey hakkında kullanılabilir."

Eğer durum haktan sapan şu tâifenin iddia ettiği gibi olsaydı Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* câriyenin sözüne ve bilgisine karşı çıkardı. Fakat câriye bunu (yani Allah'ın gökte olduğunu) bilmekteydi. Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* de bundan dolayı onu doğruladı ve onun mümin olduğuna şehâdet etti. Eğer Allah gökte olduğu gibi yerde de olsaydı câriyenin imanı O'nu gökte bildiği gibi yerde de bilmediği sürece tamam olmazdı.

---

[36] Sahihtir. Ricâli sika kimselerdir. Mâlik "el-Muvatta"da (1468), eş-Şâfiî ondan "el-Úmm"de (2617) rivâyet etmiştir. eş-Şâfiî'nin tarîkinden el-Beyhakî "el-Kubrâ"da (7/387), Mâlik'in tarîkinden en-Nesâî "el-Kubrâ"da (11401) rivâyet etmiştir.

Demek ki Allah tebâreke ve teâlâ arşının üzerindedir. Göklerinin yukarısındadır. Yarattıklarından ayrıdır. Kim O'nu bu şekilde bilmezse kendisine ibâdet ettiği ilâhını bilmiyor demektir. O'nun Arş'ın üzerinden en uzağından en yakınına kadar yarattıklarını bilmesi ise birdir. Ondan hiçbir şey uzak kalmaz. Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey O'na saklı kalmaz. O muattılların söylediklerinden münezzehtir, çok çok yücedir.

٢١- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّارُ، ثنا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، قَالَ: قِيلَ لَهُ: كَيْفَ نَعْرِفُ رَبَّنَا؟ قَالَ:

«بِأَنَّهُ فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ عَلَى الْعَرْشِ، بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ»

21- Bize el-Hasen b. es-Sabbâh el-Bezzâr[37] tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. el-Hasen b. Şakîk, İbnu'l Mubârek'ten tahdis etti, dedi ki: Ona (yani İbnu'l Mubârek'e) "Rabbimizi nasıl bileceğiz?" dendi. O da "Yedinci semânın yukarısında, Arş'ın üzerinde ve yarattıklarından ayrı olduğuyla" diye cevap verdi.[38]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) *rahimehullah* dedi ki: İbnu'l Mubârek'in sözünün hak olduğunu gösteren şeylerden biri de Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in câriyeye yönelttiği **"Allah nerede?"** buyruğudur. O bu şekilde câriyenin imanını sınamıştır. Câriyenin "Semâda" demesi üzerine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* **"Onu azat et, zira o müminedir"** buyurmuştur.

Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den bu hususta rivâyet edilen eserler çoktur ve hüccetler birbirlerini desteklemektedir. Bundan dolayı Allah'a hamd olsun.

---

[37] Matbû nüshada "el-Bezzâz" diye geçmektedir. Yukarıda yazılan asıl nüshadan alınmıştır ki el-Hasen b. es-Sabbâh'ın tercemesine uygun olan da budur. Es-Sem'ânî'nin "el-Ensâb"ına (1/336) bakınız.

[38] Sahih. Ricâli sika kimselerdir. Bunu Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (22), İbn Batta "el-İbâne"de (114) ve el-Beyhakî "el-Esmâu ve's Sıfât"ta (910) rivâyet etmiştir.

٢٢–حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، ثنا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو يَعْنِي ابْنَ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي قَابُوسَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«الرَّاحِمُونَ يَرْحَمُهُمُ الرَّحْمَنُ، ارْحَمُوا أَهْلَ الْأَرْضِ يَرْحَمْكُمْ أَهْلُ السَّمَاءِ»

22- Bize Müsedded tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân tahdis etti. Onun Amr'dan -yani İbn Dînâr'dan- onun Ebû Kâbûs'tan, onun Abdullah b. Amr'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Rahmân merhamet edenlere merhamet eder. Sen yerdekilere merhamet et ki Gökteki de size merhamet etsin."[39]

٢٣– حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الْحَكَمِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ الْمِصْرِيُّ، أَنْبَأَ اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ زِيَادَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"إِذَا اشْتَكَى أَحَدُكُمْ شَيْئًا، أَوِ اشْتَكَى أَخٌ لَهُ، فَلْيَقُلْ: رَبَّنَا اللَّهُ الَّذِي فِي السَّمَاءِ، تَقَدَّسَ اسْمُكَ، أَمْرُكَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، كَمَا رَحْمَتُكَ فِي السَّمَاءِ

---

[39] Sahih. Bunu Ahmed (6494), Ebû Dâvûd (4943), et-Tirmizî (1924), el-Humeydî (591), el-Beyhakî (9/41) ve başkaları Abdullah b. Amr'ın mevlâsı Ebû Kâbûs'un tarikinden rivâyet etmiştir ki ez-Zehebî "el-Mîzân"da (10522) onun hakkında "tanınmamaktadır" demiştir.

"el-Kâşif"te (6784) şunlar söylenmiştir: "İbn Ebî Hâtim onu 'el-Cerhu ve't Ta'dîl'de zikretmiş, onun hakkında herhangi bir cerhi ya da ta'dîli söz konusu etmemiştir. Hafız da 'et-Takrîb'de 'makbuldür' demiştir. Dolayısıyla bu zayıf bir isnaddır." Derim ki: Fakat ona Hibbân b. Zeyd eş-Şer'abî mütabaatte bulunmuştur. Bunu Ahmed (6541), Abd b. Humeyd (320- Müntehab), "el-Edebu'l Müfred"de el-Buhârî (380), "Müsnedu'ş Şâmiyyîn"de et-Taberânî (1055), "Şuabu'l Îmân"da el-Beyhakî (11052) ve başkaları eş-Şer'abî- Abdullah b. Amr tarikinden aynı mana ile rivâyet etmiştir. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun ki bu sahih bir isnaddır.

فَاجْعَلْ رَحْمَتَكَ فِي الْأَرْضِ، وَاغْفِرْ لَنَا حُوبَنَا، وَخَطَايَانَا، أَنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِينَ، أَنْزِلْ شِفَاءً مِنْ شِفَائِكَ، وَرَحْمَةً مِنْ رَحْمَتِكَ عَلَى هَذَا الْوَجَعِ، فَيَبْرَأَ "

23- Bize Saîd b. el-Hakem b. Ebî Meryem el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bize el-Leys b. Sa'd haber verdi. Onun Ziyâde b. Muhammed'den, onun Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den, onun Fadâle b. Ubeyd'den, onun Ebu'd Derdâ *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Biriniz bir şeyden şikâyetçi olduğu zaman ya da kardeşi şikâyetçi olduğu zaman şöyle desin de iyileşsin: Gökte olan Rabbimiz Allah! İsmin yücedir. Emrin hem gökte hem yerdedir. Rahmetin nasıl gökteyse rahmetini yerde de kıl. Günahlarımızı ve hatalarımızı bağışla. Sen temiz ve hoş olanların rabbisin. Şu acıya şifandan bir şifa ve rahmetinden bir rahmet indir."[40]

٢٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ الْعَبْدِيُّ، ثنا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، ثنا أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْحَاقَ، يُحَدِّثُ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ هَلَكَتِ الْمَوَاشِي، وَنُهِكَتِ الْأَمْوَالُ، وَإِنَّا نِسْتَشْفِعُ بِكَ عَلَى اللَّهِ، وَبِاللَّهِ عَلَيْكَ، فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَسْقِيَنَا فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«يَا أَعْرَابِيُّ، وَيْحَكَ، وَهَلْ تَدْرِي مَا تَقُولُ؟ إِنَّ اللَّهَ أَعْظَمُ مِنْ أَنْ يُسْتَشْفَعَ عَلَيْهِ بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ، إِنَّ اللَّهَ فَوْقَ عَرْشِهِ، فَوْقَ سَمَوَاتِهِ، وَسَمَوَاتُهُ

---

[40] Münker. Ebû Dâvûd (3892), "Amelu'l Yevmi ve'l Leyle"de en-Nesâî (1045), "el-Evsat"ta et-Taberânî (8636), "el-Mecrûhîn"de İbn Hibbân (1/386), "el-Kâmil"de İbn Adiyy (4/145) Ziyâde b. Muhammed'den rivâyet etmiştir. Ziyâde b. Muhammed bu hadisin rivâyeti hususunda tek kalmıştır ki el-Buhârî onun hakkında "Hadisi münkerdir" demiştir.

فَوْقَ أَرَضِيهِ مِثْلُ الْقُبَّةِ – وَأَشَارَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ مِثْلَ الْقُبَّةِ – وَإِنَّهُ لَيَئِطُّ أَطِيطَ الرَّحْلِ بِالرَّاكِبِ»

24- Bana Muhammed b. Beşşâr el-Abdî tahdis etti, dedi ki: Bize Vehb b. Cerîr tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti, dedi ki: Muhammed b. İshâk'ı Ya'kûb b. Utbe- Cubeyr b. Muhammed b. Cubeyr b. Mut'im- Babası- Dedesi kanalıyla onun şöyle dediğini tahdis ederken işittim: Bedevî bir adam Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e geldi ve şöyle dedi: "Ey Muhammed! Hayvanlar öldü. Mallar telef oldu. Biz seni Allah'ın huzurunda, Allah'ı da senin huzurunda şefaatçi kılıyoruz. Allah'a dua et de bize su göndersin." Bunun üzerine Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

"Yazıklar olsun sana ey bedevî! Sen ne dediğini biliyor musun? Allah yarattıklarından biri huzurunda şefaatçi kılınmayacak kadar büyüktür. Allah arşının yukarısında, göklerinin yukarısındadır. O'nun gökleri, yerleri üzerinde kubbe gibidir." Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* eliyle kubbe gibi bir şey yaptı. **"Şüphesiz o (yani Arş) O'ndan dolayı, binicisinden dolayı eğerin gıcırdadığı gibi gıcırdar."**[41]

٢٥– حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَغْدَادِيُّ، ثنا الْوَلِيدُ بْنُ أَبِي ثَوْرٍ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمِيرَةَ، عَنِ الْأَحْنَفِ بْنِ قَيْسٍ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنْتُ بِالْبَطْحَاءِ فِي عِصَابَةٍ، وَفِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَمَرَّتْ سَحَابَةٌ، فَنَظَرَ إِلَيْهَا فَقَالَ: «**مَا تُسَمُّونَ هَذِهِ؟**» ، قَالُوا:

---

[41] Zayıf. Bunu Ebû Dâvûd (4726), "el-Kebîr"de et-Taberânî (1547), "Şerhu's Sünne"de el-Beğavî (92), "el-İlel"de ed-Dârakutnî (3320), "et-Tevhîd"de İbn Huzeyme (147) ve başkaları Muhammed b. İshâk tarikinden rivâyet etmiştir. Mahfuz olan budur. Bu zayıf bir hadistir. İbn İshâk müdellistir ve işittiğini açıkça ifade etmemiştir. Cubeyr b. Muhammed kendisine mütabaat edildiği zaman makbuldür. Edilmezse leyyindir. Burada da o tek kalmıştır ve kendisine kimse mütabaat etmemiştir.

السَّحَابَ قَالَ: «وَالْمُزْنَ؟» ، قَالُوا: وَالْمُزْنَ. قَالَ: «وَالْعَنَانَ؟» ، قَالُوا: وَالْعَنَانَ. قَالَ: فَقَالَ: «مَا بُعْدُ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ؟» قَالُوا: لَا نَدْرِي. قَالَ: «فَإِنَّ بُعْدَ مَا بَيْنَهُمَا إِمَّا وَاحِدَةٌ، وَإِمَّا اثْنَتَانِ، وَإِمَّا ثَلَاثٌ وَسَبْعُونَ سَنَةً، وَالسَّمَاءُ فَوْقَهَا كَذَلِكَ» حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ، وَفَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ بَحْرٌ، بَيْنَ أَسْفَلِهِ وَأَعْلَاهُ مِثْلُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى السَّمَاءِ، وَفَوْقَ ذَلِكَ ثَمَانِيَةُ أَوْعَالٍ، مَا بَيْنَ أَظْلَافِهِنَّ وَرُكَبِهِنَّ مِثْلُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى السَّمَاءِ، وَعَلَى ظُهُورِهِنَّ الْعَرْشُ، بَيْنَ أَسْفَلِهِ وَأَعْلَاهُ مِثْلُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى السَّمَاءِ، ثُمَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَوْقَ ذَلِكَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى"

25- Bize Muhammed b. es-Sabbâh el-Bağdâdî tahdis etti, dedi ki: Bize el-Velîd b. Ebî Sevr tahdis etti. Onun Simâk'tan, onun Abdullah b. Umeyra'dan, onun el-Ahnef b. Kays'tan, onun el-Abbâs b. Abdulmuttalib *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Bathâ'da bir topluluğun arasındaydım. Onlar arasında Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* de vardı. Derken bir bulut geçti. Rasulullah ona baktı ve "Buna ne diyorsunuz?" diye sordu. "Sehâb" dediler. "**Müzn de** (denir mi?)" buyurdu. "Müzn de (denir)" dediler. "**Anânâ da** (denir mi?)" buyurdu. "Anânâ (da denir)" dediler. Bunun üzerine "**Sema ile yer arasının uzaklığı ne kadardır?**" diye sordu. "Bilmiyoruz" dediler. Bunun üzerine **"İkisinin arasının uzaklığı ya yetmiş bir ya yetmiş iki ya da yetmiş üç senelik mesâfedir, sema onun üzerinde şu şekildedir"** buyurdu. Tâ ki yedi semayı saydı. **"Yedinci semânın üzerinde bir deniz vardır ki en aşağısı ile en yukarısının arası bir sema ile diğer semanın arası gibidir. Onun üzerinde sekiz dağ keçisi vardır ki ayakları ile dizleri arası bir sema ile diğer semanın arası gibidir. Bunların üzerinde Arş vardır. En aşağısıyla en yukarısı arası bir sema ile di-**

ğer semanın arası gibidir. Allah *(azze ve celle)* **de bunun yukarısındadır. Tebâreke ve teâlâ."**[42]

٢٦- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ سَلَمَةَ، ثنا عَطَاءُ بْنُ السَّائِبِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أُسْرِيَ بِهِ مَرَّتْ رَائِحَةٌ طَيِّبَةٌ، فَقَالَ:

«يَا جِبْرِيلُ مَا هَذِهِ الرَّائِحَةُ؟» ، فَقَالَ: هَذِهِ رَائِحَةُ مَاشِطَةِ ابْنَةِ فِرْعَوْنَ وَأَوْلَادِهَا، كَانَتْ تُمَشِّطُهَا، فَوَقَعَ الْمُشْطُ مِنْ يَدِهَا، فَقَالَتْ: بِسْمِ اللَّهِ فَقَالَتِ ابْنَتُهُ: أَبِي؟ قَالَتْ: لَا، وَلَكِنْ رَبِّي وَرَبُّ أَبِيكِ اللَّهُ، فَقَالَتْ أُخْبِرُ بِذَلِكَ أَبِي؟ فَقَالَتْ: نَعَمْ، فَأَخْبَرَتْهُ، فَدَعَا بِهَا، فَقَالَ: مَنْ رَبُّكِ؟، هَلْ لَكِ رَبٌّ غَيْرِي؟ قَالَتْ: رَبِّي وَرَبُّكَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ، فَأَمَرَ بِبَقَرَةٍ مِنْ نُحَاسٍ فَأُحْمِيَتْ، ثُمَّ دَعَا بِهَا وَبِوَلَدِهَا فَأَلْقَاهُمْ فِيهَا. وَسَاقَ أَبُو سَلَمَةَ الْحَدِيثَ بِطُولِهِ.

26- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd -ki o İbn Seleme'dir- tahdis etti, dedi ki: Bize Atâ b. es-Sâib tahdis etti. Onun Saîd b. Cubeyr'den, onun İbn Abbâs *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* geceleyin yürütüldüğü zaman (burnuna) hoş bir koku geldi. (O şöyle anlattı:) "'Ey Cibrîl, bu koku nedir?' dedim. Dedi ki: 'Bu Firavun'un kızının saçını tarayan kadının ve onun çocuklarının kokusudur. Kadın Firavun'un kızının saçını tarıyordu. O esnada tarak elinden düştü ve kadın "Allah'ın adıyla" dedi. Bunun üzerine

---

[42] Zayıf. Bunu Ebû Dâvûd (4724), et-Tirmizî (3320), İbn Mâce (193), Ahmed (1770), "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (854) ve başkaları Abdullah b. Umeyra el-Kûfî'den rivâyet etmiştir ki bu kimse meçhuldür. Müslim'in "el-Vihdân"da zikrettiği üzere Simâk b. Harb'den başkası ondan rivâyette bulunmamıştır. El-Bezzâr da "Müsned"inde (4/137) böyle söylemiş, "Ondan Simâk'tan başkasının rivâyette bulunduğunu bilmiyoruz" demiştir. Diğer taraftan onunla şeyhi el-Ahnef b. Kays arasında inkıtâ vardır. Nitekim el-Buhârî "et-Târîhu'l Kebîr"de "Onun el-Ahnef'ten hadis işittiğini bilmiyoruz" demiştir.

Firavun'un kızı "Yani babam mı?" diye sordu. Kadın "Hayır, hem benim rabbim hem de babanın rabbi olan Allah!" diye karşılık verdi. Kız "Bunu babama bildireyim mi?" dedi. Kadın "Bildir" dedi. Derken kız bunu babasına bildirdi. O da kadını çağırıp "Senin rabbin kim?" diye sordu. "Senin benden başka bir rabbin mi var?" Kadın da "Gökte olan, hem benim rabbim hem de senin rabbin" dedi. Bunun üzerine Firavun emretti de bakırdan bir inek kızdırıldı. Sonra kadını ve çocuklarını çağırdı. Onları onun içine attı.'"[43] Ebû Seleme sonra hadisi bütün uzunluğuyla aktardı.

٢٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، ثنا أَبُو الْأَحْوَصِ، ثنا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَنْ لَمْ يَرْحَمْ مَنْ فِي الْأَرْضِ لَمْ يَرْحَمْهُ مَنْ فِي السَّمَاءِ»

27- Bize Müsedded tahdis etti, dedi ki: Bize Ebu'l Ahvas tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû İshâk tahdis etti. Onun Ebû Ubeyde'den, onun Abdullah'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Kim yerdekilere merhamet etmezse Gökteki ona merhamet etmez."[44]

---

[43] Zayıf. Bunu Ahmed (2821, 2822), İbn Hibbân (2904), "el-Müstedrek"te el-Hâkim (2/496) ve başkaları Hammâd b. Seleme- Atâ kanalından rivâyet etmiştir.

Derim ki: Ömrünün sonlarında Atâ'nın hafızası bazen karışırdı. Hafızası karışmadan önce kimden hadis işitmişse ondan hadis işittiği sahihtir. Hammâd da onun hem hafızası karışmadan önce hem de hafızası karıştıktan sonra kendisinden hadis işittiği kimselerdendir.

el-Ukaylî "ed-Duafâ"da şöyle demiştir: "Alî -yani İbnu'l Medînî- şöyle demiştir: Yahyâ'ya 'Ebû Avâne hafızası karışmadan önce Atâ b. es-Sâib'den hadis alırdı' dedim. Bunun üzerine o dedi ki: 'O öncesini sonrasından ayırmazdı. Hammâd b. Seleme de böyleydi.'"

[44] "Müsned"inde et-Tayâlisî (333), onun tarikinden el-Hılye"de Ebû Nuaym (4/210), Ebû Ya'lâ (5063), "el-Kebîr"de (10277) ve "es-Sağîr"de (1/101) et-Taberânî ve başkaları Ebû İshâk tarikinden rivâyet etmiştir. Bu munkatı bir

٢٨- حَدَّثَنَا أَبُو هِشَامٍ الرِّفَاعِيُّ، ثنا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ، ثنا أَبُو جَعْفَرٍ الرَّازِيُّ، عَنْ عَاصِمِ ابْنِ بَهْدَلَةَ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"لَمَّا أُلْقِيَ إِبْرَاهِيمُ فِي النَّارِ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ فِي السَّمَاءِ وَاحِدٌ، وَأَنَا فِي الْأَرْضِ وَاحِدٌ أَعْبُدُكَ"

28- Bize Ebû Hişâm er-Rıfâî tahdis etti, dedi ki: Bize İshâk b. Süleymân tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Ca'fer er-Râzî tahdis etti. Onun Âsım b. Behdele'den, onun Ebû Sâlih'ten, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"İbrâhîm ateşe atıldığı zaman şöyle dedi: 'Allah'ım! Sen gökte teksin. Ben de yeryüzünde Sana ibâdet eden tek kişiyim."[45]

٢٩- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، ثنا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَصَابَنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَطَرٌ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَحَسَرَ عَنْهُ ثَوْبَهُ حَتَّى أَصَابَهُ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لِمَ صَنَعْتَ هَذَا؟ قَالَ: «**لِأَنَّهُ حَدِيثُ عَهْدٍ بِرَبِّهِ**»

---

isnaddır. Ebû Ubeyde babasından işitmemiştir. Bu babda Ebû Hureyre'den ve başkalarından gelen rivâyetler vardır.

[45] Zayıf. "İthâfu'l Hıyera"da (6275) geçtiği üzere musannifin şeyhinden Ebû Ya'lâ, "et-Târîh"te el-Hatîb (10/346) ve başkaları rivâyet etmiştir. Fakat bu Ebû Hişâm er-Rıfâî'den dolayı zayıf bir isnaddır. Bu zatın ismi Muhammed b. Yezîd'dir. Birçok kimse onu zayıflamıştır. el-Buhârî "Onları bu kimsenin zayıflığı hususunda görüş birliği etmiş gördüm" demiştir. Bu zatın şeyhinin şeyhi Ebû Ca'fer er-Râzî'ye gelince Ahmed onun hakkında "Hadiste kuvvetli değildir", Ebû Zur'a da "Çokça vehme düşen bir şeyhtir" demiştir.

29- Bize Müsedded tahdis etti, dedi ki: Bize Ca'fer b. Süleymân tahdis etti. Onun Sâbit'ten, onun Enes *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* ile birlikteyken bize bir yağmur isabet etti. Bunun üzerine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* dışarı çıktı ve yağmurun ona isabet etmesi için elbisesini kendisinden ayırdı.

"Ey Allah'ın Resûlü, bunu neden yaptın?" diye sorduk. **"Çünkü o Rabbinin yanından yeni ayrıldı"** buyurdu.[46]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Eğer O haktan sapan şu tâifenin söylediği üzere her yerde olsaydı yağmur diğer sulara ya da yaratılmışlara göre Allah'ın yanından daha yeni ayrılmış olmazdı.

٣٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: لَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كَانَ مُحَمَّدٌ إِلَهَكُمُ الَّذِي تَعْبُدُونَ فَإِنَّ إِلَهَكُمْ قَدْ مَاتَ، وَإِنْ كَانَ إِلَهُكُمُ اللَّهَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ، فَإِنَّ إِلَهَكُمْ لَمْ يَمُتْ، ثُمَّ تَلَا:

{وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ، أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ} [آل عمران: 144] . حَتَّى خَتَمَ الْآيَةَ

30- Bize Abdullah b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Fudayl tahdis etti. Onun babasından, onun Nâfi'den, onun İbn Ömer *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ruhu kabz edildiği zaman Ebû Bekir şöyle dedi: "Ey insanlar! Eğer Muhammed kendisine ibâdet ettiğiniz ilâhınızsa bilin ki ilâhınız ölmüştür. Eğer ilâhınız gökte olan Allah ise bilin ki ilâhınız ölmemiştir." Sonra şu âyeti bitirene kadar okudu: *"Muhammed ancak bir resûl-*

---

[46] Müslim (2038), Ahmed (12392), "el-Edebu'l Mufred"de el-Buhârî (571), Ebû Dâvûd (5100) ve başkaları rivâyet etmiştir.

dür. Ondan önce de resûller gelip geçmiştir. Şimdi o ölürse ya da öldürülürse topuklarınız üzerinde geri mi döneceksiniz?" (Âli İmrân, 144)[47]

٣١- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: ثنا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ يَعْنِي الْمَدَنِيَّ، قَالَ: لَقِيَتِ امْرَأَةٌ عُمَرَ، يُقَالُ لَهَا: خَوْلَةُ بِنْتُ ثَعْلَبَةَ - وَهُوَ يَسِيرُ مَعَ النَّاسِ - فَاسْتَوْقَفَتْهُ، فَوَقَفَ لَهَا وَدَنَا مِنْهَا وَأَصْغَى إِلَيْهَا رَأْسَهُ، حَتَّى قَضَتْ حَاجَتَهَا وَانْصَرَفَتْ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، حَبَسْتَ رِجَالَاتِ قُرَيْشٍ عَلَى هَذِهِ الْعَجُوزِ؟، فَقَالَ: **وَيْلَكَ وَهَلْ تَدْرِي مَنْ هَذِهِ؟** قَالَ: لَا. قَالَ: **«هَذِهِ امْرَأَةٌ سَمِعَ اللَّهُ شَكْوَاهَا مِنْ فَوْقِ سَبْعِ سَمَوَاتٍ، هَذِهِ خَوْلَةُ بِنْتُ ثَعْلَبَةَ، وَاللَّهِ لَوْ لَمْ تَنْصَرِفْ عَنِّي إِلَى اللَّيْلِ مَا انْصَرَفْتُ عَنْهَا حَتَّى تَقْضِيَ حَاجَتَهَا، إِلَّا أَنْ تَحْضُرَ صَلَاةٌ فَأُصَلِّيَهَا، ثُمَّ أَرْجِعَ إِلَيْهَا حَتَّى تَقْضِيَ حَاجَتَهَا»**

31- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr b. Hâzim tahdis etti, dedi ki: Ebû Yezîd'in -yani el-Medînî'nin- şöyle dediğini işittim: Havle binti Sa'lebe denen bir kadın, insanlarla birlikte yürüdüğü esnada Ömer'in karşısına çıktı. Ondan durmasını istedi. Ömer de onun için durdu. Ona yaklaştı. Başını ona doğru sündürdü. Tâ ki onun ihtiyacını giderdi. Sonra kadın oradan ayrıldı.

Sonra bir adam "Ey müminlerin emîri, Kureyş'in adamlarını şu ihtiyar kadın için mi beklettin?" dedi. Bunun üzerine Ömer "Yazık sana, onun kim olduğunu biliyor musun?" diye sordu. Adam "Hayır" diye cevap verdi. Ömer bunun üzerine şöyle dedi: "O Allah'ın şikâyetini yedi göğün üzerinden işittiği bir kadındır. O Havle binti Sa'lebe'dir. Vallahi benden geceye kadar ayrılmasaydı ihtiyacını giderene kadar ondan ayrılmazdım. Şu kadar

---

[47] Sahih. Bunu "el-Musannef"te İbn Ebî Şeybe (38176), el-Bezzâr (103, 5991), "el-Hucce fî Beyâni'l Mehacce"de Kıvamussünne (499) rivâyet etmiştir. Bu sahih bir isnaddır. Ricâli sika kimselerdir.

var ki namaz vakti girdiği zaman namazımı kılardım. Sonra onun yanına döner ve ihtiyacını giderene kadar yanında dururdum."[48]

٣٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، ثنا أَبُو شِهَابٍ الْحَنَّاطُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ خَيْثَمَةَ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ، قَالَ:

"إِنَّ الْعَبْدَ لَيَهِمُّ بِالْأَمْرِ مِنَ التِّجَارَةِ أَوِ الْإِمَارَةِ، حَتَّى إِذَا تَيَسَّرَ لَهُ نَظَرَ اللَّهُ إِلَيْهِ مِنْ فَوْقِ سَبْعِ سَمَوَاتٍ، فَيَقُولُ لِلْمَلَكِ: اصْرِفْهُ عَنْهُ قَالَ: فَيَصْرِفُهُ، فَيَتَظَنَّى بِخَيْرَتِهِ: سَبَقَنِي فُلَانٌ، وَمَا هُوَ إِلَّا اللَّهُ"

32- Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Şihâb el-Hannât tahdis etti. Onun el-A'meş'ten, onun Hayseme'den rivâyet ettiğine göre Abdullah şöyle demiştir:

"Kul ticârî bir işi ya da bir emirliği düşünür. Sonunda o kendisine müyesser kılındığı zaman Allah ona yedi göğün üzerinden bakar da meleğe 'Bunu ondan çevir' buyurur. Melek de onu ondan çevirir. Sonra o şaşkınlığı

---

[48] "et-Tefsîr"de musannifin şeyhinden İbn Ebî Hâtim (18841) ve "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (894) Yezîd b. Hârûn- Cerîr b. Hâzim tarikinden rivâyet etmiştir.

Ez-Zehebî "el-Uluvv"da (169) şöyle demiştir: "Bu kendisinde inkıtâ bulunan sâlih bir isnaddır. Ebû Yezîd Ömer ile karşılaşmamıştır."

Derim ki: Eserin başka bir tarîki daha vardır ki bunu el-Buhârî "et-Târîh"te (7/245) rivâyet etmiş, şöyle demiştir: Muhammed b. el-Alâ dedi ki: Bize Ebû Usâme tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Kehf el-Kuşeyrî tahdis etti, dedi ki: Bize babam Sümâme b. Hazn'dan onun şöyle dediğini tahdis etti... el-Buhârî sonra Ömer'den benzerini zikretmiştir. Bu, Abdullah b. Kehf ve babası haricinde ricâli sika kimselerden oluşan bir isnaddır. İlim ehlinden bu iki kimse hakkında cerh veya ta'dîl ile konuşan birini bilmiyoruz. İbn Hibban bu ikisini "es-Sikât"ta zikretmiştir.

Başka bir tarik daha vardır ki bunu Ömer b. Ebî Şeybe "Ahbâru'l Medîne"de (760) Hâlid b. Da'lec- Katâde- Ömer kanalıyla rivâyet etmiştir. Hâlid zayıftır. Katâde de Ömer'den işitmemiştir. Derim ki: Eserin bütün bu tariklerle birlikte hasen derecesine çıkması mümkündür. Allah en doğrusunu bilir.

içerisinde 'Falanca beni geçti' diye düşünür durur. Hâlbuki bunu yapan ancak Allah'tır."[49]

٣٣- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ زِرٍّ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ:

«مَا بَيْنَ السَّمَاءِ الدُّنْيَا وَالَّتِي تَلِيهَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ، وَبَيْنَ كُلِّ سَمَاءَيْنِ مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ، وَبَيْنَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ وَبَيْنَ الْكُرْسِيِّ خَمْسُمِائَةِ عَامٍ، وَبَيْنَ الْكُرْسِيِّ إِلَى الْمَاءِ خَمْسُمِائَةِ عَامٍ، وَالْعَرْشُ عَلَى الْمَاءِ، وَاللَّهُ تَعَالَى فَوْقَ الْعَرْشِ، وَهُوَ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ»

33- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd -yani İbn Seleme- tahdis etti. Onun Âsım'dan, onun Zirr'den, onun İbn Mes'ûd *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir:

"En yakın semâ ile ondan sonraki semânın arası beş yüz yıllık yürüme mesâfesidir. Her iki semâ arasında beş yüz yıllık yürüme mesâfesi vardır. Yedinci semâ ile Kürsî arasında beş yüz yıl(lık mesâfe) vardır. Kürsî ile su arasında beş yüz yıl(lık mesâfe) vardır. Arş suyun üzerindedir. Allah Teâlâ da Arş'ın üzerindedir ve ne hâl üzere bulunduğunuzu bilir."[50]

---

[49] Zayıf. Bunu İbnu'l Mubârek'in "ez-Zühd"üne yazdığı "Zevâid"inde Nuaym b. Hammâd (129), "ez-Zühd"de Ebû Dâvûd (181), "er-Rızâ"da İbn Ebi'd Dünyâ (57), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (1219) Hayseme b. Abdurrahmân tarikinden rivâyet etmiştir. Ahmed "Hayseme, İbn Mes'ûd'dan işitmemiştir" demiştir. Dolayısıyla isnad munkatıdır.

[50] Sahih. Bunu "et-Tevhîd"de İbn Huzeyme (1/242-244), "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (858), "el-Azame"de Ebu'ş Şeyh (2/688) rivâyet etmiştir. ez-Zehebî "el-Uluvv"da "İsnadı sahihtir" demiştir.

٣٤- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ الْمِصْرِيُّ، أَنْبَأَ يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، حَدَّثَنِي عُمَارَةُ بْنُ غَزِيَّةَ، عَنْ قُدَامَةَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَاطِبٍ، أَنَّهُ حَدَّثَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَوَاحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَقَعَ بِجَارِيَةٍ لَهُ، فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ: فَعَلْتَهَا؟ قَالَ: أَمَّا أَنَا فَأَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَقَالَتْ: أَمَّا أَنْتَ فَلَا تَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَأَنْتَ جُنُبٌ، فَقَالَ: أَنَا أَقْرَأُ لَكِ، فَقَالَ:

شَهِدْتُ بِأَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ ... وَأَنَّ النَّارَ مَثْوَى الْكَافِرِينَا

وَأَنَّ الْعَرْشَ فَوْقَ الْمَاءِ طَافٍ ... وَفَوْقَ الْعَرْشِ رَبُّ الْعَالَمِينَا

وَتَحْمِلُهُ مَلَائِكَةٌ كِرَامٌ ... مَلَائِكَةُ الْإِلَهِ مُسَوِّمِينَا

فَقَالَتْ: آمَنْتُ بِاللَّهِ وَكَذَّبْتُ الْبَصَرَ "

34- Bize Saîd b. Ebî Meryem el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Eyyûb haber verdi, dedi ki: Bana Umâra b. Gaziyye tahdis etti. Onun Kudâme İbrâhîm b. Muhammed b. Hâtıb'dan rivâyet ettiğine göre o kendisine şunu tahdis etmiştir: Abdullah b. Revâha *(radıyallahu anh)* bir câriyesiyle beraber oldu. Sonra hanımı ona "Bunu yaptın mı?" diye sordu. Abdullah "Ben Kur'an okurum" dedi. Hanımı da "Sen cünüpken Kur'ân okuyamazsın" dedi. Bunun üzerine Abdullah "Ben Kur'ân okurum" dedi ve şunları söyledi:

Şehâdet ettim ki vaadi haktır Allah'ın...Ve ateştir kâfirlerin barınağı

Arş da suyun üzerindedir.....Ve Arş'ın üzerindedir Alemlerin Rabbi

Onu saygın melekler taşır....Allah'ın nişanlı melekleri

Bunun üzerine hanımı "Allah'a iman ettim, gözlerimi yalanladım" dedi.[51]

---

[51] Zayıf. Kudâme b. İbrâhîm İbn Ravâha'ya yetişmemiştir. Kıssayı "el-Iyâl"de İbn Ebi'd Dünyâ (572), "Târîh"inde İbn Asâkir (28/112, 114, 115), "Siyeru

٣٥- وَحَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا جُوَيْرِيَةُ يَعْنِي ابْنَ أَسْمَاءَ، قَالَ: سَمِعْتُ نَافِعًا، يَقُولُ: قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا:

"وَايْمُ اللَّهِ، إِنِّي لَأَخْشَى لَوْ كُنْتُ أُحِبُّ قَتْلَهُ لَقُتِلْتُ - تَعْنِي عُثْمَانَ - وَلَكِنْ عَلِمَ اللَّهُ مِنْ فَوْقِ عَرْشِهِ أَنِّي لَمْ أُحِبَّ قَتْلَهُ"

35- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Cuveyriye -yani İbn Esmâ- tahdis etti, dedi ki: Nâfi'i şöyle derken işittim: Âişe *(radıyallahu anha)* dedi ki:

"Allah'a yemin ederim ki ben endişeleniyorum. Onu -yani Osmân'ı- öldürmeyi istiyor olsaydım onu öldürürdüm. Fakat Allah arşının üzerinden benim onu öldürmeyi istemediğimi biliyor."[52]

٣٦- حَدَّثَنَا النُّفَيْلِيُّ، ثنا زُهَيْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ خَثْيَمٍ، حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّهُ حَدَّثَهُ ذَكْوَانُ، حَاجِبُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ وَهِيَ تَمُوتُ، فَقَالَ لَهَا: «كُنْتِ أَحَبَّ نِسَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحِبُّ إِلَّا طَيِّبًا، وَأَنْزَلَ اللَّهُ بَرَاءَتَكِ مِنْ فَوْقِ سَبْعِ سَمَوَاتٍ، جَاءَ بِهَا الرُّوحُ الْأَمِينُ، فَأَصْبَحَ لَيْسَ مَسْجِدٌ مِنْ مَسَاجِدِ اللَّهِ تَعَالَى يُذْكَرُ فِيهِ اللَّهُ إِلَّا وَهِيَ تُتْلَى فِيهِ آنَاءَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ»

36- Bize en-Nufeylî tahdis etti, dedi ki: Bize Zuheyr b. Muâviye tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Osmân b. Huseym tahdis etti, dedi ki: Ba-

---

A'lâmi'n Nubelâ"da ez-Zehebî (1/238) ve başkaları rivâyet etmiştir. Bu rivâyetin muttasıl bir senedini bulamadım.

[52] İsnadı sahih ve muttasıldır. Bunu Nuaym b. Hammâd "el-Fiten"de (202) Mücâhid- Âişe tarikinden rivâyet etmiştir.

na Abdullah b. Abdullah b. Ebî Müleyke'nin tahdis ettiğine göre Âişe *(radıyallahu anha)*'nın hâcibi Zekvân kendisine şunu tahdis etmiş: İbn Abbâs *(radıyallahu anhuma)*, ölmekte olduğu esnada Âişe'nin yanına girdi ve ona dedi ki: "Sen Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in kadınları arasında Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e en sevimli olanı idin. Ki Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* de temiz olandan başkasını sevmezdi. Allah senin berâetini yedi göğün yukarısından indirdi ve Rûh-u Emîn onu getirdi. Sonunda Allah Teâlâ'nın, içerisinde kendisi anılan mescidlerinden gecenin ve gündüzün saatlerinde berâetinin okunmadığı bir tek mescid bulunmaz oldu."[53]

٣٧-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِمْرَانَ بْنِ أَبِي لَيْلَى، ثنا مُوسَى أَبُو مُحَمَّدٍ، مِنْ مَوَالِي عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، قَالَ: وَكَانَ مِنْ خِيَارِ النَّاسِ، عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: خَطَبَ عَلِيٌّ النَّاسَ الْخُطْبَةَ الَّتِي لَمْ يَخْطُبْ بَعْدَهَا، فَقَالَ:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي دَنَا فِي عُلُوِّهِ، وَنَاءَ فِي دُنُوِّهِ، لَا يَبْلُغُ شَيْءٌ مَكَانَهُ، وَلَا يَمْتَنِعُ عَلَيْهِ شَيْءٌ أَرَادَهُ»

37- Bize Muhammed b. İmrân b. Ebî Leylâ tahdis etti, dedi ki: Bize Osmân b. Affân'ın azatlılarından Mûsâ Ebû Muhammed[54] -ki (Muhammed) "O insanların hayırlılarındandı" dedi- tahdis etti. Onun Hâlid b. Yezîd b. Abdullah'tan, onun babasından, onun dedesinden rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Alî insanlara bir hutbe irad etti ki ondan sonra hiç hutbe irad etmedi. Şöyle dedi ki: "Yüceliğinde yakın olan, yakınlığında uzak olan, hiçbir şeyin mekânına ulaşamayacağı, istediği herhangi bir şeyin kendisinden imtina edemeyeceği Allah'a hamd olsun."[55]

---

[53] el-Buhârî (4476), Ahmed (2496, 3262), Ebû Ya'lâ (2648) ve "el-Kebîr"de et-Taberânî (10783) rivâyet etmiştir. en-Nufeylî, Ebû Ca'fer Abdullah b. Muhammed b. Alî b. Nufeyl'dir.

[54] Asılda böyle geçmektedir. Bu zatın tercemesini bulamadık. Belki de o Mûsâ b. Ebî Muhammed'dir.

[55] Hâlid b. Yezîd'in, babasının ve dedesinin bir yerde zikredildiğini göremedim. Yine bu eseri Ebû Saîd ed-Dârimî'den başka rivâyet eden göremedim.

٣٨–حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا ابْنُ الْمُبَارَكِ، أَنْبَأَ سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، ثنا رَجُلٌ، مِنْ أَهْلِ الشَّامِ، وَكَانَ يَتْبَعُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ وَيَسْمَعُ مِنْهُ، قَالَ: كُنْتُ مَعَهُ فَلَقِيَ نَوْفًا، فَقَالَ نَوْفٌ: ذُكِرَ لَنَا أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ لِمَلَائِكَتِهِ: ادْعُوا لِي عِبَادِي، فَقَالُوا: يَا رَبِّ كَيْفَ وَالسَّمَوَاتُ السَّبْعُ دُونَهُمْ، وَالْعَرْشُ فَوْقَ ذَلِكَ؟ قَالَ: إِنَّهُمْ إِذَا قَالُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَقَدِ اسْتَجَابُوا لِي"

قَالَ: يَقُولُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو: صَلَّيْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الْمَغْرِبِ، أَوْ قَالَ غَيْرَهَا، شَكَّ سُلَيْمَانُ، فَقَعَدَ رَهْطٌ أَنَا فِيهِمْ يَنْتَظِرُونَ الصَّلَاةَ الْأُخْرَى، فَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُسْرِعُ الْمَشْيَ، كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَفْعِهِ إِزَارَهُ كَيْ يَكُونَ أَخَفَّ لَهُ فِي الْمَشْيِ، فَانْتَهَى إِلَيْنَا، فَقَالَ:

"أَلَا أَبْشِرُوا، هَذَا رَبُّكُمْ أَمَرَ بِبَابٍ فِي السَّمَاءِ الْوُسْطَى، أَوْ قَالَ: بَابُ السَّمَاءِ، فَفَتَحَهُ، فَفَاخَرَ بِكُمُ الْمَلَائِكَةَ، فَقَالَ: انْظُرُوا إِلَى عِبَادِي، أَدَّوْا حَقًّا مِنْ حَقِّي، ثُمَّ انْتَظَرُوا أَدَاءَ حَقٍّ آخَرَ يُؤَدُّونَهُ "

38- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize İbnu'l Mubârek tahdis etti, dedi ki: Bize Süleymân b. el-Muğîra, Sâbit el-Bünânî'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Bize Şam ehlinden Abdullah b. Amr b. el-Âs'ı izleyen ve ondan hadis işiten bir adam tahdis etti, dedi ki: Onunla beraberdim. Nevf ile karşılaştı. Nevf dedi ki: "Bize anlatıldığına göre Allah Teâlâ'nın meleklerine 'Bana kullarımı çağırın' buyurmuş. Onlar da 'Ya Rab, onların berisinde yedi gök varken, Arş da bunların yukarısındayken bu nasıl olur?' demişler. O da buyurmuş ki: 'Onlar Lâ ilâhe illallah dedikleri zaman Bana icâbet etmiş olurlar.'"

(Ravi) dedi ki: Abdullah b. Amr şöyle diyordu: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* ile birlikte akşam namazını ya da başka bir namazı - Süleymân burada şüphe etti- kıldık. Aralarında benim de olduğum bir grup diğer namazı beklemek üzere oturdu. Sonra Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve*

sellem) hızlı hızlı yürüyerek geldi. Sanki ben onun daha kolay yürümek için izarını kaldırışına bakıyor gibiyim. Derken yanımıza vardı ve şöyle buyurdu:

"Hey, müjdeler olsun size! Bu Rabbiniz(dir). Emretti de orta semadaki bir kapıyı- ya da sema kapısını- açtı ve meleklere karşı sizinle iftihar etti. Buyurdu ki: Kullarıma bakın! Benim haklarımdan bir hakkı eda ettiler. Sonra eda edecekleri başka bir hakkı eda etmeyi beklediler."[56]

٣٩–حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا أَبُو هِلَالٍ، ثنا قَتَادَةُ، قَالَ: قَالَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ: يَا رَبِّ أَنْتَ فِي السَّمَاءِ وَنَحْنُ فِي الْأَرْضِ، فَكَيْفَ لَنَا أَنْ نَعْرِفَ رِضَاكَ وَغَضَبَكَ؟ قَالَ: «إِذَا رَضِيتُ عَنْكُمُ اسْتَعْمَلْتُ عَلَيْكُمْ خِيَارَكُمْ، وَإِذَا غَضِبْتُ عَلَيْكُمُ اسْتَعْمَلْتُ عَلَيْكُمْ شِرَارَكُمْ»

39- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Hilâl tahdis etti, dedi ki: Bize Katâde tahdis etti, dedi ki: İsrâîloğulları dedi ki: "Ya Rab! Sen göktesin. Biz yerdeyiz. Şu hâlde Senin razı olduğunu ya da öfkelendiğini nasıl bilebiliriz?" Bunun üzerine (Allah) şöyle buyurdu: "Sizden razı olduğum zaman üzerinize iyilerinizi yönetici kılarım. Size öfkelendiğim zaman üzerinize kötülerinizi yönetici kılarım."[57]

٤٠–حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ وَهُوَ ابْنُ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ أَسْلَمَ، حَدَّثَهُ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، قَالَ: أَتَى رَجُلٌ كَعْبًا وَهُوَ فِي نَفَرٍ، فَقَالَ: يَا أَبَا

---

[56] Sahih. Ricâli sika kimselerdir. Bunu İbn Mâce (801), Ahmed (6750, 6752, 6860), "ez-Zühd"de İbnu'l Mubârek (7) rivâyet etmiştir. Belirsiz adam İbn Mâce'nin ve Ahmed'in rivâyetlerinde açıkça geldiği üzere Ebû Eyyûb el-Ezdî'dir. İsmi Yahyâ b. Mâlik'tir. Nevf, Ka'b el-Ahbâr'ın karısının oğlu Nevf b. Fedâle el-Bikâlî'dir.

[57] İsnadı hasendir. Ez-Zehebî "el-Uluvv"da (336) "Bu Katâde'den sâbittir" demiştir.

إِسْحَاقَ حَدِّثْنِي عَنِ الْجَبَّارِ. فَأَعْظَمَ الْقَوْمُ قَوْلَهُ، فَقَالَ كَعْبٌ: دَعُوا الرَّجُلَ، فَإِنْ كَانَ جَاهِلًا تَعَلَّمَ، وَإِنْ كَانَ عَالِمًا ازْدَادَ عِلْمًا، ثُمَّ قَالَ كَعْبٌ: «أُخْبِرُكَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ، وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ، ثُمَّ جَعَلَ مَا بَيْنَ كُلِّ سَمَاءَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ الدُّنْيَا وَالْأَرْضِ، وَكُثُفُهُنَّ مِثْلُ ذَلِكَ، ثُمَّ رَفَعَ الْعَرْشَ فَاسْتَوَى عَلَيْهِ، فَمَا فِي السَّمَوَاتِ سَمَاءٌ إِلَّا لَهَا أَطِيطٌ كَأَطِيطِ الرَّحْلِ الْعِلَافِيِّ أَوَّلَ مَا يَرْتَحِلُ مِنْ ثِقَلِ الْجَبَّارِ فَوْقَهُنَّ»

40- Bize Abdullah b. Sâlih el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bana Leys -ki o İbn Sa'd'dır- tahdis etti, dedi ki: Bana Hâlid b. Yezîd tahdis etti. Onun Saîd b. Ebî Hilâl'den rivâyet ettiğine göre Zeyd b. Eslem ona Atâ b. Yesâr'dan onun şöyle dediğini tahdis etmiş: Bir adam, bir topluluğun arasındayken Ka'b'ın yanına gelip "Ey Ebû İshâk, bana Cabbâr'dan söz et" dedi. Topluluk onun sözünü çok büyüksedi. Ka'b da "Bırakın adamı; câhilse öğrenir, âlimse ilmi artar" dedi. Sonra Ka'b şunları söyledi: "Sana şunları söylüyorum: Allah yedi sema yarattı. Yerden de bir o kadarını yarattı. Sonra her iki semanın arasını, en yakın sema ile yerin arası gibi kıldı. Onların kalınlıklarını da böyle kıldı. Sonra Arş'ı yükseltti ve ona istiva etti. Semalarda hiçbir sema yoktur ki üzerlerindeki Cabbâr'ın ağırlığından dolayı yeni eğerin bineğin sırtına ilk konulduğu zaman çıkardığı gıcırtı gibi bir gıcırtısı olmasın."[58]

---

[58] İsnadı hasendir. Bunu Ebu'ş Şeyh "el-Azame"de (2/610) Ebû Sâlih tarîkinden rivâyet etmiştir. Ez-Zehebî "el-Uluvv"da (316) bu eseri zikrettikten sonra şöyle demiştir: "Münker kelimeyi zikretmemiz mümkün değildir. İsnad temizdir. Ebû Sâlih'in leyyin olduğunu söylemişlerdir ama o itham edilmiş değildir. Sadece sağlam belleme konusunda kötüdür."

Derim ki: Münker kelime ile kastettiği "üzerlerindeki Cabbâr'ın ağırlığından dolayı" sözüdür. Fakat İbn Teymiyye "Beyânu Telbîsi'l Cehmiyye"de (3/268) şunları söylemiştir: "Bu eser her ne kadar Ka'b'ın rivâyetlerinden olsa da Ehli Kitab'ın bilgilerinden olması ya da Ka'b'ın Sahâbe'den öğrendiği şeylerden olması ihtimal dâhilindedir. Ehli Kitab'ın nezdimizdeki bir şahid ile çelişmeyen rivâyeti ne doğrulanır ne de yalanlanır. Diğer taraftan eserin isnadında

٤١-حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَقِيلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ كَعْبَ الْأَحْبَارِ، قَالَ لِعُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: "وَيْلٌ لِسُلْطَانِ الْأَرَضِ مِنْ سُلْطَانِ السَّمَاءِ. قَالَ عُمَرُ: إِلَّا مَنْ حَاسَبَ نَفْسَهُ. فَقَالَ كَعْبٌ: إِلَّا مَنْ حَاسَبَ نَفْسَهُ. وَكَبَّرَ عُمَرُ وَخَرَّ سَاجِدًا"

41- Bize Abdullah b. Sâlih tahdis etti, dedi ki: Bana el-Leys tahdis etti, dedi ki: Bana Ukayl, İbn Şihâb'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Bana Sâlim İbn Abdullah'ın haber verdiğine göre Ka'b el-Ahbâr Ömer *(radıyallahu anh)*'a "Semanın sultanından dolayı vay yerin sultanına!" demiş. Ömer de "Kendisini hesaba çeken müstesna" diye karşılık vermiş. Bunun üzerine Ka'b "Kendisini hesaba çeken müstesna" demiş ve Ömer tekbir getirip secdeye kapanmış.[59]

٤٢-حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْحِمَّانِيُّ، ثنا أَبِي، عَنْ نَضْرٍ أَبِي عُمَرَ الْخَزَّازِ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: «سَيِّدُ السَّمَوَاتِ السَّمَاءُ الَّتِي فِيهَا الْعَرْشُ، وَسَيِّدُ الْأَرَضِينَ الَّتِي نَحْنُ عَلَيْهَا، وَسَيِّدُ الشَّجَرِ الْعَوْسَجُ، وَمِنْهُ عَصَا مُوسَى»

42- Bize Yahyâ b. Abdulhamîd el-Himmânî tahdis etti, dedi ki: Bize babam tahdis etti. Onun Nadr Ebû Ömer el-Hazzâz'dan, onun İkrime'den,

---

zikredilen bu imamlar en değerli imamlardandır ve gerek onlar gerekse başkaları bu eseri tahdis etmişlerdir. Bu eserde geçen 'üzerlerindeki Cabbâr'ın ağırlığından dolayı' sözünü inkâr etmemişlerdir. Eğer bu söz onların nezdinde İslâm dininde münker bir söz olsaydı bunu bu şekilde tahdis etmezlerdi." Allah en iyi bilendir.

[59] Sahih. Bunu el-Harâitî "Fadîletu'ş Şükr"de (67) Abdullah b. Sâlih ve Yahyâ b. Abdullah b. Bukeyr- Leys tarîkinden rivâyet etmiştir. Yine bunu Ebû Nuaym "el-Hılye"de (5/389) Saîd b. Ebî Hilâl tarîkinden rivâyet etmiştir. el-Beyhakî de "Şuabu'l Îmân"da (7393) Mâlik tarîkinden rivâyet etmiştir. Saîd ve Mâlik de Ka'b'dan rivâyet etmiştir. İki tarik de mürseldir ve iki ravi de Ka'b'a yetişmemiştir.

onun İbn Abbâs'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Semaların efendisi içerisinde Arş'ın bulunduğu semadır. Yerlerin efendisi ise bizim üzerinde bulunduğumuz yerdir. Ağaçların efendisi de avsecdir. Mûsâ'nın asası da ondandır."[60]

٤٣–حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، ثنا ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ أَبُو الْغُصْنِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتُكَ تَصُومُ مِنَ الشَّهْرِ شَيْئًا مَا لَا تَصُومُهُ مِنَ الشُّهُورِ أَكْثَرَ إِلَّا رَمَضَانَ قَالَ: «**أَيُّ شَهْرٍ؟**» ، قُلْتُ: شَعْبَانُ. قَالَ: «**هُوَ شَهْرٌ تُرْفَعُ فِيهِ الْأَعْمَالُ إِلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ، فَأُحِبُّ أَنْ يُرْفَعَ عَمَلِي وَأَنَا صَائِمٌ**»

43- Bize el-Ka'nebî tahdis etti, dedi ki: Bize Sâbit b. Kays Ebu'l Ğusn tahdis etti. Onun Ebû Saîd el-Makburî'den, onun Usâme b. Zeyd *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Resûlü, senin bir ayda Ramazan dışında hiçbir ayda tutmadığın kadar çok oruç tuttuğunu görüyorum" dedim. **"Hangi ay?"** diye sordu. "Şa'bân" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: **"O amellerin kendisi içerisinde Âlemlerin Rabbi'ne yükseltildiği bir aydır. Ben de amelimin ben oruçluyken yükseltilmesini istiyorum."**[61]

---

[60] Münker. Yahyâ el-Hımmânî itham edilmiştir. Babası zayıftır. Babasının şeyhinin de hadisi terk edilmiştir.

[61] Zayıf. Bunu Ahmed (22096, 22134), en-Nesâî (4/201), "el-Musannef"te İbn EbÎ Şeybe (9858), "el-Kâmil"de İbn Adiyy (2/92), "Şuabu'l Îmân"da el-Beyhakî (3540, 3541) ve başkaları rivâyet etmiştir. el-Beyhakî "Bu hadisi yalnızca bu el-Ğıfârî rivâyet etmiştir ki o Ebu'l Ğusn Sâbit b. Kays'tır" demiştir.

Derim ki: Bu hadis Sâbit b. Kays Ebu'l Ğusn etrafında dönüp dolaşmaktadır. Tenkitçiler ona verilecek hüküm konusunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Ben onun hakkında Ebû Ahmed b. Adiyy'in sözüne itimad ediyorum. O "el-Kâmil"de "O hadisi yazılanlardandır" demiştir. Derim ki: Dolayısıyla böyle biri kendisine mutabaat edecek birine muhtaçtır. İbn Hibbân "el-Mecrûhîn"de (1/206) şunları söylemiştir: "Hadisi az, rivâyet ettikleri hususunda vehmi çok idi. Kendisine başkası mutabaat etmediği sürece haberiyle ihticac edilmez."

٤٤–حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً يَتَعَاقَبُونَ فِيكُمْ، فَإِذَا كَانَتْ صَلَاةُ الْفَجْرِ نَزَلَتْ مَلَائِكَةُ النَّهَارِ، فَشَهِدُوا مَعَكُمُ الصَّلَاةَ، وَصَعِدَتْ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ، وَمَكَثَتْ فِيكُمْ مَلَائِكَةُ النَّهَارِ، فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ: مَا تَرَكْتُمْ عِبَادِي يَصْنَعُونَ؟، فَيَقُولُونَ: جِئْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ، وَتَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ، فَإِذَا كَانَتْ صَلَاةُ

Zikrettiğimiz üzere bu şahıs rivâyetinde tek kalmıştır. Bundan dolayı hadisin zayıf olduğu nezdimde ağır basmaktadır. Allah en iyi bilendir. Derim ki: Matbu nüshanın hadisi sahihleyen muhakkikine hayret ki ne hayret! Ben onun hadisi sahihlemesine hayret etmiyorum. Fakat ben hadisin Sâbit b. Kays etrafında dönüp dolaştığını, tenkitçilerin ona verilecek hüküm hususunda görüş ayrılığına düştüklerini söz konusu etmiştim. Dolayısıyla onun bu rivâyeti sahihlemesi ya da zayıflaması içtihada ve şahsi görüşe racidir. Bu konudaki ihtilaf kabul edilebilir bir ihtilaftır. Benim hayret ettiğim nokta şurasıdır: Muhakkik efendi Sâbit b. Kays'ın zayıf olduğu hususunda tamamen benimle aynı görüşü dile getirmiş, "İsnadda Sâbit b. Kays vardır ki 'et-Tehzîb'deki tercemesinde geçtiği üzere hakkında bazı şeyler söylenmiştir" demiştir.

Derim ki: O zaman bunu nasıl sahihliyorsun?! İşte hayretim buradan kaynaklanmaktadır. Muhakkik efendi yukarıdaki sözünden sonra direkt "Fakat ona İsmâîl b. Ebî Uveys mutabaat etmiştir, bunu el-Beyhakî 'eş-Şuab'da rivâyet etmiştir" demiştir.

Derim ki: el-Beyhakî'nin az önce zikrettiğimiz üzere "o teferrüd etmiştir" dedikten sonra onun bir mutabaatını getirmesi olacak şey midir?! İbn Ebî Uveys ancak Zeyd b. el-Hubâb'a Sâbit'ten rivâyeti hususunda mutabaat etmiştir. Elbette Sâbit'e mutabaat etmemiştir. Nitekim el-Beyhakî Sâbit'in teferrüdünü İbn Ebî Uveys'in mutabaatını zikretmeden bir satır önce söz konusu etmiştir. Bu el-Beyhakî'nin sözünün siyakını anlamamaktan kaynaklanmaktadır. el-Beyhakî "Ondan Ebû Saîd el-Makburî kanalıyla İbn Ebî Uveys de rivâyette bulunmuştur" demiştir. "Ondan" kelimesindeki hâ zamîri Sâbit b. Kays'a dönmektedir. Buna göre sözün manası şu olmaktadır: Bunu İbn Ebî Uveys Sâbit b. Kays'tan, o da Ebû Saîd el-Makburî'den rivâyet etmiştir.

الْعَصْرِ نَزَلَتْ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ فَشَهِدُوا مَعَكُمُ الصَّلَاةَ، ثُمَّ صَعِدَتْ مَلَائِكَةُ النَّهَارِ، وَمَكَثَتْ مَعَكُمْ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ " قَالَ: " فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ فَيَقُولُ: مَا تَرَكْتُمْ عِبَادِي يَصْنَعُونَ؟ " قَالَ: " فَيَقُولُونَ: جِئْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ، وَتَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ. قَالَ: فَحَسِبْتُهُ أَنَّهُ قَالَ: «فَاغْفِرْ لَهُمْ يَوْمَ الدِّينِ»

44- Bize Osmân b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr tahdis etti. Onun el-A'meş'ten, onun Ebû Sâlih'ten, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Şüphesiz Allah'ın sizin aranızda birbirleri ardınca gelip giden melekleri vardır. Sabah namazı olduğu zaman gündüz melekleri iner ve sizinle birlikte namazda hazır bulunurlar. Gece melekleri yükselir, gündüz melekleri ise aranızda kalır. Rableri onlara -onları en iyi bilen olduğu hâlde- 'Kullarımı ne yaparlarken bıraktınız?' diye sorar. 'Onlara namaz kılarlarken vardık ve onları namaz kılarlarken bıraktık' derler. İkindi namazı olduğunda da gece melekleri iner ve sizinle birlikte namazda hazır bulunurlar. Sonra gündüz melekleri yükselir ve gece melekleri sizinle birlikte kalır. Rableri onlara -onları en iyi bilen olduğu hâlde- 'Kullarımı ne yaparlarken bıraktınız?' diye sorar. Onlar da 'Onlara namaz kılarlarken vardık ve onları namaz kılarlarken bıraktık' derler."** (Ravi) dedi ki: Zannediyorum o "**'Ben de onları din gününde bağışlayacağım' buyurur**" da dedi.[62]

٤٥- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ زِرٍّ، قَالَ: أَتَيْتُ حُذَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَقُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنْ صَلَاةِ، رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ. قَالَ: مَا يُخْبِرُكَ ذَاكَ؟،

---

[62] Sahih. Ricâli sika kimselerdir, Şeyhayn'ın ricâlidir. Hadisi el-Buhârî (555, 7429, 7486), Müslim (632), en-Nesâî (1/260), Ahmed (9151), İbn Hibbân (2061) ve başkaları Ebû Hureyre'ye uzanan tariklerden rivâyet etmiştir.

قُلْتُ: الْقُرْآنُ، فَقَرَأْتُ: **(سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ مِنَ اللَّيْلِ مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى)** . قَالَ: هَكَذَا هُوَ فِي قِرَاءَةِ عَبْدِ اللَّهِ. قَالَ: هَلْ تُرَاهُ صَلَّى فِيهِ يَا أَصْلَعُ؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: فَإِنَّهُ أَتَاهُ بِدَابَّةٍ، فَوَصَفَهَا عَاصِمٌ بِحِمَارٍ، فَحَمَلَهُ عَلَيْهَا، أَحَدُهُمَا رَدِيفُ صَاحِبِهِ، ثُمَّ انْطَلَقَا، فَأُرِيَ مَا فِي السَّمَوَاتِ، وَأُرِيَ، ثُمَّ عَادَا عَوْدَهُمَا عَلَى بَدْئِهِمَا، فَلَمْ يُصَلِّ فِيهِ، وَلَوْ صَلَّى فِيهِ لَكَانَتْ سُنَّةً "

45- Bize Süleymân b. Harb tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd tahdis etti. Onun Âsım'dan, onun Zirr'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Huzeyfe b. el-Yemân *(radıyallahu anhuma)*'nın yanına gittim ve "Bana Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in, yürütüldüğü gece Beyt-i Makdis'teki namazını anlat" dedim. "Sana bunu kim söyledi ki?" dedi. "Kur'ân" dedim ve *"Kulunu bir gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yürüten bütün noksan sıfatlardan münezzehtir..." (İsrâ, 1)* ayetini okudum. -(Ravi) "Abdullah'ın kıraatinde böyledir"[63] dedi- Bunun üzerine "Onun orada namaz kıldığını mı düşünüyorsun ey saçı dökük?" diye sordu. "Hayır" diye cevap verdim. "(Cibrîl) ona bir binek getirdi" dedi. -Âsım onun bir eşek olduğunu söyledi- "Onu ona bindirdi. Biri diğerinin terkisindeydi. Sonra yola koyuldular. Derken göklerde bulunanlar gösterildi, gösterildi. Sonra geri döndüler. Dönüşleri gelişleri gibiydi. Orada (yani Beyt-i Makdis'te) namaz kılmadı. Eğer orada namaz kılmış olsaydı şüphesiz bu bir sünnet olurdu."[64]

---

[63] Burada Abdullah b. Mes'ûd'un kıraatine işâret etmektedir: *"Kulunu bir gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yürüten bütün noksan sıfatlardan münezzehtir..." (İsrâ, 1)* İbn Cerîr et-Taberî'nin tefsirine bakılabilir. Fakat musannif ayeti asılda burada yazdığımız şekilde zikretmiştir. Kaynakların tamamında da böyle, Âsım'ın kıraatine uygun şekilde geçmektedir.

[64] Hasen. Bunu Ahmed (uzunca 23284, 23320), "hasen-sahih" diyerek et-Tirmizî (3147), et-Tayâlisî (411), el-Humeydî (448), el-Hâkim (2/359), tefsirinde (17/349) ve "Tehzîbu'l Âsâr"da (Müsned-i İbn Abbâs, 730, 731) et-Taberî, "Delâilu'n Nübüvve"de el-Beyhakî (2/364) ve başkaları Âsım'a -ki o İbn Ebi'n Necûd'dur- uzanan tariklerden rivâyet etmiştir ki onun hadisi hasendir.

٤٦–حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ الْحَرَّانِيُّ، ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ بَكْرِ بْنِ سَوَادَةَ، عَنْ أَبِي تَمِيمٍ الْجَيْشَانِيِّ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **"إِذَا مَكَثَ الْمَنِيُّ فِي الرَّحِمِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً أَتَاهُ مَلَكُ النُّفُوسِ، فَعَرَجَ بِهِ إِلَى الرَّبِّ فِي رَاحَتِهِ، فَيَقُولُ: أَيْ رَبِّ عَبْدُكَ هَذَا ذَكَرٌ أَمْ أُنْثَى؟ فَيَقْضِي اللَّهُ إِلَيْهِ مَا هُوَ قَاضٍ، ثُمَّ يَقُولُ: أَيْ رَبِّ أَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ فَيُكْتَبُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ مَا هُوَ لَاقٍ"** قَالَ: وَتَلَا أَبُو ذَرٍّ مِنْ فَاتِحَةِ التَّغَابُنِ خَمْسَ آيَاتٍ"

46- Bize Amr b. Hâlid el-Harrânî tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Lehîa tahdis etti. Onun Bekr b. Sevâde'den, onun Ebû Temîm el-Ceyşânî'den, onun Ebû Zerr *(radıyallahu anh)*'tan, onun Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den rivâyet ettiğine göre o şöyle buyurmuştur:

"Meni rahimde kırk gece kaldığı zaman canlar meleği ona gelir ve onu avucunun içinde Rabb'e yükseltir. 'Ey Rab, bu kulun erkek mi dişi mi?' diye sorar. Allah da ona vereceği hükmü verir. Sonra (melek) 'Ey Rab, şakî mi saîd mi?' diye sorar. Sonra iki gözünün arasına karşılaşacağı şeyi yazar." Ebû Zerr sonra Teğâbun'un başından itibaren beş ayet okudu.[65]

---

el-Beyhakî "ed-Delâil"de bu eseri rivâyet ettikten sonra şunları söylemiştir: "Huzeyfe onun Beyt-i Makdis'teki namazını işitmemişti. Ebû Hureyre'den ve başkalarından gelen sabit hadiste onun (yani Rasulullah'ın) orada namaz kıldığını rivâyet etmiş bulunuyoruz. Rabta (yani hayvanın bağlandığı bağa) gelince bunu da başkasından rivâyet etmişizdir. Burak yaratılmış bir binektir. Bineği bağlamak da alışılagelmiş bir adettir. Allah *(azze ve celle)*'nin bineği korumaya kadir olması ayrı bir konudur. Olumlulayan haber olumsuzlayan haberden evlâdır. Tevfik Allah'tandır."

[65] İsnadı zayıftır. İbn Vehb "el-Kader"de (36), el-Firyâbî de "el-Kader"de (102) mevkûf olarak, et-Taberî "et-Tefsîr"de (23/416) mevkûf olarak, İbn Batta da "el-İbâne"de (1417) mevkûf olarak rivâyet etmiştir. Hepsi İbn Lehîa'dan rivâyet etmiştir.

Bu İbn Lehîa'dan dolayı zayıf bir hadistir. Kendisinden İbn Vehb gibi biri rivâyette bulunmuş olsa bile o bizâtihî zayıftır. İbn Ebî Hâtim "el-Cerhu ve't

Ebû Saîd (ed-Dârimî) *rahimehullah* dedi ki: Sizin yalan iddianıza göre Allah meni ile birlikte kadının rahminde ve karnındadır. Şu hâlde melek meniyi kime yükseltmektedir?!

٤٧- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَامَ بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ، فَقَالَ: «**إِنَّ اللَّهَ لَا يَنَامُ، وَلَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَنَامَ، يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ، يُرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ النَّهَارِ، وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ اللَّيْلِ، حِجَابُهُ النُّورُ، لَوْ كَشَفَهُ لَأَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ كُلَّ شَيْءٍ أَدْرَكَهُ بَصَرُهُ**»

47- Bize Osmân b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr tahdis etti. Onun el-A'meş'ten, onun Amr b. Murra'dan, onun Ebû Ubeyde'den, onun Ebû Mûsâ *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* aramızda kalkıp dört şey söyledi: **"Allah uyumaz ve uyumak O'na yaraşmaz. Teraziyi alçaltıp yükseltir. O'na gecenin ameli gündüzden önce, gündüzün ameli geceden önce yükseltilir. Hicabı nurdur. Onu açacak olsa yüzünün parıltıları görüşünün eriştiği her şeyi yakar."**[66]

Ta'dîl"de (5/147) şöyle demiştir: "Ebû Zur'a'ya eskilerin İbn Lehîa'dan hadis işitmesi soruldu. Bunun üzerine o dedi ki: 'Sonrası da öncesi de birdir. Şu kadar var ki İbnu'l Mubârek ve İbn Vehb onun (rivâyetlerinin) asıllarının peşine düşüyor, sonra ondan yazıyorlardı. Diğerleri ise direkt şeyhten alıyorlardı. İbn Lehîa zabtı iyi olmayan bir kimseydi. Hadisiyle ihticac edilenlerden değildi.'" Ez-Zehebî de "Uygulanan şey onun hadisinin zayıflanmasıdır" demiştir. Bu hadisi eş-Şevkânî de "el-Fevâidu'l Mecmûa"da (s. 451) zikretmiştir. el-Muallimî el-Yemânî şöyle demiştir: "Senedinde İbn Lehîa vardır. Ondan münker görülen ise sadece "Onu Cabbâr'a yükseltir" sözüdür. Bunun manası bu ziyade olmaksızın Sahîhayn'da ve diğer kitaplarda İbn Mes'ûd'dan ayeti söz konusu etmeksizin sâbittir."

[66] Sahih. Ricâli sika kimselerdir, sahih ricâlidir. Bunu Müslim (179), İbn Mâce (195, 196), Ahmed (19587, 19632), İbn Hibbân (266), Ebû Ya'lâ (7262),

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Sizin yalan iddianıza göre Allah zâtıyla amel edenle birliktedir. Onun evinde, mescidinde, dönüp dolaştığı yerde ve barınağındadır. Şu hâlde ameller kime yükseltilmektedir?! Allah onların söylediklerinden münezzehtir, çok yücedir.

Bu konuda Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den, ashâbından, Tâbiîn'den ve onlardan sonra gelenlerden rivâyet edilen hadisler bu kitabımızın hepsini içine alamayacağı kadar çoktur. Şu kadar var ki biz bu konuda akıl sahiplerinin delil edineceği kadarını özetle zikrettik: Ümmetin tamamı ve bu ümmetten önceki ümmetler Allah Teâlâ'yı semanın yukarısında ve yarattıklarından ayrı olarak bilme hususunda şüpheye düşmemişlerdi. Bu hususta ancak haktan sapan, Kitab'a ve ilmin izlerinin tamamına muhâlefet eden şu topluluk şüpheye düşmüştür. Öyle ki kâfir ümmetlerin birçoğu ve onların firavunları bile bunu biliyordu. Nitekim Firavun şöyle demiştir: *"Ey Hâmân! Bana bir kule yap ki yollara, göklerin yollarına ulaşayım da Mûsâ'nın ilâhına erişeyim. Gerçi ben onun yalancı olduğunu düşünüyorum." (Ğâfir, 36-37)* Kezâ İbrâhîm'in firavunu (yükselmek için) kartalları ve sandığı hazırlamıştı. Onlar bu şekilde gökte Allah Teâlâ'ya ulaşmaya çalışıyorlardı. Çünkü nebîler -selâm onların üzerine olsun- onları Allah'a bu şekilde çağırıyorlardı. Nitekim İsrâîloğulları "Ya Râb, Sen göktesin, biz yerdeyiz" diyorlardı. Bunların benzerleri çoktur. Hepsini zikredersek söz uzar.

Kur'ân'ın zâhiriyle ve bâtınıyla tamamı buna delâlet etmektedir. Bunda herhangi bir karışıklık söz konusu değildir ve tevile yer yoktur. Ancak hüccetin kendisi aleyhine olduğunu bildiği hâlde ona karşı büyüklük taslayan inkârcının tevili başka...

Allah tebâreke ve teâlâ *"Hamd kuluna Kitab'ı indiren Allah'a mahsustur" (Kehf, 1)* buyurmuştur. Yine O *"Sana Kitab'ı kendisinden öncekileri doğrulayıcı olarak hak ile indirdi, daha önce insanlar için bir hidâyet olarak Tevrât'ı ve İncîl'i indirdi, Furkân'ı da indirdi" (Âli İmrân, 3-4)* Yine O *"Hâ-mîm, Rahmân ve Râhim'den indirilmedir" (Fussilet, 1-2)* buyurmuştur. Yine O *"Hakîm ve Hamîd'den indirilmedir" (Fussilet, 42), "Şüphesiz*

---

et-Tayâlisî (493) ve başkaları Amr b. Murra'ya uzanan tariklerden rivâyet etmişlerdir. Bazı tariklerde "Hicabı ateştir" lafzı geçmektedir.

Biz onu Kadir Gecesi indirdik" (Kadr, 1), "Şüphesiz Biz onu mübârek bir gecede indirdik" (Duhân, 3), "Bu indirdiğimiz, farz kıldığımız ve içerisinde apaçık ayetler indirdiğimiz bir sûredir" (Nûr, 1) buyurmuştur.

Bunların benzerleri Allah'ın kitabında çoktur. Bunların hepsi Allah *(azze ve celle)*'nin onu (yani Kur'ân'ı) gökten, kendi katından indirdiğinin delilidir. Eğer O, haktan sapan şu fırkanın iddia ettiği üzere yedinci semânın yukarısında Arş'ın üzerinde olduğu gibi yerin altında ve üstünde de olsaydı Allah celle zikruhû bazı ayetlerde "Şüphesiz Biz sana çıkardık", "Şüphesiz Biz sana yükselttik" gibi ifadeler kullanırdı.

Yine O *"Biz ancak Rabbinin emriyle ineriz" (Meryem, 64), "Onu Rûh-u Emîn indirdi" (Şuarâ, 193), "De ki: Onu Rûh-u Kudüs Rabbinden hak ile indirdi" (Nahl, 102)* buyurmuştur. Görüldüğü üzere "yerin altından çıkarız" ya da "yerden yükseliriz" dememiştir.

Ebû Saîd (ed-Dârimî) *rahimehullah* dedi ki: Görüldüğü üzere Kur'ân'ın zâhiri ve bâtını bu konuda zikrettiğimiz şeye delâlet etmektedir. Bu konuda tenzil bize yetmekte, tefsire ihtiyaç bırakmamaktadır. Avam da havas da bunu bilir. Bu konuda tevilcinin teviline yer yoktur. Şu kadar var ki kişi bunu içinden yalanladığı hâlde tevilin arkasına gizleniyordur.

Veyl olsun size! Sahâbe, Tâbiîn ve ümmetin tamamı Kur'ân'ı, farizaları, hadleri ve hükümleri tefsir ederken icma ile "Bu ayet bu konuda indi", "Şu ayet şu konuda indi" ve "Şu sûre şu yerde indi" demişlerdir. Herhangi birini "Yerin altından çıktı" ya da "Önden geldi" veya "Arkadan geldi" derken işitmedik. Çünkü hepsi yukarı tarafından gelmiştir.

Zâtıyla her yerde olan kimsenin indirmekle ne işi olsun? Bu durumda semanın üzerinden indirme söz konusu olmaksızın (vahyi) Cibrîl'e verme gibi bir şey söz konusu olmaktadır. Zira Allah *subhânehû ve teâlâ "De ki: Onu Rûh-u Kudüs Rabbinden hak ile indirdi" (Nahl, 102)* buyurmuştur. Oysa sizin yalan iddianıza göre Rab evde onunla (yani Nebi'yle) birliktedir ve Cibrîl ona dışarıdan gelmektedir. Bu gâyet açıktır. Fakat siz hataya düşürülüyorsunuz. Kim imanını ve ibâdetini Arş'a istiva eden, semalarının yukarısında bulunan ve yarattıklarından ayrı olan Allah'a yöneltmezse Allah'tan başkasına ibâdet etmekte ve Allah'ın nerede olduğunu bilmemektedir.

٤٨-حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ جَعْفَرٍ الرَّمْلِيُّ، ثنا جَعْفَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَكَانَ، مِنْ أَهْلِ الْحَدِيثِ ثِقَةً، عَنْ رَجُلٍ قَدْ سَمَّاهُ لِي، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ **{الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى}** [طه: 5] ، كَيْفَ اسْتَوَى؟ قَالَ: فَمَا رَأَيْنَا مَالِكًا وَجَدَ مِنْ شَيْءٍ كَوَجْدِهِ مِنْ مَقَالَتِهِ، وَعَلَاهُ الرُّحَضَاءُ، وَأَطْرَقَ، وَجَعَلْنَا نَنْتَظِرُ مَا يَأْمُرُ بِهِ فِيهِ. قَالَ: ثُمَّ سُرِّيَ عَنْ مَالِكٍ، فَقَالَ:

«الْكَيْفُ غَيْرُ مَعْقُولٍ، وَالِاسْتِوَاءُ مِنْهُ غَيْرُ مَجْهُولٍ، وَالْإِيمَانُ بِهِ وَاجِبٌ، وَالسُّؤَالُ عَنْهُ بِدْعَةٌ، وَإِنِّي لَأَخَافُ أَنْ تَكُونَ ضَالًّا. ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فَأُخْرِجَ»

48- Bize Mehdî b. Ca'fer er-Ramlî tahdis etti, dedi ki: Bize Ca'fer b. Abdullah -ki o hadis ehlinden sika bir kimseydi- bana ismini söylediği bir adamın şöyle dediğini tahdis etti: Bir adam Mâlik b. Enes'in yanına geldi ve "Ey Ebû Abdullah, Rahmân Arş'a istiva etti ama nasıl istiva etti?" diye sordu. Mâlik'in adamın sözünden etkilendiği kadar başka bir şeyden etkilendiğini görmemiştik. Onu ter bastı ve bir süre başını eğip sessiz kaldı. Onun hakkında ne emredeceğini beklemeye koyulduk. Sonra Mâlik'in düşüncesi ortadan kayboldu ve şöyle dedi: "Keyfiyet/nasıllık akledilecek bir şey değildir. O'nun istivası da bilinmeyen bir şey değildir. Buna iman etmek vaciptir. Bunu sormak bidattir. Ben senin bir sapık olduğundan endişeleniyorum." Sonra emretti de adam dışarı çıkarıldı.[67]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) *rahimehullah* dedi ki: Mâlik doğru söylemiştir. O'nun nasıllığına akıl ermez ve istivası meçhul bir şey değildir. Kur'ân birçok ayette bu hususta bazı şeyler zikretmiştir. Bu konuda anlattığımız bu şeylerin birçoğunun bilgisi kadınlara ve çocuklara kadar ulaşmıştır. Bu şey-

---

[67] Sahih. Bunun Mâlik'e uzanan başka tarikleri de vardır. Bu tarikleri "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (873, 874), "Mu'cem"inde İbnu'l Mukri' (1003), "Tabakâtu'l Muhaddisîne bi-Isbehân"da Ebu'ş Şeyh (384) ve başkaları rivâyet etmiştir. ez-Zehebî "el-Uluvv"da (377) ve "Tezkiratu'l Huffâz"da (1/155) bunu sahihlemiş, el-Beyhakî'nin "el-Esmâu ve's Sıfât"taki isnadının da ceyyid olduğunu söylemiştir. Hafız da "el-Feth"te (13/417) böyle söylemiştir.

lerin birçoğunu Allah Teâlâ'nın kitabı dile getirmiştir. Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den, onun ashâbından ve Tâbiîn'den rivâyet edilen eserler de bunları doğrulamıştır. Bu avamdan ya da havastan herhangi bir kimseye karışık gelecek bilgilerden değildir. Ancak Allah'ın ayetleri hususunda haktan sapan şu topluluğa karışık gelmiştir.

Âlimler önceden beri bu eserleri rivâyet etmişler, birbirlerine aktarmışlar ve geldiği gibi doğrulamışlardır. Tâ ki şu topluluk ortaya çıkana kadar... Onlar bunların tamamını yalanlamışlardır. Âlimleri cahillikle itham etmişler ve onların yoluna muhâlefet etmişlerdir. Allah onları kahretsin!

Bunlara ilâve olarak ruhların kabzı ve meleklerin onları Allah Teâlâ'ya gökten yükseltmeleri hususunda rivâyet edilen eserler; Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in geceleyin yürütüldükten, birbirleri ardınca gökleri çıkarıldıktan, sonunda yaratılmışların ilminin kendisinde son bulduğu yedi göğün yukarısındaki Sidre-i Müntehâ'ya vardırıldıktan sonra anlattığı kıssası vardır. Eğer Allah şunların iddia ettiği gibi her yerde olsaydı gecelemin yürütmenin, Burak'ın ve Miraç'ın bir manası olmazdı. Allah sizin yalan iddianıza göre yeryüzünde, Rasulullah'ın evinde, kendisiyle arasında bir perde olmaksızın onunla beraber olduğu hâlde Rasulullah göğe doğru kime yükseltilmektedir? Allah onların söylediklerinden münezzehtir, çok yücedir.

٤٩–حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ يَعْنِي ابْنَ سَعْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ أَبُو ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **"فُرِجَ سَقْفُ بَيْتِي وَأَنَا بِمَكَّةَ، فَنَزَلَ جِبْرِيلُ، فَعَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَلَمَّا جِئْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا قَالَ جِبْرِيلُ لِخَازِنِ سَمَاءِ الدُّنْيَا: افْتَحْ قَالَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا جِبْرِيلُ. قَالَ: هَلْ مَعَكَ أَحَدٌ؟ قَالَ: نَعَمْ، مَعِي مُحَمَّدٌ. قَالَ: أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَافْتَتَحَ، فَلَمَّا عَلَوْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا.** " وَسَاقَ الْحَدِيثَ إِلَى قَوْلِهِ: قَالَ أَنَسٌ: فَذَكَرَ أَنَّهُ وَجَدَ فِي السَّمَوَاتِ آدَمَ، وَإِدْرِيسَ، وَمُوسَى،

وَعِيسَى وَإِبْرَاهِيمَ .قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي ابْنُ حَزْمٍ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَأَبَا حَبَّةَ الْأَنْصَارِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولَانِ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«ثُمَّ عُرِجَ بِي، حَتَّى ظَهَرْتُ لِمُسْتَوَى أَسْمَعُ صَرِيفَ الْأَقْلَامِ» قَالَ: «ثُمَّ انْطُلِقَ بِي حَتَّى انْتُهِيَ بِي إِلَى سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى، فَغَشِيَهَا أَلْوَانٌ لَا أَدْرِي مَا هِيَ»

49- Bize Abdullah b. Sâlih el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bana el-Leys - yani İbn Sa'd- tahdis etti, dedi ki: Bana Yûnus tahdis etti. Onun İbn Şihâb'dan, onun Enes b. Mâlik *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Ebû Zerr *(radıyallahu anh)* Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu tahdis ederdi:

"Ben Mekke'deyken evimin çatısı açıldı. Sonra Cibrîl indi ve beni en yakın göğe yükseltti. En yakın göğe vardığımız zaman Cibrîl dünya göğünün muhafızına 'Aç!' dedi. (Muhafız) 'Kimdir o?' diye sordu. (Cibrîl) **'Cibrîl'dir' diye cevap verdi.** (Muhafız) **'Beraberinde biri var mı?' diye sordu.** (Cibrîl) **'Evet, beraberimde Muhammed var' diye cevap verdi.** (Muhafız) **'Ona (vahiy) gönderildi mi?' diye sordu.** (Cibrîl) **'Evet' diye cevap verdi. Bunun üzerine kapı açıldı. En yakın göğün üzerine çıktığımızda..."**

(Ravi) hadisi aktardı ve sözü şuraya getirdi: Enes dedi ki: "Sonra o göklerde Âdem'i, İdrîs'i, Mûsâ'yı, Îsâ'yı ve İbrâhîm'i gördüğünü söz konusu etti." İbn Şihâb dedi ki: Ayrıca İbn Hazm bana İbn Abbâs ve Ebû Habbe el-Ensârî *(radıyallahu anhum)*'un şöyle dediklerini haber verdi: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Sonra yükseltildim. Öyle ki kalemlerin hışırtısını işittiğim hizaya çıktım. Sonra götürüldüm ve Sidre-i Müntehâ'ya vardırıldım. Onu ne olduğunu bilmediğim renkler bürüdü."[68]

٥٠-حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، بِإِسْنَادِهِ نَحْوَ مَعْنَاهُ

---

[68] el-Buhârî (349, 3342), Müslim (163), İbn Hibbân (7406) ve başkaları Yûnus b. Yezîd kanalıyla İbn Şihâb ez-Zuhrî'den rivâyet etmiştir.

50- Bize Ahmed b. Sâlih tahdis etti. O İbn Vehb'den, o Yûnus'tan aynı isnad ve benzer mana ile rivâyet etti.[69]

٥١–حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ أَبُو بَكْرٍ، ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ زَاذَانَ، عَنِ الْبَرَاءِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:«**إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا، وَإِقْبَالٍ مِنَ الْآخِرَةِ، أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْهِ مِنَ السَّمَاءِ مَلَائِكَةً.**» وَسَاقَ الْحَدِيثَ. قَالَ: "**فَيُخْرِجُ رُوحَهُ، فَيَصْعَدُونَ بِهِ، حَتَّى يَنْتَهُوا بِهِ إِلَى السَّمَاءِ، فَيُسْتَفْتَحُ، فَيُفْتَحُ لَهُ، حَتَّى يُنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ، فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: اكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِي فِي عِلِّيِّينَ فِي السَّمَاءِ السَّابِعَةِ، وَأَعِيدُوهُ إِلَى الْأَرْضِ، فَإِنِّي مِنْهَا خَلَقْتُهُمْ، وَفِيهَا أُعِيدُهُمْ، وَمِنْهَا أُخْرِجُهُمْ تَارَةً أُخْرَى. وَأَمَّا الْكَافِرُ** " قَالَ: «**يُنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَسْتَفْتِحُونَ، فَلَا يُفْتَحُ لَهُ**» ، **ثُمَّ قَرَأَ: {لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ}** [الأعراف: 40] **الْآيَةَ. قَالَ:** " **فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: اكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِي فِي سِجِّينٍ، فِي الْأَرْضِ السُّفْلَى، وَأَعِيدُوهُ إِلَى الْأَرْضِ، فَإِنِّي مِنْهَا خَلَقْتُهُمْ، وَفِيهَا أُعِيدُهُمْ، وَمِنْهَا أُخْرِجُهُمْ تَارَةً أُخْرَى. فَيُطْرَحُ طَرْحًا.** «وَسَاقَ الْحَدِيثَ بِطُولِهِ»

51- Bize Abdullah b. Ebî Şeybe Ebû Bekr tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye tahdis etti. Onun el-A'meş'ten, onun el-Minhâl b. Amr'dan, onun Zâzân'dan, onun el-Berâ *(radıyallahu anh)*'tan, onun Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den rivâyet ettiğine göre o şöyle buyurmuştur: **"Mümin kul dünyadan ayrılıp ahirete yöneldiği zaman Allah ona gökten bazı melekler indirir..."** (Ravi) hadisi aktardı sonra sözü şuraya getirdi: **"Bunun üzerine rûhu çıkar da (melekler) onu göğe ulaştırana kadar**

---

[69] Müslim (163) Harmele b. Yahyâ kanalıyla İbn Vehb'den rivâyet etmiştir.

yükseltirler. (Kapının) açılması istenir ve (kapı) onun için açılır. Tâ ki o yedinci göğe ulaştırılır. Sonra Allah (azze ve celle) 'Kulumun kitabını yedinci gökteki İlliyyîn'e yazın ve onu yeryüzüne geri götürün; zira Ben onları oradan yarattım, oraya döndüreceğim ve bir kez daha oradan çıkaracağım' buyurur. Kâfire gelince o da en yakın göğe vardırılır. (Kapının) açılmasını isterler fakat (kapı) ona açılmaz." Sonra *"Göğün kapıları onlara açılmaz..." (A'râf, 40)* ayetini okudu. "'Kulumun kitabını en aşağıdaki yerde bulunan Siccîn'e yazın ve onu yeryüzüne geri götürün; zira Ben onları oradan yarattım, oraya döndüreceğim ve bir kez daha oradan çıkaracağım' (buyurur). Bunun üzerine o (aşağı) fırlatılır." Sonra hadisi bütün uzunluğuyla aktardığı gibi aktardı.[70]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Allah tebâreke ve teâlâ'nın *"Göğün kapıları onlara açılmaz" (A'râf, 40)* buyruğunda Allah *(azze ve celle)*'nin gökte olduğunun açık bir delili vardır. Çünkü göğün kapıları ancak müminlerin ruhlarına, onların amellerinin oradan Allah *(azze ve celle)*'ye yükseltilmesi için ya da Allah Teâlâ'nın bunun dışında istediği şeyler için açılır. O zâtıyla yeryüzünde, ölüyle ya da amel eden kimseyle beraberse onların ruhları ve amelleri nereye yükseltilmektedir? Allah söylediğiniz gibi yerdeyse göğün kapıları neden bir topluluğa açıldığı hâlde diğer topluluğa açılmamaktadır? Göğün kapıları onlara açılmadığına göre Allah *(azze ve celle)*'nin buyruğu sizin nezdinizde hangi konumdadır?

Kim kendisinden şu ayetleri hüccet getirdiğimiz bu Kur'ân'a inanıyorsa, kendisinden şu rivâyetleri aktardığımız bu Resûl'ü doğruluyorsa Allah'ın kemâli ile arşının üzerinde ve semalarının yukarısında olduğunu ikrar etmesi gerekir. Aksi takdirde bundan başka bir kur'ân yüklenmelidir! Çünkü o bu Kur'ân'a inanmamaktadır.

Sözümüzü doğrulayan ve iddianızın batıllığını ortaya koyan hususlardan biri de Allah *(azze ve celle)*'nin yüce semaların yukarısında yaratılmışlardan perdelenmiş olmasıdır.

---

[70] Sahih. Bunu Ebû Dâvûd (4755), "el-Musannef"te İbn Ebî Şeybe (12185), Ahmed (18534), et-Tayâlisî (789), "el-Müstedrek"te sahihleyerek el-Hâkim (1/37) ve başkaları el-A'meş'ten rivâyet etmiştir.

İhticâb/Perdelenme Bâbı

Allah tebâreke ve teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın vahiyle ya da perde arkasından olmaksızın bir beşerle konuşması olacak şey değildir..." (Şûrâ, 51)*

٥٢–حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ، ثنا مُوسَى بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ كَثِيرِ بْنِ بَشِيرِ بْنِ الْفَاكِهِ الْأَنْصَارِيُّ، ثُمَّ السُّلَمِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ خِرَاشِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ خِرَاشِ بْنِ الصِّمَّةِ الْأَنْصَارِيَّ، ثُمَّ السُّلَمِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: نَظَرَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «**يَا جَابِرُ مَا لِي أَرَاكَ مُهْتَمًّا؟**» قَالَ: قُلْتُ: اسْتُشْهِدَ أَبِي وَتَرَكَ دَيْنًا عَلَيْهِ وَعِيَالًا. فَقَالَ: "**أَلَا أُخْبِرُكَ؟ مَا كَلَّمَ اللَّهُ أَحَدًا قَطُّ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ، وَكَلَّمَ أَبَاكَ كِفَاحًا، فَقَالَ: يَا عَبْدِي، تَمَنَّ عَلَيَّ أُعْطِكَ** «وَسَاقَ عَلَيَّ الْحَدِيثَ»

52- Bize Alî b. el-Medînî tahdis etti, dedi ki: Bize Mûsâ b. İbrâhîm b. Kesîr b. Beşîr b. el-Fâkih el-Ensârî es-Sülemî tahdis etti, dedi ki: Talha b. Hirâş b. Abdurrahmân b. Hirâş b. es-Sımme el-Ensârî es-Sülemî'yi şöyle derken işittim: Câbir b. Abdullah *(radıyallahu anhuma)*'yı şöyle derken işittim: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* bana baktı ve "Ey Câbir, seni neden düşünceli görüyorum?" diye sordu. "Babam şehid oldu, arkasında da bir borç ve çoluk çocuk bıraktı" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Sana söyleyeyim mi? Allah bir kimseyle ancak perde arkasından konuşmuştur. Babanla ise yüz yüze konuştu, 'Ey kulum, Benden iste sana vereyim' buyurdu."[71] Sonra Alî hadisi aktardı.

---

[71] Hasen. Bunu "hasen-garîb" diyerek et-Tirmizî (3010), İbn Mâce (190), sahihleyerek el-Hâkim (3/204), "el-Cihâd"da (196) ve "es-Sünne"de (602) İbn Ebî Âsım ve başkaları Mûsâ b. İbrâhîm b. Kesîr tarîkinden rivâyet etmiştir.

Mûsâ b. İbrâhîm Hafız'ın zikrettiği üzere saduktur. İbn Hibbân ise onu "es-Sikât"ta zikretmiş ve "Hata yapanlardandı" demiştir. Dolayısıyla hadisi hasendir inşâallah. Özellikle de et-Tirmizî (rh)'ın zikrettiği üzere hadis ehlinin bü-

٥٣–حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ الْوَاسِطِيُّ، أَنْبَأَ هُشَيْمٌ، عَنْ دَاوُدَ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: ثنا مَسْرُوقٌ، قَالَ: بَيْنَا أَنَا عِنْدَ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ، فَقَالَتْ: يَا أَبَا عَائِشَةَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا، رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ أَعْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفِرْيَةَ، وَتَلَتْ: **{لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ}** [الأنعام: 103] . **{وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ}** [الشورى: 51]

53- Bize Amr b. Avn el-Vâsıtî tahdis etti, dedi ki: Bize Huşeym haber verdi. Onun Dâvûd'dan, onun eş-Şa'bî'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Bize Mesrûk tahdis etti, dedi ki: Ben müminlerin annesi Âişe *(radıyallahu anha)*'nın yanındaydım da bana şöyle dedi: "Ey Ebû Âişe! Kim Muhammed'in Rabbini gördüğünü söylerse Allah hakkında büyük bir iftirada bulunmuş olur." Sonra şu ayetleri okudu:

"Görüşler O'nu idrak edemez, O görüşleri idrak eder. O Latîf'tir, Habîr'dir." (En'âm, 103)

"Allah'ın vahiyle ya da perde arkasından olmaksızın bir beşerle konuşması olacak şey değildir..." (Şûrâ, 51)[72]

٥٤–حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

---

yüklerinden birçok kimse ondan rivâyette bulunmuşken. Hadis tam olarak 139. numarada gelecektir.

[72] Sahih. Ricâli Huşeym b. Beşîr dışında sika kimselerdir. Huşeym büyüklüğüne rağmen müdellistir. Fakat ona hâfız sika İsmâîl b. Uleyye mutabaat etmiştir. Bu mutabaatı Müslim (177), "et-Tevhîd"de İbn Huzeyme (2/548), onun tarikinden "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (932) rivâyet etmiştir. Yine ona İbn Hibbân'ın kitabında (60) geldiği üzere hâfız sika Abdurabbih b. Saîd, İbn Mende'nin "el-Îmân"ında (763) geldiği üzere mutkin sika Yezîd b. Hârûn ve et-Tirmizî'nin kitabında (3068) geldiği üzere İshâk b. Yûsuf b. Mirdâs mutabaat etmiştir.

اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَرْبَعٍ، فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَنَامُ، وَلَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَنَامَ، يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ، يُرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ النَّهَارِ، وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ اللَّيْلِ، حِجَابُهُ النُّورُ، لَوْ كَشَفَهُ لَأَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ كُلَّ شَيْءٍ أَدْرَكَهُ بَصَرُهُ»

54- Bize Osmân b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr tahdis etti. Onun el-A'meş'ten, onun Amr b. Murra'dan, onun Ebû Ubeyde'den, onun Ebû Mûsâ *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* aramızda kalkıp dört şey söyledi:

"Allah uyumaz ve uyumak O'na yaraşmaz. Teraziyi alçaltıp yükseltir. O'na gecenin ameli gündüzden önce, gündüzün ameli geceden önce yükseltilir. Hicabı nurdur. Onu açacak olsa yüzünün parıltıları görüşünün eriştiği her şeyi yakar."[73]

٥٥-حَدَّثَنَا مَحْبُوبُ بْنُ مُوسَى الْأَنْطَاكِيُّ، أَنْبَأَ أَبُو إِسْحَاقَ الْفَزَارِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عُبَيْدٍ الْمُكْتِبِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "احْتَجَبَ اللَّهُ مِنْ خَلْقِهِ بِأَرْبَعٍ: بِنَارٍ وَظُلْمَةٍ، وَنُورٍ وَظُلْمَةٍ"

55- Bize Mahbûb b. Mûsâ el-Antâkî tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû İshâk el-Fezârî haber verdi. Onun Süfyân'dan, onun Ubeyd el-Muktib'den, onun Mücâhid'den, onun İbn Ömer *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Allah yarattıklarından dört şey ile perdelenmiştir: Bir ateş, bir karanlık, bir nur ve bir karanlık ile."[74]

---

[73] Sahih. 47. numarada geçmişti.

[74] Sahih li-ğayrihî. Mahbûb b. Mûsâ hakkında ed-Dârakutnî "Salihçiktir, kuvvetli değildir" demiştir. Nitekim Hafız da bunu "et-Tehzîb"de aktarmıştır. Fakat eserin son derece kuvvetli başka tarikleri vardır. Bunları Yezîd b. Hârûn tarîkinden "el-Müstedrek"te el-Hâkim (2/320), "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (699), Vekî' b. el-Cerrâh tarîkinden "es-Sünne"de İbn Ebî Zemenîn (42), Abdurrahmân b. Mehdî tarîkinden "el-Azame"de Ebu'ş Şeyh (268) ve "el-İbâne"de İbn Batta (3/301) rivâyet etmiştir. Bu üç zatın hepsi Süfyân es-Sevrî'den rivâyette bulunmuşlardır.

٥٦-حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَبُو سَلَمَةَ، ثنا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ سَلَمَةَ قَالَ: أنبأ أَبُو عِمْرَانَ الْجَوْنِيُّ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلَ جِبْرِيلَ: **"هَلْ رَأَيْتَ رَبَّكَ؟** . فَانْتَفَضَ جِبْرِيلُ وَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُ سَبْعِينَ حِجَابًا مِنْ نُورٍ، لَوْ دَنَوْتُ مِنْ أَدْنَاهَا لَاحْتَرَقْتُ"

56- Bize Mûsâ b. İsmâîl Ebû Seleme tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd -ki o İbn Seleme'dir- tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû İmrân el-Cevnî haber verdi. Onun Zürâre b. Evfâ'dan rivâyet ettiğine göre Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* Cibrîl'e "Rabbini gördün mü?" diye sordu. Bunun üzerine Cibrîl'i bir titreme aldı ve dedi ki: "Ey Muhammed! Onunla aramda nurdan yetmiş perde vardır. Onların en altta bulunanına yaklaşacak olsam şüphesiz yanarım."[75]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: İlmi her şeyi kuşatıp her şeyi tek tek saymış olandan başka Cabbâr'ın kendileriyle perdelendiği bu perdelerin niteliğini kim takdir edebilir ve bunların nasıl olduğunu kim bilebilir?

Burada da Allah'ın yarattıklarından ayrı ve onlardan perdelenmiş olduğunun, Cibrîl'in bile O'na yakın olmasına rağmen bu perdelere yaklaşamayacağının delili vardır. O, şu haktan sapanların dediği gibi her yerde kendileriyle beraber değildir. Bu takdirde oradaki perdeler bir mana ifade etmezdi. Zira her yerde olan, bir şey ile diğer şeylerden perdelenmez. Perdenin berisinde olan kimse nasıl aynı zamanda perdenin arkasında gibi perdelenir? Şu hâlde Allah *(azze ve celle)*'nin *"perde arkasından" (Şûrâ, 51)* buyruğunun bu topluluk nezdinde bir doğrulayıcısı yoktur.

Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den Rab tebâreke ve teâlâ'nın nüzûlü hususunda gelen eserler de Allah *(azze ve celle)*'nin semaların yukarısında, arşının üzerinde ve yarattıklarından ayrı olduğuna delâlet etmektedir.

---

[75] Mürsel. Bunu Ebu'ş Şeyh "el-Azame"de (2/677), Muhammed b. Osmân b. Ebî Şeybe "el-Arş"ta (77), İbn Ebî Zemenîn "es-Sünne"de (40) rivâyet etmiştir. Bunun Enes'ten rivâyet edilen mevsûl bir şâhidi vardır ki bunu et-Taberânî "el-Evsat"ta (6407) rivâyet etmiştir. Fakat zayıftır.

Nüzûl/İnme Babı

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Nüzûl konusunda Allah *(azze ve celle)*'nin kitabından kendisinden ibret alınacak ve inkâr edene karşı hüccet getirilecek şeyler arasında Allah Teâlâ'nın *"Onlar ancak Allah'ın ve meleklerin kendilerine buluttan gölgelikler içinde gelmesini mi bekliyorlar?" (Bakara, 210)* buyruğu ve yine O'nun *"Rabbin ve melekler saf saf geldiği zaman..." (Fecr, 22)* buyruğu vardır.

Bu kıyamet günüdür. Allah'ın kullar arasında hüküm vermek üzere ineceği zamandır. Nitekim O şöyle buyurmuştur: *"Gök bulutlarla birlikte yarıldığı ve melekler indirildiği gün... Gerçek egemenlik o gün Rahman'ındır. O kâfirler için çok zor bir gündür." (Furkân, 25-26)*

Kıyâmet günü kulları arasında hüküm vermek üzere bütün göklerden inmeye kâdir olan elbette her gece bir gökten diğerine inmeye kâdirdir. Nüzûl konusunda Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in sözünü reddediyorlarsa Allah tebâreke ve teâlâ'nın buyruğunu ne yapacaklar?

٥٧–حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ الْوَاسِطِيُّ، أَنْبَأَ أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَغَرِّ أَبِي مُسْلِمٍ، قَالَ: أَشْهَدُ عَلَى أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُمَا شَهِدَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: **"إِنَّ اللَّهَ يُمْهِلُ حَتَّى إِذَا ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ هَبَطَ فَقَالَ: مَنْ تَائِبٌ فَيُتَابُ عَلَيْهِ؟ مَنْ دَاعٍ فَيُسْتَجَابُ لَهُ؟ مَنْ مُسْتَغْفِرٌ؟ مَنْ مُذْنِبٌ؟ مَنْ سَائِلٌ فَيُعْطَى؟"**

57- Bize Amr b. Avn el-Vâsıtî tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Avâne haber verdi. Onun Ebû İshâk'tan, onun el-Eğarr Ebû Müslim'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd ve Ebû Hureyre *(radıyallahu anhuma)*'nın Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğuna şehâdet ettiklerine şehâdet ederim: **"Allah mühlet verir de gecenin üçte biri geride kaldığı zaman inip şöyle buyurur: Kim tevbe ediyor, tevbesi kabul edilsin? Kim dua ediyor, duasına karşılık verilsin?**

Kim günahının bağışlanmasını diliyor? Kim istiyor, ona verilsin?"[76]

٥٨-حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ الْمِصْرِيُّ، ثنا مَالِكٌ وَهُوَ ابْنُ أَنَسٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْأَغَرِّ، وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى كُلَّ لَيْلَةٍ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا حِينَ يَبْقَى ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ، فَيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي أَسْتَجِيبُ لَهُ؟ مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ؟ وَمَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ؟"

58- Bize Yahyâ b. Bukeyr el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bize Mâlik -ki o İbn Enes'tir- tahdis etti. Onun İbn Şihâb'dan, onun Ebû Abdullah el-Eğarr ve Ebû Seleme b. Abdurrahmân'dan, onların Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Rabbimiz tebâreke ve teâlâ her gece gecenin son üçte biri kaldığı zaman en yakın semaya iner ve şöyle buyurur: Kim Bana dua ediyor, duasına karşılık vereyim? Kim Ben-**

---

[76] Sahih. Bunu Müslim (758), Ahmed (8962, 11315), Abd b. Humeyd (861), "Amelu'l Yevmi ve'l Leyle"de en-Nesâî (486), İbn Huzeyme (1146) ve başkaları Ebû İshâk es-Sebîî'ye uzanan tariklerden rivâyet etmişlerdir. Bu ricâli sika kimselerden oluşan sahih bir isnaddır. Şu kadar var ki es-Sebîî müdellistir. Fakat iki şey bizi onun tedlisinden güvende kılmaktadır. *Birincisi:* O, en-Nesâî'nin rivâyetinde geldiği üzere hadisi işittiğini açıkça ifade etmiştir. *İkincisi:* Bu tariklerin bazılarında, örneğin Ahmed'in ve Müslim'in tariklerinde Ebû İshâk'tan rivayette bulunan kişi Şu'be b. el-Haccâc'dır. Şu'be ise Ebû İshâk gibi birinden rivâyette bulunduğu zaman onun tedlisinden güvendesin demektir.

Nitekim Hafız "en-Nüket"te (2/630) "Ondan bilinen, müdellisliğiyle tanınan şeyhlerinden ancak işittiklerini almasıdır" demiş, sonra şunları eklemiştir: "el-Beyhakî'nin 'el-Ma'rife'sinde Şu'be'den onun şöyle dediği rivâyet etmiş bulunuyoruz: Sizi üç kişinin tedlisinden güvende tutarım: el-A'meş, Ebû İshâk ve Katâde."

den istiyor, ona vereyim? Kim Benden bağışlanma diliyor, onu bağışlayayım?"[77]

قَالَ أَبُو سَعِيدٍ وَزَادَنِي فِيهِ أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، بِإِسْنَادِهِ قَالَ: وَقَالَ هِشَامٌ الدَّسْتُوَائِيُّ: عَنْ يَحْيَى وَهُوَ ابْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، أَنَّ رِفَاعَةَ الْجُهَنِيَّ، حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

"إِذَا مَضَى ثُلُثُ اللَّيْلِ، أَوْ شَطْرُ اللَّيْلِ، أَوْ ثُلُثَا اللَّيْلِ، يَتَنَزَّلُ اللَّهُ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَقُولُ: لَا أَسْأَلُ عَنْ عِبَادِي أَحَدًا غَيْرِي، مُنْ يَسْتَغْفِرُنِي أَغْفِرُ لَهُ؟ مَنْ يَدْعُونِي أَسْتَجِيبُ لَهُ؟ وَمَنْ يَسْأَلُنِي أُعْطِيهِ؟ حَتَّى يَنْفَجِرَ الصُّبْحُ"

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bu hadis hususunda Ahmed b. Sâlih bana İbn Vehb- Yûnus- İbn Şihâb kanalıyla aynı isnad ile ziyâdede bulunup[78] şöyle dedi: Hişâm ed-Destuvâî'nin, Yahyâ [b. Ebî Kesîr]-[79] Hilâl b. Ebî Meymûne- Atâ b. Yesâr kanalıyla söylediğine göre Rifâ'a el-Cuhenî ona (yani Atâ'ya) Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu tahdis etmiştir:

"Gecenin üçte biri ya da yarısı ya da üçte ikisi geride kaldığı zaman Allah bir semâya iner ve sabah çatlayana kadar şöyle buyurur: Kullarımı kendimden başkasına sormam. Kim Benden bağışlanma diliyor? Onu bağışlayacağım. Kim Bana dua ediyor?

---

[77] el-Buhârî (1145), Müslim (757), Ebû Dâvûd (1317), Ahmed (10313), "el-Kubrâ"da (3/2) ve "el-Esmâu ve's Sıfât"ta (953) el-Beyhakî Mâlik'e uzanan tariklerden rivâyet etmişlerdir. Hadis "el-Muvatta"da da (498) yer almaktadır.

[78] Bunu "et-Tevhîd"de İbn Huzeyme (1/298), "en-Nüzûl"de ed-Dârakutnî (20), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (743) Abdullah b. Vehb tarîkinden rivâyet etmiştir.

[79] Asılda "İbn Bukeyr" diye geçmektedir ki bu bir hatadır. Doğrusu kaynaklarda geçtiği üzere yukarıda yazdığımızdır.

Duasına icâbet edeceğim. Kim Benden istiyor? Ona verece-ğim."[80]

٥٩-حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الْحَكَمِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ الْمِصْرِيُّ، أَنْبَأَ اللَّيْثُ يَعْنِي ابْنَ سَعْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي زِيَادَةُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ الْقُرَظِيِّ، عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **"إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَنْزِلُ فِي ثَلَاثِ سَاعَاتٍ مِنَ اللَّيْلِ يَفْتَحُ الذِّكْرَ، فَيَنْظُرُ اللَّهُ فِي السَّاعَةِ الْأُولَى مِنْهُنَّ فِي الْكِتَابِ الَّذِي لَمْ يَرَهْ غَيْرُهُ، فَيَمْحُو مَا يَشَاءُ، وَيَثْبُتُ مَا يَشَاءُ، ثُمَّ يَنْزِلُ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ إِلَى جَنَّةِ عَدْنٍ، وَهِيَ دَارُهُ الَّتِي لَمْ تَرَهَا عَيْنٌ، وَلَمْ تَخْطُرْ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، وَهِيَ مَسْكَنُهُ، وَلَا يَسْكُنُهَا مَعَهُ مِنْ بَنِي آدَمَ غَيْرُ ثَلَاثَةٍ: النَّبِيِّينَ، وَالصِّدِّيقِينَ، وَالشُّهَدَاءِ، ثُمَّ يَقُولُ: طُوبَى لِمَنْ دَخَلَكِ، ثُمَّ يَنْزِلُ فِي السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا بِرُوحِهِ وَمَلَائِكَتِهِ، فَتَنْتَفِضُ، فَيَقُولُ: قَوْمِي بِعِزَّتِي ثُمَّ يَطْلُعُ إِلَى عِبَادِهِ، فَيَقُولُ: هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ أَغْفِرُ لَهُ؟ وَهَلْ مِنْ دَاعٍ أُجِيبُ؟ حَتَّى تَكُونَ صَلَاةُ الْفَجْرِ "، وَلِذَلِكَ يَقُولُ: {وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا} [الإسراء: 78] يُشْهِدُهُ اللَّهُ وَمَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ"**

59- Bize Saîd b. el-Hakem b. Ebî Meryem el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bize el-Leys -yani İbn Sa'd- haber verdi, dedi ki: Bana Ziyâde b. Muham-med tahdis etti. Onun Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den, onun Fedâle b. Ubeyd'den, onun Ebu'd Derdâ *(radıyallahu anh)*'tan, onun Rasulullah *(sallal-*

---

[80] Sahih. Bunu Ahmed (16215, 16217, 16218), İbn Hibbân (212), "el-Kebîr"de et-Taberânî (4558) ve başkaları Yahyâ b. Ebî Kesîr tarikinden ri-vâyet etmiştir. Yahyâ'nın tedlisinden, Ahmed'in rivâyetlerinden birinde, ayrı-ca İbn Hibbân'ın ve et-Taberânî'nin rivâyetlerinde geçtiği üzere hadisi işittiği-ni açıkça ifade etmesiyle güvendeyiz.

lahu aleyhi ve sellem)'den rivâyet ettiğine göre o şöyle buyurmuştur: "Allah tebâreke ve teâlâ'nın geceleyin üç saati vardır. Bunların ilk saatinde Zikr'i açıp kendisinden başka kimsenin görmediği kitaba bakar. Sonra dilediğini silip dilediğini yerinde bırakır. Sonra ikinci saatte Adn Cenneti'ne iner. Orası O'nun hiçbir gözün görmediği ve hiçbir beşerin kalbine uğramamış olan yurdudur. Orası O'nun meskenidir. Orada O'nunla birlikte âdemoğullarından ancak üç sınıf; nebîler, sıddıklar ve şehidler bulunur. Sonra 'Sana girene ne mutlu!' buyurur. Sonra üçüncü saatte en yakın semaya Rûhu ve melekleri ile birlikte iner de (en yakın sema) sarsılır. Bunun üzerine O 'İzzetimle kalk' buyurur. Sonra kullarına muttali olur ve şöyle buyurur: 'Bağışlanma dileyen var mı? Onu bağışlayayım. Dua eden var mı? Karşılık vereyim.' Sabah namazı olana kadar böyle devam eder. O bundan dolayı *'Sabah namazını da (kıl), şüphesiz sabah namazı şahitlidir' (İsrâ, 78)* buyurmaktadır. Yani Allah, gecenin ve gündüzün melekleri ona şahitlik etmektedir."[81]

٦٠–حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ النَّمَرِيُّ أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، ثنا هِشَامٌ وَهُوَ الدَّسْتُوَائِيُّ، عَنْ يَحْيَى وَهُوَ ابْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **"إِذَا بَقِيَ، أَوْ قَالَ: مَضَى ثُلُثُ اللَّيْلِ يَنْزِلُ اللَّهُ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ: مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ؟ مَنْ يَسْتَرْزِقُنِي فَأَرْزُقَهُ؟ مَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ؟ مَنْ يَسْتَكْشِفُ الضُّرَّ أَكْشِفُ عَنْهُ؟ حَتَّى يَنْفَجِرَ الصُّبْحُ "**

60- Bize Hafs b. Ömer en-Nemerî Ebû Ömer el-Havdî tahdis etti, dedi ki: Bize Hişâm -ki o ed-Destuvâî'dir- tahdis etti. Onun Yahyâ'dan -ki o İbn Ebî Kesîr'dir- onun Ebû Ca'fer'den, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu*

---

[81] Münker. Bunu el-Bezzâr (4079), "et-Tefsîr"de et-Taberî (16943, 20502), "et-Tevhîd"de İbn Huzeyme (1/322) ve başkaları Ziyâde b. Muhammed tarikinden rivâyet etmiştir. Ziyâd hakkında el-Buhârî "et-Târîhu'l Kebîr"de "Hadisi münkerdir" demiştir. İbn Hibbân da "el-Mecrûhîn"de (1/308) böyle söylemiştir.

anh)'tan rivâyet ettiğine göre Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Gecenin üçte biri kaldığı ya da geçtiği zaman Allah dünya semasına iner ve şöyle buyurur: 'Kim Bana dua ediyor? Ona karşılık vereyim. Kim Benden rızık istiyor? Onu rızıklandırayım. Kim Benden istiyor? Ona vereyim. Kim Benden kendisinden sıkıntıyı gidermemi istiyor? Ondan sıkıntıyı gidereyim.' Bu sabah çatlayana kadar devam eder."**[82]

٦١–حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ الْوَاسِطِيُّ، أَنْبَأَ خَالِدٌ يَعْنِي عَبْدَ اللَّهِ، عَنِ الْهَجَرِيِّ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "**إِنَّ اللَّهَ يَفْتَحُ أَبْوَابَ السَّمَاءِ فِي ثُلُثِ اللَّيْلِ، فَيَهْبِطُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَبْسُطُ يَدَيْهِ، فَيَقُولُ: أَلَا عَبْدٌ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ؟ إِلَى طُلُوعِ الْفَجْرِ**"

61- Bize Amr b. Avn el-Vâsıtî tahdis etti, dedi ki: Bize Hâlid -yani İbn Abdullah- haber verdi. Onun el-Hecerî'den, onun Ebu'l Ahvas'tan, onun Abdullah *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Allah semanın kapılarını gecenin üçte birinde açar. Sonra en yakın semaya iner, ellerini uzatır ve fecir atana kadar 'Benden isteyen bir kul yok mu, ona vereyim?' buyurur."**[83]

---

[82] Sahih li-ğayrihî. Bunu Ahmed (7509), "el-Kubrâ"da en-Nesâî (10237), et-Tayâlisî (2638), "en-Nüzûl"de ed-Dârakutnî (37) Hişâm'a uzanan tariklerden rivâyet etmiştir. İsnadda Ebû Hureyre'den rivâyette bulunan Ebû Ca'fer el-Müezzin vardır ki Hafız onun hakkında "makbûldür" demiştir. Dolayısıyla bunun gibi biri kendisine mutabbat edilmediği zaman leyyindir. Fakat hadisin Ebû Hureyre'ye uzanan başka tarikleri vardır. 58. numaraya bakınız.

[83] İsnadı zayıftır fakat metni sahihtir. Bunu Ahmed (4268) İbrâhîm el-Hecerî tarikinden rivâyet etmiştir. Bu, el-Hecerî'den dolayı zayıf bir isnaddır. Hafız onun hakkında "Hadisi leyyindir" demiştir. Fakat ona Ebû İshâk es-Sebîî mutabaat etmiştir ki bu mutabaatı Ahmed (3673) ve Ebû Ya'lâ (5319) Ebû İshâk es-Sebîî kanalıyla Ebu'l Ahvas'tan rivâyet etmiştir. Ebû İshâk müdellistir ve

٦٢-حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يُوسُفَ الْحَرَّانِيُّ أَبُو الْأَصْبَغِ، قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ الْحَرَّانِيَّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ عَطَاءٍ، مَوْلَى أُمِّ صُبَيَّةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **"لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ، وَلَأَخَّرْتُ الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ حَتَّى يَذْهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ، فَإِنَّهُ إِذَا ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْأَوَّلِ هَبَطَ اللَّهُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَلَا يَزَالُ بِهَا حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ، يَقُولُ قَائِلٌ: أَلَا مِنْ سَائِلٍ فَيُعْطَى، أَلَا مِنْ دَاعٍ فَيُسْتَجَابَ لَهُ؟، أَلَا مِنْ مَرِيضٍ يُسْتَشْفَى فَيُشْفَى؟ أَلَا مِنْ مُذْنِبٍ يَسْتَغْفِرُ فَيُغْفَرَ لَهُ؟"**

62- Bize Abdulazîz b. Yûsuf el-Harrânî Ebu'l Asbağ tahdis etti, dedi ki: Bana Muhammed -yani İbn Seleme el-Harrânî- tahdis etti. Onun Muhammed b. İshâk'tan, onun Saîd el-Makburî'den, onun Ümmü Subayye'nin azatlısı Atâ'dan, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Ümmetime zorluk çıkarmayacak olsaydım onlara her namazdan önce misvaklanmayı emrederdim. Yatsı namazını da gecenin üçte biri geçene kadar ertelerdim. Çünkü gecenin ilk üçte biri geçtiği zaman Allah semaya iner ve fecir atana kadar orada kalır. Biri şöyle der: 'Hiç isteyen yok mu, ona verilsin? Hiç dua eden yok mu, ona karşılık verilsin? Hiç hasta yok mu, ona şifa verilsin? Hiç bağışlanma dileyen günahkâr yok mu, bağışlansın?'"**[84]

---

hadisi işittiğini açıkça ifade etmemiştir. Fakat hadis yukarıda geçen şahidleri sebebiyle sahihtir.

[84] İsnadı zayıftır fakat metni sahihtir. Bunu Ahmed (967, 10618), ed-Dârimî (1484) ve başkaları Muhammed b. İshâk tarikinden rivâyet etmiştir. İbn İshâk ise müdellistir ve ez-Zehebî'nin söylediği üzere hadisiyle ihticac edilip edilmeyeceği ihtilâflıdır. Atâ, Ümmü Subayye'nin mevlâsıdır ve meçhûldür.

Derim ki: İbn İshâk, Ubeydullah b. Ömer el-Ömerî'ye muhâlefet etmiştir. Şöyle ki: Ubeydullah hadisi Saîd el-Makburî kanalıyla Ümmü Subayye'nin

٦٣-حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ النَّاقِدُ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ، بِإِسْنَادِهِ نَحْوَهُ.

63- Bize Amr b. Muhammed en-Nâkıd tahdis etti. O Ya'kûb b. İbrahîm b. Sa'd'dan, o babasından, o da İbn İshâk'tan isnadıyla benzerini rivâyet etmiştir.[85]

٦٤-قَالَ عَمْرٌو: وَثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: وَحَدَّثَنِي عَمِّي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يَسَارٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِثْلِ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

64- Amr dedi ki: Bize Ya'kûb b. İbrâhîm tahdis etti, dedi ki: Bana babam, Muhammed b. İshâk'tan onun şöyle dediğini tahdis etti: Bana amcam Abdurrahmân b. Yesâr da tahdis etti. O Ubeydullah b. Ebî Râfi'den, o babasından, o Alî b. Ebî Tâlib *(radıyallahu anh)*'tan, o da Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'ın hadisinin aynısını rivâyet etmiştir.[86]

---

mevlâsı Atâ el-Medenî'yi söz konusu etmeksizin direkt Ebû Hureyre'den rivâyet etmiştir. Bunun isnadı sahihtir. Bunu Ahmed (9591), İbn Hibbân (1531), "el-Musannef"te Abdurrazzâk (2106), el-Bezzâr (8450), "Müsned"inde İbnu'l Mubârek (63), "en-Nüzûl"de (28, 32) ve "el-İlel"de (10/351) ed-Dârakutnî el-Umerî tarîkinden rivâyet etmiştir. Doğru olan budur. Allah en iyi bilendir.

[85] Ahmed (967) ve ed-Dârimî (1484) Ya'kûb tarikinden rivâyet etmiştir.

[86] Ahmed (968), ed-Dârimî (1483), el-Bezzâr (478), "el-Evsat"ta et-Taberânî (1238) İbn İshâk tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu İbn İshâk dışındaki ricâli sika kimselerden oluşan bir isnaddır. Az önce İbn İshâk'ın hadisiyle ihticac edilip edilmeyeceğinin ihtilâflı olduğunu söz konusu etmiştik. et-Taberânî "el-Evsat"ta bu hadisi rivâyet ettikten sonra bu hadisi rivâyet eden tek kişinin İbn İshâk olduğuna işârette bulunmuştur. Aynı şekilde el-Bezzâr da buna işaret edip "Alî *(radıyallahu anh)* kanalıyla Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den ancak bu

٦٥-حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ طَارِقٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: إِنَّ اللَّهَ يُمْهِلُ حَتَّى إِذَا مَضَى ثُلُثُ اللَّيْلِ هَبَطَ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا، ثُمَّ قَالَ: هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَيُتَابَ عَلَيْهِ؟ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَأَغْفِرَ لَهُ؟ هَلْ مِنْ سَائِلٍ يُعْطَى؟ "

65- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Avâne tahdis etti. Onun Târık'tan, onun Saîd b. Cubeyr'den, onun İbn Abbâs *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Şüphesiz Allah mühlet verir de gecenin üçte biri geride kaldığı zaman dünya semasına iner. Sonra şöyle buyurur: 'Hiç tevbe eden yok mu, tevbesi kabul edilsin? Hiç bağışlanma dileyen yok mu, bağışlansın? Hiç isteyen yok mu, ona verilsin?'"[87]

٦٦-حَدَّثَنَا الزَّهْرَانِيُّ أَبُو الرَّبِيعِ، ثنا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ، قَالَ: إِذَا مَضَى ثُلُثٌ، أَوْ: بَقِيَ نِصْفُ اللَّيْلِ، يَنْزِلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَقُولُ:

«مَنْ ذَا الَّذِي يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ؟ مَنْ ذَا الَّذِي يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ؟»

66- Bize ez-Zehrânî Ebu'r Rabî' tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd -yani İbn Zeyd- tahdis etti. Onun Amr b. Dînâr'dan, onun Ubeyd b. Umeyr'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Gecenin üçte biri geride

---

vecihten ve bu isnadla rivâyet edildiğini biliyoruz" demiştir. Ahmed Şâkir "Müsned Şerhi"nde bu hadisi sahihlemiştir fakat kalp bu isnadın sahihlenmesi hususunda rahat etmemektedir. Allah en iyi bilendir. Hadisin metni diğer tariklerden sahih olarak rivâyet edilmiştir ki bu tarikler hakkında en ufak bir şüphe söz konusu değildir. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun.

[87] Hasen. Bunu İbn Ebî Âsım "es-Sünne"de (513) Târık -ki o İbn Abdurrahmân el-Becelî'dir- tarikinden rivâyet etmiş ve "Ramazan ayında mühlet verir de..." ziyâdesinde bulunmuştur. İsnadı, Târık haricinde sika kimselerden oluşmaktadır. İbn Adiyy "Onda bir beis olmayacağını ümit ederim" demiştir. Hadis 57. numarada Ebû Saîd ve Ebû Hureyre kanallarıyla merfu olarak geçmişti.

kaldığı zaman ya da yarısı kaldığı zaman Allah *(azze ve celle)* en yakın semaya iner ve şöyle buyurur: 'Bana dua edecek kimdir, ona karşılık vereyim? Benden isteyecek kimdir, ona vereyim?'"[88]

[88] Ubeyd b. Umeyr'e kadar isnadı sahihtir. ez-Zehebî "el-Uluvv"da (320) bunu Abdullah b. Ahmed'in "er-Reddu ale'l Cehmiyye"nden başka bir tarikle Ubeyd b. Umeyr'den aktarmıştır ki bu isnad tartışmaya açıktır.

Şa'bân'ın Ortanca Gecesinde Nüzûl Babı

٦٧–حَدَّثَنَا الْأَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ الْمِصْرِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ أَبِي الْحَارِثِ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَوْ عَنْ عَمِّهِ، عَنْ جَدِّهِ أَبِي بَكْرٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«يَنْزِلُ رَبُّنَا تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ، فَيَغْفِرُ لِكُلِّ نَفْسٍ إِلَّا مُشْرِكٍ بِاللَّهِ وَمُشَاحِنٍ»

67- Bize el-Asbağ b. el-Ferac el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bana İbn Vehb haber verdi. Onun Amr b. el-Hâris'ten, onun Abdulmelik'ten, onun Mus'ab b. Ebî Zi'b'den,[89] onun el-Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr'den, onun babasından ya da amcasından, onun dedesi Ebû Bekr *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Rabbimiz tebâreke ve teâlâ Şa'bân'ın ortanca gecesinde iner de Allah'a şirk koşan ve kinci düşman haricinde herkesi bağışlar."[90]

---

[89] Asılda "Mus'ab b. Ebi'l Hâris" diye geçmektedir. Yukarıda yazılan tahriç kaynaklarından alınmıştır. İbn Ebi'l Hâris diye birine rastlayamadık.

[90] Bu isnad ile münkerdir. Bunu el-Bezzâr (1/206), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (509), "el-Kâmil"de İbn Adiyy (5/309), "ed-Duafâ"da el-Ukaylî (3/29) Amr b. el-Hâris kanalıyla Abdulmelik'ten rivâyet etmiştir. Abdulmelik, Abdulmelik b. Abdulmelik'tir. el-Buhârî "Abdulmelik b. Abdulmelik'in Mus'ab b. Ebî Zi'b kanalıyla Amr b. el-Hâris'ten yaptığı rivâyet eleştiriye açıktır" demiştir. İbn Adiyy "Bu isnad ile münker bir hadistir" demiştir. el-Ukaylî "Şa'bân'ın ortanca gecesinde nüzûl konusunda kendisinde lîn bulunan birçok hadis vardır. Her gecede nüzûl konusunda ise birçok sabit ve sahih hadis vardır. Dolayısıyla Şa'bân'ın ortanca gecesi de gecelere dahildir inşâallah."

Arefe Günü Nüzûl Babı

٦٨-حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَبُو سَلَمَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ عُثْمَانَ اللَّاحِقِيُّ، قَالَا: ثنا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، قَالَ: قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: «**نِعْمَ الْيَوْمُ يَوْمُ عَرَفَةَ، يَنْزِلُ فِيهِ رَبُّ الْعِزَّةِ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا**»

68- Bize Mûsâ b. İsmâîl Ebû Seleme ve Alî b. Osmân el-Lâhikî tahdis etti, dediler ki: Bize Ebû Avâne tahdis etti. Onun Muğîre'den, onun Âsım b. Ebi'n Necûd'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Ümmü Seleme *(radıyallahu anha)* dedi ki: "Arefe Günü ne güzel gündür. O gün, Arefe Günü İzzetin Rabbi en yakın semaya iner."[91]

Rab Tebâreke ve Teâlâ'nın Kıyâmet Günü Hesap İçin İnmesi Babı

٦٩- حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "**يَجْمَعُ اللَّهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيَقُولُ: مَنْ كَانَ يَعْبُدُ شَيْئًا فَلْيَتَّبِعْهُ**"، وَسَاقَ الْحَدِيثَ إِلَى قَوْلِهِ: **وَتَبْقَى هَذِهِ الْأُمَّةُ، فَيَقُولُونَ: هَذَا مَكَانُنَا حَتَّى يَأْتِيَنَا رَبُّنَا، فَإِذَا جَاءَ رَبُّنَا عَرَفْنَاهُ، فَيَأْتِيهِمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ: أَنْتَ رَبُّنَا، فَيَتَّبِعُونَهُ** «، وَسَاقَ نُعَيْمٌ الْحَدِيثَ إِلَى آخِرِهِ»

69- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti. Onun İbrâhîm b. Sa'd'dan, onun İbn Şihâb'dan, onun Atâ b. Yezîd el-Leysî'den, onun Ebû Hureyre *(ra-*

---

[91] İsnadı hasendir. ez-Zehebî "et-Târîh"te (44/353) ve "el-Müntekâ mine'r Raddi ale'l Cehmiyye"de (11) ed-Dârimî'nin tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu, Âsım b. Ebi'n Necûd'dan dolayı hasen bir isnaddır. Zira Âsım saduktur ve onun Ümmü Seleme'den hadis işittiği sabit değildir. Bu eser Ümmü Seleme'den başka tariklerle rivâyet edilmiştir ki bu tarikleri el-Lâlekâî "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da (768) ve ed-Dârakutnî "en-Nüzûl"de (78) el-A'meş- Ebû Sâlih- Ümmü Seleme kanalıyla rivâyet etmiştir. İsnâdı hasendir.

dıyallahu anh)'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Allah kıyâmet günü insanları toplar ve 'Kim bir şeye ibâdet ediyorsa onun peşinden gitsin' buyurur..."**

(Ravi) hadisi aktardı ve sözü şuraya getirdi: **"Geriye bu ümmet kalır. 'Rabbimiz bize gelinceye kadar yerimiz burasıdır, Rabbimiz geldiğinde O'nu tanıyacağız' derler. Derken Allah** *(azze ve celle)* **onlara gelir ve 'Ben sizin Rabbinizim' buyurur. Onlar da 'Sen bizim Rabbimizsin' derler ve O'nun peşinden giderler."**

Sonra Nuaym hadisi sonuna kadar aktardı.[92]

٧٠–حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، وَحُمَيْدٍ، وَعَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **«يَأْتِينَا رَبُّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَنَحْنُ عَلَى مَكَانٍ رَفِيعٍ، فَيَتَجَلَّى لَنَا ضَاحِكًا»**

70- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd -ki o İbn Seleme'dir- tahdis etti. Onun Sâbit'ten, onun Humeyd ve Alî b. Zeyd'den, onların el-Hasen'den rivâyet ettiğine göre Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Rabbimiz bize kıyâmet günü, biz yüksek bir yerdeyken gelir de bize gülerek görünür."**[93]

٧١–حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا ابْنُ الْمُبَارَكِ، أَنْبَأَ سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: يُنَادِي مُنَادٍ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ:

---

[92] el-Buhârî (806, 6537), Müslim (182), Ahmed (7717), İbn Hibbân (7429), Ebû Ya'lâ (6360) ve başkaları ez-Zuhrî- Atâ el-Leysî tarikinden rivâyet etmiştir.

[93] Sahih. İsnadı mürseldir fakat Ravh b. Ubâde'den sahih bir şahidi vardır. O şöyle demiştir: Bana İbn Cureyc haber verdi, dedi ki: Bana Ebu'z Zubeyr'in haber verdiğine göre o Câbir b. Abdullah'a vurûdun sorulduğunu işitmiş... Sonra benzerini zikretmiştir. Bunu Müslim (191) ve Ahmed (15115) rivâyet etmiştir. Zayıf olan fakat zikrettiklerimizle kuvvetlenen bir şahid daha vardır ki bunu Ahmed (19654), Abd b. Humeyd (540- Müntehab) ve "Ru'yetullah"da ed-Dârakutnî (49) Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den rivâyet etmiştir.

أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ، حَتَّى يَسْمَعَهَا كُلُّ حَيٍّ وَمَيْتٍ. قَالَ: فَيُنَادِي الْمُنَادِي: {لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ، لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ} [غافر: 16] "

71- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize İbnu'l Mubârek tahdis etti, dedi ki: Bize Süleymân et-Teymî haber verdi. Onun Ebû Nadra'dan, onun İbn Abbâs *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Kıyâmetten önce bir münâdî 'Kıyâmet size geldi!' diye nida eder. Öyle ki bu nidayı her diri ve her ölü işitir. Münâdî bunun arkasından *'Bugün egemenlik kimindir? Vâhid ve Kahhâr olan Allah'ındır!' (Ğafir, 16)* diye nida eder."[94]

٧٢-حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ سِنَانِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ وَتَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: {يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ} [إبراهيم: 48] قَالَ: يُبَدِّلُهَا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِأَرْضٍ مِنْ فِضَّةٍ، لَمْ يُعْمَلْ عَلَيْهَا الْخَطَايَا، يَنْزِلُ عَلَيْهَا الْجَبَّارُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى.

72- Bize Abdullah b. Sâlih el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bana İbn Lehîa tahdis etti. Onun Yezîd b. Ebî Habîb'den, onun Sinân b. Sa'dan, onun Enes b. Mâlik *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o *"Yerin başka bir yerle değiştirileceği gün..." (İbrâhîm, 48)* ayetini okuyup şöyle demiştir: "Allah yeri kıyamet günü üzerinde hiç günah işlenmemiş gümüşten bir yer ile değiştirecektir. Cabbâr tebâreke ve teâlâ onun üzerine inecektir."[95]

---

[94] Sahih. Ricâli sika kimselerdir. Bunu Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (220), el-Hâkim "el-Müstedrek"te (2/438), İbn Ebi'd Dünyâ "el-Ehvâl"de (27), Ebû Nuaym "el-Hılye"de (1/324), el-Lâlekâî "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da (663) Süleymân et-Teymî'ye ulaşan tariklerden rivâyet etmiştir.

[95] Zayıf. Bunu et-Taberî "et-Tefsîr"de (17/47) Ebû Sâlih tarikinden rivâyet etmiştir. Bu zayıf bir isnaddır. İsnadda İbn Lehîa vardır ki o zayıftır. 46 numaralı eserin dipnotunda onun hakkında söylenecek sözü tahkik etmiştik. Ondan

٧٣-حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا حَمَّادٌ وَهُوَ ابْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ يُوسُفَ بْنِ مِهْرَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي هَذِهِ الْآيَةِ: **{يَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ}** [الفرقان: 25] وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا قَالَ: يَنْزِلُ أَهْلُ سَمَاءِ الدُّنْيَا، وَهُمْ أَكْثَرُ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ وَمِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ، فَيَقُولُ أَهْلُ الْأَرْضِ: أَفِيكُمْ رَبُّنَا؟ فَيَقُولُونَ: لَا، وَسَيَأْتِي، ثُمَّ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ الثَّانِيَةُ. وَسَاقَ أَبُو سَلَمَةَ الْحَدِيثَ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ قَالَ: فَيَقُولُونَ: أَفِيكُمْ رَبُّنَا؟ فَيَقُولُونَ: لَا، وَسَيَأْتِي، ثُمَّ يَأْتِي الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي الْكُرُوبِيِّينَ، وَهُمْ أَكْثَرُ مِنْ أَهْلِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ "

73- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd -ki o İbn Seleme'dir- tahdis etti. Onun Alî b. Zeyd'den, onun Yûsuf b. Mihrân'dan, onun İbn Abbâs *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o *"Gök bulutlarla birlikte yarıldığı ve melekler indirildiği gün..." (Furkân, 25)* ayeti hakkında şöyle demiştir:

"Dünya semasının ehli iner. Onlar yeryüzü halkından, cinlerden ve insanlardan daha fazladır. Bunun üzerine yeryüzü halkı 'Rabbimiz sizin aranızda mı?' diye sorar. Onlar da 'Hayır, gelecek' diye cevap verirler. Sonra ikinci sema yarılır..."

Ebû Seleme hadisi yedinci semayı söz konusu edene kadar aktardı ve şöyle dedi: "Bunun üzerine 'Rabbimiz sizin aranızda mı?' diye sorarlar. Onlar da 'Hayır, gelecek' diye cevap verirler. Sonra Rab tebâreke ve teâlâ Kurûbiyyîn arasında gelir. Onlar semaların ve arzın halkından daha fazladırlar."[96]

---

rivâyette bulunan Ebû Sâlih el-Mısrî'ye gelince Hafız onun hakkında "Saduktur, çok hata yapar" demiştir.

[96] Zayıf. Bunu "el-Müstedrek"te el-Hâkim (4/569), "et-Tefsîr"de et-Taberî (19/261) ve İbn Kesîr'in tefsirinde (6/106) geçtiği üzere İbn Ebî Hâtim; Alî b. Zeyd b. Cud'ân tarikinden rivâyet etmiştir ki Ahmed, İbn Maîn, en-Nesâî ve başkaları bu şahsı zayıflamışlardır.

٧٤–حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا أَبُو عَوَانَةَ، ثنا الْأَجْلَحُ، ثنا الضَّحَّاكُ بْنُ مُزَاحِمٍ، قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ السَّمَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَتَنْشَقُّ بِمَنْ فِيهَا، فَيُحِيطُونَ بِالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهَا، وَيَأْمُرُ السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ، حَتَّى ذَكَرَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ، فَيَكُونُونَ سَبْعَةَ صُفُوفٍ قَدْ أَحَاطُوا بِالنَّاسِ. قَالَ: ثُمَّ يَنْزِلُ اللَّهُ فِي بَهَائِهِ وَجَمَالِهِ، وَمَعَهُ مَا شَاءَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، عَلَى مُجَنِّبَتِهِ الْيُسْرَى جَهَنَّمُ، فَإِذَا رَآهَا النَّاسُ تَلَظَّى وَسَمِعُوا زَفِيرَهَا وَشَهِيقَهَا نَدَّ النَّاسُ فِي الْأَرْضِ، فَلَا يَأْتُونَ قُطْرًا مِنْ أَقْطَارِهَا إِلَّا وَجَدُوا سَبْعَةَ صُفُوفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: **{يَوْمَ التَّنَادِ}** [غافر: 32] . يَقُولُ: يَنِدُّ النَّاسُ، فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: **{إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا، لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ}** . وَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: **{إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا، وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا، وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ}** [الفجر: 22] . وَ **{وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا}** [الفرقان: 25] . **{وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ، وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا}** [الحاقة: 16] . قَالَ: قُلْتُ: فَمَا أَرْجَاؤُهَا؟ قَالَ: حَافَّتُهَا "

74- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Avâne tahdis etti, dedi ki: Bize el-Eclah tahdis etti, dedi ki: Bize ed-Dahhâk b. Müzâhim tahdis etti, dedi ki: "Allah kıyâmet günü semaya emreder de o içindekilerle birlikte yarılır. Sonra onlar içindekilerle birlikte arzı kuşatırlar. Sonra ikinci semaya emreder..." Tâ ki yedi semayı da söz konusu edip şöyle dedi: "Böylece insanları kuşatmış yedi saf olurlar. Sonra Allah güzelliği ve cemâli içinde iner. Beraberinde de dilediği kadar melek vardır. Sol tarafında cehennem vardır. İnsanlar onu gördüğü zaman alevlenir. Onun uğultusunu ve hırıltısını işitirler. Bunun üzerine insanlar yeryüzünde kaçışırlar. Yeryüzünün bölgelerinden hangisine gitseler mutlaka orada meleklerden yedi saf bulurlar.

Allah *(azze ve celle)*'nin *'tenâd günü' (Ğâfir, 32)* buyruğunda söz konusu edilen şey budur. Yani insanlar o gün kaçışacaklardır. Sonra Allah *(azze ve celle)* *'Göklerin ve yerin sınırları dışına çıkabiliyorsanız çıkın bakalım, büyük bir güç olmadıkça çıkamazsınız' (Rahmân, 33)* buyurur. Allah *(azze ve celle)*'nin şu buyrukları bundan söz etmektedir: *'Yer paramparça edildiği, Rabbin ve melekler saf saf geldiği, o gün cehennem getirildiği zaman...' (Fecr, 25) 'Gök bulutlarla birlikte yarıldığı ve melekler indirildiği gün...' (Furkân, 25) 'Gök de yarılmıştır. O gün o gevşemiştir. Melekler de onun ercâsındadır.' (Hâkka, 16-17)*"

(Ravi) dedi ki: Ona "Onun ercâsı nedir?" diye sordum. "Çevresi" dedi.[97]

Allah'ın Cennet Ehli İçin İnmesi Babı

٧٥-حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ الدِّمَشْقِيُّ، وَكَانَ ثِقَةً، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبٍ وَهُوَ ابْنُ شَابُورَ، أَنْبَأَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، مَوْلَى غُفْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"أَتَانِي جِبْرِيلُ وَفِي يَدِهِ كَهَيْئَةِ الْمَرْآةِ الْبَيْضَاءِ، وَفِيهَا نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ، قُلْتُ: مَا هَذِهِ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هَذِهِ الْجُمُعَةُ، بَعَثَ بِهَا إِلَيْكَ رَبُّكَ، تَكُونُ عِيدًا لَكَ وَلِأُمَّتِكَ مِنْ بَعْدَكَ، قُلْتُ: وَمَا لَنَا فِيهَا؟ قَالَ: لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ كَثِيرٌ، أَنْتُمُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَفِيهَا سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ، قُلْتُ: مَا هَذِهِ النُّكْتَةُ السَّوْدَاءُ؟ قَالَ: هَذِهِ السَّاعَةُ، تَكُونُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَهُوَ سَيِّدُ الْأَيَّامِ، وَنَحْنُ نُسَمِّيهِ عِنْدَنَا يَوْمَ الْمَزِيدِ، قُلْتُ: وَمَا

---

[97] et-Taberî "et-Tefsîr"de (21/381, 23/581, 42/318) ve İbn Ebi'd Dünyâ "el-Ehvâl"de (152) muhtasar olarak rivâyet etmiştir. İkisi de el-Eclah tarikinden rivâyette bulunmuştur. el-Eclah sikadır. Musannif İbn Maîn'den onun sika olduğunu nakletmiştir. Dolayısıyla isnad sahihtir. Allah en iyi bilendir.

الْمَزِيدُ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: ذَلِكَ بِأَنَّ رَبَّكَ اتَّخَذَ فِي الْجَنَّةِ وَادِيًا أَفْيَحَ مِنْ مِسْكٍ أَبْيَضَ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ مِنْ أَيَّامِ الْآخِرَةِ هَبَطَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَنْ عَرْشِهِ إِلَى كُرْسِيِّهِ، وَحَفَّ الْكُرْسِيَّ بِمَنَابِرَ مِنْ نُورٍ، فَيَجْلِسُ عَلَيْهَا النَّبِيُّونَ، وَحَفَّ الْمَنَابِرَ بِكَرَاسِيَّ مِنْ ذَهَبٍ، فَيَجْلِسُ عَلَيْهَا الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ، وَيَهْبِطُ أَهْلُ الْغُرَفِ مِنْ غُرَفِهِمْ، فَيَجْلِسُونَ عَلَى كُثْبَانِ الْمِسْكِ، لَا يَرَوْنَ لِأَهْلِ الْمَنَابِرِ وَالْكَرَاسِيِّ عَلَيْهِمْ فَضْلًا فِي الْمَجْلِسِ، ثُمَّ يَتَبَدَّى لَهُمْ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، فَيَقُولُ: سَلُونِي فَيَقُولُونَ بِأَجْمَعِهِمْ: نَسْأَلُكَ الرِّضَا، فَيُشْهِدُهُمْ عَلَى الرِّضَا، ثُمَّ يَسْأَلُونَهُ، حَتَّى تَنْتَهِيَ نُهْيَةُ كُلِّ عَبْدٍ مِنْهُمْ، ثُمَّ يَسْعَى عَلَيْهِمْ بِمَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، ثُمَّ يَرْتَفِعُ الرَّبُّ عَنْ كُرْسِيِّهِ إِلَى عَرْشِهِ، وَيَرْتَفِعُ أَهْلُ الْغُرَفِ إِلَى غُرَفِهِمْ، وَهِيَ غُرْفَةٌ مِنْ لُؤْلُؤَةٍ بَيْضَاءَ، أَوْ زَبَرْجَدَةٍ خَضْرَاءَ، أَوْ يَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ، لَيْسَ فِيهَا قَصْمٌ، وَلَا وَصْمٌ، مُطَّرِدَةٌ فِيهَا أَنْهَارُهَا، مُتَدَلِّيَةٌ فِيهَا ثِمَارُهَا، فِيهَا أَزْوَاجُهَا وَخَدَمُهَا وَمَسَاكِنُهَا، فَلَيْسَ أَهْلُ الْجَنَّةِ إِلَى شَيْءٍ أَشْوَقَ مِنْهُمْ إِلَى يَوْمِ الْجُمُعَةِ لِيَزْدَادُوا قُرْبًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا "

75- Bize sika bir kimse olan Hişâm b. Hâlid ed-Dımeşkî tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Şuayb -ki o İbn Şâbûr'dur- tahdis etti, dedi ki: Bize Ğafra'nın mevlâsı Ömer b. Abdullah haber verdi, dedi ki: Enes b. Mâlik *(radıyallahu anh)*'ı şöyle derken işittim: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Cibrîl bana elinde, üzerinde siyah bir nokta bulunan beyaz ayna gibi bir şey olduğu hâlde geldi. 'Bu nedir ey Cibrîl?' diye sordum. 'Bu Cuma'dır, Rabbin sana bunu hem senin için hem de senden sonraki ümmetin için bir bayram olmak üzere gönderdi' dedi. 'Onda bizim için ne var?' diye sordum. Dedi ki: 'Onda sizin

için çok hayır vardır. Siz kıyâmet günü son ama önde olanlarsınız. Onda bir an vardır ki namaz kılan bir kul o anda Allah'tan bir şey isterse mutlaka Allah onu ona verir.' 'Peki, şu siyah nokta nedir?' diye sordum. Dedi ki: 'İşte o andır. O an Cuma günü gelecektir. O günlerin efendisidir. Biz onu nezdimizde mezîd günü diye isimlendiririz.' 'Mezîd nedir ey Cibrîl?' diye sordum. Dedi ki: 'Şöyle ki: Rabbin cennette beyaz miskten daha güzel kokulu bir vadi edindi. Ahiret günlerinden Cuma geldiği zaman Rab tebâreke ve teâlâ arşından kürsîsine iner ve Kürsî'yi nurdan minberlerle çevreler. Onların üzerine nebîler oturur. Bu minberleri de altından kürsîlerle çevreler. Bunların üzerine de sıddıklar ve şehidler oturur. Ehl-i Ğuraf (oda sahipleri) odalarından iner. Onlar da misk tepelerinin üzerine otururlar. Minberlerde ve kürsîlerde oturanların kendilerinden daha iyi yerlerde oturduklarını düşünmezler. Sonra Celâl ve İkrâm Sâhibi onlara gözükür ve "Benden isteyin" buyurur. Onlar da hep bir ağızdan "Senden rıza istiyoruz" derler. O da onları rızaya şahid kılar. Sonra O'ndan istemeye devam ederler. Tâ ki onlardan her bir kulun aklı durur. Sonra kendilerine hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin kalbine uğramayan şeyler hızla getirilir. Sonra Rab kürsîsinden arşına çıkar. Ehl-i Ğuraf da odalarına çıkarlar. Bu odalar(dan her biri) beyaz inciden ya da yeşil zebercedden ya da kırmızı yakuttan bir odadır. Onda ne bir çatlak ne bir kusur vardır. Nehirleri serbestçe akar. Yemişleri orada sarkmış durumdadır. İçerisinde eşleri, hizmetçileri ve meskenleri vardır. Cennet ehli herhangi bir şeye Allah'a daha fazla yakınlaşmak ve O'nun rızasına daha fazla nâil olmak için Cuma Günü'ne özlem duydukları kadar özlem duymazlar.'"[98]

---

[98] Sahih li-ğayrihî. Bunu ed-Dârakutnî "Ru'yetullah"ta (76) Muhammed b. Şuayb tarikinden rivâyet etmiştir. Bu, Ğafra'nın mevlâsı Ömer b. Abdullah'tan dolayı zayıf bir isnaddır. İbn Maîn ve en-Nesâî bu şahsı zayıflamıştır. Ayrıca onunla Enes'in arası kopuktur. Ebû Hâtim "O Enes ile karşılaşmamıştır" demiştir. Derim ki: Fakat ona mutabaat edenler vardır:

٧٦–حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا جَرِيرٌ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **"أَتَانِي جِبْرِيلُ فِي كَفِّهِ كَالْمِرْآةِ الْبَيْضَاءِ، فِيهَا كَالنُّكْتَةُ السَّوْدَاءِ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا الَّذِي فِي يَدِكَ؟ قَالَ: الْجُمُعَةُ، قُلْتُ: وَمَا الْجُمُعَةُ؟ قَالَ: لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ، وَهُوَ عِنْدَنَا سَيِّدُ الْأَيَّامِ، وَنَحْنُ نُسَمِّيهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْمَزِيدِ، قُلْتُ " وَلِمَ ذَاكَ؟ قَالَ: لِأَنَّ الرَّبَّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى اتَّخَذَ فِي الْجَنَّةِ وَادِيًا أَفْيَحَ مِنْ مِسْكٍ أَبْيَضَ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ يَنْزِلُ عَلَى كُرْسِيِّهِ مِنْ عِلِّيِّينَ، أَوْ نَزَلَ مِنْ عِلِّيِّينَ عَلَى كُرْسِيِّهِ، ثُمَّ حَفَّ الْكُرْسِيَّ بِمَنَابِرَ مِنْ ذَهَبٍ مُكَلَّلَةٍ بِالْجَوْهَرِ، ثُمَّ يَجِيءُ النَّبِيُّونَ حَتَّى يَجْلِسُوا عَلَى تِلْكَ الْمَنَابِرِ، ثُمَّ يَنْزِلُ أَهْلُ الْغُرَفِ حَتَّى يَجْلِسُوا عَلَى ذَلِكَ الْكَثِيبِ، ثُمَّ يَتَجَلَّى لَهُمْ رَبُّهُمْ فَيَقُولُ: أَنَا الَّذِي صَدَقْتُكُمْ وَعْدِي، وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي، وَهَذَا مَحِلُّ كَرَامَتِي، فَسَلُونِي."** وَسَاقَ عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ

---

a) Ebû İmrân el-Cûnî. Bu mutabaatı et-Taberânî "el-Evsat"ta (2084) Ahmed b. Zuheyr- Muhammed b. Osmân b. Kerâme- Hâlid b. Mahled el-Katavânî- Abdusselâm b. Hafs- Ebû İmrân el-Cûnî- Enes tarikinden rivâyet etmiştir. Yine et-Taberânî'nin tarikinden ed-Dıyâ "el-Muhtâra"da (2291) rivâyet etmiştir. Bu mutabaatın isnadı hasendir. Hâlid b. Mahled el-Katavânî dışında ricâli sika kimselerden oluşmaktadır. el-İclî ve İbn Şâhîn bu şahsın sika olduğunu söylemiş, İbn Maîn ve İbn Adiyy ise onun hakkında "Onda bir beis yoktur" demişlerdir.

b) Alî b. el-Hakem el-Bünânî. Bu mutabaatı Ebû Ya'lâ "Müsned"inde (4228) Şeybân b. Ferrûh- es-Sa'b b. Hazn- Alî b. el-Hakem- Enes tarikinden rivâyet etmiştir. Bu hasen bir isnaddır.

İşte böyle. Bunu ayrıca "Müsned"inde el-Bezzâr (7527), "Sıfetu'l Cenne"de İbn Ebi'd Dünyâ (91), "el-Evsat"ta (6717) ve "el-Ehâdîsu't Tıvâl"de (35) et-Taberânî ve başkaları Enes'e uzanan tariklerden rivâyet etmiştir. İsnadların herbirinin eleştirilecek bir tarafı vardır.

الْحَدِيثَ إِلَى قَوْلِهِ: «وَذَلِكَ مِقْدَارُ مُنْصَرِفِهِمْ مِنَ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ يَرْتَفِعُ إِلَى عَرْشِهِ عَنْ كُرْسِيِّهِ، وَيَرْتَفِعُ مَعَهُ النَّبِيُّونَ وَالصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ، أَوِ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ وَالصِّدِّيقُونَ، وَيَرْجِعُ أَهْلُ الْغُرَفِ إِلَى غُرَفِهِمْ»

76- Bize Osmân b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr tahdis etti. Onun Leys'ten, onun Osmân b. Ebî Humeyd'den, onun Enes *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu işittim:

"Cibrîl bana avucunda, üzerinde siyah nokta gibi bir şey bulunan beyaz ayna gibi bir şey olduğu hâlde geldi. 'Şu elindeki nedir?' diye sordum. 'Cuma'dır' dedi. 'Cuma nedir?' diye sordum. 'Sizin için onda hayır vardır, o bizim nezdimizde günlerin efendisidir, biz onu kıyâmet günü mezîd diye isimlendiririz' dedi. 'Bunun sebebi nedir?' diye sordum. Dedi ki: 'Çünkü Rab tebâreke ve teâlâ cennette beyaz miskten daha güzel kokulu bir vadi edindi. Cuma Günü geldiği zaman kürsîsine İlliyyîn'den ya da İlliyyîn'den kürsîsine iner. Sonra Kürsî'yi mücevherlerle taçlandırılmış altından minberlerle çevreler. Sonra nebîler gelir ve o minberlerin üzerine otururlar. Sonra oda sahipleri iner ve o tepenin üzerine otururlar. Sonra Rableri onlara gözükür ve şöyle buyurur: "Ben size olan vaadimi yerine getirenim, üzerinizdeki nimetimi tamamlayanım. Burası da kerâmetimin yeridir. (Saygınlık vereceğim yerdir.) Şimdi Benden isteyin..."'

Osmân b. Ebî Şeybe hadisi aktardı ve sözü şuraya getirdi: "Bu (insanların) Cuma'dan dağıldıkları zamana kadardır. Sonra O kürsîsinden arşına çıkar. Onunla birlikte nebîler, sıddıklar ve şehidler ya da nebîler, şehidler ve sıddıklar da çıkarlar. Oda sahipleri de odalarına döner."[99]

---

[99] Zayıf. "Ru'yetullah"ta ed-Dârakutnî (71, 73) ve "Sıfetu'l Cenne"de İbn Ebi'd Dunyâ (91) Leys -ki o İbn Ebî Süleym'dir- tarikinden rivâyet etmiştir. Bu zayıf bir isnaddır. Çünkü Leys zayıftır ve hafızası karışmıştır. Şeyhi Osmân b. Ebî Humeyd -ki o İbn Umeyr el-Becelî Ebû Kattân'dır- aynı şekilde zayıftır ve

٧٧–حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ بْنُ عِمْرَانَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ حُمَيْدٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ كَعْبٍ الْقُرَظِيَّ، يُحَدِّثُ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: "فَإِذَا فَرَغَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، أَقْبَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ **{فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ}** [البقرة: 210] . فَسَلَّمَ عَلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ فِي أَوَّلِ دَرَجَةٍ، فَيَرُدُّونَ عَلَيْهِ السَّلَامَ. قَالَ الْقُرَظِيُّ: وَهَذَا فِي الْقُرْآنِ **{سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ}** [يس: 58] . فَيَقُولُ: سَلُونِي قَالَ: فَفَعَلَ ذَلِكَ بِهِمْ فِي دَرَجِهِمْ حَتَّى يَسْتَوِيَ فِي مَجْلِسِهِ، ثُمَّ يَأْتِيهِمُ التُّحَفُ مِنَ اللَّهِ تَحْمِلُهَا الْمَلَائِكَةُ إِلَيْهِمْ.

77- Bize Abdullah b. Sâlih el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bana Harmele b. İmrân tahdis etti. Onun Süleymân b. Humeyd tahdis etti, dedi ki: Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'yi Ömer b. Abdulazîz'e şunu tahdis ederken[100] işittim: "Allah *(azze ve celle)* cennet ve cehennem ehliyle işini bitirdiği zaman Allah *(azze ve celle)* ve melekler buluttan gölgelikler içerisinde gelir. İlk derecede bulunan cennet ehline selâm verir. Onlar da O'nun selâmını alırlar."

El-Kurazî dedi ki: "Kur'ân'daki *'Rahîm bir Rab'den bir söz olarak selâm vardır' (Yâsîn, 58)* buyruğu buna işâret etmektedir." "Bunu onlara bütün derecelerinde, oturduğu yerde karar kılana kadar yapar. Sonra onlara Allah'tan hediyeler gelir. Bunları kendilerine melekler taşır."[101]

---

hafızası karışmıştır. Ayrıca tedlis yapan biridir. Fakat kendisinden önceki hadis bu hadisi desteklemektedir. Oraya müracaat ediniz.

[100] Matbu nüshada muhakkik "yuhaddisu"dan sonra bir "an" eklemiştir. Böylece eseri Ömer b. Abdulaziz'in sözü kılmıştır. Doğru olan eserin asılda ve et-Taberî'nin tefsirinde geçtiği üzere Muhammed b. Ka'b'ın sözü olmasıdır. Nitekim es-Suyûtî de "ed-Dürru'l Mensûr"da (12/365) bunu Muhammed b. Ka'b'ın sözü olarak aktarmıştır.

[101] et-Taberî "et-Tefsîr"de (20/540) Abdullah b. Vehb- Harmele tarikinden rivâyet etmiştir. Bu sahih bir isnaddır. Çünkü Abdullah b. Sâlih ve İbn Vehb mutabaatta bulunmuştur. Şu kadar var ki Süleymân b. Humeyd bu eseri rivâyet eden tek kişidir ve biz onun açık bir şekilde tevsîk edildiğini bir yerde göremedik. Hafız İbn Kesîr bu eseri tefsirinde (6/570) rivâyet etmiş, sonra

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Görüldüğü üzere bütün bu hadisler ve daha fazlası Rab tebâreke ve teâlâ'nın bu yerlerde nüzûlü hakkında varid olmuştur. Fıkıh ve basîret ehli hocalarımızın da bu hadisleri doğruladığını ve bunlara iman ettiğini gördük. Onların hiçbiri bu hadisleri inkâr etmiyor, bunları rivâyet etmekten geri durmuyordu. Tâ ki şu topluluk peyda oldu. Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in eserlerini red ile karşıladılar, bunları inkâr etmek için bütün çabalarını ortaya koydular. "O'nun bu şekilde inmesi nasıl söz konusu olabilir?" dediler.

Biz de dedik ki: Biz dinimiz hususunda O'nun nüzûlünün keyfiyetini bilmekle yükümlü tutulmadık. Kalplerimizin bunu kavraması mümkün değildir. Yarattıkları arasında O'na benzeyen hiçbir şey yoktur ki O'nun fiillerinden ya da sıfatlarından birini onların fiillerinden ya da sıfatlarından birine benzetelim! Fakat O kudretiyle ve rubûbiyyetinin latifliğiyle dilediği gibi iner. Onun hakkında nasıllığa akıl ermez. Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in O'nun nüzûlü hakkındaki buyruğuna iman etmek vaciptir. Rab yaptığından dolayı "Nasıl yapar?" diye sorgulanmaz fakat onlar sorgulanırlar. Çünkü O dilediği şeyi dilediği gibi yapmaya kâdir olandır. Ancak Allah Teâlâ kendisine kudret vermedikçe hiçbir kudreti olmayan zayıf bir yaratılmışın fiili hakkında "Nasıl yapar, nasıl yapabilir? denebilir.

Eğer siz Rabb'in arşına istivâsına ve yedinci semayı yarattıktan sonra onun üzerine çıktığına -namaz kılanların buna iman ettiği gibi- iman etmiş olsaydınız size derdik ki: O'nun bir semadan diğerine inmesi bir semayı ilk yarattığı zaman onun üzerinde olmasından daha zor ve daha garip değildir. O ilkine nasıl dilediği gibi kâdir olmuşsa diğerine de dilediği gibi kâdir olur. Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in O'nun nüzûlü hakkındaki sözü Allah tebâreke ve teâlâ'nın *"Onlar ancak Allah'ın ve meleklerin kendilerine buluttan gölgelikler içinde gelmesini mi bekliyorlar?" (Bakara, 210)* buyruğundan ya da *"Rabbin ve melekler saf saf geldiği zaman..." (Fecr, 22)* buyruğundan daha garip değildir. O buna kâdir olduğu gibi diğerine de kâdirdir.

İbn Cerîr et-Taberî'nin senedini aktarmış, sonra "Bu eser garibdir, İbn Cerîr bunu farklı tariklerden rivâyet etmiştir" yorumunda bulunmuştur.

İşte Allah *(azze ve celle)*'nin buyruğu! İşte Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in sözlerinden bellenenler! Bunların yanında üzerinde hiç toz bulunmayan haberler! Eğer Allah'ın mümin kullarındansanız müminlerin bunlara inandığı gibi sizin de bunlara inanmanız gerekir. Değilse içinizde sakladığınızı dışa vurun. Kendileriyle dillerinizi eğip büktüğünüz şu yanıltmacaları bırakın artık! Zira câhiller sizin durumunuz hakkında şüphe etse de ilim ehli durumunuzu çok iyi bilmektedir.

Onlardan biri dedi ki: "Onun buluttan gölgelikler içinde gelmesi, O'nun ve meleklerin saf saf gelmesi şu şu manaya gelmektedir."

Ben de şunları söyledim: "Bu açıkça ayeti yalanlamaktır! Ayetin manası ümmete gayet açıktır. Sizinle aramızda ve müslümanlar arasında, ayetin bütün müslümanlar tarafından anlaşılan ve akledilen manası hususunda bir ihtilaf yoktur. O'nun ve meleklerin kıyâmet günü buluttan gölgelikler içinde gelmesine gelince yine ümmet arasında Allah'ın onlara o gün bu şekilde onları hesaba çekmek, yarattıkları arasında hüküm vermek, yaptıklarını kendilerine ikrar ettirmek, onlara yaptıklarının karşılığını vermek ve zulme uğrayanların hakkını zâlimden almak için geleceği hususunda bir ihtilaf yoktur. O'ndan başkası bunları üstlenemez. O'nun ismi ulu, şanı yücedir. Kim buna iman etmezse hesap gününe iman etmemiştir.

Fakat siz bu tevilinizde ve ortaya attığınız bâtılınızda samimiyseniz - ki değilsiniz- nüzûl konusundaki görüşünüzü destekleyen Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den bir hadis ya da Sahâbe'den yahut Tâbiîn'den sahih kabul ettiğiniz bir tefsir getirin! Nitekim biz onlardan görüşümüzü destekleyen nakilleri getirdik. Bunu yapamıyorsanız Cehmiyye ne zaman Allah'ın kitabını ve onun tefsirini bilme hususunda insanların kendilerinin bu hususlaki sözlerini kabul etmelerini; Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den, onun ashâbından ve onlardan sonraki Tâbiîn'den kendilerinin görüşünün hilâfına nakledilen eserleri reddetmelerini gerektirecek bir konuma yerleşti ki?!

Bu, yani hiçbir eser olmaksızın sizin Allah'ın kitabı hakkındaki tefsirinize uyulması; Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in, ashâbının ve onlara güzellikle uyanların sözlerinden sahih ve me'sûr olanların terk edilmesi İslâm'da ortaya atılan büyük bir bidat ve büyük bir zulümdür.

Siz -münafıklık etmeyerek ve kendinizi gizlemeye çalışmayarak- ne zaman ilim ehlinin meclislerinde onlarla bir araya gelebildiniz ya da ne zaman ilim adına bir şeyi elde ettiniz ki bugün Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ashâbının bile Allah'ın kitabındaki kendisinden daha açık hususları tefsir etmekten çekindikleri şeyleri tefsir etmeye giriştiniz? Siz gerçekten haddinizi aştınız! Kendinizi önce Allah'ın sonra da müslümanların sizden uzak kıldığı bir konuma yerleştirdiniz! Bu konuda Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den ve onun ashâbından tek bir haber ya da eser bulunmasaydı bile Allah'ın kitabı ve onun tefsiri hususunda size güvenilmezdi. Sizin sözlerinizden hiçbirine itibar edilmezdi. Allah'ın kitabını tefsiriniz adına hiçbir şeye itimad edilmezdi. Çünkü ümmet sizin ilhadınızı görmüştür. Onlar size muhâlefet ettiklerine göre nasıl olacak ki?

Ebû Saîd (ed-Dârimî) *rahimehullah* dedi ki: Bunu (yani sizin tevilinizi) reddeden ve onun batıllığını ortaya koyan şeylerden biri de Allah Teâlâ'nın *"Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini ya da Rabbinin gelmesini mi bekliyorlar?" (En'âm, 158)* buyruğudur. Bu bizim iddiamızı destekleyen, sizin de Allah Teâlâ'nın ve meleklerin kıyâmet günü saf saf gelmesi hususunda haddinizi aşarak ve ilimsizce uydurduğunuz iddianızın batıllığını ortaya koyan şeylerdendir. Bundan sonra tefsirinizi savunmaya; Allah'ın kitabından, Rasulullah'ın ve Rasulullah'ın ashâbının eserlerinden hüccet olarak getirdiklerimize muhâlefet etmeye devam ederseniz ilimde hiçbir derinliğiniz yok demektir. Kitab'dan ve Sünnet'ten tefsirinize itimad edilmesini gerektirecek kadarını bilmiyorsunuz demektir. Hakka isabet etmiş olduğunuz takdirde durum budur. Peki, hakkı ıskaladığınız takdirde ne düşünülür? Neyse ki sizinle aramızda Allah'ın dilediği kadınların ve çocukların bile aklının ereceği açık bir hüccet vardır.

Size Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den, onun ashâbından ve Tâbiîn'den; Allah tebâreke ve teâlâ'nın her gece dünya semasına indiği hususunda sahih olarak aktarılan bu rivâyetleri getirdiğimizi görmüyor musunuz? Çok iyi biliyorsunuz ki bu rivâyetleri biz uydurmadık. Biz bunları ancak dinin asıllarını ve füruatını insanlara aktaran doğruya iletici imamlardan rivâyet ettik. Bu rivâyetler onların ellerinde çok sayıda mevcuttu. Bunları elde etmek için birbirleriyle yarışıyorlardı. Bunların rivâyetiyle be-

zenmeye çalışıyorlardı. Bunları, bunlara muhâlefet edenlere karşı hüccet getiriyorlardı.

Bunu biliyorsunuz ve bizim bu rivâyetleri aktardığımız gibi siz de bunu aktarmış bulunuyorsunuz inşaallah. Şu hâlde bizim onlardan nüzûlü (yani Allah'ın indiğini) açık bir şekilde rivâyet ettiğimiz gibi siz de O'nun inmeyeceğine dair bir şey getirin! Bunu yapın ki sizin getirdiklerinizden biri bizim size getirdiklerimizden birinin zıddı olsun. Aksi takdirde ümmetin icması ve onlardan nüzûl hakkında açıkça sâbit olan şey onların sözlerinden ya da benzerlerinin sözlerinden bunun zıddına bir şey olmadıkça reddedilmez. Bir şey hiçle reddedilmez. Çünkü onların sözleri ve rivâyetleri temel bir şeydir, sağlam bir asıldır. Sizin sözleriniz ise bir rüzgardan ibârettir. Bir şey sayılmaz. Hiçbir sözünüz kimseyi bağlamaz. Ancak bu konuda ümmet arasında tıpkı bizim onlardan rivâyet ettiklerimizin yayıldığı gibi yayılmış olan sâbit bir eser getirirseniz durum başka... Ki böyle bir eseri asla getiremeyeceksiniz. Bu gayet açık ve nettir. Gerek erkeklerden gerek kadınlardan zayıf görüşlü kimselerin birçoğunun aklı buna erer. Sizin aklınız da buna ermektedir inşâallah. Çünkü sizdeki gaflet bilmediklerinizi öğrenmenize engel olacak kadar ileri boyutta değildir.

Bu hüccetler sizi gırtlaklarınızdan yakalamaktadır! Fakat siz bir şeyin peşindesiniz ve o şeye ancak bütün bu hüccetleri ve eserleri reddettiğiniz takdirde varabiliyorsunuz.

Kendisine ibadet ettiğiniz ilahınızın sizinle birlikte her yerde olduğunu, her şeyin üzerine düşmüş olduğunu, onun bir haddi olmadığını, sizin nezdinizde bir sınırı olmadığını, iddianıza göre hiçbir şeyin, hiçbir mekânın ondan boş kalmadığını söylüyorsunuz.

Sonra dediniz ki: "Ancak diğer yerlerin haricinde tek bir yerde bulunan kimse inmekle nitelenebilir. Her yerde bulunan kimse nasıl bir yere inebilir?"

Biz de şöyle dedik: Bu Alemlerin Rabbi'nin sıfatına aykırı bir sıfattır. Bizim bu özellikte olduğunu bildiğimiz tek şey her yere girmiş ve her yere inmiş olan şu havadır. O sizin kendisine ibadet ettiğiniz ilâhınız değilse bile sizi Allah'a ibâdet etmekten alıkoymuştur. Böylece ibâdet ettiğiniz şeye ibâdet etmeniz hususunda putperestlikten, güneşe ve aya tapmaktan daha

kötü bir konuma gelmiş olursunuz. Çünkü bu sınıflardan herbiri insanlar nezdinde "şey" olan bir şeye ibâdet etmiştir. Siz ise insanlar nezdinde yok olan bir şeye ibâdet etmiş bulunuyorsunuz. Çünkü bütün insanlar görüş birliği etmiştir ki "şey" ancak bir had (sınır) ve sıfat ile olur. Şey olmayanın (yani yokun) ise bir haddi ve sıfatı yoktur. Bundan dolayı siz "O'nun haddi yoktur" dediniz. Hâlbuki Allah Teâlâ sizi yalanlamış ve kendisini şeylerin en büyüğü, şeylerin en yücesi ve şeylerin yaratıcısı olarak isimlendirmiştir. O şöyle buyurmuştur: *"De ki: Hangi şey şehâdet yönünden daha büyüktür? Allah de. O sizinle aramda şahiddir." (En'âm, 19)* Yine O şöyle buyurmuştur: *"O'nun vechi dışında her şey helâk olacaktır." (Kasas, 88)* Görüldüğü üzere O kendisini şeylerin en büyüğü, şeylerin en yücesi ve şeylerin yaratıcısı olarak isimlendirmiştir. Yine O'nun bir haddi vardır. Bunu yalnız O bilir, başkası bilmez.

٧٨- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَزَّارُ الْبَغْدَادِيُّ، ثنا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، أَنَّهُ سُئِلَ: بِمَ نَعْرِفُ رَبَّنَا؟ قَالَ: «**بِأَنَّهُ فَوْقَ الْعَرْشِ، فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ عَلَى الْعَرْشِ، بَائِنٌ مِنْ خَلْقِهِ**» قَالَ: قُلْتُ: بِحَدٍّ؟ قَالَ: «**فَبِأَيِّ شَيْءٍ؟**» قَالَ أَبُو سَعِيدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: وَالْحُجَّةُ لِقَوْلِ ابْنِ الْمُبَارَكِ رَحِمَهُ اللَّهُ قَوْلُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: **{وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ}** [الزمر: 75] . فَلِمَاذَا يَحُفُّونَ حَوْلَ الْعَرْشِ إِلَّا لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَوْقَهُ، وَلَوْ كَانَ فِي كُلِّ مَكَانٍ لَحَفُّوا بِالْأَمْكِنَةِ كُلِّهَا، لَا بِالْعَرْشِ دُونَهَا، فَفِي هَذَا بَيَانٌ بَيِّنٌ لِلْحَدِّ، وَأَنَّ اللَّهَ فَوْقَ الْعَرْشِ، وَالْمَلَائِكَةَ حَوْلَهُ حَافُّونَ يُسَبِّحُونَهُ وَيُقَدِّسُونَهُ، وَيَحْمِلُ عَرْشَهُ بَعْضُهُمْ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: **{الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ، وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ}** [غافر: 7]

78- Bize el-Hasen b. es-Sabbâh el-Bezzâr el-Bağdâdî tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. el-Hasen b. Şakîk tahdis etti. Onun İbnu'l Mubârek'ten rivâyet ettiğine göre ona "Rabbimizi nasıl bileceğiz?" diye soruldu. O da "Arş'ın yukarısında, yedinci göğün yukarısında, Arş'ın üzerinde ve yarattık-

larından ayrı olarak bileceğiz" dedi. "Had ile mi?" diye sordum. "Başka ne ile olacak?" diye cevap verdi.[102]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: İbnu'l Mubârek *(rahimehullah)*'ın sözünün destekleyicisi Allah tebâreke ve teâlâ'nın *"Melekleri de Arş'ın etrafını kuşatmış görürsün" (Zümer, 75)* buyruğudur. Onlar Arş'ın etrafını Allah'ın onun üzerinde olması dışında hangi sebepten dolayı kuşatmış olsunlar? Eğer Allah her yerde olsaydı meleklerin sadece Arş'ı değil bütün yerleri kuşatmış olmaları gerekirdi. Bunda haddin, Allah'ın Arş'ın üzerinde olduğunun, meleklerin de onun çevresinde bulunduğunun, onu kuşatmış olduklarının, tesbih ettiklerinin, takdiste bulunduklarının ve onlardan bazılarının Allah'ın arşını taşıdığının gayet açık bir beyanı vardır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Arş'ı taşıyanlar ve onun etrafında bulunanlar Rablerinin hamdiyle tesbih ederler." (Ğâfir, 7)*

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah şöyle demiştir: Ben birinin; haddi ve nüzûlü inkâr etmeleri hususunda, bir de "O her yerdedir" demeleri hususunda onlar adına dört melek hadisini hüccet getirdiğini işittim: Bu hadise göre dört melekten biri doğudan, diğeri batıdan, üçüncüsü gökten, dördüncüsü de yerden gelmiş. Sonra dördü de "Biz Allah katından geldik" demiş. Bunun üzerine dedim ki: İnsanların hadis hususunda en müflisi ve en fakiri bu konulardaki şu sahih ve meşhûr hadisleri kendisiyle reddedeceği hadis olarak sadece bu hadisi bulan kimsedir. Bu kimse hadis konusunda müflistir. Çünkü bu hadis sahih olsa bile onun aleyhine hüccettir, lehine değil.

Zaruret onları buna ve benzerlerine sevk etti ya, Allah'a hamd olsun. Zira onlar iddialarını destekleyen bir hadis bulmuş olsalardı bunu değil şüphesiz onu hüccet getirirlerdi. Fakat ondan ümit kestikleri için, onu araya araya yoruldukları için cahil insanlara karışık gelen bu hadise tutunmuşlardır. Tutunmuşlardır ki onun sebebiyle akıllarında bir yanıltmaca meydana getirsinler. İnşâallah onlara karışık gelen bu hadisi kendilerine beyan edeceğiz. Tâ ki bunun kendileri lehine değil aleyhine olduğunu bilsinler.

---

[102] Tahrîci 21. eserin dipnotunda geçmişti.

Deriz ki: Bu hadis sahih olsaydı bile manası herhangi bir karışıklık söz konusu olmaksızın anlaşılır ve akledilir olurdu. Şöyle ki: Onların tamamı söyledikleri üzere Allah katından gelmiştir. Çünkü Allah Teâlâ arşının üzerinde, semalarının yukarısındadır. Semaları da arzının üzerinde kubbe gibidir. Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in söylediği üzere O kendi katından melekler indirir. Bu meleklerin bir kısmı doğuda, bir kısmı batıda, bir kısmı O'nun emirlerinden biri için ya da O'nun rahmeti, azabı veya dilediği bir işi için yeryüzünün sınırlarındadır. Dolayısıyla Allah bu dörtlerden birini doğuya, ikincisini batıya indirse, üçüncüsünü işlerinden bir iş için semadan arzın sınırlarına indirse, sonra buralardan yükselseler ve arzın bir yerinde dördüncüyle karşılaşsalar, yani o semadan onların karşılaştıkları yere inmiş olsa, sonra onların hepsine nereden geldikleri sorulsa, onlar da hep birlikte "Allah'ın katında geldik" deseler bunun manası sizin mezhebinize göre değil bizim mezhebimize göre sahih olur. Çünkü onların tamamını Allah Teâlâ semadan göndermiştir. Hepsi O'nun katından farklı bölgelere inmişlerdir. Yüz bin melek arzın yüz bin farklı yerine inse şüphesiz Allah'ın katından gelmiş olurlar. "Allah'ın katından" denmesinin sebebi Allah tebâreke ve teâlâ'nın semanın yukarısında olması, meleklerin semalarda bulunması ve onların bir kısmının Arş'ı çevrelemiş olmasıdır. Dolayısıyla onlar Rahmân'ın arşına yeryüzü halkından daha yakındırlar. Bunu açıklayan hususlardan biri de Allah Teâlâ'nın *"Şüphesiz Rabbinin katında bulunanlar O'na ibadet etmekten büyüklenmezler, O'nu tesbih ederler ve O'na secde ederler." (A'râf, 206)*

Görüldüğü üzere bu ayette savunduğumuz haddin hak olduğu beyan edilmektedir. Zira Allah Arş'ın yukarısındadır ve yarattıklarından ayrıdır. Yine bu ayette Allah'ın her yerde olduğunu söyleyenlerin iddiaları çürütülmektedir. Zira O her yerde olsaydı meleklerin Rabbinin yanında bulunmaları ve O'na ibadet etmekten büyüklenmemeleri hususunda ayrı tutulmalarının bir manası olmazdı. İddialarına göre melekler, cinler, insanlar ve diğer bütün mahlûkât Rabbinin katında tek bir konumda bulunurdu. O her yerde olsaydı *"O'na ibadet etmekten büyüklenmezler, O'nu tesbih ederler ve O'na secde ederler"* buyruğunun bir manası kalmazdı. Çünkü yeryüzü halkından olan birçok cin ve insan O'na ibadet etmekten büyüklenmekte ve

O'na secde etmemektedir. Hâlbuki Allah bu sıfatı göklerde kendisinin yanında bulunan meleklere has kılmıştır.

Bunun üzerine Allah'ın her yerde olduğunu iddia ettiklerinden dolayı bu ayeti tekrarlayıp durdular ve bu ayetle kafalarına vurdular. Zira bu ayet onları gırtlaklarından yakalamaktadır. Onların bundan inkâr dışında bir kaçışı yoktur.

Eğer onların başkalarının haricinde Allah'ın katında bulunan meleklerden olduklarını ikrar ederlerse Allah'ın muradına isabet etmiş, "Allah her yerdedir" şeklindeki sözlerinden caymış, O'nun bir haddi olduğunu, semaların yukarısında olduğunu, O'nun katındaki meleklerin O'na ibadet etmekten büyüklenmediklerini, O'nu tesbih ettiklerini ve O'na secde ettiklerini ikrar etmiş olurlar. Bunu ikrar etmezlerse bununla Allah Teâlâ'nın indirdiğini yalanlamış olurlar. İddialarına göre bütün putperestlerin, güneş ve ay tapıcılarının, cinlerin, insanların, iki kitap ehlinin kâfirlerinin ve mecûsîlerin Rabbinin katında bulunduğuna, O'na ibâdet etmekten büyüklenmediklerine, O'nu tesbih ettiklerine ve O'na secde ettiklerine şehadette bulunmaları gerekir. Çünkü Allah Teâlâ kendisinin katında bulunanların sıfatının bu olduğunu bildirmiştir. İddialarına göre bütün yaratılmışlar O'nun yanındaysa, O da onların yanındaysa, hepsi O'nu tesbih ediyor, O'na secde ediyor ve O'na ibadet etmekten büyüklenmiyorsa durum budur. Kim bunu söylerse Allah'ın kitabını reddetmiş ve Allah'ın ayetlerini yalanlamış olur. Çünkü Allah Teâlâ kendisinin katında bulunan melekleri bu sıfatla nitelemiştir. Kâfir cinleri, insanları ve putperestleri de kendisine ibadet etmekten büyüklenmekle ve kendisine itaat etmeye yanaşmamakla nitelemiştir.

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Gerçekten içlerinde bir kibir duygusuna kapıldılar ve haddi iyice aştılar." (Furkân, 21)*

"Onlara 'Rahmân'a secde edin!' dendiği zaman 'Rahmân da neymiş, bize emrettin diye mi secde edeceğiz?' derler." (Furkân, 60) Bu ayeti iyi anlayın. Zira bu ayet onların hüccetlerini çürütmektedir.

Rü'yet/Allah'ın Görülmesi Babı

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Allah Teâlâ *"O gün bazı yüzler vardır ki parıl parıldır, Rablerine bakarlar" (Kıyâme, 22-23)* buyurmuştur.

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Hayır! Onlar o gün Rablerinden perdeleneceklerdir. Sonra onlar cehenneme gireceklerdir. Sonra 'İşte yalanlamakta olduğunuz şey budur!' denecektir." (Mutaffifin, 15-17)*

Burada kâfirlerin tamamının Rahmân azze ve alâ'ya bakmaktan mahrum bırakılacağının, cennet ehlinin ise O'ndan perdelenmeyeceğinin delili vardır. Nitekim Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* de şöyle buyurmuştur:

"Çocuğunu inkâr eden bir babadan Allah mutlaka perdelenir ve onu öncekilerin ve sonrakilerin gözleri önünde rezil eder."

٧٩- حَدَّثَنَاهُ يَحْيَى الْحِمَّانِيُّ، ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ، يَعْنِي الدَّرَاوَرْدِيَّ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يُونُسَ، سَمِعَ الْمَقْبُرِيِّ، يُحَدِّثُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُهُ.

79- Bunu bize Yahyâ el-Himmânî tahdis etti, dedi ki: Bize Abdulazîz -yani ed-Dâraverdî- tahdis etti. Onun Yezîd b. el-Hâd'dan, onun Abdullah b. Yûnus'tan rivâyet ettiğine göre o el-Makburî'nin şöyle dediğini işitmiştir: Bana Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)* Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'i bunu söylerken işittiğini tahdis etti.[103]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bu hadis göstermektedir ki Allah bazı kimselerden perdelenecek olduğuna göre bazılarından perdelenmeyecektir. Yine **Rasulullah "Rabbiniz (azze ve celle)'yi güneşi ve ayı gördüğü-**

---

[103] Zayıf. Bunu Ebû Dâvûd (2265), en-Nesâî (3481), ed-Dârimî (2238), İbn Hibbân (4108), el-Beyhakî (7/304) ve başkaları Yezîd b. el-Hâd- Abdullah b. Yûnus tarîkinden rivâyet etmiştir. Abdullah b. Yûnus, Abdullah b. Yûnus el-Hicâzî'dir ve meçhûldür.

nüz gibi göreceksiniz" buyurmuş, bu konuda hiçbir tevilciye söz bırakmamıştır.

٨٠–حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، ثنا أَبُو شِهَابٍ وَهُوَ الْحَنَّاطُ قَالَ: أَخْبَرَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ جَرِيرٍ، قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، فَنَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ، فَقَالَ:

«أَمَا إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ عِيَانًا، كَمَا تَرَوْنَ هَذَا، لَا تُضَامُونَ فِي رُؤْيَتِهِ، فَإِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ لَا تُغْلَبُوا عَلَى صَلَاةٍ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا، فَافْعَلُوا»

80- Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Şihâb -ki o el-Hannât'tır- tahdis etti, dedi ki: Bana İsmâîl b. Ebî Hâlid haber verdi. Onun Kays b. Ebî Hâzim'den, onun Cerîr'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in yanında oturuyorduk. O esnada başını semaya kaldırdı. Dolunay gecesiydi. Aya baktı ve şöyle buyurdu:

"Mutlaka siz Rabbinizi şunu gördüğünüz gibi gözlerinizle göreceksiniz ve O'nu görmek için birbirinize girmeyeceksiniz. Şu hâlde elinizden geliyorsa güneşin doğuşundan önceki ve batışından önceki namazı kaçırmayın."[104]

٨١–حَدَّثَنَا بِنَحْوِهِ ابْنُ الْمَدِينِيِّ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ جَرِيرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

---

[104] el-Buhârî (544, 4851, 7434, 7436), Müslim (633), Ebû Dâvûd (4731), et-Tirmizî (2551), İbn Mâce (177), Ahmed (19190) ve başkaları İsmâîl b. Ebî Hâlid tarikinden rivâyet etmiştir.

81- Bunun benzerini bize İbnu'l Medînî tahdis etti. O Süfyân b. Uyeyne'den, o İsmâîl'den, o Kays b. Ebî Hâzim'den, o Cerîr'den, o da Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den rivâyet etti.[105]

Alî b. el-Medînî dedi ki: "Bizim nezdimizde bunlar ikindi namazı ve sabah namazıdır inşâallahu teâlâ." Yine o dedi ki: "Bize bunu altı kişi; Süfyân, Huşeym, Vekî', el-Mu'temir ve başkaları İsmâîl'den tahdis etti."

Yine Alî dedi ki: "Bir isnad bundan daha sağlam olamaz."

٨٢–حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْخُزَاعِيُّ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْبَصْرِيُّ، وَأَبُو سَلَمَةَ، وَاللَّفْظُ لَفْظُ مُحَمَّدٍ قَالَا: ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ صُهَيْبٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: **{لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ}** [يونس: 26] **قَالَ: " إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، وَدَخَلَ أَهْلُ النَّارِ النَّارَ، نَادَى مُنَادٍ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ إِنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ مَوْعِدًا يُرِيدُ أَنْ يُنْجِزَكُمُوهُ " قَالَ: " فَيُقَالُ: مَا هُوَ؟ أَلَمْ يُبَيِّضْ وُجُوهَنَا، وَيُثَقِّلْ مَوَازِينَنَا، وَأَدْخَلَنَا الْجَنَّةَ، وَأَجَارَنَا مِنَ النَّارِ؟ " قَالَ: «فَيُكْشَفُ الْحِجَابُ، فَيَتَجَلَّى لَهُمْ تَبَارَكَ وَتَعَالَى» قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، مَا أَعْطَاهُمْ شَيْئًا هُوَ أَحَبَّ إِلَيْهِمْ وَلَا أَقَرَّ لِأَعْيُنِهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى»**

82- Bize Muhammed b. Abdullah el-Huzâî Ebû Abdullah el-Mısrî ve Ebû Seleme, lafız Muhammed'e ait olmak üzere tahdis etti, dediler ki: Bize Hammâd b. Seleme tahdis etti. Onun Sâbit'ten, onun Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'dan, onun Suheyb *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* *"Güzellik yapanlara en güzeli ve ziyâde (daha fazlası) vardır" (Yûnus, 26)* ayetini okudu ve şöyle buyurdu:

---

[105] el-Humeydî (799), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (447), "el-Kebîr"de et-Taberânî (2232) İbn Uyeyne tarîkinden rivâyet etmiştir.

"Cennet ehli cennete, cehennem ehli cehenneme girdiği zaman bir münadi 'Ey cennet ehli, sizin için Allah katında bir söz var ki Allah onu size karşı yerine getirmek istiyor!' diye nida eder. Bunun üzerine 'O nedir?' denir. 'Yüzlerimizi ağartmadı mı? Tartılarımızı ağır getirmedi mi? Bizi cennete sokmadı mı? Bizi ateşten güvende kılmadı mı?' Bunun üzerine hicab açılır ve O tebâreke ve teâlâ onlara görünür."

Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

"Nefsim elinde olana yemin ederim ki onlara Allah tebâreke ve teâlâ'nın vechine bakmaktan kendilerine daha sevimli ve kendilerini daha çok mutlu eden bir şey vermemiştir."[106]

٨٣- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ، ثنا يَعْلَى بْنُ عَطَاءٍ، عَنْ وَكِيعِ بْنِ حُدُسٍ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ الْعُقَيْلِيِّ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَكُلُّنَا يَرَى رَبَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟، وَمَا آيَةُ ذَلِكَ فِي خَلْقِهِ؟ **قَالَ:** قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«يَا أَبَا رَزِينٍ أَلَيْسَ كُلُّكُمْ يَرَى الْقَمَرَ مُخْلِيًا بِهِ؟» قُلْتُ: بَلَى، **قَالَ:**

«فَاللَّهُ أَعْظَمُ»

83- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd -yani İbn Seleme- tahdis etti, dedi ki: Bize Ya'lâ b. Atâ tahdis etti. Onun Vekî' b. Hudus'tan, onun Ebû Razîn el-Ukaylî'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir:

"'Ey Allah'ın Resûlü, kıyamet günü her birimiz Rabbini görecek mi ve yarattıkları arasında bunun alâmeti nedir?' diye sordum. Rasulullah *(sallal-*

---

[106] Sahih. Bunu et-Tirmizî (2552), Ahmed (23925), "el-Kubrâ"da en-Nesâî (11170), el-Bezzâr (2087), "el-Evsat"ta et-Taberânî (756), "et-Tefsîr"de İbn Ebî Hâtim (6/1945) ve başkaları çeşitli tariklerle Hammâd b. Seleme'den rivâyet etmişlerdir. Bu sahih bir isnaddır ve ricâli sika kimselerdir.

lahu aleyhi ve sellem) de **'Ey Ebû Razîn! Her biriniz ayı onunla yalnız kaldığı hâlde görmüyor mu?'** buyurdu. 'Görüyor' diye cevap verdim. Bunun üzerine **'Allah daha büyüktür'** buyurdu."[107]

٨٤-حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا إِبْرَاهِيمُ وَهُوَ ابْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّاسُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**هَلْ تُضَارُّونَ فِي الشَّمْسِ لَيْسَ دُونَهَا سَحَابٌ؟**» قَالُوا: لَا، قَالَ: «**فَهَلْ تُضَارُّونَ فِي الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَيْسَ دُونَهُ سَحَابٌ؟**» ، قَالُوا: لَا، قَالَ: "**فَكَذَلِكَ تَرَوْنَ رَبَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، إِنَّ اللَّهَ يَجْمَعُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيَقُولُ: مَنْ كَانَ يَعْبُدُ شَيْئًا فَلْيَتَّبِعْهُ، فَيَتْبَعُ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ الشَّمْسَ الشَّمْسَ، وَمَنْ كَانَ يَعْبُدُ الْقَمَرَ الْقَمَرَ، وَمَنْ كَانَ يَعْبُدُ الطَّوَاغِيتَ الطَّوَاغِيتَ، وَتَبْقَى هَذِهِ الْأُمَّةُ فِيهَا مُنَافِقُوهَا**" وَسَاقَ الْحَدِيثَ إِلَى قَوْلِهِ: "**هَذَا مَكَانُنَا حَتَّى يَأْتِيَنَا رَبُّنَا، فَإِذَا جَاءَ رَبُّنَا عَرَفْنَاهُ، فَيَأْتِيهِمُ اللَّهُ فِي الصُّورَةِ الَّتِي يَعْرِفُونَ، فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ: أَنْتَ رَبُّنَا، فَيَتَّبِعُونَهُ**" قَالَ عَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ فِي آخِرِ الْحَدِيثِ: قَالَ أَبُو سَعِيدٍ يَعْنِي الْخُدْرِيَّ، وَهُوَ مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا حِينَ حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ، لَا يَرُدُّ عَلَيْهِ شَيْئًا مِنْ حَدِيثِهِ، حَتَّى إِذَا قَالَ: «**ذَلِكَ لَهُ وَمِثْلُهُ مَعَهُ**» ، قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: أَشْهَدُ لَحَفِظْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "**ذَلِكَ لَهُ وَعَشَرَةُ أَمْثَالِهِ**"

84- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize İbrâhîm -ki o İbn Sa'd'dır- tahdis etti. Onun İbn Şihâb'dan, onun Atâ b. Yezîd el-

---

[107] Zayıf. Bunu Ebû Dâvûd (4733), Ahmed (16192), el-Hâkim (4/560), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (459) ve başkaları Vekî b. Hades'ten rivâyet etmişlerdir. Vekî' meçhûldür. ez-Zehebî onun hakkında "Tanınmamaktadır", İbnu'l Kattân ise "Hâli bilinmemektedir" demiştir.

Leysî'den, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: İnsanlar "Ey Allah'ın Resûlü, kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?" dediler. Bunun üzerine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* **"Berisinde hiçbir bulut olmadığı zaman güneşi görme hususunda birbirinize sıkıntı veriyor musunuz?"** diye sordu. "Hayır!" dediler. **"Peki, dolunay gecesinde berisinde hiçbir bulut olmadığı zaman ayı görme hususunda birbirinize sıkıntı veriyor musunuz?"** diye sordu. "Hayır!" dediler. Bunun üzerine o şöyle buyurdu: **"İşte Rabbinizi de kıyamet günü böyle göreceksiniz. Allah kıyamet günü insanları bir araya getirecek ve 'Kim bir şeye ibadet ediyorsa onun peşinden gitsin' buyuracak. Bunun üzerine güneşe ibadet edenler güneşin, aya ibadet edenler ayın, tağutlara ibadet edenler tağutların peşinden gidecek. Geride içerisinde münafıkları da olduğu hâlde bu ümmet kalacak."**

(Ravi) hadisi aktardı ve sözü şuraya getirdi: "Rabbimiz gelesiye kadar yerimiz burasıdır, Rabbimiz geldiği zaman O'nu tanıyacağız (derler). Bunun üzerine Allah onların bildiği sûrette gelir ve 'Ben sizin Rabbinizim' buyurur. Onlar da 'Sen bizim Rabbimizsin' derler ve onu takip ederler."

Atâ b. Yezîd hadisin sonunda şöyle dedi: "Ebû Saîd -yani el-Hudrî- Ebû Hureyre *(radıyallahu anhuma)* bu hadisi tahdis ettiği zaman onunla birlikteydi ve onun hadisinden herhangi bir şeyi reddetmiyordu. Tâ ki 'Bu ve yanında bir misli onundur' deyince Ebû Saîd 'Ben bunu Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den "Bu ve on misli onundur" diye belle diğime şehadet ederim' dedi."[108]

٨٥- حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا ابْنُ الْمُبَارَكِ، ثنا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِنَحْوِهِ.

---

[108] El-Buhârî (7437), Müslim (182), Ahmed (7717), el-Bezzâr (8265) ve başkaları Atâ el-Leysî kanalıyla Ebû Hureyre'den rivâyet etmişlerdir. Nitekim bu 69 numaralı eserde geçmişti.

85- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize İbnu'l Mubârek tahdis etti, dedi ki: Bize Ma'mer tahdis etti. O ez-Zuhrî'den, o Atâ b. Yezîd el-Leysî'den, o Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan, o da Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den benzerini rivâyet etmiştir.[109]

٨٦–وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**هَلْ تُضَارُّونَ فِي الشَّمْسِ فِي الظَّهِيرَةِ صَحْوًا لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ؟**» قَالَ: قُلْنَا: لَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**فَهَلْ تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ صَحْوًا لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ؟**» قَالَ: فَقُلْنَا: لَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**فَمَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا كَهَيْئَةِ مَا تُضَارُّونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا**»

86- Bize Abdullah b. Sâlih el-Mısrî de tahdis etti, dedi ki: Bana el-Leys tahdis etti, dedi ki: Bana Hişâm b. Sa'd tahdis etti. Onun Zeyd b. Eslem'den, onun Atâ b. Yesâr'dan, onun Ebû Saîd el-Hudrî *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Ey Allah'ın Resûlü, kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?" dedik. Bunun üzerine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* **"Öğle vakti açık havada gökte hiçbir bulut olmadığı hâlde güneşi görme hususunda birbirinize sıkıntı veriyor musunuz?"** diye sordu. "Hayır!" dedik. Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* **"Peki dolunay gecesi açık havada gökte hiçbir bulut olmadığı hâlde ayı görme hususunda birbirinize sıkıntı veriyor musunuz?"** diye sordu. "Hayır!" dedik. Bunun üzerine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: **"İşte O'nu görme hususunda da birbirinize ancak**

---

[109] Sahih. Bunu el-Bezzâr (8265) rivâyet etmiştir.

bu ikisinden birini görme hususunda birbirinize sıkıntı verdiğiniz kadar sıkıntı verirsiniz."[110]

٨٧-حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ عُمَارَةَ الْقُرَشِيِّ، أَنَّهُ كَانَ عِنْدَ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، فَأَتَاهُ أَبُو بُرْدَةَ بْنُ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَضَى لَهُ حَوَائِجَهُ، فَلَمَّا خَرَجَ رَجَعَ، فَقَالَ عُمَرُ: أَذَكَرَ الشَّيْخُ؟ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: مَا رَدَّكَ؟ أَلَمْ تُقْضَ حَوَائِجُكَ؟ قَالَ: بَلَى، وَلَكِنْ ذَكَرْتُ حَدِيثًا حَدَّثَنَاهُ أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

"يَجْمَعُ اللَّهُ الْأُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَإِذَا بَدَا لَهُ أَنْ يَصْدَعَ بَيْنَ خَلْقِهِ مَثَّلَ لِكُلِّ قَوْمٍ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ، فَيُدْرِجُونَهُمْ حَتَّى يُقْحِمُوهُمُ النَّارَ، ثُمَّ يَأْتِينَا رَبُّنَا، وَنَحْنُ فِي مَكَانٍ رَفِيعٍ، فَيَقُولُ: مَنْ أَنْتُمْ؟ فَنَقُولُ: نَحْنُ الْمُؤْمِنُونَ. فَيَقُولُ: مَا تَنْتَظِرُونَ؟ فَنَقُولُ: نَنْتَظِرُ رَبَّنَا، فَيَقُولُ: مِنْ أَيْنَ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ رَبُّكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: حَدَّثَنَا الرُّسُلُ، أَوْ جَاءَتْنَا، أَوْ مَا أَشْبَهَ مَعْنَاهُ، فَيَقُولُ: هَلْ تَعْرِفُونَهُ إِنْ رَأَيْتُمُوهُ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، فَيَقُولُ: كَيْفَ تَعْرِفُونَهُ وَلَمْ تَرَوْهُ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ، إِنَّهُ لَا عِدْلَ لَهُ، فَيَتَجَلَّى لَنَا ضَاحِكًا، ثُمَّ يَقُولُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَبْشِرُوا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ، فَإِنَّهُ لَيْسَ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا قَدْ جَعَلْتُ مَكَانَهُ فِي النَّارِ يَهُودِيًّا، أَوْ نَصْرَانِيًّا" فَقَالَ عُمَرُ لِأَبِي بُرْدَةَ: وَاللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتَ أَبَا مُوسَى يُحَدِّثُ بِهَذَا الْحَدِيثِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: نَعَمْ

---

[110] el-Buhârî (4581), Müslim (182), el-Hâkim (4/582), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (457, 635), et-Tayâlisî (2293) ve başkaları bazıları uzunca bazıları muhtasar olmak üzere Zeyd b. Eslem tarikinden rivâyet etmişlerdir.

87- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd -yani İbn Seleme- tahdis etti. Onun Alî b. Zeyd'den, onun Umâra el-Kuraşî'den rivâyet ettiğine göre o Ömer b. Abdulazîz'in yanında bulunuyordu. O esnada Ömer'in yanına Ebû Burde b. Ebî Mûsâ el-Eş'arî *(radıyallahu anh)* geldi de onun ihtiyaçlarını gördü. Ömer kendisinin ihtiyaçlarını gördükten sonra Ebû Burde geri geldi. Bunun üzerine Ömer "Ben bu ihtiyarı hatırlıyorum" dedi. Sonra Ömer ona "Neden geri geldin? Senin ihtiyaçların görülmedi mi?" diye sordu. Bunu üzerine o "Görüldü" dedi. "Fakat ben bize Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin tahdis ettiği bir hadisi hatırladım: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuş: **'Allah kıyamet günü ümmetleri tek bir düzlükte toplar. Yarattıkları arasında hüküm vermek istediği zaman her topluluğa ibadet etmekte oldukları şey temessül eder. Onları peşlerine takarlar. Tâ ki onları ateşe sokarlar. Sonra biz bir yerdeyken bize Rabbimiz gelir ve "Siz kimsiniz?" diye sorar. "Biz müminleriz" deriz. "Neyi bekliyorsunuz?" diye sorar. "Rabbimizi bekliyoruz" deriz. "Onun Rabbiniz olduğunu nereden bileceksiniz?" diye sorar. "Bize resûller bildirdi ya da geldi" derler veya benzer manada bir şey söylerler. "Onu görseniz tanır mısınız?" diye sorar. "Evet" derler. "Onu görmediğiniz hâlde nasıl tanıyacaksınız ki?" diye sorar. Onlar da "Evet, Onun bir dengi yoktur" derler. Bunun üzerine O bize güler bir hâlde görünür. Sonra Allah tebâreke ve teâlâ şöyle buyurur: "Müjdeler olsun size ey müslimler topluluğu! Sizden kim varsa mutlaka onun yerine cehennemde bir yahudi ya da hristiyan koydum.'"**[111]

---

[111] Zayıf. Bunu Ahmed (19655), Abd b. Humeyd (540), "el-Ma'rife"de Ya'kûb b. Süfyân (1/270), "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (277), "es-Sıfât"ta ed-Dârakutnî (34) ve başkaları Hammâd b. Seleme- Alî b. Zeyd b. Cud'ân tarikinden rivâyet etmişlerdir. Alî'yi Ahmed ve başkaları zayıflamıştır. ed-Dârakutnî "Onda lîn vardır" demiştir. Onun şeyhi Umâra el-Kuraşî'ye gelince onu ez-Zehebî "el-Mîzân"da zikretmiş ve şöyle demiştir: "el-Ezdî dedi ki: Çok zayıftır. Ondan sadece Alî b. Zeyd b. Cud'ân rivâyette bulunmuştur."

Allah'ın, hadiste geçen *"Sizden kim varsa mutlaka onun yerine cehennemde bir yahudi ya da hristiyan koydum"* buyruğuna gelince bu diğer tariklerle Ebû

Bunun üzerine Ömer Ebû Burde'ye "Sen Ebû Mûsâ'yı bu hadisi Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den tahdis ederken işittin mi vallahi?" diye sordu. O da "Evet" dedi.

٨٨- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ، ثنا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ، ثنا أَبُو نَعَامَةَ الْعَدَوِيُّ، قَالَ: ثنا أَبُو هُنَيْدَةَ الْبَرَاءُ بْنُ نَوْفَلٍ، عَنْ وَالِانَ الْعَدَوِيِّ، عَنْ حُذَيْفَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي حَدِيثِ الشَّفَاعَةِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَسَاقَ إِسْحَاقُ الْحَدِيثَ إِلَى قَوْلِهِ: " يَخِرُّ سَاجِدًا قَدْرَ جُمُعَةٍ، فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ، وَقُلْ يُسْمَعْ، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ "، فَيَرْفَعُ رَأْسَهُ، فَإِذَا نَظَرَ إِلَى رَبِّهِ خَرَّ سَاجِدًا قَدْرَ جُمُعَةٍ أُخْرَى

88- Bize İshâk b. İbrâhîm el-Hanzalî tahdis etti, dedi ki: Bize en-Nadr b. Şumeyl tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Neâme el-Adevî tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Huneyde el-Berâ b. Nevfel tahdis etti. Onun Vâlân el-Adevî'den, onun Huzeyfe'den, onun Ebû Bekr es-Sıddık *(radıyallahu anh)*'tan şefaat hadisi hususunda rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki...

İshâk hadisi aktardı ve sözü şuraya getirdi: "Bunun üzerine Cuma süresince secdeye kapanır. Sonra Allah tebâreke ve teâlâ 'Ey Muhammed kaldır başını; söyle, dinlenecek; şefaat et, şefaatin kabul edilecek' buyurur. Bunun üzerine başını kaldırır. Rabbine baktığı zaman başka bir Cuma süresince secdeye kapanır."[112]

Burde'den sahihtir ve sabittir. Bunu Müslim (2767) ve başkaları rivâyet etmiştir.

[112] İsnadı hasendir. Bunu Ahmed (15), İbn Hibbân (6476), Ebû Ya'lâ (56), el-Bezzâr (76), Ebû Avâne (443), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (812) ve başkaları en-Nadr b. Şumeyl tarikinden rivâyet etmiştir. Bu hasen bir isnaddır.

Ebû Neâme el-Adevî'yi İbn Maîn ve İbn Hibbân tevsik etmiştir. Ebû Hâtim ise "Onda bir beis yoktur" demiştir. Şeyhi Ebû Huneyde'ye gelince "el-Cerhu ve't Ta'dîl"de de zikredildiği üzere İbn Maîn onu tevsîk etmiştir. Onun şeyhi

٨٩- حَدَّثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ الْحِمْصِيُّ، ثنا بَقِيَّةُ، ثنا بَحِيرٌ وَهُوَ ابْنُ سَعْدٍ، عَنْ خَالِدٍ هُوَ ابْنُ مَعْدَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ جُنَادَةَ بْنِ أَبِي أُمَيَّةَ، أَنَّهُ حَدَّثَهُمْ عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**إِنَّكُمْ لَنْ تَرَوْا رَبَّكُمْ حَتَّى تَمُوتُوا**»

89- Bize Hayve b. Şurayh el-Hımsî tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye tahdis etti, dedi ki: Bize Behîr -ki o İbn Sa'd'dır- tahdis etti. Onun Hâlid'den -ki o İbn Ma'dân'dır- onun Amr b. el-Esved'den, onun Cünâde b. Ebî Ümeyye'den rivâyet ettiğine göre o kendilerine Ubâde b. es-Sâmit *(radıyallahu anh)*'tan Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu tahdis etmiş: **"Siz ölmedikçe Rabbinizi göremeyeceksiniz."**[113]

Vâlân'a gelince yine İbn Maîn, İbn Hibbân ve İbn Şâhîn onu tevsîk etmiştir. Dolayısıyla hadis hasendir inşâallah. İşte böyle.

Ayrıca ed-Dârakutnî'ye bu zat sorulmuş, o da şu cevabı vermiştir: "Vâlân bu hadis dışında meşhûr değildir. Hadis de sabit değildir." (el-İlel, 14)

Fakat İbn Hibbân "Sahîh"inde bu hadisi rivâyet ettikten sonra hadisin ravilerinden biri olan İshâk b. Râhûye'den onun şöyle dediğini rivâyet etmiştir:

"Bu en şerefli hadislerdendir. Bu hadisi aralarında Huzeyfe'nin, İbn Mes'ûd'un, Ebû Hureyre'nin ve başkalarının bulunduğu birçok kimse benzer şekilde Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den rivâyet etmiştir. el-Bezzâr da müsnedinde geçtiği üzere (1/152) "Bunu ilim ehlinden büyük bir topluluk rivâyet edip taşımıştır" demiştir.

[113] Hasen. Bunu Ahmed (22864), "el-Kubrâ"da en-Nesâî (7716), "eş-Şâmiyyîn"de et-Taberânî (1157), el-Bezzâr (2681), "el-Hılye"de Ebû Nuaym (5/157, 221) ve başkaları Bakıyye b. el-Velîd'e uzanan tariklerden rivâyet etmişlerdir. Bu, Bakıyye dışındaki ricâli sika kimselerden oluşan bir isnaddır. Ebû Hâtim onun hakkında "Hadisi yazılır ama onunla ihticac edilmez" demiştir. Derim ki: Onun bu sözü sika olmayan kimselerden rivâyetine hamledilir. Zira Ebû Zur'a er-Râzî şöyle demiştir: "Bakıyye'nin meçhûl kimselerden çokça rivâyette bulunması dışında bir kusuru yoktur. Doğruluğa gelince onun doğruluğuna bir şey denmez. Sikalardan hadis rivâyet ettiği zaman sikadır."

Derim ki: Bakıyye burada bir sikadan rivâyette bulunmuştur. ez-Zehebî "el-Kâşif"te şunları söylemiştir: "Cumhûr sikalardan işittikleri hususunda onun

٩٠- حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ، أَنَّ رَجُلًا، مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«تُمَدُّ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَدَّ الْأَدِيمِ، فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ أُدْعَى، فَأَخِرُّ سَاجِدًا، حَتَّى يَأْذَنَ اللَّهُ لِي بِرَفْعِ رَأْسِي، فَأَرْفَعُ، ثُمَّ أَقُومُ، وَجِبْرِيلُ عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ، لَمْ يَرَ الرَّحْمَنَ تَبَارَكَ اسْمُهُ قَبْلَ ذَلِكَ»

90- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti. Onun İbnu'l Mubârek'ten, onun Ma'mer'den, onun ez-Zuhrî'den, onun Alî b. el-Huseyn'den rivâyet ettiğine göre ilim ehlinden bir adam ona Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu haber vermiş:

"Arz kıyamet günü derinin yayıldığı gibi yayılır. Sonra ilk çağrılan ben olurum. Hemen secdeye kapanırım. Tâ ki Allah başımı kaldırmama izin verir. Ben de kaldırırım. Sonra Cibrîl Rahmân'ın sağında olduğu hâlde kalkarım. O bundan önce Rahmân tebâreke ve teâlâ'yı görmemiştir."[114]

---

sika olduğunu söylemiştir. en-Nesâî de 'Haddesenâ/bize tahdis etti ve ahberanâ/bize haber verdi dediği zaman sikadır' demiştir."

[114] Mürsel. Bunu Nuaym b. Hammâd, İbnu'l Mubârek'in "ez-Zühd"ünün üzerine yazdığı "Zevâid"inde (375) bu şekilde, Alî b. el-Huseyn ile Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* arasında bir vasıta ile rivâyet etmiştir. Bunu ayrıca "et-Tefsîr"de et-Taberî (17/530), "et-Tefsîr"de Abdurrazzâk (1/387) ve "el-Ehvâl"de İbn Ebi'd Dünyâ (144) Alî b. el-Huseyn ile Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* arasındaki adamı söz konusu etmeksizin rivâyet etmişlerdir. Her iki durumda da isnadın sıhhatiyle birlikte mürseldir. Belirsiz kişi Alî b. el-Huseyn gibi bir tâbiî olabilir. Bilhassa o kendisinden rivâyette bulunduğu kimsenin sahâbî olduğunu açıkça ifâde etmemişken. Örneğin "Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ashâbından bir adam" dememişken ya da benzeri bir ifade kullanmamışken. Allah en iyi bilendir.

٩١- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، قَالَ: خَطَبَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ عَلَى هَذَا الْمِنْبَرِ بِالْبَصْرَةِ، فَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«مَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا لَهُ دَعْوَةٌ تَعَجَّلَهَا فِي الدُّنْيَا، وَإِنِّي اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِي شَفَاعَةً لِأُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَأَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ وَلَا فَخْرَ، وَأَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ وَلَا فَخْرَ، وَبِيَدِي لِوَاءُ الْحَمْدِ وَلَا فَخْرَ، وَآدَمُ وَمَنْ دُونَهُ تَحْتَ لِوَائِي وَلَا فَخْرَ» قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **"فَيَطُولُ ذَلِكَ الْيَوْمُ عَلَى النَّاسِ، فَيَقُولُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: انْطَلِقُوا بِنَا إِلَى آدَمَ أَبِي الْبَشَرِ، فَلْيَشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّنَا " وَسَاقَ الْحَدِيثَ إِلَى قَوْلِهِ: " فَآتِي بَابَ الْجَنَّةِ فَآخُذُ بِحَلْقَةِ الْبَابِ، فَأَقْرَعُ الْبَابَ، فَيُقَالُ: مَنْ أَنْتَ؟، فَأَقُولُ: أَنَا مُحَمَّدٌ، فَيُفْتَحُ الْبَابُ، فَآتِي رَبِّي وَهُوَ عَلَى كُرْسِيِّهِ، أَوْ عَلَى سَرِيرِهِ، فَيَتَجَلَّى لِي رَبِّي، فَأَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا "، وَسَاقَ أَبُو سَلَمَةَ الْحَدِيثَ بِطُولِهِ إِلَى آخِرِهِ**

91- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd -yani İbn Seleme- tahdis etti. Onun Alî b. Zeyd'den, onun Ebû Nadra'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: İbn Abbâs Basra'da şu minberin üzerinde bize bir hutbe irad etti, dedi ki: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

"Hiçbir nebî yoktur ki duasını önden dünyada yapmış olmasın. Ben ise duamı kıyamet günü ümmetime şefaat olmak üzere sakladım. Ben âdemoğullarının efendisiyim. Bunda bir böbürlenme yoktur. Yine ben arzın üzerinden yarılacağı ilk kimseyim. Bunda da bir böbürlenme yoktur. Hamd Sancağı elimdedir. Bunda da bir böbürlenme yoktur. Adem ve ondan aşağısı sancağımın altındadır. Bunda da bir böbürlenme yoktur."

Rasulullah (devam edip) şöyle buyurdu: **"O gün insanlara o kadar uzun gelir ki birbirlerine 'Gelin, beşerin atası Âdem'e gidelim de bizim için Rabbimizin katında şefaatçi olsun' derler."**

(Ravi) hadisi aktardı ve sözü şuraya getirdi: "Bunun üzerine cennetin kapısına giderim. Kapının halkasından tutarım ve kapıyı çalarım. 'Sen kimsin?' denir. 'Ben Muhammed'im' derim. Bunun üzerine kapı açılır. Ben de kürsîsinin -ya da seririnin- üzerinde olduğu hâlde Rabbimin huzuruna çıkarım. Sonra Rabbim bana görünür de hemen O'na secdeye kapanırım."[115]

Ebû Seleme hadisi bütün uzunluğuyla sonuna kadar aktardı.

٩٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْغَفَّارِ بْنُ دَاوُدَ الْحَرَّانِيُّ أَبُو صَالِحٍ، ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، قَالَ: سَأَلْتُ جَابِرًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ الْوُرُودِ، فَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

"نَحْنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى كَوْمٍ فَوْقَ النَّاسِ، فَتُدْعَى الْأُمَمُ بِأَوْثَانِهَا وَمَا كَانَتْ تَعْبُدُ، الْأَوَّلَ فَالْأَوَّلَ، ثُمَّ يَأْتِينَا رَبُّنَا بَعْدَ ذَلِكَ، فَيَقُولُ: مَا تَنْتَظِرُونَ؟ فَيَقُولُونَ: نَنْتَظِرُ رَبَّنَا، فَيَقُولُ: أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ: حَتَّى نَنْظُرَ إِلَيْكَ، فَيَتَجَلَّى لَهُمْ يَضْحَكُ، فَيَتَّبِعُونَهُ"

92- Bize Abdulğaffâr b. Dâvûd el-Harrânî Ebû Sâlih tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Lehîa, Ebu'z Zubeyr'den onun şöyle dediğini tahdis etti: Câbir *(radıyallahu anh)*'a vurûdu (mahşer yerine varışı) sordum. Bunun üzerine bana Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'i şöyle buyururken işittiğini haber verdi:

"Kıyamet günü biz insanların üzerinde bir tepede oluruz. Sonra ümmetler ilkten sona doğru putlarıyla ve ibâdet ettikleriy-

---

[115] Zayıf. Ahmed (2546), et-Tayâlisî (2711), Abd b. Humeyd (695), Ebû Ya'lâ (2328) ve başkaları Alî b. Zeyd b. Cud'ân'a uzanan çeşitli tariklerden rivâyet etmişlerdir. Hadisin âfeti Alî b. Zeyd'dir ki onun hakkında söylenecek söz 87 numaralı eserin dipnotunda geçmişti.

le birlikte çağrılırlar. Bundan sonra bize Rabbimiz gelir ve 'Neyi bekliyorsunuz?' diye sorar. 'Rabbimizi bekliyoruz' derler. 'Ben sizin Rabbinizim' buyurur. 'Sana bakana kadar (bilemeyiz)' derler. Bunun üzerine onlara güler hâlde görünür de O'nun peşinden giderler."[116]

٩٣- حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ خَالِدٍ الدِّمَشْقِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبٍ وَهُوَ ابْنُ شَابُورَ، ثنا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، مَوْلَى غُفْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"أَتَانِي جِبْرِيلُ وَفِي يَدِهِ كَهَيْئَةِ الْمَرْآةِ الْبَيْضَاءِ، وَفِيهَا نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ، فَقُلْتُ: مَا هَذِهِ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هَذِهِ الْجُمُعَةُ، بَعَثَ بِهَا إِلَيْكَ رَبُّكَ، تَكُونُ عِيدًا لَكَ وَلِأُمَّتِكَ مِنْ بَعْدَكَ قُلْتُ: وَمَا لَنَا فِيهَا؟ قَالَ: لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ كَثِيرٌ، أَنْتُمُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَفِيهَا سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ يُصَلِّي يَسْأَلُ اللَّهَ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُ، قُلْتُ: مَا هَذِهِ النُّكْتَةُ السَّوْدَاءُ؟ قَالَ: هَذِهِ السَّاعَةُ، تَكُونُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَهُوَ سَيِّدُ الْأَيَّامِ، وَنَحْنُ نُسَمِّيهِ عِنْدَنَا يَوْمَ الْمَزِيدِ، قُلْتُ: وَمَا الْمَزِيدُ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: ذَلِكَ بِأَنَّ رَبَّكَ اتَّخَذَ فِي الْجَنَّةِ وَادِيًا أَفْيَحَ مِنْ مِسْكٍ أَبْيَضَ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ مِنْ أَيَّامِ الْآخِرَةِ هَبَطَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَنْ عَرْشِهِ إِلَى كُرْسِيِّهِ، وَحَفَّ الْكُرْسِيَّ بِمَنَابِرَ مِنْ نُورٍ، فَيَجْلِسُ عَلَيْهَا النَّبِيُّونَ، وَحَفَّ الْمَنَابِرَ بِكَرَاسِيَّ مِنْ ذَهَبٍ، فَيَجْلِسُ عَلَيْهَا الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ،

---

[116] Sahih. İbn Lehîa dışındaki ricâli sika kimselerdir. İbn Lehîa 46 numaralı hadisin dipnotunda açıkladığımız üzere zayıftır. Fakat bu rivâyet hususunda ona mutabaat edilmiştir. Ona Abdulmelik b. Abdulazîz b. Cureyc mutabaat etmiştir. Bu mutabaatı Müslim (191), Ahmed (15115), Ebû Avâne (364) ve başkaları İbn Cureyc- Ebu'z Zubeyr tarikinden rivâyet etmiştir.

وَيَهْبِطُ أَهْلُ الْغُرَفِ مِنْ غُرَفِهِمْ، فَيَجْلِسُونَ عَلَى كُثْبَانِ الْمِسْكِ، لَا يَرَوْنَ لِأَهْلِ الْمَنَابِرِ وَالْكَرَاسِيِّ عَلَيْهِمْ فَضْلًا فِي الْمَجْلِسِ، ثُمَّ يَتَبَدَّى لَهُمْ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، فَيَقُولُ: سَلُونِي فَيَقُولُونَ بِأَجْمَعِهِمْ: نَسْأَلُكَ الرِّضَا، فَيُشْهِدُهُمْ عَلَى الرِّضَا، ثُمَّ يَسْأَلُونَهُ حَتَّى تَنْتَهِيَ نُهْيَةُ كُلِّ عَبْدٍ مِنْهُمْ، ثُمَّ يَسْعَى عَلَيْهِمْ بِمَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، ثُمَّ يَرْتَفِعُ الرَّبُّ عَنْ كُرْسِيِّهِ إِلَى عَرْشِهِ، وَيَرْتَفِعُ أَهْلُ الْغُرَفِ إِلَى غُرَفِهِمْ، وَهِيَ غَرْفَةٌ مِنْ لُؤْلُؤَةٍ بَيْضَاءَ، أَوْ زَبَرْجَدَةٍ خَضْرَاءَ، أَوْ يَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ، لَيْسَ فِيهَا قَصْمٌ، وَلَا وَصْمٌ، مُطَّرِدَةٌ فِيهَا أَنْهَارُهَا، مُتَدَلِّيَةٌ فِيهَا ثِمَارُهَا، فِيهَا أَزْوَاجُهَا وَخَدَمُهَا وَمَسَاكِنُهَا، فَلَيْسَ أَهْلُ الْجَنَّةِ إِلَى شَيْءٍ أَشْوَقَ مِنْهُمْ إِلَى يَوْمِ الْجُمُعَةِ لِيَزْدَادُوا قُرْبًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا"

93- Bize Hişâm b. Hâlid ed-Dımeşkî tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Şuayb -ki o İbn Şâbûr'dur- tahdis etti, dedi ki: Bize Ğafra'nın mevlası Ömer b. Abdullah tahdis etti, dedi ki: Enes b. Mâlik *(radıyallahu anh)*'ı şöyle derken işittim: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Cibrîl bana elinde, üzerinde siyah bir nokta bulunan beyaz ayna gibi bir şey olduğu hâlde geldi. 'Bu nedir ey Cibrîl?' diye sordum. 'Bu Cuma'dır, Rabbin sana bunu hem senin için hem de senden sonraki ümmetin için bir bayram olmak üzere gönderdi' dedi. 'Onda bizim için ne var?' diye sordum. Dedi ki: 'Onda sizin için çok hayır vardır. Siz kıyâmet günü son ama önde olanlarsınız. Onda bir an vardır ki namaz kılan bir kul o anda Allah'tan bir şey isterse mutlaka Allah onu ona verir.' 'Peki, şu siyah nokta nedir?' diye sordum. Dedi ki: 'İşte o andır. O an Cuma günü gelecektir. O günlerin efendisidir. Biz onu nezdimizde mezîd günü diye isimlendiririz.' 'Mezîd nedir ey Cibrîl?' diye sordum. Dedi ki: 'Şöyle ki: Rabbin cennette beyaz miskten daha güzel kokulu

bir vadi edindi. Ahiret günlerinden Cuma geldiği zaman Rab tebâreke ve teâlâ arşından kürsîsine iner ve Kürsî'yi nurdan minberlerle çevreler. Onların üzerine nebîler oturur. Bu minberleri de altından kürsîlerle çevreler. Bunların üzerine de sıddıklar ve şehidler oturur. Ehl-i Ğuraf (oda sahipleri) odalarından iner. Onlar da misk tepelerinin üzerine otururlar. Minberlerde ve kürsîlerde oturanların kendilerinden daha iyi yerlerde oturduklarını düşünmezler. Sonra Celâl ve İkrâm Sâhibi onlara gözükür ve "Benden isteyin" buyurur. Onlar da hep bir ağızdan "Senden rıza istiyoruz" derler. O da onları rızaya şahid kılar. Sonra O'ndan istemeye devam ederler. Tâ ki onlardan her bir kulun aklı durur. Sonra kendilerine hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin kalbine uğramayan şeyler hızla getirilir. Sonra Rab kürsîsinden arşına çıkar. Ehl-i Ğuraf da odalarına çıkarlar. Bu odalar(dan her biri) beyaz inciden ya da yeşil zebercedden ya da kırmızı yakuttan bir odadır. Onda ne bir çatlak ne bir kusur vardır. Nehirleri serbestçe akar. Yemişleri orada sarkmış durumdadır. İçerisinde eşleri, hizmetçileri ve meskenleri vardır. Cennet ehli herhangi bir şeye, Allah'a daha fazla yakınlaşmak ve O'nun rızasına daha fazla nâil olmak için Cuma Günü'ne özlem duydukları kadar özlem duymazlar.'"[117]

٩٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَامَ لِلنَّاسِ فَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ ذَكَرَ الدَّجَّالَ، فَقَالَ: **"لَا أَدْرِي أَتُدْرِكُونَهُ، مَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدْ أَنْذَرَهُ قَوْمَهُ، لَقَدْ أَنْذَرَهُ نُوحٌ قَوْمَهُ، وَلَكِنِّي أَقُولُ لَكُمْ قَوْلًا لَمْ يَقُلْهُ نَبِيٌّ لِقَوْمِهِ: تَعْلَمُونَ أَنَّهُ أَعْوَرُ، وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ"** قَالَ الزُّهْرِيُّ: وَأَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيُّ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ بَعْضُ

---

[117] Sahih. Tahrîci 75 numaralı hadisin dipnotunda geçmişti.

أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَوْمَ حَذَّرَ النَّاسَ: **"إِنَّهُ مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ: كَافِرٌ، يَقْرَأْهُ مَنْ كَرِهَ عَمَلَهُ"**، أَوْ: **«يَقْرَأُهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ»** ، وَقَالَ: **«تَعْلَمُنَّ أَنَّهُ لَنْ يَرَى أَحَدُكُمْ رَبَّهُ حَتَّى يَمُوتَ»**

94- Bize Abdullah b. Sâlih tahdis etti, dedi ki: Bana el-Leys tahdis etti, dedi ki: Bana Yûnus tahdis etti. Onun İbn Şihâb'dan, onun Sâlim'den, onun Abdullah b. Ömer *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* insanlar(a hitap etmek) için kalkmış, Allah'a lâyık olduğu şekilde övgüde bulunmuş, sonra Deccâl'i söz konusu edip şöyle buyurmuştur:

"Ona yetişebilecek misiniz, bilmiyorum. Hiçbir nebî yoktur ki kavmini ona karşı uyarmış olmasın. Nuh da ona karşı kavmini uyarmıştır. Fakat ben size bir söz söyleyeceğim ki hiçbir nebî kavmine bunu söylememiştir: Onun bir gözünün hastalıklı olduğunu bilirsiniz. Allah'ın ise bir gözü hastalıklı değildir."

Ez-Zuhrî dedi ki: Ayrıca bana Ömer b. Sâbit el-Ensârî'nin haber verdiğine göre Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ashâbından biri ona Rasulullah'ın insanları uyardığı günde şöyle buyurduğunu haber vermiş:

"Onun iki gözü arasında kâfir yazılıdır. Onun işini çirkin görenler onu okur. Ya da her mümin onu okur. Herhangi birinizin ölmedikçe Rabbini göremeyeceğini kesin bir şekilde bileceksiniz!"[118]

٩٥- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صَلَّى بِأَصْحَابِهِ صَلَاةً أَوْجَزَ فِيهَا، فَقِيلَ لَهُ: خَفَّفْتَ فَقَالَ: أَمَا إِنِّي قَدْ دَعَوْتُ فِيهَا بِدُعَاءٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

---

[118] El-Buhârî (3337, 7127), Müslim (2931), Ebû Dâvûd (4759), et-Tirmizî (2235), Ahmed (6365) ve başkaları ez-Zuhrî'ye ulaşan tariklerden rivâyet etmişlerdir.

اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَضَى، فَتَبِعَهُ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ عَنِ الدُّعَاءِ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى الْقَوْمِ فَأَخْبَرَهُمْ، فَقَالَ:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِعِلْمِكَ الْغَيْبَ، وَقُدْرَتِكَ عَلَى الْخَلْقِ، أَحْيِنِي مَا عَلِمْتَ الْحَيَاةَ خَيْرًا لِي، وَتَوَفَّنِي إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِي، وَأَسْأَلُكَ خَشْيَتَكَ فِي الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، وَأَسْأَلُكَ كَلِمَةَ الْحَقِّ فِي الْغَضَبِ وَالرِّضَا، وَأَسْأَلُكَ الْقَصْدَ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنَى، وَأَسْأَلُكَ نَعِيمًا لَا يَنْفَدُ، وَأَسْأَلُكَ قُرَّةَ عَيْنٍ لَا تَنْقَطِعُ، وَأَسْأَلُكَ الرِّضَا بَعْدَ الْقَضَاءِ، وَأَسْأَلُكَ بَرْدَ الْعَيْشِ بَعْدَ الْمَوْتِ، وَأَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ، وَأَسْأَلُكَ الشَّوْقَ إِلَى لِقَائِكَ، فِي غَيْرِ ضَرَّاءَ مُضِرَّةٍ، وَلَا فِتْنَةٍ مُضِلَّةٍ، اللَّهُمَّ زَيِّنَّا بِزِينَةِ الْإِيمَانِ، وَاجْعَلْنَا هُدَاةً مُهْتَدِينَ»

95- Bize Süleymân b. Harb tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Zeyd tahdis etti. Onun Atâ b. es-Sâib'den, onun babasından rivâyet ettiğine göre Ammâr b. Yâsir *(radıyallahu anh)* ashâbına kısa tuttuğu bir namaz kıldırdı. Kendisine "Hafif tuttun" denmesi üzerine de "Ben bu namazda Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den işittiğim bir duayı okudum" dedi ve geçip gitti. Bir adam onun peşinden gitti ve ona duanın ne olduğunu sordu. Sonra insanların arasına dönüp (duayı) onlara bildirdi. Dedi ki:

"Allah'ım! Senden gaybı bilmen ve mahlûkât üzerindeki kudretin hakkı için istiyorum: Hayatın benim için hayırlı olduğunu bildiğin sürece beni yaşat. Ölüm benim için hayırlı olduğu zaman da canımı al. Senden gizlide ve açıkta Senden korkmayı istiyorum. Senden öfke anında da rıza anında da hakkı söylemeyi istiyorum. Senden fakirlikte de zenginlikte de orta yolu tutmayı istiyorum. Senden tükenmeyen bir nimet istiyorum. Senden kesintiye uğramayan bir göz aydınlığı istiyorum. Senden kazadan sonra rıza istiyorum. Senden ölümden sonra yaşam soğukluğu istiyorum. Senden yüzüne bakmanın lezzetini istiyorum. Senden zarar verici bir sıkıntı ya da saptırıcı bir fitne ol-

madan Sana kavuşma özlemini istiyorum. Allah'ım! Bizi iman süsüyle süsle ve bizi hidayete ileten ve hidayete iletilen kimseler eyle."[119]

٩٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، ثنا أَبُو شِهَابٍ وَهُوَ الْحَنَّاطُ قَالَ: أَخْبَرَنِي خَالِدُ بْنُ دِينَارٍ النِّيلِيُّ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِأَسْفَلِ، أَهْلِ الْجَنَّةِ؟ " وَسَاقَ أَحْمَدُ الْحَدِيثَ بِطُولِهِ قَالَ: «حَتَّى إِذَا بَلَغَ النَّعِيمُ مِنْهُمْ كُلَّ مَبْلَغٍ، وَظَنُّوا أَنْ لَا نَعِيمَ أَفْضَلُ مِنْهُ، تَجَلَّى لَهُمُ الرَّبُّ، فَنَظَرُوا إِلَى وَجْهِ الرَّحْمَنِ» قَالَ أَحْمَدُ: قُلْتُ لِأَبِي شِهَابٍ: حَدِيثُ خَالِدِ بْنِ دِينَارٍ هَذَا فِي ذِكْرِ الْجَنَّةِ رَفَعَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ

96- Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Şihâb -ki o el-Hannât'tır- tahdis etti, dedi ki: Bana Hâlid b. Dînâr en-Nîlî haber verdi. Onun Hammâd b. Ca'fer'den, onun İbn Ömer *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Sana cennet ehlinin en aşağısını söyleyeyim mi?" Ahmed hadisi bütün uzunluğuyla aktardı ve şöyle dedi: "Onlara verilen nimetler ulaşılacak her yere ulaşıp da onlar bunlardan daha üstün bir nimetin olmadığını düşündükleri zaman Rab onlara görünür de Rahmân'ın yüzüne bakarlar." Ahmed dedi ki: "Ebû Şihâb'a 'Hâlid b. Dînâr cennet hakkındaki bu hadisi ref' etti mi?' diye sordum. 'Evet' dedi."[120]

---

[119] Sahih. Bunu "Sünen"inde (3/54) ve "el-Kubrâ"da (1228) en-Nesâî, İbn Hibbân (1971), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (129, 425), el-Bezzâr (1393), "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (279) ve başkaları Hammâd b. Zeyd tarikinden rivâyet etmişlerdir. Bu ricâli sika kimselerden oluşan sahih bir isnaddır. Şu kadar var ki ömrünün sonlarında Atâ b. es-Sâib'in hafızası karışmıştır. Fakat Yahyâ b. Saîd el-Kattân'ın zikrettiği üzere Hammâd b. Zeyd ondan hafızası karışmadan önce rivâyette bulunan kimselerdendir.

[120] Zayıf. Bunu "Sıfetu'l Cenne"de İbn Ebi'd Dünyâ (342), "er-Ru'ye"de ed-Dârakutnî (193) İbn Şihâb el-Hannât tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu zayıf ve munkatı bir isnaddır. Zira Hammâd b. Ca'fer, eğer el-Basrî ise Hafız'ın dediği üzere hadisi leyyindir. İbn Adiyy de "Hadisi münkerdir" demiştir. Buna ilâve

٩٧- حَدَّثَنَا يَحْيَى الْحِمَّانِيُّ، وَأَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ قَالَا: ثنا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ نِمْرَانَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: **{لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ}** [يونس: 26] . **قَالَ: «النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»**

97- Bize Yahyâ el-Himmânî ve Ebû Bekr b. Ebî Şeybe tahdis etti, dediler ki: Bize Şerîk tahdis etti. Onun Ebû İshâk'tan, onun Saîd b. Nimrân'dan, onun Ebû Bekr es-Sıddık *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o, Allah Teâlâ'nın *"Güzellik yapanlara en güzeli ve ziyade (fazlası) vardır" (Yûnus, 26)* buyruğu hakkında "Allah *(azze ve celle)*'nin vechine bakmak" demiştir.[121]

٩٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ حُذَيْفَةَ،: **{لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ}** [يونس: 26] **قَالَ: «النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»**

98- Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Vekî' tahdis etti. Onun Süfyân'dan, onun Ebû İshâk'tan, onun Âmir b. Sa'd'dan, onun

---

olarak isnadda inkıta vardır. Hammâd b. Ca'fer İbn Ömer'den hadis işitmemiştir. Eğer bu şahıs başkası ise meçhûldür. Allah Teâlâ en iyi bilendir.

[121] Zayıf. Bunu "Ru'yetullah"ta ed-Dârakutnî (221), "et-Tefsîr"de et-Taberî (15/68) rivâyet etmiştir. Bu, Saîd b. Nimrân bilinmediğinden dolayı zayıf bir isnaddır. Nitekim Hafız da "Lisânu'l Mîzân"da böyle söylemiştir. Diğer taraftan es-Sebîî müdellistir ve burada an'ane ile rivâyette bulunmuştur.

Bu eseri İbn Nimrân'ı zikretmeksizin Ebû İshâk- Âmir b. Sa'd- Ebû Bekr kanalıyla "Müsned"inde İshâk b. Râhûye (1424), "et-Tefsîr"de et-Taberî (15/63), "ez-Zühd"de Hennâd (170), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (473), "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (471) ve başkaları rivâyet etmiştir ki bu da aynı şekilde zayıftır. Âmir b. Sa'd'ın -ki o el-Becelî'dir- Ebû Bekr'den rivâyeti mürseldir. Âmir ise makbûldür ve ona kimse mutabaat etmemiştir. ed-Dârakutnî ilk rivâyeti bu mürsel rivâyetle illetlendirmiş ve "Mahfuz olan budur" demiştir. (el-İlel, 73)

Müslim b. Yezîd'den, onun Huzeyfe'den rivâyet ettiğine göre o "Güzellik yapanlara en güzeli ve ziyade (fazlası) vardır" (Yûnus, 26) buyruğu hakkında "Allah (azze ve celle)'nin vechine bakmak" demiştir.[122]

٩٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى الْحِمَّانِيُّ، وَسُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَا: ثنا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: **{لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ}** [يونس: 26] قَالَ: {الْحُسْنَى : الْجَنَّةُ، وَالزِّيَادَةُ: «النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، لَا يُصِيبُهُمْ بَعْدَ النَّظَرِ إِلَيْهِ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ»

99- Bize Yahyâ el-Himmânî ve Süleymân b. Harb tahdis etti, dediler ki: Bize Hammâd b. Zeyd tahdis etti. Onun Sâbit'ten, onun Abdurrahmân b. Ebî Leylâ'dan rivâyet ettiğine göre o Allah Teâlâ'nın *"Güzellik yapanlara en güzeli ve ziyade (fazlası) vardır" (Yûnus, 26)* buyruğu hakkında şöyle demiştir: "En güzeli cennettir. Ziyade ise Allah *(azze ve celle)*'nin vechine bakmaktır. O'na baktıktan sonra onlara hiçbir karalık ve zillet isabet etmez."[123]

---

[122] Zayıf. Bunu "Müsned"inde İshâk b. Râhûye (1424), "ez-Zühd"de Hennâd (170), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (473), "Sıfetu'l Cenne"de İbn Ebi'd Dünyâ (346), "et-Tevhîd"de İbn Huzeyme (2/452), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (783), "er-Ru'ye"de ed-Dârakutnî (224) ve başkaları Ebû İshâk es-Sebîî'nin tarîkinden Âmir b. Sa'd'ı zikretmeksizin rivâyet etmiştir. Bundan dolayı Âmir'in burada zikredilmesinin hata olabileceğinden endişeleniyorum. Buna ilâveten Ebû İshâk es-Sebîî müdellistir ve burada an'ane ile rivâyette bulunmuştur. Müslim b. Yezîd'e gelince -ki ona Müslim b. Nezîr de denmiştir- Hafız onun hakkında "makbûldür" demiştir.

[123] Sahih. Bunu "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (1144), "et-Tevhîd"de İbn Huzeyme (2/449), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (792), "er-Ru'ye"de ed-Dârakutnî (233) Sâbit el-Bünânî'den rivâyet etmiştir. Bu ricâli sika kimselerden oluşan sahih bir isnaddır.

١٠٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ جُوَيْبِرٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ،: **{لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ}** [يونس: 26] قَالَ: «النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ»

100- Bize Abdullah b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye tahdis etti. Onun Cuveybir'den, onun ed-Dahhâk'tan rivâyet ettiğine göre o *"Güzellik yapanlara en güzeli ve ziyade (fazlası) vardır" (Yûnus, 26)* buyruğu hakkında "Allah *(azze ve celle)*'nin vechine bakmak" demiştir.[124]

١٠١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، ثنا فُضَيْلٌ يَعْنِي ابْنَ عِيَاضٍ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: **{لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ}** [يونس: 26] قَالَ: " الزِّيَادَةُ: النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ "

101- Bize Ahmed b. Yûnus tahdis etti, dedi ki: Bize Fudayl -yani İbn Iyâd- tahdis etti. Onun Süfyân'dan, onun Ebû İshâk'tan, onun Âmir b. Sa'd'dan rivâyet ettiğine göre o Allah Teâlâ'nın *"Güzellik yapanlara en güzeli ve ziyade (fazlası) vardır" (Yûnus, 26)* buyruğu hakkında "Ziyade Rableri *(azze ve celle)*'nin vechine bakmaktır" demiştir.[125]

---

[124] Çok zayıf. Bunu ed-Dârakutnî "er-Ru'ye"de (244) rivâyet etmiştir. İsnadında Cuveybir b. Saîd vardır ki hadisi terk edilmiştir. ed-Dahhâk'a gelince o ed-Dahhâk b. Müzâhim'dir.

[125] Sahih. Bunu "et-Tefsîr"de et-Taberî (15/63), "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (472, 1145), "et-Tevhîd"de İbn Huzeyme (2/452), "er-Ru'ye"de ed-Dârakutnî (237), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (792, 793) Ebû İshâk tarîkinden rivâyet etmiştir.

Bu Âmir b. Sa'd'a kadar sahih bir isnaddır. es-Sebîî her ne kadar müdellis olsa da Abdullah b. Ahmed'in rivâyetinde geçtiği üzere ondan Şu'be rivâyette bulunmuştur. Şu'be ise Ebû İshâk gibi birinden ancak işittiğinden emin olduğu hadisleri rivâyet eder. Bundan 57 numaralı hadisin tahricinde söz edilmişti.

١٠٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى الْحِمَّانِيُّ، ثنا وَكِيعٌ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الْهُذَلِيِّ، عَنْ أَبِي تَمِيمَةَ الْهُجَيْمِيِّ، عَنْ أَبِي مُوسَى، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: " الزِّيَادَةُ: النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ الرَّبِّ "

102- Bize Yahyâ el-Himmânî tahdis etti, dedi ki: Bize Vekî' tahdis etti. Onun Ebû Bekr el-Huzelî'den, onun Ebû Temîme el-Huceymî'den, onun Ebû Mûsâ *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o "Ziyade Rabb'in vechine bakmaktır" demiştir.[126]

١٠٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمِنْهَالِ الْبَصْرِيُّ، ثنا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِي مِرْيَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: رَآهُمْ أَبُو مُوسَى وَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَى الْهِلَالِ، فَقَالَ: «كَيْفَ رَبُّكُمْ إِذَا رَأَيْتُمُوهُ جَهْرَةً»

103- Bize Muhammed b. el-Minhâl el-Basrî tahdis etti, dedi ki: Bize Yezîd b. Zurey' tahdis etti. O Süleymân et-Teymî'den, o Eslem'den, o Ebû Murayye'den, o da Ebû Mûsâ el-Eş'arî *(radıyallahu anh)*'tan şunu rivâyet etmiştir: Ebû Mûsâ insanları hilale bakarken gördü ve "Rabbinizi açıkça gördüğünüz zaman nasıl olur ki?" dedi.[127]

---

[126] Çok zayıf. Bunu "Müsned"inde İshâk (1425), İbnu'l Mubârek'in "ez-Zühd"üne yazdığı "Zevâid"inde Nuaym b. Hammâd (419), "ez-Zühd"de Hennâd (169), et-Taberî (15/64), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (786), "er-Ru'ye"de ed-Dârakutnî (54) Ebû Bekr el-Huzelî'den rivâyet etmiştir.

Bu, Ebû Bekr el-Huzelî'den dolayı çok zayıf bir isnaddır. ez-Zehebî onun hakkında "Çürüktür", Hafız "Hadisi metrûktur" demiştir. Derim ki: Bununla birlikte Ebû Bekr el-Huzelî'ye mutabaatta bulunulmuştur. Ona el-Lâlekâî'nin "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"ında (782), ed-Dârakutnî'nin de "er-Ru'ye"sinde (53) geçtiği üzere Ebân b. Ebî Ayyâş mutabaatta bulunmuştur. Fakat Ebân b. Ebî Ayyâş'ın da hadisi metrûktur. Dolayısıyla onun mutabaatı bir şey ifade etmemektedir. Allah Teâlâ en iyi bilendir.

[127] Zayıf. Bunu "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (465), "et-Tevhîd"de İbn Huzeyme (2/442), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (862), "et-Târîh"te İbn Asâkir (32/68) Süleymân et-Teymî tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu, Ebû Murayye'nin hâlinin meçhûl olmasından dolayı zayıf bir isnaddır.

١٠٤- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ فِي دُعَائِهِ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ لَذَّةَ النَّظَرِ إِلَى وَجْهِكَ، وَشَوْقًا إِلَى لِقَائِكَ»

104- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammad -yani İbn Seleme- tahdis etti. Onun Atâ b. es-Sâib'den, onun babasından, Ammâr b. Yâsir *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o duasında şöyle derdi: "Allah'ım! Senden yüzüne bakma lezzetini ve Sana kavuşma özlemini istiyorum."[128]

١٠٥- حَدَّثَنَا شَيْخٌ، مِنْ أَهْلِ بَغْدَادَ، ثنا شَرِيكٌ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْيَقْظَانِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، **{وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ}** [ق: 35] قَالَ: «يَتَجَلَّى لَهُمْ كُلَّ جُمُعَةٍ»

105- Bize Bağdad ehlinden bir şeyh tahdis etti, dedi ki: Bize Şerîk tahdis etti. Onun Osmân Ebu'l Yakzân'dan,[129] onun Enes b. Mâlik'ten rivâyet ettiğine göre o *"Katımızda daha fazlası vardır" (Kâf, 35)* buyruğu hakkında "Onlara her Cuma görünür" demiştir.[130]

---

[128] Sahih. Tahrîci 95 numaralı eserin dipnotunda geçmişti.

[129] Asılda "Osmân b. Ebi'l Yakzân" diye geçmektedir. Matbu nüshanın muhakkiki burada asla muvafakat etmiştir! Doğru olan ise bizim yukarıda yazdığımızdır. "Takrîbu't Tehzîb"e (4507) bakılabilir.

[130] Zayıf. Bunu "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (1226), "Sıfetu'l Cenne"de İbn Ebi'd Dünyâ (94), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (813) rivâyet etmiştir. Bu, musannifin şeyhinin kim olduğu bilinmediğinden dolayı zayıf bir isnaddır. Osmân Ebu'l Yakzân'a gelince Hafız onun hakkında şunları söylemiştir: "Zayıftır ve hafızası karışmıştır. Tedlis yapar ve şiilikte aşırıya giderdi."

١٠٦- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا حَمَّادٌ، عَنْ جُوَيْبِرٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ، قَالَ: **"إِنَّ الْمَلَائِكَةَ إِذَا أَخَذُوا بِأَصْوَاتٍ مِنْ تَحْمِيدٍ وَتَقْدِيسٍ وَثَنَاءٍ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَلَيْسَ شَيْءٌ أَطْرَبَ مِنْهُ إِلَّا النَّظَرُ إِلَى اللَّهِ.**

106- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd tahdis etti. Onun Cuveybir'den, onun ed-Dahhâk'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Melekler tahmid, takdis ve Allah *(azze ve celle)*'ye övgü seslerini aldıkları zaman Allah'a bakmak dışında bundan daha coşturucu bir şey olmaz."[131]

١٠٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ الَّذِي يُقَالُ لَهُ الطُّوسِيُّ، مِنْ أَهْلِ بَغْدَادَ، ثنا عَلِيُّ بْنُ شَقِيقٍ، أَنْبَأَ حُسَيْنُ بْنُ وَاقِدٍ، عَنْ يَزِيدَ النَّحْوِيِّ، عَنْ عِكْرِمَةَ **{وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ}** [القيامة: 23] ، إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ. قَالَ: يَنْظُرُونَ إِلَى اللَّهِ نَظَرًا "

107- Bize Bağdad ehlinden kendisine et-Tûsî denen Muhammed b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. Şakîk tahdis etti, dedi ki: Bize Huseyn b. Vâkıd haber verdi. Onun Yezîd en-Nahvî'den, onun İkrime'den rivâyet ettiğine göre o *"O gün bazı yüzler vardır ki parıl parıldır, Rablerine bakarlar" (Kıyâme, 22-23)* buyruğu hakkında "Allah'a hakîkî manada bakarlar" demiştir.[132]

١٠٨- حَدَّثَنَا الزَّهْرَانِيُّ أَبُو الرَّبِيعِ، ثنا جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ كَعْبٍ، قَالَ: مَا نَظَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى الْجَنَّةِ إِلَّا قَالَ: طِيبِي لِأَهْلِكِ، فَزَادَتْ " طِيبًا عَلَى مَا كَانَتْ، وَمَا مَرَّ يَوْمٌ كَانَ لَهُمْ

---

[131] İsnadı Cuveybir'den dolayı çok zayıftır. Zira onun hadisi terk edilmiştir. Eserin herhangi bir yerde rivâyet edildiğini göremedim.

[132] Sahih. Bunu "et-Tefsîr"de et-Taberî (24/72), "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (481), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (803) ve başkaları Alî b. el-Huseyn b. Şakîk'ten rivâyet etmiştir. Bu ricâli sika kimselerden oluşan sahih bir isnaddır. Bunu Hafız "el-Feth"te (13/424) sahihlemiştir.

عِيدًا فِي الدُّنْيَا إِلَّا يَخْرُجُونَ فِي مِقْدَارِهِ فِي رِيَاضِ الْجَنَّةِ، وَيَبْرُزُ لَهُمُ الرَّبُّ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ، وَتُسْفَى عَلَيْهِمُ الرِّيحُ بِالطِّيبِ وَالْمِسْكِ، فَلَا يَسْأَلُونَ رَبَّهُمْ شَيْئًا إِلَّا أَعْطَاهُمْ، فَيَرْجِعُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ وَقَدِ ازْدَادُوا عَلَى مَا كَانُوا عَلَيْهِ مِنَ الْحُسْنِ وَالْجَمَالِ سَبْعِينَ ضِعْفًا

108- Bize ez-Zehrânî Ebu'r Rabî' tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr b. Abdulhamîd tahdis etti. Onun Yezîd b. Ebî Ziyâd'dan, onun Abdullah b. el-Hâris'ten, onun Ka'b'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Allah ne zaman cennete baksa mutlaka 'Ehline hoş kok!' buyurmuştur. Bunun üzerine kokusu önceki hâlinden daha da güzelleşmiştir. Dünyada iken kendileri için bayram olan bir gün gelmez ki o gün süresince cennetin bahçelerine çıkarılmasınlar. Rableri onlara görünür de O'na bakarlar. Rüzgâr da üzerlerine güzel koku ve misk saçar. Rablerinden ne isteseler kendilerine verir. Sonra önceki hâllerinden yetmiş kat daha güzelleşmiş oldukları hâlde ailelerine dönerler."[133]

١٠٩- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ الْمِصْرِيُّ، أَنْبَأَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي حَبِيبَةَ الْأَنْصَارِيُّ، قَالَ: كَتَبَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ إِلَى بَعْضِ أُمَرَاءِ الْأَجْنَادِ: «أَمَّا بَعْدُ، فَإِنِّي أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَطَاعَتِهِ وَالتَّمَسُّكِ بِأَمْرِهِ، وَالْمُعَاهَدَةِ عَلَى مَا حَمَّلَكَ اللَّهُ مِنْ دِينِهِ، وَاسْتَحْفَظَكَ مِنْ كِتَابِهِ، فَإِنَّ بِتَقْوَى اللَّهِ نَجَا أَوْلِيَاؤُهُ مِنْ سَخَطِهِ، وَبِهَا تَحَقَّقَ لَهُمْ وِلَايَتُهُ، وَبِهَا وَافَقُوا أَنْبِيَاءَهُ، وَبِهَا نَضَرَتْ وُجُوهُهُمْ، وَنَظَرُوا إِلَى خَالِقِهِمْ»

109- Bize Saîd b. Ebî Meryem el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bize İbrâhîm b. İsmâîl b. Ebî Habîbe el-Ensârî haber verdi, dedi ki: Ömer b. Abdulazîz ordu komutanlarından birine şunu yazdı: "Bundan sonra; Ben sana

---

[133] Zayıf. Eseri "el-Hılye"de (5/379) ve "Sıfetu'l Cenne"de (21) Ebû Nuaym, "eş-Şerîa"da el-Âcurrî (614) ve başkaları Ziyâd b. Ebî Ziyâd tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu zatın hadisi zayıftır ve hıfzı çok kötüdür.

Allah'tan korkmayı, O'na itaat etmeyi, O'nun emrine yapışmayı, Allah'ın seni kendisiyle yükümlü tuttuğu dinine ve kendisini korumanı istediği kitabına bağlı kalmayı tavsiye ediyorum. Zira dostları ancak Allah'tan korkmakla O'nun hoşnutsuzluğundan kurtulmuşlardır. Allah'ın dostluğu onlar için ancak bununla gerçekleşmiştir. O'nun nebîlerine ancak bununla uymuşlardır. Yüzleri ancak bununla ağartılmıştır ve ancak bununla Yaratıcılarına bakmışlardır."[134]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Fıkıh ve basîret ehli hocalarımızın rüyet konusunda rivâyet edilmiş olan bu hadislerin tamamını ve daha fazlasını doğruladığını ve bunlara iman ettiğini gördük. Müslümanlar gerek önceki gerek sonraki zamanlarda bunları garipsemeksizin ve inkâr etmeksizin rivâyet edegelmişler, bunlara inanagelmişlerdir. Haktan sapanlardan bunları inkâr eden kimseyi sapıklıkla itham etmişlerdir. Hatta onların en büyük beklentisi ve kendilerine göre Allah'ın en büyük mükafatı Yaratıcılarının yüzüne bakmak olmuştur. Öyle ki buna cennet nimetlerinden hiçbirini denk tutmamışlardır.

Ben şu muattıladan biriyle konuştum ve ona bu hadislerden birkaçını tahdis ettim. O kendini hadis ehli gibi gösteren ve hadis ilminden anladığını iddia eden bir kimseydi. (Tahdis ettiğim hadislerden) bazılarına karşı çıktı ve onları çok sert bir şekilde reddetti.

Dedim ki: Bu konuda Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den ve ondan sonrakilerden rivâyet edilen eserler ile Allah'ın konuşan kitabı sahih olarak gelmiştir. Kitab, Resûl'ün kavli ve ümmetin icması bir araya geldiğine göre bunların yanında büyüklenen ve inkârcı dışında hiçbir tevilcinin tevili söz konusu olamaz. Kitab'a gelince Allah Teâlâ *"O gün bazı yüzler parıl parıldır, Rablerine bakarlar" (Kıyâme, 22-23)* buyurmuştur. Yine O *"Hayır, onlar o gün Rablerinden perdeleneceklerdir" (Mutaffifîn, 15)* buyurmuştur. Onun kâfirler hakkında "perdeleneceklerdir" buyurmasının sebebi ancak müminlerin O'ndan perdelenmeyecek olmasıdır. Size göre müminler de tıpkı kâfirler gibi Allah'tan perdeleneceklerse bu ayette kâfirler

---

134 Zayıf. Bunu Ebû Nuaym "el-Hılye"de (5/278) rivâyet etmiştir. İsnadında İbrâhîm b. İsmâîl b. Ebî Habîbe el-Ensârî vardır. Onun hakkında Hafız "zayıf", el-Buhârî de "münker" demiştir.

için ne gibi bir azarlama söz konusudur? Zira bu takdirde müminler de kâfirlerle birlikte o gün Allah'tan perdelenecek olmaktadırlar!

Resûl *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in kavline gelince o "Bulutsuz havada güneşi ve ayı görmek için birbirinize sıkıntı vermediğiniz gibi O'nu görmek için de birbirinize sıkıntı vermeyeceksiniz" buyurmuştur. Ayrıca Muhammed *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ashâbının ve Tâbiîn'in oluşturduğu topluluktan rivâyet ettiklerimiz vardır. Peki sizin yanınızda bunu reddedecek bir ayet, bir sünnet ya da ümmetten bir icma var mıdır?

Buna karşılık Ebû Zerr'in Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den rivâyet ettiği *"Nur'dur, O'nu nasıl göreyim?"* hadisini hüccet getirdi.

Ben de dedim ki: Bu dünya hakkındadır. İkisini de (yani bu hadisi ve şimdi zikredilecek hadisi) Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* söylemiştir. İkisinin de tefsiri iki hadiste gayet açıktır. Şöyle ki Âişe *(radıyallahu anha)* "Kim Muhammed'in Rabbi *(azze ve celle)*'yi gördüğünü iddia ederse Allah'a büyük bir iftirada bulunmuş olur" demiş ve *"Görüşler O'nu idrak edemez, O görüşleri idrak eder; O Latîf'tir, Habîr'dir" (En'âm, 103)* ayetini okumuştur.

110- Bunu bize Amr b. Avn tahdis etti. O Huşeym'den, o Dâvûd'dan, o eş-Şa'bî'den, o Mesrûk'tan, o da Âişe *(radıyallahu anha)*'dan rivâyet etti.[135]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bunu siz de söylüyorsunuz, ümmetin tamamı da söylüyor: O dünyada hiç görülmemiştir ve görülmeyecektir. Ahirete gelince cennet ehline verilecek en büyük nimet O'nun yüzüne bakmaktan başkası değildir. Bundan mahrum kalan ne büyük zarara uğramıştır! Garipsemeyeceğiniz üzere Allah mahlûkâtından hiçbiri yokken vardı. Sonra mahlûkâtı yarattı. Sonra semalarının yukarısına arşının üzerine istiva etti. Eserlerde geldiği üzere mahlûkâtından ateş ve karanlık perdeleriyle perdelendi. Sonra kendisini mukaddes sıfatlarıyla onlara tanıtsınlar diye, bununla onların imanını sınamak için onlara resûller gönderdi: Hangileri kendisine iman ediyor? Hangileri görmediği hâlde kendisini tanıyor? Evet, kullara ancak Allah'a O'nu görmedikleri hâlde iman etmelerine göre karşılık verilir. Zira Allah *(azze ve celle)* dünyada yarattıklarına belirseydi ve onla-

---

[135] Sahih. Tahrici 53 numaralı hadisin dipnotunda geçmişti.

ra görünseydi görmeden iman etmenin bir manası kalmazdı. Bu takdirde hiçbir kâfir O'na küfretmez, hiçbir isyankâr O'na isyan etmezdi. Fakat O dünyada onlardan perdelendi. Onları, görmedikleri hâlde kendisine iman etmeye, kendisini bilmeye ve rubûbiyyetini ikrar etmeye çağırdı. Tâ ki O'nun tarafından kendisi için saadet yazılmış olan kimse O'na iman etsin. Kâfirler hakkındaki söz de gerçekleşsin. Eğer onlara görünseydi yeryüzünde bulunan herkes resûller, kitaplar ve davetçiler olmaksızın O'na iman ederdi. Göz açıp kapama süresi kadar olsun O'na isyan etmezlerdi. Fakat O kıyamet günü geldiği zaman kendisine iman eden, resûllerini ve kitaplarını doğrulayan, görüleceğine inanan, kendisini hangi sıfatlar ile nitelemişse onları ikrar eden kimselere görünecektir ki tarafından onlara verilen bir mükafat ve saygınlık olmak üzere kendisini ayan beyan görsünler. Görmedikleri hâlde ibâdet ettikleri varlığa bakarak daha fazla zevklensinler, O'nu görmeleri sebebiyle mutlulukları ve sevinçleri artsın. Onlar O'nu görmekten hem dünyada hem de ahirette mahrum bırakılmamışlardır. Fakat kâfirler o gün O'ndan perdelenecektir. Dünyada O'nu görmekten mahrum kaldıkları gibi o gün de bundan mahrum kalacaklardır ki üzüntüleri ve hüsranları artsın.

Bunun üzerine onlardan biri Allah Teâlâ'nın Mûsâ'ya yönelttiği *"Beni asla göremezsin, fakat sen dağa bak, yerinde durursa Beni göreceksin" (A'râf, 143)* buyruğunu hüccet getirdi.

Biz de dedik ki: Bu lehinize değil aleyhinize hüccettir. O ancak "Beni dünyada göremezsin" demiştir. Çünkü Mûsâ'nın gözü Allah'ın kendileri hakkında dünyada yok olmayı takdir ettiği gözlerdendi. Dolayısıyla ebedîlik nuruna bakmaya dayanamazdı. Kıyâmet günü geldiği zaman ise gözler ve kulaklar ebedîliğe uygun olarak toparlanacaktır. Bundan dolayı, Allah *(azze ve celle)*'nin kendilerine iliştirdiği yetenek ile O'na bakabilecektir. O'nun *"Yerinde durursa Beni göreceksin"* buyurduğunu görmez misin? Allah dilemiş olsaydı dağ yerinde kalırdı da Mûsâ O'nu görürdü. Fakat kendisini dünyada hiç kimsenin görmeyeceğine dair O'ndan bir söz geçmişti. Bundan dolayı *"Beni asla göremezsin"* buyurdu. Ahirete gelince Allah Teâlâ orada yarattıklarını yeniden inşa edecek, kulaklarını ve gözlerini ebedîliğe uygun olarak toparlayacaktır. Bundan dolayı dostları O'nu Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in buyurduğu üzere açık bir şekilde görecektir.

Onlardan biri "Biz bu eserleri kabul etmiyor ve hüccet saymıyoruz" dedi. Ben de dedim ki: "Evet. Siz Allah'ın kitabını da kabul etmiyorsunuz. Siz bu eserleri kabul etmediğinize göre bunların seleften rivâyet edildiği, onlardan aktarıldığı, onların arasında yaygın olarak bulunduğu, bunları insanların yol göstericilerinden ve fakihlerinden nesilden nesile miras alageldikleri hususunda mı şüphe ediyorsunuz?"

"Evet" dediler.

Biz de dedik ki: Bunu ikrar etmeniz aleyhinize hüccet olarak bize yeter. Çünkü biz bu eserlerin meşhûr olduğunu, alimlerin ve fakihlerin bu eserleri aralarında dolaştırageldiğini söylüyoruz. Şimdi siz eserlerin yalanladığı iddianızın hücceti olarak onlardan bu eserlerin benzerini getirin bakalım! Bu konuda tek bir haber, tek bir eser getiremezsiniz. İnşaallah siz de biliyorsunuz ki Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* ve ashabının sünnetleri, hükümleri ve fetvaları barındırdıkları bazı farklılıklara rağmen ancak bu eserlerle ve isnadlarla öğrenilebilir. Bunları öğrenmenin yolu bu eserler ve isnadlardır. Müslümanların üzerinde olduğu yol budur. Onların dinleri hususundaki önderleri Allah *(azze ve celle)*'nin kitabından sonra bu eserlerdir. İlmi bu eserlerden üleşirler. Bu eserlerle hüküm verirler. Bu eserleri uygularlar. Bu eserlere itimad ederler. Bu eserlerle bezenirler. Bu eserleri öncekileri sonrakilerine miras bırakır. Onlardan hazır bulunan bu eserleri gaipte olana ulaştırır. Bunu yaparken bu eserleri hüccet görürler, onları işitmeyen kimselere ulaştırırken sevap umarlar. Bu eserleri sünnet, eser, fıkıh ve ilim olarak isimlendirirler. Bu eserleri talep etmek için yeryüzünün doğusuna ve batısına yolculuk ederler. Bu eserlerle Allah'ın helâlini helâl, haramını haram sayarlar. Hak ile bâtılı, sünnetler ile bidatleri birbirinden bu eserlerle ayırırlar. Bu eserleri Kur'ân'ın tefsiri, manaları ve hükümleri hususunda delil getirirler. Hidayetten sapanın sapıklığını bu eserler sayesinde bilirler. Bu eserlerden yüz çeviren kimse selefin eserlerinden ve yolundan yüz çevirmekte, onlara muhalefet etmek istemektedir. Tâ ki dinini hevası kılsın. Allah'ın kitabını Allah'ın muradının aksine şahsi görüşüne dayanarak tevil etsin.

Eğer müminlerdenseniz, onların selefinin yolu üzereyseniz ilmi onların eserlerinden alın. Hidayeti onların yolunda arayın. Öncekilerin bu eser-

lerden önder olarak razı oldukları gibi siz de bu eserlerden önder olarak razı olun. Yemin olsun ki siz Allah'ın kitabını onlardan daha iyi bilmiyorsunuz. Onlar kadar bile bilmiyorsunuz. Gördüğünüz üzere onlara uymanın bu eserlere uymaktan başka yolu yoktur. Bu eserleri kabul etmeyen kimse müminlerin yolundan gayrısına uymak istemektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"...müminlerin yolundan gayrısına uyarsa onu girdiği yolda yalnız bırakırız ve onu cehenneme sokarız. O ne kötü varış yeridir!" (Nisâ, 115)*

Onlardan biri "Hayır, biz 'akledileni' dile getiriyoruz" dedi.

Biz de şöyle dedik: İşte siz doğru yoldan böyle saptınız. Öyle bir çöle düştünüz ki oradan çıkışınız yoktur. Çünkü "akledilen" insanların tamamının nezdinde bazı sınırlarla belirlenmiş tek bir şey değildir ki onun sınırları içerisinde kalınsın. Eğer böyle olsaydı insanlar rahata ererlerdi. Biz de "akledileni" söylerdik ve sözümüzden caymazdık. Allah tebâreke ve teâlâ da *"Her hizip yanındakiyle sevinmektedir" (Müminûn, 53)* buyurmazdı. Zira biz her hizbin nezdinde "akledilenin" kendilerinin üzerinde bulundukları şey, meçhulün ise kendilerine muhalif olan şey olduğunu görüyoruz. Yine ey Cehmiyye topluluğu, sizin fırkalarınızın da "akledilen" hususunda ayrıştığını görüyoruz. Sizin her bir fırkanız "akledilen"in kendi katında olduğunu, kendisine çağırdığı şey olduğunu, meçhulün ise kendisine muhâlif olan şey olduğunu iddia etmektedir. "Akledilen"in bizim nezdimizde, sizin nezdinizde ve bütün heva ehlinin nezdinde farklılık arz ettiğini gördüğümüz, onun her hususta belli bir sınırına vakıf olamadığımız için anlıyoruz ki en doğru yol bütün akledilenleri Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in emrine ve onun ashâbı tarafından akledilip aralarında yaygın olan şeye arz etmektir. Çünkü vahiy onların arasına inmekteydi. Onlar vahyin tevilini bizden de sizden de daha iyi bilmekteydi. Yine onlar dinin asılları hususunda aynı görüş üzere idiler. Bu hususta ayrışmamışlardı. Aralarında sapkın bidatler ve hevalar ortaya çıkmamıştı. Şu hâlde bizim nezdimizde "akledilen" onların yoluna uygun olan şeydir. Meçhûl ise onlara muhâlif olan şeydir. Onların yolunu bilmek için de bu eserlerden başka yol yoktur. Fakat söylediğinize göre siz bu eserlerden sıyrılmış ve kendinizi soyutlamış bulunuyorsunuz. Şu hâlde nasıl doğru yolu bulacaksınız?

Onlardan biri Mücâhid'in *"O gün bazı yüzler parıl parıldır, Rablerine bakarlar" (Kıyâme, 22-23)* buyruğu hakkındaki "Rabbinin mükâfatını beklerler" sözünü hüccet getirdi.

Biz de dedik ki: Evet, Rablerinin mükâfatını beklerler. Allah tebâreke ve teâlâ'nın yüzüne bakmaktan daha büyük bir mükafat yoktur.

Mücâhid'in bu hadisine yapışmakta ve diğer eserlerin haricinde bu eseri hüccet getirmekte ısrar ederseniz bu sizin haktan ayrıldığınızın ve bâtılın peşinden gittiğinizin delili olur. Çünkü bu iddianız savunduğunuz manada Mücâhid'den sahih bir şekilde rivâyet edilmiş olsa bile bu konuda Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den, onun ashâbından ve Tâbiîn topluluğundan sahih bir şekilde rivâyet edilen eserlerin yanında çürük bir söz olarak kalır.

Siz değil miydiniz bu eserleri kabul etmediğinizi ve hüccet saymadığınızı söyleyen? Şimdi nasıl da Mücâhid'den rivâyet edilen eseri onu bâtılınızla ilintilendirmek için bir yol bulur bulmaz hiçbir açıklamada bulunmadan hüccet getiriyor ve mezhebinize muhâlif olduğu zaman Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in, ashabının ve Tâbiîn'in eserlerini bırakıyorsunuz! Siz Mücâhid'den rivâyet edilen eseri kabul ettiğinizi onayladığınız zaman Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den, ashâbından ve onlardan sonra gelen Tâbiîn'den rivâyet edilen eserleri de kabul ettiğinizi onaylamış olursunuz. Çünkü siz bu eseri Mücâhid'den işitmediniz. Ondan bir isnad ile öğrenmektesiniz. İşte Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den, ashabından ve Tâbiîn'den de sizin nezdinizde bunun hilafına olan şeyleri benzeri isnadlarla hatta daha iyi isnadlarla öğrenmektesiniz. Şu hâlde siz kendinizi nasıl Mücâhid'in müteşabih eserlerinden sadece birine uyup Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in, ashabının ve Tâbiîn'den Mücâhid'in benzerlerinin sahih eserlerini terk etme zorunda hissediyorsunuz? Bunun sebebi şüpheden ve haktan ayrılmaktan başka nedir?

Haktan ayrılmak isteyen kimse âlimlerin şaz kavillerinin peşinden gider ve onların hatalarına yapışır. Samimi bir şekilde hakkı arzulayan kimse ise onların topluluğunun meşhur kavlinin peşinden gider, onların cumhuruyla dönüp dolaşır. İşte bu ikisi kişinin ittiba ehli ya da bidatçi olduğununun iki alâmetidir.

Allah Tebâreke ve Teâlâ'nın İlminin Zikri Babı

١١١- حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا ابْنُ أَبِي حَازِمٍ يَعْنِي عَبْدَ الْعَزِيزِ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُرَقِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**سَبَقَ عِلْمُ اللَّهِ فِي خَلْقِهِ، فَهُمْ صَائِرُونَ إِلَى ذَلِكَ**»

111- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Ebî Hâzim -yani Abdulazîz- tahdis etti. Onun el-Alâ b. Abdurrahmân el-Hurakî'den, onun babasından, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan, onun Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den rivâyet ettiğine göre o şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın yarattıkları hakkındaki ilmi sebkat etmiştir/geçmiştir. Dolayısıyla onlar buna doğru yol almaktadırlar."[136]

١١٢- حَدَّثَنَا نُعَيْمٌ، ثنا ابْنُ الْمُبَارَكِ، ثنا الْأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي رَبِيعَةُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الدَّيْلَمِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «**جَفَّ الْقَلَمُ عَلَى عِلْمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ**»

112- Bize Nuaym tahdis etti, dedi ki: Bize İbnu'l Mubârek tahdis etti, dedi ki: Bize el-Evzâî tahdis etti, dedi ki: Bana Rabîa b. Yezîd haber verdi. Onun Abdullah b. ed-Deylemî'den, onun Abdullah b. Amr *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'i şöyle buyururken işittim: **"Kalem Allah** (azze ve celle)**'nin ilmi üzere kurudu."**[137]

---

[136] İsnadının hasen olduğu söylenebilir. Bunu el-Lâlekâî "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da (677) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. Abdurrahmân el-Hurakî dışında ricâlinin tamamı sika kimselerden oluşmaktadır. Abdurrahmân da saduk olmanın ötesine geçmez.

[137] Sahih. Bunu et-Tirmizî (2642), Ahmed (6644), "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (1172), "et-Tefsîr"de İbn Ebî Hâtim (17932), "es-Sünne"de İbn Ebî

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Biz ileride bir topluluğun Allah'ın sıfatlarının ta'tîli/işlevsiz kılınması hususunda şu topluluğun ulaştığı seviyeye ulaşacağını düşünmüyoruz. Bunlar öyle bir seviyeye ulaşmışlardır ki Allah'ın yarattıkları hakkındaki ve onların yapmalarından önce yapacakları hususundaki ezelî ilmini inkâr etmişlerdir.

Sonra "Biz Allah'ın arşının yukarısından yeryüzünde olanları bildiğini söyleyemeyiz" demişlerdir. Onların iddiasına göre Allah'ın ilmi Allah'tır. Onların iddiasına göre Allah her yerdedir ve kendisiyle bildiği bir ilmi yoktur. Yine O bir işitme ile işitmez, bir görme ile görmez. Onların iddiasına göre O'nun işitmesi, görmesi ve bilmesi tek bir şeydir. Onların nezdinde işitme görmeden farklı değildir, görme işitmeden farklı değildir, bilme de görmeden farklı değildir. Söylediklerine göre O tamamiyle işitme, görme ve bilmedir. Tamamiyle her yerdedir. Bilirse tamamiyle bilir. İşitirse tamamiyle işitir. Görürse tamamiyle görür.

Söylediklerine göre Allah'ın ilmi bakma ve seyretme mesabesindedir. O bir şeyi olana kadar bilmez. Bir şey meydana geldiği zaman onu varlığından sonra ortaya çıkan ilimle bilir. O şey var olmadan önce kendisinde bulunan ezelî bir ilimle bilmez. Fakat bir şey meydana geldiği zaman o şeyin yanında olur. O şey de zatıyla O'nun yanındadır. O şeyin olmasını isterse - iddialarına göre- onun bulunduğu yerden ona yol gösterir. İşte Allah'ın ilminin her şeyi kuşatmış olması onların nezdinde budur. Bir şeyin ilminin o şey olmadan önce O'nun nefsinde olması değildir. Âlemlerin Rabbi tebâreke ve teâlâ onların söylediklerinden münezzehtir ve çok yücedir.

Bu, Allah'ın kitabını reddetmenin, Allah'ın ayetlerini yalanlamanın ta kendisidir! Bu mezhep sahibinin mezhebi, kendisini zındıkların mezhebine sevk eder. Öyle ki hesap gününe bile inanmaz olur. Çünkü Allah'ın şeyleri onlar olmadan önce ezelden bildiğini ikrar etmeyen kimsenin bu mezhebi-

---

Âsım (241, 243) ve başkaları Abdullah b. Feyrûz ed-Deylemî'ye uzanan tariklerden rivâyet etmiştir. İsnadı sahihtir. Nuaym b. Hammâd dışında ricâli sika kimselerden oluşmaktadır. Nuaym b. Hammâd Hafız'ın zikrettiği üzere saduktur ve çok hata yapar. Fakat ona mutabaat edilmiştir. Ona Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne"sinde geçtiği üzere Ahmed b. Cemîl el-Mervezî Ebû Yûsuf mutabaat etmiştir. Ahmed b. Cemîl saduktur.

ne göre hesap gününe, kıyametin kopacağına, yeniden dirilişe, mükafata ve cezaya da inanmaması gerekir. Zira bunlara inanmaları Allah Teâlâ'nın kıyametin şüphesiz geleceğini, kendisinin kabirlerdekileri dirilteceğini, onları hesap gününde hesaba çekeceğini, bundan sonra onları mükafatlandıracağını ya da cezalandıracağını haber vermesi sebebiyle gerekmiştir.

Allah onların iddiasına göre bir şeyi olana kadar bilmiyorsa onların mezhebine göre nasıl kıyametin kopacağını ve yeniden dirilişin gerçekleşeceğini bilmiştir? Zira kıyamet henüz kopmamıştır. Ancak mahlûkâtın son bulmasından ve dünyanın ortadan kalkmasından sonra kopacaktır.

Allah'ın kıyametin kopacağını, yeniden dirilişin ve hesabın gerçekleşeceğini bildiğini ikrar ederlerse O'nun bunların haricindeki şeyleri de bildiğini ikrar etmeleri gerekir. Eğer Allah *(azze ve celle)*'nin bunlar haricindeki şeyleri bildiğini inkâr ederlerse kıyameti de onun kopacağını da yeniden dirilişi de hesabı da inkâr etmeleri gerekir. Çünkü O'nun kıyameti(n kopacağını) bilmesi yaratılmışları ve onların yaptıklarını bilmesi gibidir. Bundan ne bir eksik ne bir fazladır. Bunlardan birine inanmayanın diğerine de inanmaması gerekir. Bu Allah'ın ilmini red ve inkar edenlere karşı en açık ve en büyük hüccetlerdendir.

Bilin ki Allah *(azze ve celle)* mahlûkâtı yaratmadan evvel onları ve yapacaklarını hep biliyordu ve onları bilmeye devam etti. Mahlûkâtın vücuda gelmesiyle O'nun ilminde ne hardal tanesi kadar ne bundan daha az ne de bundan daha fazla bir artış hâsıl olmadı. O mahlûkâtı, onları yaratmadan önce kendi nefsinde bulunan şey üzere yarattı. İlim O'nun katından başladı. O mahlûkâta bilmediklerini öğretti. Allah tebâreke ve teâlâ *"İnsana bilmediğini öğretti" (Alak, 5)* buyurmuştur.

Yine O meleklere şöyle buyurmuştur: *"Ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım. Dediler ki: 'Orada, orada bozgunculuk yapacak ve kanları dökecek birini mi yaratacaksın? Hâlbuki biz hamdin ile tesbihte bulunuyor ve Seni takdis ediyoruz.' Dedi ki: 'Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.'" (Bakara, 30)* Bize bunun tefsiri hakkında Mücâhid'den "İblis'ten masiyeti bildi ve onu bunun için yarattı" dediği ulaşmıştır.

١١٣–حَدَّثَنَاهُ نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ

113- Bunu bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize İbnu'l Mubârek tahdis etti. O İbn Cureyc'den, o da Mücâhid'den rivâyet etti.[138]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Yeminle söylüyorum ki melekler kanların dökületeceğini ve fesadın meydana geleceğini kendileri tarafından bilmiyorlardı. Fakat bunu onlara büyün gaybları bilen (Allah) onlar söylemeden önce öğretmişti. Bundan dolayı bunu bildiklerini iddia etmişlerdi.

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra onları meleklere gösterip 'Bana şunların isimlerini söyleyin sözünüzde sâdıksanız' buyurdu. Dediler ki: 'Seni bütün noksanlıklardan tenzih ederiz. Bize öğrettiğinden başka bir ilmimiz yoktur. Şüphesiz Sen Alîm'sin ve Hakîm'sin.' Dedi ki: 'Ey Âdem! Onlara şunların isimlerini bildir.' Onlara isimlerini bildirdiği zaman 'Ben size "Ben göklerin ve yerin gaybını bilirim, açığa vurduklarınızı ve gizlediklerinizi de bilirim" dememiş miydim?' buyurdu." (Bakara, 31-33)*

Görüldüğü üzere Allah tebâreke ve teâlâ Âdem'e ve meleklere ilmi öğretenin, onlar daha hiçbir şey bilmezken kendisi olduğunu haber vermiştir. Nitekim melekler de bunu ikrar etmiş, ilmin tamamını ilmin kendisinden başladığı Zât'a nispet etmiştir. Onlar *"Bize öğrettiğinden başka bir ilmimiz yoktur. Şüphesiz Sen Alîm'sin ve Hakîm'sin"* demişlerdir. Allah onlara bundan önce bildiği şeyden başka neyi öğretmiş olabilir?

Yine O, resûlüne indirdiği şeyler arasında şunları söylemiştir: *"Allah Alîm'dir (Bilendir), Hakîm'dir (Hüküm ve Hikmet Sahibidir)." (Nisâ, 17)*

---

[138] Sahih li-ğayrihî. Bunu "et-Tefsîr"de İbn Ebî Hâtim (344), "et-Tefsîr"de et-Taberî (628, 633, 635) ve başkaları Mücâhid'den rivâyet etmişlerdir. Bu zayıf bir isnaddır. Nuaym b. Hammâd hakkında söylenecek söz yukarıda geçmişti. Fakat ona mutabaat edilmiştir. Ona et-Taberî'de geçtiği üzere Suveyd b. Nasr mutabaat etmiştir. Suveyd sikadır. İbn Cureyc de müdellistir ve burada hadisi işittiğini açıkça söylememiştir. Onun Mücâhid'den tefsir işittiği de tartışmaya açıktır. Fakat bu metin Mücâhid'den sahih bir isnadla rivâyet edilmiştir. Bunu "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (938) ve "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (959) Alî b. Bezîme kanalıyla Mücâhid'den rivâyet etmiştir.

"Gaybı ve şehâdeti (görülmeyeni ve görüleni) bilendir. O Rahmân'dır, Rahîm'dir." (Haşr, 22) "İlmi her şeyi kuşatmıştır." (Talâk, 12) "Gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı bilir." (En'âm, 3) "Gizliyi ve daha gizlisini bilir." (Tâhâ, 7) Yani kişinin içinden bile geçirmediğini bilir. *"Gözlerin hainliğini ve göğüslerin sakladığını bilir." (Ğâfir, 19)* Görüldüğü üzere Allah *subhânehû* herkesten önce âlim/bilen olduğunu ve ilmin kendisinden başladığını bildirmiştir. O *"kitabın bilgisi yanında bulunan kimse" (Ra'd, 43)* buyurmuştur.

Yine O *"Sana gelen ilimden sonra artık kim seninle tartışırsa..." (Âli İmrân, 61)* buyurmuştur. İlim ona Allah tarafından gelmiştir. Bu ilim Kur'ân'dır. Sonra Allah kulları hakkındaki daha onlar amel etmeden önce sahip olduğu ezelî ilmi ile haber verip şöyle buyurmuştur: *"İlahını hevası edinen, Allah'ın bir ilim üzere saptırdığı, duyuşunu ve kalbini mühürlediği, görüşünün üzerinde de bir perde kıldığı kimseyi gördün mü?" (Câsiye, 23)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Gaybı bilendir O. Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey O'ndan gizli kalmaz. Bundan küçük olsun veya büyük olsun mutlaka hepsi açık bir kitaptadır." (Sebe, 3)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Sen benim nefsimdekini bilirsin. Ben Senin nefsindekini bilmem. Şüphesiz Sen bütün gaybları bilensin!" (Mâide, 116) "Allah sizin onları anacağınızı bilmiştir." (Bakara, 235) "Sizden hastaların olacağını, başkalarının da Allah'ın fazlından aramak üzere yeryüzünde yolculuk edeceğini bildi..." (Müzzemmil, 20)*

Bunların benzerleri Allah'ın kitabında çoktur. Allah'ın kitabında bunlardan yalnız bir harf bile olsaydı ileri bir hüccet olarak onunla yetinilirdi. Peki, Kitab'ın tamamının bunu desteklediği, bu konuda tenzilin tefsire gerek bırakmadığı, bunu avamın ve havasın bildiği durumda ne düşünülür?

Ümmet hep bu inanç üzereydi. Tâ ki müslümanların arasında şu topluluk peyda oldu. Allah hakkında büyük sözler söylediler. O'na en çirkin şekilde sövdüler. O'nun cahil olduğunu iddia ettiler. O'nun kendileriyle bildiği sıfatlarını teker teker nefyettiler. Sonunda O'ndan ezelî ilmi, kelâmı, işitmeyi, görmeyi ve emri de nefyettiler. Bunların tamamını bir hiç konumuna yerleştirdiler.

Onlar genel olarak şöyle demişlerdir: "Biz her yerde olan şu ilahtan başka bir ilah bilmiyoruz. Bir şey yok olduğu zaman o, onun yerine geçer."

Biz onların ibadet ettiği bu varlığın sıfatına baktık ve ancak her şeye nüfuz etmiş ve her yere girmiş olan şu havanın bu sıfata sahip olduğunu gördük. Kim ibadetini bu sıfata sahip olan bir varlığa yöneltirse Allah'tan başkasına ibadet etmektedir. Onun ibadet ettiği bu varlık ilah falan değildir. Tanımıyoruz öyle bir ilâhı, bağışlamasını da ummuyoruz!

Kendinizi, ehlinizi ve çocuklarınızı bu topluluktan koruyun. Sizi fitneye düşürmesinler. Göğüslerinizi cahillerinize karışık gelen şaşırtmacalarla bürümesinler. Zira Allah Teâlâ kitabında şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Kendinizi ve ehlinizi yakıtı insanlar ve taşlar olan bir ateşten koruyun. Onun üzerinde katı ve sert melekler vardır. Kendilerine emrettiği hususunda Allah'a isyan etmezler ve kendilerine emredileni yaparlar." (Tahrîm, 6)*

Onlardan biri kendilerinden aktardığımız şeylerden herhangi birini reddedip onunla alakası olmadığını söylerse onlara inanmayın! Çünkü bu (yani onlardan aktardıklarımız) içlerinde inandıkları dinleridir. Bunu onlardan ancak korunmak ve gizlenmek isteyen kimse ya da onların görüşlerini bilmeyen ve görüşlerinden herhangi birini araştırmaya girişmeyen cahil bir kimse inkâr eder. Bunu ya da benzer manada bir şeyi bize onların büyüklerinden biri itiraf etti. Buna kapsamda bir sözü saptırıcı hocalarından birine dayandırmışlardır. Vardığı nokta bu olan görüşü, Rabbimizin ilmini işlevsiz kılmaları bu olan topluluğu Allah'a şikâyet ediyorum.

Vallahi melekler Allah'ın kendilerine bildirmesi sayesinde Âdem'in oğullarından sâdır olacak fesadı ve kan dökücülüğü daha onlar yaratılmadan önce bilmişlerdi. Şu hâlde onlara bunu öğreten Yaratıcıları hakkında ne düşünülür? Melekler *"Orada, orada bozgunculuk yapacak ve kanları dökecek birini mi yaratacaksın?"* demişlerdi de O *"Ben sizin bilmediklerinizi bilirim"* buyurmuştu.

Yine Allah bu ümmetin sıfatını daha onlar sıfatlarıyla birlikte yaratılmadan önce Tevrat'ta ve İncil'de zikretmiştir. Allah onları bilmeden sıfatlarını nasıl zikretmiş olabilir? O şöyle buyurmuştur: *"Muhammed Allah'ın resûlüdür. Onun beraberindekiler kâfirlere karşı sert, aralarında mer-*

hametlidirler. Onları rükû ve secde hâlinde, Allah'tan lütuf ve rıza ararken görürsün. Alametleri yüzlerindeki secde izidir. Bu onların Tevrat'taki sıfatı ve İncil'deki sıfatıdır." (Feth, 29)

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Onu (rahmetimi) (Benden) sakınanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize iman edenlere yazacağım. Onlar ki yanlarında Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları ümmî resûl nebîye ittiba ederler. Onlara marufu emreder, onları münkerden sakındırır. Onlara temiz şeyleri helâl kılar ve pis şeyleri haram kılar. Ağır yüklerini ve üzerlerindeki zincirleri onlardan kaldırır. Ona iman edenler, saygı duyanlar, yardım edenler ve beraberinde indirilen nûra uyanlar var ya, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." (A'râf, 156-157)*

Allah'ın onları nitelemesi ve onlardan haber vermesi onlar hakkındaki ezelî ilminden dolayı değil midir? Onlar, vücuda gelmelerinden önce Allah kendilerini neyle nitelemişse ona ne bir şey ekleyebilmişler ne de ondan bir şey eksiltebilmişlerdir.

O şöyle buyurmuştur: *"Gerçekten Biz Zikir'den sonra Zebur'da 'Yeryüzüne sâlih kullarım varis olacaktır' diye yazdık." (Enbiyâ, 105)* Görüldüğü üzere O daha onlar yeryüzüne varis olmadan önce bir ilimle yazmıştır.

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Kitab'da İsrâîloğulları'na 'Mutlaka yeryüzünde iki defa bozgunculuk çıkaracaksınız ve büyük bir kibirle büyükleneceksiniz' diye kazâ ettik." (İsrâ, 4)* Kitab'da yeryüzünde bozgunculuk çıkarmalarını daha onlar bozgunculuk çıkarmadan kazâ etti. Mücâhid "kazâ ettik" buyruğu hakkında "yazdık" demiştir.

١١٤- كَذَلِكَ حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ.

114- Bunu bize Nuaym b. Hammâd, İbnu'l Mubârek- İbn Cureyc- Mücahîd kanalıyla tahdis etti.[139]

---

[139] İsnadı bir öncesinin isnadı gibi zayıftır. Bunun bir yerde rivâyet edildiğini göremedim.

O, şöyle buyurmuştur: *"Tarafımızdan kendileri için en güzel geçmiş (yazılmış) bulunanlar var ya, işte onlar ondan (cehennemden) uzak tutulurlar." (Enbiyâ, 101)* En güzel onlar için yaratılmalarından önce Allah tarafından sebkat etmiştir. Çünkü Allah onlar hakkında ilim sahibi idi ve onlar Allah'ın kendileri hakkında bildiklerini aşamadılar.

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Gerçekten gönderilen (resûl) kullarımız hakkındaki sözümüz geçmiştir: Şüphesiz onlar yardıma mazhar olacaklardır ve galip gelen şüphesiz bizim askerlerimiz olacaktır." (Saffât, 171-173)*

O, bir topluluğun yapacaklarını daha onlar yapmadan haber vermiş, şöyle buyurmuştur: *"Bazı topluluklar da var ki onları faydalandıracağız. Sonra onlara bizden can yakıcı bir azap dokunacak." (Hûd, 48)* Görüldüğü üzere Allah Teâlâ onların faydalandırılacağını, sonra onlara azabın dokunacağını daha onlar yaratılmadan haber vermiştir.

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Onlardan başka kimseler ki daha onlara katılmamışlardır." (Cuma, 3)* Bazı tefsirlerde onların acemler olduğu söylenmiştir. Allah onların İslâm'a gireceğini daha onlar girmeden haber vermiştir.

Bedir ehli müşriklerden fidye aldığı zaman onlara *"Allah tarafından geçen bir yazı olmasaydı aldığınızdan dolayı size büyük bir azap dokunurdu." (Enfâl, 68)* Yani O şöyle demektedir: Bedir ehli için geçen (onlar için yazılan) saadet olmasaydı şüphesiz onlara azap dokunurdu. Fidyeyi almamak bedir ehlinin elinden gelmedi. Almamak için çok uğraşsalardı bile sonuç bu olacaktı.

O, şöyle buyurmuştur: *"Kendileri hakkında Rabbinin sözü hak olanlar, kendilerine bütün ayetler gelse bile can yakıcı azabı görene kadar iman etmezler." (Yûnus, 96-97)*

O şöyle buyurmuştur: *"Geri döndürülselerdi yine kendisinden sakındırıldıkları şeyi yapacaklardı. Şüphesiz onlar yalancıdırlar." (En'âm, 38)*

O, şöyle buyurmuştur: *"Biz azabı biraz kaldıracağız fakat siz geri döneceksiniz. Bir gün ki en büyük yakalayışla yakalayacağız! Biz intikam alıcılarız!" (Duhân, 15-16)*

O, şöyle buyurmuştur: *"Onlardan sonra gelenler derler ki: Rabbimiz! Bizi ve imanda önümüze geçen kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde iman edenlere karşı bir kin bırakma. Rabbimiz! Şüphesiz Sen Raûf'sun ve Rahîm'sin." (Haşr, 10)* Görüldüğü üzere onlar için rahmet yaratılmalarından önce sebkat etmiştir. (İmanda) kendilerinin önüne geçenlere dua edecekleri de dua etmelerinden önce yazılmıştır.

O, şöyle buyurmuştur: *"Kullarımı geceleyin yola çıkar. Çünkü siz takip edileceksiniz. Denizi de olduğu gibi bırak. Çünkü onlar boğulacak bir ordudur." (Duhân, 23-24)* Görüldüğü üzere Allah onların takip edeceğini ve boğulacağını bunlar gerçekleşmeden önce haber vermiştir.

O *"Rabbinin merhamet ettiği hariç ihtilaf etmeye devam edecekler" (Hûd, 118-119)* buyurmuş, ihtilaf edeceklerini ihtilaf etmelerinden önce haber vermiştir.

O, şöyle buyurmuştur: *"Gaybı bilendir ve gaybını kimseye açmaz. Ancak razı olduğu bir resûl başka. Onun önünden ve arkasından gözetleyiciler gönderir ki (resûllerin) Rablerinin mesajlarını ulaştırdığını bilsin. Onların yanında bulunanları kuşatmış ve her şeyi tek tek saymıştır." (Cinn, 26-28)*

O, şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah katında yürüyen canlıların en şerlisi akletmeyen sağır ve dilsizlerdir. Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi mutlaka onlara işittirirdi. İşittirseydi bile arkalarını dönüp giderlerdi." (Enfâl, 22-23)* Fakat O onlardan başka bir şey bilmiştir. Onlar da O kendileri hakkında ne biliyorsa ona yol almışlardır.

O, bir topluluk hakkındaki ilmi ile haber verip *"Onları uyarsan da uyarmasan da onlar için birdir, iman etmezler" (Yâsîn, 10)* buyurmuştur.

Başka bir topluluk hakkında haber verip şöyle buyurmuştur: *"Onlara merhamet etsek ve onlardaki sıkıntıyı kaldırsak yine bocalar bir vaziyette azgınlıklarına dalacaklardır." (Müminûn, 75)*

Şu hâlde kim Allah'ın kitabına iman ediyor, Allah'ın resûllerini doğruluyorsa Allah'ın mahlûkât hakkındaki ve onların yapmadan önce yapacakları hakkındaki ezelî ilmi hususunda zikrettiklerimizin bir kısmıyla bile yetinir. Allah'ın kitabında, Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in, ashâbının

ve Tâbiîn'in eserlerinde bulunan Allah'ın ilminin isbatı ve ikrarı konusundaki nasları kim sayabilir? Bunu bilmek için topladıklarımızdan daha azı yeterlidir. Fakat biz bunları topladık ki akıl ve anlayış sahipleri bunlar üzerinde iyice düşünsün; Allah'ı ilim sahibi olmanın dışına çıkarıp ilmi O'ndan nefyeden, ilim ve marifet hususunda O'nu mahlûkâtın konumuna yerleştiren, "Mahlûkât nasıl bir şeyi olmadan önce bilmiyorsa -güya- Allah da bir şeyi olmadan önce bilmez" diyen şu topluluğun sapıklığını bilsin. Şu hâlde gizliyi ve daha gizlisini bilen Allâmu'l Ğuyûb'un (bütün gaybları bilen Allah'ın) Allah'ın kendisine öğrettiği haricinde bir şey bilmeyen mahlûka ne üstünlüğü kalmaktadır?!

Allah'ın ilmi hususunda savundukları bu görüş hususunda Mutezile'den bazı kimseler de onlara muvafakat etmiştir. Çünkü bu iki fırkanın (yani Cehmiyye ile Mutezile'nin) mezhebi ancak Allah'ın ilmini reddederek ayakta kalmıştır. Sapıklık olarak bu yeter. Ayrıca onlar ezelî ilmi ikrar ettikleri zaman tartışmada yenik düşmüş olurlar. Ömer b. Abdulaziz şöyle söylemiştir:

١١٥–حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ رُفَيْعٍ الْجَزَرِيِّ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، قَالَ: «مَنْ أَقَرَّ بِالْعِلْمِ فَقَدْ خُصِمَ»

115- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti. Onun İbnu'l Mubârek'ten, onun Ma'mer'den, onun Zeyd b. Rufey' el-Hazerî'den, onun Ömer b. Abdulazîz'den rivâyet ettiğine göre o "İlmi ikrar eden tartışmada yenik düşmüş olur" demiştir.[140]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Onların sözlerinin ve görüşlerinin vardığı yer şurasıdır: Allah ne zaman bir şey yaratsa o şeyin varlığıyla birlikte O'nda önceden bilmediği bir ilim meydana gelir. Onların bu

---

[140] Hasen. Daha önce geçtiği üzere Nuaym b. Hammâd hakkında bazı şeyler söylenmiştir. Eseri "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (948), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (1325), "et-Târîh"te İbn Asâkir (48/208) Ebû Ca'fer Umeyr b. Yezîd el-Hatmî kanalıyla Ömer b. Abdulazîz'den benzer olarak rivâyet etmiştir. el-Hatmî'nin isnadında bir beis yoktur. Eser bu tarîk ile hasendir inşâallah.

teviline göre -güya- Allah'ın bir ilmi yoktu. Tâ ki yaratılmışlar vücuda geldi de O'na bir ilim sağladı. Onlara göre ne zaman bir yaratma meydana gelse Allah'a ait bir ilim meydana gelmektedir. Yine onlara göre Allah olmuş olanı bilmektedir ama olmamış olanı olasıya kadar bilmemektedir. Allah onların söylediklerinden çok yücedir.

Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz kıyamet saatinin bilgisi Allah'ın katındadır. Yağmuru O indirir ve rahimlerde bulunanı bilir..." (Lukmân, 34)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"De ki: İlim ancak Allah'ın katındadır. Ben ancak açık bir uyarıcıyım." (Mülk, 26)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"De ki: Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır." (A'râf, 187)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Dedi ki: Onun bilgisi Rabbimin katında bir kitaptadır." (Tâhâ, 52)*

Yaratılmışlar Allah'ın kendileri hakkındaki ezelî ilmine göre, ne yapacakları hususunda O'nun Ümmü'l Kitab'da (Kitabın Anası'nda) yazdığına göre -ki ne buna tane ağırlığında bir şey ekleyebilirler ne de bundan tane ağırlığında bir şey eksiltebilirler- yaratıldıkları hâlde Allah için onların vücuda gelmesiyle birlikte bir ilmin hâsıl olması nasıl mümkün olabilir?!

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Yaptıkları her şey kitaplardadır. Küçük büyük her şey satır satır yazılmıştır." (Kamer, 52-53)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz o katımızdaki Ümmü'l Kitab'da yüce ve hikmet doludur." (Zuhruf, 4)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Bir de Kitab'ın bilgisi katında bulunan..." (Ra'd, 43)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah'ın kitabında ayların sayısı gökleri ve yeri yarattığı gün(den beri) on ikidir ve bunlardan dördü haramdır." (Tevbe, 36)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzünde ve nefislerinizde isabet eden hiçbir musibet yoktur ki Biz onu yaratmadan önce bir kitapta bulunmasın. Şüphesiz bu Allah'a kolaydır." (Hadîd, 22)*

teviline göre -güya- Allah'ın bir ilmi yoktu. Tâ ki yaratılmışlar vücuda geldi de O'na bir ilim sağladı. Onlara göre ne zaman bir yaratma meydana gelse Allah'a ait bir ilim meydana gelmektedir. Yine onlara göre Allah olmuş olanı bilmektedir ama olmamış olanı olasıya kadar bilmemektedir. Allah onların söylediklerinden çok yücedir.

Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz kıyamet saatinin bilgisi Allah'ın katındadır. Yağmuru O indirir ve rahimlerde bulunanı bilir..." (Lukmân, 34)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"De ki: İlim ancak Allah'ın katındadır. Ben ancak açık bir uyarıcıyım." (Mülk, 26)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"De ki: Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır." (A'râf, 187)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Dedi ki: Onun bilgisi Rabbimin katında bir kitaptadır." (Tâhâ, 52)*

Yaratılmışlar Allah'ın kendileri hakkındaki ezelî ilmine göre, ne yapacakları hususunda O'nun Ümmü'l Kitab'da (Kitabın Anası'nda) yazdığına göre -ki ne buna tane ağırlığında bir şey ekleyebilirler ne de bundan tane ağırlığında bir şey eksiltebilirler- yaratıldıkları hâlde Allah için onların vücuda gelmesiyle birlikte bir ilmin hâsıl olması nasıl mümkün olabilir?!

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Yaptıkları her şey kitaplardadır. Küçük büyük her şey satır satır yazılmıştır." (Kamer, 52-53)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz o katımızdaki Ümmü'l Kitab'da yüce ve hikmet doludur." (Zuhruf, 4)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Bir de Kitab'ın bilgisi katında bulunan..." (Ra'd, 43)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah'ın kitabında ayların sayısı gökleri ve yeri yarattığı gün(den beri) on ikidir ve bunlardan dördü haramdır." (Tevbe, 36)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzünde ve nefislerinizde isabet eden hiçbir musibet yoktur ki Biz onu yaratmadan önce bir kitapta bulunmasın. Şüphesiz bu Allah'a kolaydır." (Hadîd, 22)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Kendisine ömür verilen kimseye ömür verilmez ya da onun ömründen eksiltilmez ki bir kitapta bulunmasın." (Fâtır, 11)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın gökte ve yerde ne varsa bildiğini bilmedin mi? Şüphesiz bu bir kitaptadır. Şüphesiz bu Allah'a kolaydır." (Hacc, 70)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"De ki: Evlerinizde olsaydınız bile öldürülecekleri yazılanlar yatacakları yere çıkacaklardı." (Âli İmrân, 154)*

O bu şeyleri meydana gelmelerinden önce, onlar meydana gelmeden önce onlar hakkında sahip olduğu ilimden başka bir şey ile mi yazmıştır?

١١٦-حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ الْمِصْرِيُّ، أَنْبَأَ اللَّيْثُ وَهُوَ ابْنُ سَعْدٍ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَيَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ بُخْتٍ، أَوْ ثَعْلَبَةُ الْخَثْعَمِيُّ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، لَا يَشْتَبِهُ عَلَيْكُمْ بِأَنَّ اللَّهَ عَلِمَ عِلْمًا، وَخَلَقَ خَلْقًا، فَإِنْ كَانَ الْعِلْمُ قَبْلَ الْخَلْقِ فَالْخَلْقُ يَتْبَعُ الْعِلْمَ، وَإِنْ كَانَ الْخَلْقُ قَبْلَ الْعِلْمِ فَالْعِلْمُ يَتْبَعُ الْخَلْقَ»

116- Bize Saîd b. Ebî Meryem el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bize el-Leys -ki o İbn Sa'd'dır- haber verdi, dedi ki: Bana Abdullah b. Hayyân tahdis etti, dedi ki: Bana Abdulvehhâb b. Buht'un ya da Sa'lebe el-Has'amî'nin Ebû Umâme el-Bâhilî *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Ey insanlar! Allah'ın bir şeyi bilmesi ya da bir şeyi yaratması size karışık gelmesin. Eğer ilim yaratmadan önceyse yaratma ilmi izler. Yaratma ilimden önceyse ilim yaratmayı izler."[141]

١١٧-قَالَ ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ: وَأَخْبَرَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَيَّانَ، عَنْ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ بُخْتٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، مِثْلَهُ.

---

141 Abdullah b. Hayyân'ın durumu bilinmediğinden dolayı zayıftır. Bunu musanniften başkasının tahriç ettiğini görmedim.

117- İbn Ebî Meryem dedi ki: Bize İbn Lehîa da haber verdi. O Abdullah b. Hayyân'dan, o Abdulvehhâb b. Buht'tan, o da Ebû Umâme'den aynısını rivâyet etti.[142]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bu topluluk ise yaratmanın ilimden önce geldiğini, ilmin yaratmayı izlediğini iddia etmiştir. Hangi sapıklık bundan daha açıktır? Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: "Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir. Ona 'Yaz!' dedi. O da olacak her şeyi yazdı."

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Vallahi kalem de ne yazacağını bilemedi. Ta ki Allah onu ilmiyle harekete geçirdi ve ona ileride meydana gelecek şeylerden yazacaklarını onlar meydana gelmeden önce öğretti.

Yine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: "Allah göklerin ve yerin halkının kaderlerini onları yaratmadan elli bin sene önce yazdı." Şimdi Allah bildiği şeyden başkasını mı yazdı? Allah -iddianıza göre- bunları bilmiyorsa bunları yazmak ne mana ifade etmektedir?

Ayrıca Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den ve ashabından rivâyet edilen benzeri hadisler oldukça fazladır. Bu kitabımızın tamamını kapsayamayacağı kadar çoktur. Şimdi bunlardan hazır bulunanları zikredeceğiz inşâallah. Bununla birlikte biz onların Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in hadislerini yalanladıklarını ve bunlara inanmadıklarını biliyoruz. Fakat insanlardan bu hadislere inanan ve onlardan sakınan kimse onlardan daha hayırlı, daha temiz, daha faziletli ve daha alimdir.

١١٨-حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، وَأَحْمَدُ بْنُ جَمِيلٍ، أَنَّ ابْنَ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَهُمْ: أَنْبَأَ رَبَاحُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ حَبِيبٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَبِي بَزَّةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ كَانَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

---

[142] Bir öncesi gibi zayıftır. İsnadında İbn Lehîa vardır ve uygulanagelen şey onun hadisini zayıflamaktır.

«إِنَّ أَوَّلَ شَيْءٍ خَلَقَهُ اللَّهُ الْقَلَمُ، فَأَمَرَهُ فَكَتَبَ كُلَّ شَيْءٍ يَكُونُ»

118- Bize Nuaym b. Hammâd'ın ve Ahmed b. Cemîl'in tahdis ettiğine göre İbnu'l Mubârek onlara haber verip şöyle demiş: Bize Rabâh b. Zeyd haber verdi. Onun Ömer[143] b. Habîb'den, onun el-Kâsım b. Ebî Bezze'den, onun Saîd b. Cubeyr'den, onun İbn Abbâs *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu tahdis edermiş:

"Allah'ın yarattığı ilk şey kalemdir. Ona emretti de o olacak her şeyi yazdı."[144]

١١٩-حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ يَعْنِي ابْنَ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي هَانِئٍ حُمَيْدِ بْنِ هَانِئٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبُلِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ كُلِّ شَيْءٍ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ»

119- Bize Abdullah b. Sâlih el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bana el-Leys -yani İbn Sa'd- tahdis etti. Onun Ebû Hâni' Humeyd b. Hâni'den, onun Ebû Abdurrahmân el-Hubullî'den, onun Abdullah b. Amr *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'i şöyle buyururken işittim: **"Allah her şeyin kaderini gökleri ve yeri yaratmadan elli bin sene önce yazdı."**[145]

---

[143] Asılda, Amr diye geçmektedir. Yukarıda yazılan kaynaklardan alınmıştır.

[144] Sahih. Bunu "et-Tefsîr"de et-Taberî (23/526), "Müsned"inde Ebû Ya'lâ (2329), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (108), "el-Kubrâ"da el-Beyhakî (9/3), "el-Muhtâra"da ed-Dıyâ (361) ve başkaları İbnu'l Mubârek tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu sahih bir isnaddır. Ricâli sika kimselerdir.

[145] Sahih. Bunu Müslim (2653), et-Tirmizî (2156), Ahmed (6579), İbn Hibbân (6138), "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (856) ve başkaları Ebû Hâni' tarîkinden rivâyet etmiştir.

١٢٠-وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَكْرٍ السَّهْمِيُّ، ثنا بِشْرُ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **"خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ، وَقَضَى الْقَضِيَّةَ، وَأَخَذَ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ، وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، فَأَخَذَ أَهْلَ الْيَمِينِ بِيَمِينِهِ، وَأَخَذَ أَهْلَ الشِّمَالِ بِيَدِهِ الْأُخْرَى، وَكِلْتَا يَدَيِ الرَّحْمَنِ يَمِينٌ، وَقَالَ: يَا أَصْحَابَ الْيَمِينِ قَالُوا: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ قَالَ: أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى. ثُمَّ قَالَ: يَا أَصْحَابَ الشِّمَالِ قَالُوا: لَبَّيْكَ رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى، فَخَلَطَ بَعْضُهُمْ بِبَعْضٍ، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَبِّ لِمَ خَلَطْتَ بَيْنَنَا؟ قَالَ: {لَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ} [المؤمنون: 63] ذَلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ. وَقَوْلُهُ: {إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ}** [الأعراف: 172] ، **ثُمَّ رَدَّهُمْ فِي صُلْبِ آدَمَ"** قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ، وَقَضَى الْقَضِيَّةَ، وَأَخَذَ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ، وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، وَأَهْلُ الْجَنَّةِ أَهْلُهَا، وَأَهْلُ النَّارِ أَهْلُهَا**» ، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَا الْأَعْمَالُ؟ قَالَ: «**أَنْ يَعْمَلَ كُلُّ قَوْمٍ لِمَنْزِلَتِهِمْ**» ، فَقَالَ عُمَرُ: إِذًا نَجْتَهِدُ. قَالَ: وَسُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْأَعْمَالِ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ الْأَعْمَالَ، أَهُوَ شَيْءٌ يُؤْتَنَفُ، أَوْ فُرِغَ مِنْهَا؟ قَالَ: «**بَلْ فُرِغَ مِنْهَا**»

120- Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe de tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Bekr es-Sehmî tahdis etti, dedi ki: Bize Bişr b. Numeyr tahdis etti. Onun el-Kâsım'dan, onun Ebû Umâme *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Allah arşı su üzerindeyken mahlûkâtı yarattı, kazâyı tayin etti ve nebîlerden söz aldı. Sonra sağ ehlini sağ eliyle aldı. Sol ehlini de diğer eliyle aldı. Ki Rahmân'ın iki eli de sağdır. Sonra 'Ey sağ ashâbı!' buyurdu. 'Buyur ey Rabbimiz, emrine âmâdeyiz' dediler. 'Ben sizin**

Rabbiniz değil miyim?' diye sordu. 'Öylesin' dediler. Sonra 'Ey sol ashâbı!' buyurdu. 'Buyur ey Rabbimiz, emrine âmâdeyiz' dediler. 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' diye sordu. 'Öylesin' dediler. Sonra onları birbirlerine karıştırdı. Biri 'Rabbim, niye bizi birbirimize karıştırdın?' diye sordu. O da *'Onların bunlar dışında da işleyecekleri ameller vardır' (Muminûn, 63)* buyurdu ve *'Biz bundan gâfildik demeyesiniz diye' (A'râf, 172)* buyruğuna kadar zikretti. Sonra onları Âdem'in sulbüne döndürdü." Yine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: **"Allah arşı su üzerindeyken, cennet ehli cennet ehliyken, cehennem ehli de cehennem ehliyken mahlûkâtı yarattı, kazâyı tayin etti ve nebîlerden söz aldı."** Bunun üzerine biri "Ey Allah'ın Resûlü, o zaman ameller neyin nesi oluyor?" diye sordu. O da **"Her topluluğun varacağı yer için amel etmesidir"** buyurdu. Bunun üzerine Ömer "O zaman gayret edeceğiz" dedi.

Yine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e ameller soruldu: "Ey Allah'ın Resûlü, ameller hakkında ne dersin, sonradan belli olacak şeyler midir yoksa işleri bitirilmiş şeyler midir?" dendi. O da **"Hayır, işleri bitirilmiş şeylerdir"** buyurdu.[146]

١٢١–حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا ابْنُ الْمُبَارَكِ، أَنْبَأَ الْمَسْعُودِيُّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ بَذِيمَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: **{وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ}** [الأعراف: 172] **قَالَ: "خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ، فَأَخَذَ مِيثَاقَهُ أَنَّهُ رَبُّهُ، وَكَتَبَ أَجَلَهُ وَرِزْقَهُ وَمَصَائِبَهُ، وَأَخْرَجَ وَلَدَهُ مِنْ ظَهْرِهِ كَهَيْئَةِ الذَّرِّ، فَأَخَذَ مَوَاثِيقَهُمْ أَنَّهُ رَبُّهُمْ، وَكَتَبَ آجَالَهُمْ وَأَرْزَاقَهُمْ وَمَصَائِبَهُمْ".**

121- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize İbnu'l Mubârek tahdis etti, dedi ki: Bize el-Mes'ûdî haber verdi. Onun Alî b. Bezîme'den, onun Saîd b. Cubeyr'den, onun İbn Abbâs *(radıyallahu an-*

---

[146] Çok zayıf. Tahrici 14 numaralı eserin dipnotunda geçmişti.

huma)'dan rivâyet ettiğine göre o Allah *(azze ve celle)*'nin *"Hani Rabbin âdemoğullarından, onların sırtlarından zürriyetlerini almıştı" (A'râf, 172)* buyruğu hakkında şunları söylemiştir: "Allah Âdem'i yarattı. Ondan onun rabbi olduğuna dair söz aldı. Ecelini, rızkını ve başına gelecek musîbetleri yazdı. Sonra çocuklarını sırtından zerreler misâli çıkardı. Onlardan onların rabbi olduğuna dair söz aldı. Ecellerini, rızıklarını ve başlarına gelecek musîbetleri yazdı."[147]

١٢٢–حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ الْعَبْدِيُّ، ثنا سُفْيَانُ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ: خَطَبَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ أَهْلَ الْجَنَّةِ وَمَا هُمْ عَامِلُونَ، وَخَلَقَ أَهْلَ النَّارِ وَمَا هُمْ عَامِلُونَ، فَقَالَ: هَؤُلَاءِ لِهَذِهِ، وَهَؤُلَاءِ لِهَذِهِ "

122- Bize Muhammed b. Kesîr el-Abdî tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân tahdis etti. Onun Hâlid el-Hazzâ'dan, onun Abdula'lâ'dan, onun Abdullah b. el-Hâris'ten rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattâb *(radıyallahu anh)* bir hutbe irad etti, dedi ki: "Allah cennet ehlini ve işleyeceklerini yarattı. Cehennem ehlini ve işleyeceklerini de yarattı. Sonra 'Bunlar şunun içindir, bunlar da şunun içindir' buyurdu."[148]

---

[147] Sahih. Bunu "et-Tefsîr"de İbn Ebî Hâtim (8530), "et-Tefsîr"de et-Taberî (15348), "el-Kader"de el-Firyâbî (45) ve başkaları rivâyet etmiştir.

Bu isnadda Nuaym b. Hammâd vardır ki onun hakkında bazı şeyler söylenmiştir. Fakat eserin başka tarikleri vardır. Yine bu isnadda el-Mes'ûdî vardır ki vefat etmeden önce hafızası karışmıştır. Fakat kudemânın ondan hadis işitmesi sahihtir ve bu eseri ondan kudemâ rivâyet etmiştir: İbnu'l Mubârek, Yahyâ el-Kattân ve Muâz b. Muâz.

[148] Zayıf. Bunu "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (929), "el-Kadâu ve'l Kader"de el-Beyhakî (309), "el-Kader"de el-Firyâbî (42), "el-Hucce fî Beyâni'l Mehacce"de Kıvâmussünne el-Isbehânî (38) Abdula'lâ b. Abdullah tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu eserin ricâli bu Abdula'lâ dışında sika kimselerden oluşmaktadır. Bu zat Hafız'ın söylediği üzere makbuldür. Yani kendisine mutabaat edildiği zaman makbuldür. Aksi takdirde leyyindir. Bu hadiste de o teferrüd etmiştir. Allah en iyi bilendir.

١٢٣–حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ الْوَاسِطِيُّ، أَنْبَأَ أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْ أَطْفَالِ الْمُشْرِكِينَ، فَقَالَ: «**اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ إِذْ خَلَقَهُمْ**»

123- Bize Amr b. Avn el-Vâsıtî tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Avâne haber verdi. Onun Ebû Bişr'den, onun Saîd b. Cubeyr'den, onun İbn Abbâs *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e müşriklerin çocukları soruldu. Bunun üzerine o **"Allah onları yarattığı zaman ne amel işleyeceklerini en iyi bilendir"** buyurdu.[149]

١٢٤–حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

124- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize İbnu'l Mubârek tahdis etti. O Eyyûb'dan, o ez-Zuhrî'den, o Atâ'dan, o Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan, o Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den aynısını rivâyet etti.[150]

١٢٥–حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، أَنْبَأَ هُشَيْمٌ، عَنْ خَالِدٍ وَهُوَ الْحَذَّاءُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي الْجَدْعَاءِ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى كُتِبْتَ نَبِيًّا؟ قَالَ: «**وَآدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَالْجَسَدِ**»

125- Bize Amr b. Avn tahdis etti, dedi ki: Bize Huşeym haber verdi. Onun Hâlid'den -ki o el-Hazzâ'dır- onun Abdullah b. Şakîk'ten, onun İbn Ebî Cud'ân'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Bir adam "Ey Allah'ın

---

[149] El-Buhârî (1383, 6597), Müslim (2660), Ebû Dâvûd (4713) Ahmed (3034, 3165) ve başkaları Ebû Bişr tarîkinden rivâyet etmiştir.

[150] Sahih. Bunu el-Buhârî (1384), Müslim (2659), en-Nesâî (4/58), Ahmed (7512) ve başkaları ez-Zuhrî tarîkinden rivâyet etmiştir.

Resûlü, sen ne zaman nebî olarak yazıldın?" diye sordu. Bunun üzerine o "**Âdem ruh ile ceset arasındayken**" buyurdu.[151]

١٢٦–قَرَأْتُ عَلَى أَبِي الْيَمَانِ أَنَّ أَبَا بَكْرِ بْنَ أَبِي مَرْيَمَ الْغَسَّانِيَّ حَدَّثَهُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ سُوَيْدٍ، عَنْ عِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ السُّلَمِيِّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «**إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ، وَإِنَّ آدَمَ لَمُنْجَدِلٌ فِي طِينَتِهِ**»

126- Ebu'l Yemân'a okuduğuma göre Ebû Bekr b. Ebî Meryem el-Ğassânî ona Saîd b. Suveyd kanalıyla İrbâd b. Sâriye es-Sulemî *(radıyallahu anh)*'tan onun şöyle dediğini tahdis etmiş: Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'i şöyle buyururken işittim:

"Âdem balçığı içerisinde yatık vaziyette iken ben Allah katında Ümmü'l Kitab'da nebîlerin sonuncusu idim."[152]

---

[151] Bu hadis zahiren sahihtir. Şu kadar var ki ızdırab sebebiyle illetlidir. Bunu Abdullah b. Şakîk rivâyet etmiştir ve ona uzanan isnadlar birbirinden farklıdır. Bunu Ahmed (16623), "el-Musannef"te İbn Ebî Şeybe (37708) ve "es-Sünne"de (411) ve "el-Âhâdu ve'l Mesânî"de (2918) İbn Ebî Âsım, er-Ruyânî (1513) ve başkaları Abdullah b. Şakîk'e uzanan tariklerle Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e soru soran adamdan rivâyet etmişlerdir. Hadis İbn Ebi'l Ced'â'nın zikri geçmeksizin bu şekliyle mürseldir. Yine bunu Ahmed (20596), "el-Kebîr"de et-Taberânî (20/353), "el-Müstedrek"te el-Hâkim (2/207), "et-Tabakât"ta İbn Sa'd (7/59) ve başkaları yine ona uzanan tariklerle İbn Ebi'l Ced'â'nın bir lakabı olan Meyseretu'l Fecr'den rivâyet etmiştir. Bu rivâyete göre Meyseretu'l Fecr Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e sormuştur. Yine bunu "Ma'rifetu's Sahâbe"de Ebû Nuaym (3/1614), "el-Muhtâra"da ed-Dıyâ (123 ve başkaları ona uzanan tariklerle İbn Ebi'l Ced'â'dan rivâyet etmiştir. Bu rivâyete göre bir adam Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e sormuştur. "el-İlel"de (3432) geçtiği üzere ed-Dârakutnî'ye bu hadis sorulmuş, o da bu hadis hususundaki ihtilâfı dile getirmiş ve "Doğruya en yakın olanı mürsel olanıdır" demiştir. Bunu et-Tirmizî de "el-İlelu'l Kebîr"de (el-Kâdı'nın tertîbiyle 683) rivâyet etmiş, zannımca mürsel rivâyeti tercih etmiştir. Hafız da bu ihtilâfı "el-İsâbe"de Meyseretu'l Fecr'in tercemesinde söz konusu etmiştir. Allah en iyi bilendir.

١٢٧–حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا ابْنُ الْمُبَارَكِ، أَنْبَأَ حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو هَانِئٍ الْخَوْلَانِيُّ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْحُبُلِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:

«قَدَّرَ اللَّهُ الْمَقَادِيرَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ»

127- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize İbnu'l Mubârek tahdis etti, dedi ki: Bize Hayve b. Şurayh haber verdi, dedi ki: Bana Ebû Hâni' el-Havlânî'nin haber verdiğine göre o Ebû Abdurrahmân el-

---

[152] Hasen li-ğayrihî. Bu zayıf bir isnaddır. Bunu Ahmed (17163), el-Bezzâr (4199), "el-Kebîr"de (18/253) ve "eş-Şâmiyyîn"de (1455) et-Taberânî, el-Hâkim (2/600), "el-Hılye"de Ebû Nuaym (6/89), "et-Tefsîr"de et-Taberî (2071), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (409) ve başkaları Ebû Bekr b. Ebî Meryem tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu, İbn Ebî Meryem'den dolayı zayıf bir isnaddır. Zira o zayıftır. Matbû nüshanın muhakkikinin bu hadisi Saîd b. Suveyd'in müdellis olduğunu söyleyerek illetlendirmesine, ez-Zehebî'ye cevap verip "O diğer illeti söz konusu etmemiştir ki bu illet Saîd b. Suveyd'in hadisi işittiğini açıkça ifade etmemiş olmasıdır, zira o müdellisti" demesine gelince ben bunun ancak yerilmiş taklitten kaynaklandığını düşünüyorum. Zira Saîd b. Suveyd'i sadece el-Elbânî müdellislikle nitelemiştir ki bu onun bir vehmidir. Şöyle ki o isimleri karıştırmış, "el-Cerhu ve't Ta'dîl"den Suveyd b. Saîd el-Enbârî'nin tercemesini aktararak hata etmiştir.

İbn Hibbân Saîd'i tevsik etmiş, el-Bezzâr da "Şam ehlinden kendisinde bir beis olmayan bir adam" demiştir. el-Buhârî "Târîh"inde, İbn Ebî Hâtim "el-Cerhu ve't Ta'dîl"de ondan söz etmişler ve onun hakkında olumsuz bir ifade kullanmamışlardır.

Saîd b. Suveyd'den rivâyeti hususunda Ebû Bekr b. Ebî Meryem'e Muâviye b. Sâlih mutabaat etmiştir. Şu kadar var ki o Saîd b. Suveyd ile el-Irbâd arasına Abdula'lâ b. Hilâl'i dahil etmiştir. Bu mutabaatı Ahmed (17150), İbn Hibbân (6404), "el-Kebîr"de (18/252) ve "eş-Şâmiyyîn"de (1939) et-Taberânî, "et-Tefsîr"de İbn Ebî Hâtim (1254), "et-Tefsîr"de et-Taberî (2073) ve başkaları Muâviye b. Sâlih- Saîd b. Suveyd- Abdula'lâ b. Hilâl- el-Irbâd tarîkiyle rivâyet etmiştir. Abdula'lâ b. Hilâl'dan iki kişi rivâyette bulunmuştur ve o cerh edilmemiştir. Dolayısıyla kendisine muhalefet edilmediği sürece onda bir beis yoktur. Dolayısıyla bu hasen bir isnaddır inşâallah.

Hubullî'yi şöyle derken işitmiş: Abdullah b. Amr b. el-Âs'ı şöyle derken işittim: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'i şöyle buyururken işittim: **"Allah, kaderleri gökleri ve yeri yaratmadan önce belirledi."**[153]

١٢٨–حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ الْمِصْرِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو قَبِيلٍ، عَنْ شُفَيِّ بْنِ مَاتِعٍ الْأَصْبَحِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي يَدِهِ كِتَابَانِ، فَقَالَ: «**أَتَدْرُونَ مَا هَذَانِ الْكِتَابَانِ؟**» ، قَالُوا: لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ لِلْأَيْمَنِ مِنْهُمَا: «**هَذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ بِأَسْمَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ، أُجْمِلَ عَلَى آخِرِهِمْ، فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ أَبَدًا**» ، وَقَالَ لِلَّذِي فِي يَدِهِ الْيُسْرَى: «**وَهَذَا كِتَابٌ بِأَسْمَاءِ أَهْلِ النَّارِ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ، ثُمَّ أُجْمِلَ عَلَى آخِرِهِمْ، فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْقَصَ مِنْهُمْ أَبَدًا**» فَقَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَلِأَيِّ شَيْءٍ يُعْمَلُ إِنْ كَانَ هَذَا الْأَمْرُ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**سَدِّدُوا وَقَارِبُوا، فَإِنَّ صَاحِبَ الْجَنَّةِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ عَمِلَ أَيَّمَا عَمَلٍ، وَإِنَّ صَاحِبَ النَّارِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَإِنْ عَمِلَ أَيَّمَا عَمَلٍ**» ثُمَّ قَبَضَ يَدَيْهِ وَقَالَ: «**فَرَغَ رَبُّكُمْ مِنَ الْعِبَادِ**» ، ثُمَّ قَالَ بِيَدِهِ الْيُمْنَى فَنَبَذَ بِهَا، فَقَالَ: «**فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ**» ، وَنَبَذَ بِالْأُخْرَى وَقَالَ: «**فَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ**»

---

[153] Sahih. Bunu et-Tirmizî (2156), Ahmed (6579), İbn Hibbân (6138), el-Bezzâr (2456), Abd b. Humeyd (Müntehab- 343) ve başkaları Hayve b. Şurayh'a uzanan tariklerden rivâyet etmişlerdir. Bu Nuaym b. Hammâd dışındaki ricâli sika kimselerden oluşan sahih bir isnaddır. Nuaym b. Hammâd hakkında bazı şeyler söylenmiştir. Fakat tariklerin Hayve'ye kadar sahih olması Nuaym'ın hata yapmadığını göstermektedir.

128- Bize Saîd b. Ebî Meryem el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bana el-Leys b. Sa'd haber verdi, dedi ki: Bana Ebû Kabîl tahdis etti. Onun Şufeyy b. Mâti' el-Asbahî'den, onun Abdullah b. Amr'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* yanımıza elinde iki yazı olduğu halde çıktı. "**Bu iki yazının ne olduğunu biliyor musunuz?**" diye sordu. "Hayır, ey Allah'ın Resûlü" dediler. Bunun üzerine sağda bulunan hakkında şöyle dedi: "**Bu Âlemlerin Rabbi tarafından bir yazıdır. Burada cennet ehlinin isimleri, babalarının ve kabîlelerinin isimleri vardır. Onların son ferdinden sonra bir çizgi çekilmiştir. Artık ebediyen onlara eklenmez ve onlardan eksiltilmez.**" Sol elinde bulunan hakkında da şunları söyledi: "**Bu da içerisinde cehennem ehlinin isimlerinin, babalarının ve kabîlelerinin isimlerinin bulunduğu yazıdır. Sonra onların son ferdinden sonra bir çizgi çekilmiştir. Artık ebediyen onlara eklenmez ve onlardan eksiltilmez.**" Bunun üzerine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ashâbı "Bu iş bitirilmişse o zaman neden amel ediliyor?" diye sordu. Bunun üzerine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: "**En doğruyu yapın ve buna yaklaşmaya çalışın. Zira cennet ashabının sonu cennet ehlinin ameli kılınır. Hangi ameli işlemişse işlemiş olsun. Cehennem ashâbının sonu da cehennem ehlinin ameli kılınır. Hangi ameli işlemişse işlemiş olsun.**" Sonra ellerini sıktı ve "**Rabbiniz kullarının işini bitirdi**" dedi. Sonra sağ elini gösterip onu açtı ve "**Bir bölük cennettedir**" dedi. Sonra diğerini açıp *"Bir bölük de çılgın ateşin içindedir" (Şûrâ, 7)* dedi.[154]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: İşte Allah bu kimseleri isimleriyle birlikte yazmıştır. Babalarının ve analarının onlara bu isimleri verecekleri on-

---

154 Sahih. Bunu "hasen garîb sahîh" diyerek et-Tirmizî (2141), Ahmed (6563), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (348), "el-Kader"de İbn Vehb (13), "et-Tefsîr"de et-Taberî (21/504) ve başkaları Ebû Kabîl tarîkinden rivâyet etmişlerdir ki bu zatın ismi Huyeyy b. Hâni'dir. İbn Hibbân onu "es-Sikât"ta zikretmiş ve "hata ederdi" demiştir. Biz onun hakkında İbn Mâin'in tevsîkine itimad ettik. Nitekim musannif ondan "Târîh"inde (923) nakilde bulunmuştur. Bu zatı tevsik eden başka kimseler de vardır.

ları yaratmadan önce O'nun ilminde var idi. Babalar bu isimleri değiştiremediler. İblis onlardan Allah'ın hidâyet ettiğini saptıramadı.

Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e müşriklerin çocukları sorulmuş, o da "Allah onların ne işleyeceğini en iyi bilendir" buyurmuş, onların işini Allah'ın onlar hakkındaki daha onlar yaratılmadan ve amel işlemeden sahip olduğu ezelî ilmine havale etmiştir. Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Rabbin yolundan sapanı en iyi bilendir. O doğru yolda olanları da en iyi bilendir." (Nahl, 125)* Yine O şöyle buyurmuştur: *"O sizi yerden meydana getirdiğinde de, analarınızın karınlarında ceninler olduğunuzda da sizi en iyi bilendir. Şu hâlde kendinizi temize çıkarmayın. O kimin takva sahibi olduğunu en iyi bilendir." (Necm, 32)*

Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: "Çocuğun iki gözü arasına daha dünyaya getirilmeden önce neyle karşılaşacağı maruz kalacağı ayak sürçmesine varıncaya kadar yazılır."

١٢٩–حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ، ثنا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ هُنَيْدَةَ، حَدَّثَهُ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **"إِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَخْلُقَ النَّسَمَةَ قَالَ مَلَكُ الْأَرْحَامِ مُعْرِضًا: يَا رَبِّ، أَذَكَرٌ أَمْ أُنْثَى؟ فَيَقْضِي اللَّهُ أَمْرَهُ، ثُمَّ يَقُولُ: يَا رَبِّ، شَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ فَيَقْضِي اللَّهُ أَمْرَهُ، ثُمَّ يَكْتُبُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ مَا هُوَ لَاقٍ، حَتَّى النَّكْبَةِ يُنْكَبُهَا"**

129- Bize Ahmed b. Sâlih el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Vehb tahdis etti, dedi ki: Bana Yûnus'un İbn Şihâb'dan haber verdiğine göre Abdurrahmân b. Huneyde ona Abdullah b. Ömer'in şöyle dediğini tahdis etmiş: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Allah mahlûku yaratmak istediği zaman rahimler meleği 'Ya Rab, erkek mi dişi mi?' diye sorar. Allah da onun ne olacağını takdir eder. (Melek) sonra 'Ya Rab, şakî mi saîd mi?' diye sorar. Allah da onun ne**

olacağını takdir eder. Sonra iki gözü arasına karşılaşacağı şeyler maruz kalacağı ayak sürçmesine varıncaya kadar yazılır."[155]

١٣٠–حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ كَثِيرٍ، أَنْبَأَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، ثنا زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: ثنا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ:

"إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ مَلَكًا، فَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ، فَيَقُولُ: اكْتُبْ عَمَلَهُ، وَأَجَلَهُ، وَرِزْقَهُ، وَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ، فَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَغْلِبُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ الَّذِي سَبَقَ، فَيُخْتَمُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُ النَّارَ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَغْلِبُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ الَّذِي سَبَقَ، فَيُخْتَمُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ"

130- Bize Muhammed b. Kesîr[156] tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân es-Sevrî, el-A'meş'ten onun şöyle dediğini haber verdi: Bize Zeyd b. Vehb tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Mes'ûd *(radıyallahu anh)* tahdis etti, dedi ki:

---

[155] Sahih. Bunu "el-Kader"de İbn Vehb (30), "Sahîh"inde İbn Hibbân (6178), Ebû Ya'lâ (5775), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (182), "et-Temhîd"de İbn Abdulberr (18/111) ve başkaları ez-Zuhrî tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu sahih bir isnaddır. Ricâli sika kimselerdir.

[156] Asılda "Muâz b. Muhammed b. Kesîr" diye geçmektedir ki bu nâsihin kaleminin sürçmesinin bir sonucudur. Çünkü bu isimde biri yoktur. Yukarıda yazdığımız doğru olan ve kaynaklara uygun düşendir. Bunu Ebû Dâvûd "Sünen"inde (4710) Muhammed b. Kesîr'den rivâyet etmiştir. Yine bunu el-Beyhakî "el-Kadâu ve'l Kader"de (60) Muhammed b. Kesîr el-Abdî'den rivâyet etmiştir.

Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* -ki o doğru söyleyen ve kendisine doğru söylenendir- bize şunu tahdis etti:

"Biriniz[157] annesinin karnında kırk günde toparlanır. Sonra bu süre kadar alaka olur. Sonra bu süre kadar mudğa olur. Sonra Allah bir melek gönderir de o meleğe dört kelime(yi yazması) emredilir. Ona 'Onun amelini, ecelini, rızkını ve şakî mi saîd mi olacağını yaz' buyurur. Kişi kendisiyle cennet arasında bir zirâ kalacak kadar cennet ehlinin amelini işler de önce geçen yazı ona galip gelir ve son ameli cehennem ehlinin ameli kılınır. Yine kişi kendisiyle cehennem arasında bir zira kalacak kadar cehennem ehlinin amelini işler de önce geçen yazı ona galip gelir ve son ameli cennet ehlinin ameli kılınır."[158]

١٣١–حَدَّثَنَاهُ أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، ثنا شُعْبَةُ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ. ذَكَرَ نَحْوَهُ قَالَ:

«فَيُكْتَبُ رِزْقُهُ، وَعَمَلُهُ، وَأَجَلُهُ، وَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ، ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ»

131- Bunu bize Ebû Ömer el-Havdî de tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be tahdis etti. Onun Süleymân el-A'meş'ten, onun Zeyd b. Vehb'den, onun Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* -ki o doğru söyleyen ve kendisine doğru söylenendir- bize tahdis etti... Sonra benzerini zikretti ve şunu ekledi:

---

[157] Matbû nüshanın muhakkiki buraya "birinizin yaratılışı" ziyâdesinde bulunmuş, dipnotta da "Bu ziyâdeyi metnin siyâkı gerektirmektedir ve bu ziyâde hadisin tahriç edildiği kaynaklarda yer almaktadır" demiştir. Derim ki: Bu ziyadeyi gerektiren siyak nedir? Mana bu ziyade olmadan tamama ermemekte midir? Hem de el-Buhârî, Ebû Dâvûd ve başkaları hadisi bu ziyâde olmaksızın rivâyet etmişken?!

[158] el-Buhârî (3208, 3332, 6594, 7454), Müslim (2643), Ebû Dâvûd (4710), et-Tirmizî (2137), "el-Kubrâ"da en-Nesâî (11182), İbn Mâce (76), Ahmed (4091) ve başkaları el-A'meş tarîkinden rivâyet etmişlerdir.

"Bunun üzerine rızkı, eceli, şakî mi saîd mi olduğu yazılır. Sonra da ona ruh üflenir."[159]

١٣٢–حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا فِي جَنَازَةٍ فِي بَقِيعِ الْغَرْقَدِ، قَالَ: فَأَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَعَدَ وَقَعَدْنَا، وَمَعَهُ مِخْصَرَةٌ، فَنَكَّسَ، فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِمِخْصَرَتِهِ، ثُمَّ قَالَ: «**مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ إِلَّا وَقَدْ كُتِبَ مَكَانُهَا مِنَ الْجَنَّةِ أَوِ النَّارِ، وَإِلَّا قَدْ كُتِبَتْ شَقِيَّةً، أَوْ سَعِيدَةً**» قَالَ: فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا نَتَّكِلُ عَلَى كِتَابِ رَبِّنَا وَنَدَعُ الْعَمَلَ، فَمَنْ كَانَ مِنَّا مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَسَيَصِيرُ إِلَى عَمَلِ أَهْلِ السَّعَادَةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ فَسَيَصِيرُ إِلَى عَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ؟ قَالَ: «**اعْمَلُوا أَمَّا أَهْلُ السَّعَادَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ السَّعَادَةِ، وَأَمَّا أَهْلُ الشَّقَاوَةِ فَيُيَسَّرُونَ لِعَمَلِ الشَّقَاوَةِ**»، ثُمَّ قَرَأَ: {فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى} [الليل: 6] إِلَى قَوْلِهِ: {فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى} [الليل: 10]

132- Bize Osmân b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr tahdis etti. Onun Mansûr'dan, onun Sa'd b. Ubeyde'den, onun Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'den, onun Alî *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Bakî-i Ğargad'da bir cenâzedeydik. O esnada Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* yanımıza geldi ve oturdu. Biz de onunla birlikte oturduk. Beraberinde bir baston vardı. Onu baş aşağı çevirdi ve bastonuyla çizgiler çizmeye başladı. Sonra şöyle buyurdu: **"Sizden kendisine nefes üflenen hiçbir nefis yoktur ki cennetteki ya da cehennemdeki yeri yazılmış olmasın ve şâki mi yoksa saîd mi olduğu yazılmış olmasın."** Bunun üzerine bir adam "Ey Allah'ın Resûlü, o zaman Rabbimizin yazdığına dayanıp ameli bırakalım mı?" dedi. "Zira bizden kim saadet eh-

---

[159] Önceki hadisin tahricine bakılabilir.

lindense saadet ehlinin ameline yönlenecektir. Kim de şekâvet ehlindense şekâvet ehlinin ameline yönlenecektir. Bunun üzerine **"Siz amel edin. Zira saadet ehline saadet ehlinin ameli kolaylaştırılacaktır. Şekâvet ehline de şekâvet ehlinin ameli kolaylaştırılacaktır"** buyurdu ve sonra *"Veren (infakta bulunan), (Allah'tan) sakınan ve en güzeli doğrulayan kimseye gelince..."* buyruklarını *"Ona en zor olanı kolaylaştıracağız" (Leyl, 5-10)* buyruğuna kadar okudu.[160]

١٣٣-حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا ابْنُ الْمُبَارَكِ، أَنْبَأَ شُعْبَةُ بْنُ الْحَجَّاجِ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَاصِمُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ،: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: أَرَأَيْتَ مَا نَعْمَلُ، أَفِي أَمْرٍ قَدْ فُرِغَ مِنْهُ أَمْ أَمْرٌ مُبْتَدَعٌ، أَوْ مُبْتَدَأٌ، فَقَالَ: «**فِيمَا قَدْ فُرِغَ مِنْهُ**» ، فَقَالَ عُمَرُ: أَفَلَا نَتَّكِلُ؟ فَقَالَ: «**اعْمَلْ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ، أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ، فَهُوَ يَعْمَلُ لِلسَّعَادَةِ، وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ، فَهُوَ يَعْمَلُ لِلشَّقَاءِ**»

133- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize İbnu'l Mubârek tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be b. el-Haccâc haber verdi, dedi ki: Bana Âsım b. Ubeydullah haber verdi, dedi ki: Sâlim b. Abdullah'ın şöyle dediğini işittim: Babamı şöyle derken işittim: Ömer b. el-Hattâb *(radıyallahu anh)*'ı şöyle derken işittim: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e sordum, "İşlenenler hakkında ne dersin, onlar kendilerinden boş kalınmış (bitirilmiş) bir şey için midir, yoksa başlanacak (ileride belli olacak) bir şey için midir?" dedim. **"Bitirilmiş bir şey içindir"** buyurdu. Bunun üzerine Ömer "O zaman çalışmayı bırakalım mı?" diye sordu. Bunun üzerine Rasulullah buyurdu ki: **"Sen amel et el-Hattâb'ın oğlu! Herkese ne için yaratıl-**

---

[160] el-Buhârî (4948) ve Müslim (2647) musannifin şeyhinden rivâyet etmiştir. "el-Kubrâ"da en-Nesâî (11614), et-Tayâlisî (146), Abd b. Humeyd (84), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım ve başkaları Mansûr b. el-Mu'temir'e ulaşan tariklerinden rivâyet etmiştir.

dıysa o kolaylaştırılacaktır. Saadet ehli olan saadet için amel edecektir. Şekâvet ehli olan da şekâvet için amel edecektir."[161]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bu işten, o meydana gelmeden önce onu bilenden başka kim boş kalmıştır? Onları yaratmadan önce ne yapacaklarını bilenden başka kim onlara onları kendisi için yarattığı şeyi kolaylaştırmıştır? Kendisinden başkası bu sıfatları hak etmeyen Zât bütün noksanlıklardan münezzehtir ve çok yücedir!

Allah'ın kitabından ve şu haberlerden zikretmiş olduklarımızı reddedip Allah'ın ezelî bir ilminin olduğunu inkâr eden kimseye "Sence Allah kıyamet saatinin geleceğini biliyor mu?" diye sorulur. "Hayır" derse sözü maksadını aşmış olur. Allah'ın nebîsine indirdiğini inkâr etmiş, yeniden dirilişi yalanlamış, bizzat kendisi kıyametin kopacağına inanmadığını sana söylemiş olur. Eğer "Allah kıyamet saatinin geleceğini biliyor" derse istese de istemese de ilmin (yani Allah'ın ilminin) tamamını ikrar etmiş olur.

Yine ona "Allah mahlûkâtı yaratmadan önce onları yaratacağını biliyor muydu?" diye sorulur. "Bilmiyordu" derse Yüce Allah'a kâfir olmuş olur. "Biliyordu" derse O'nun ezelî ilmini ikrar etmiş, Allah'ın ilmini red hususundaki mezhebi kendisi aleyhine çürümüş olur. Bizzat kendisi kendi mezhebini çürütmüş olur.

---

[161] Hasen. Bunu et-Tirmizî (2135), Ahmed (196), Ebû Ya'lâ (5463), el-Bezzâr (121), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (163), "eş-Şerîa"da el-Âcurrî (364) ve başkaları Şu'be tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu Âsım b. Ubeydullah'tan dolayı zayıf bir isnaddır. İbn Maîn bu şahsı zayıflamış, el-Buhârî ve başkaları onun hadisinin münker olduğunu söylemiştir. Fakat İbn Adiyy onun hakkında "Zayıflığıyla beraber hadisi yazılır" demiştir.

Derim ki: Bununla onun hadisinin şevâhid ve mutabaat babından yazılacağını kastetmiştir ki kendisinden önceki hadis bu hadisin manasını desteklemektedir. Bunu destekleyen başka bir hadis de İbn Ebî Âsım'ın "es-Sünne"de Ebû Hureyre kanalıyla Ömer b. el-Hattâb'dan rivâyet ettiği hadistir. et-Tirmizî bu hadisi rivâyet ettikten sonra "Bu hasen sahih bir hadistir" demiştir.

Allah Tebâreke ve Teâlâ'nın Kelâmına İman Babı

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Allah önceden de sonradan da mütekellimdir (konuşandır). O'nun ezelde kendisinden başka konuşan olmadığı zaman kelâmı vardı. Kendisinden başka konuşan kalmayacağı zaman da kelâmı olacaktır. O *"Bugün egemenlik kimindir?" (Ğâfir, 16)* buyuracaktır. "Melik Benim, yeryüzünün melikleri nerede?"

Allah *(azze ve celle)*'nin kelâmını ancak Allah *(azze ve celle)*'nin indirdiğini geçersiz kılmak isteyen kimse inkâr eder. Kullara konuşmayı öğreten ve insanları konuşturan Zât nasıl konuşmaktan aciz olabilir?

Allah kitabında *"Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu" (Nisâ, 164)* buyurmuştur. Bu sözün kendisi dışında bir tevil barındırması mümkün değildir.

Yine O Mûsâ'ya *"Ben seni risâletimle ve kelâmımla insanlar arasında seçkin kıldım" (A'râf, 144)* buyurmuştur.

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Onlardan bir grup Allah'ın kelâmını işitiyor, sonra onu aklettikten sonra bile bile onu tahrif ediyordu." (Bakara, 75)*

Yine O *"Allah'ın kelâmını değiştirmek istiyorlar" (Feth, 15)* buyurmuştur.

Yine O *"Allah'ın sözlerinde bir değişme yoktur" (Yûnus, 64)* buyurmuştur.

Yine O *"Rabbinin sözü doğruluk ve adâlet yönünden tam oldu, O'nun sözlerini değiştirecek yoktur" (En'âm, 115)* buyurmuştur.

Yine O *"Müşriklerden biri senden eman dileyecek olursa ona eman ver ki Allah'ın kelâmını işitsin" (Tevbe, 6)* buyurmuştur.

Yine O *"Gerçekten gönderilen (resûl) kullarımız hakkındaki sözümüz geçmiştir" (Sâffât, 171)* buyurmuştur.

Yine O *"Âdem Rabbinden bazı sözler aldı" (Bakara, 37)* buyurmuştur.

قَالَ عُبَيْدُ بْنُ عُمَيْرٍ اللَّيْثِيُّ فِي تَفْسِيرِهَا: قَالَ: قَالَ آدَمُ لِرَبِّهِ، وَذَكَرَ خَطِيئَتَهُ: رَبِّ، أَشَيْءٌ كَتَبْتَهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ تَخْلُقَنِي، أَمْ شَيْءٌ ابْتَدَعْتُهُ؟ فَقَالَ: بَلْ شَيْءٌ كَتَبْتُهُ عَلَيْكَ قَبْلَ أَنْ أَخْلُقَكَ، قَالَ: فَكَمَا كَتَبْتَهُ عَلَيَّ فَاغْفِرْهُ لِي قَالَ: فَهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتُ الَّتِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: **{فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ}** [البقرة: 37]

Ubeyd b. Umeyr el-Leysî bunun tefsirinde şunları söylemiştir: "Âdem Rabbine hatasını zikredip 'Rabbim, bu bana beni yaratmadan önce yazdığın bir şey mi yoksa ilk olarak benim meydana getirdiğim bir şey mi?' diye sordu. O da 'Hayır, sana seni yaratmadan önce yazdığım bir şey' buyurdu. Bunun üzerine Âdem 'Bunu bana yazdığın gibi beni bağışla' dedi. İşte Allah *(azze ve celle)*'in kendileri hakkında *'Âdem Rabbinden bazı sözler aldı' (Bqakara, 37)* buyurduğu sözler bunlardır."

١٣٤-حَدَّثَنَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَنْبَأَ سُفْيَانُ يَعْنِي الثَّوْرِيَّ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَنْ، سَمِعَ عُبَيْدَ بْنَ عُمَيْرٍ، يَقُولُهُ

134- Bunu bize Muhammed b. Kesîr tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân -yani es-Sevrî- Abdulazîz b. Rufey'den onun şöyle dediğini haber verdi: Bana Ubeyd b. Umeyr'i işiten biri onun şöyle dediğini tahdis etti...[162]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Ayrıca Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e Âdem sorulmuş, o da "O kendisiyle konuşulan bir nebî idi" demiştir.[163]

---

[162] Zayıf. Bunu "et-Tefsîr"de et-Taberî (781), "et-Tefsîr"de İbn Ebî Hâtim (409), "et-Târîh"te İbn Asâkir (7/434) ve başkaları es-Sevrî tarîkinden rivâyet etmiştir. es-Sevrî'den gelen rivâyetlerin isnadı farklılık arz etmektedir. Muhammed b. Kesîr, İbn Mehdî ve Vekî' bunu es-Sevrî'den, o Abdulazîz b. Rufey'den, o Ubeyd'i işiten birinden, o da Ubeyd'den rivâyet etmiştir. el-Müemmel b. İsmâîl de bunu es-Sevrî'den, o Abdulazîz b. Rufey'den, o Mücâhid'den, o da Ubeyd b. Umeyr'den rivâyet etmiştir. İbn Ebî Hâtim'in "el-İlel"inde (1754) geçtiği üzere Ebû Zur'â bu hadis hususunda Müemmel'i hatalı görmüş, içerisinde belirsiz kişi geçen rivâyeti tercih etmiştir. Buna binaen bu Ubeyd b. Umeyr'den rivâyette bulunan kişinin belirsiz oluşundan dolayı zayıf bir isnaddır.

Allah şöyle buyurmuştur: *"Bir şeyi dilediğimiz zaman ona söyleyeceğimiz ancak 'Ol!' dememizdir. O da oluverir." (Nahl, 40)*

Yine O, *"Çok merhametli bir Rabden bir söz olarak selâm vardır" (Yâsîn, 58)* buyurmuştur.

Yine O, buzağıyı ilah edindiklari zaman Mûsâ'nın kavmi hakkında şöyle buyurmuştur: *"Onun kendilerine bir söz döndüremediğini (cevap veremediğini), kendilerine bir zarar veya fayda vermeye kadir olamadığını görmüyorlar mı?" (Tâhâ, 89)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Böğürmesi olan bir buzağı heykelini ilah edindiler. Onun kendileriyle konuşmadığını ve kendilerine yol göstermediğini görmediler mi? Onu ilah edindiler ve zâlimler oldular." (A'râf, 148)*

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bütün bu zikrettiklerimizde Allah'ın kelâmının hak olduğunun, tevile imkân tanımayacak derecede gerçek olduğunun delili vardır. Allah'ın buzağıyı konuşmaktan aciz olmasından dolayı ayıplaması da Allah *(azze ve celle)*'nin konuşmaktan aciz olmadığını, O'nun konuşan ve söyleyen olduğunu açıkça beyan etmektedir. Çünkü O'nun buzağıyı kendisinde bulunan bir şeyden dolayı ayıplaması mümkün değildir.

İbrâhîm de *"Hiç akletmez misiniz?"* buyruğuna kadar şunları söylemiştir: *"Hayır o yaptı, işte büyükleri! Onlara sorun bakalım konuşabiliyorlarsa!" (Enbiyâ, 67)* İbrâhîm'in onların ibâdet etmekte oldukları putlarını ve ilahlarını konuşmaktan aciz olmalarından dolayı ayıplamasının sebebi ancak ilahının konuşan ve söyleyen bir ilah olmasıdır. Bu zikrettiklerimizde Allah'ın kitabına iman eden ve Allah'ın indirdiğini doğrulayan kimse için açık bir beyan vardır.

Yine Allah *(azze ve celle)* şöyle buyurmuştur: *"De ki: Rabbimin sözlerini yazmak için deniz mürekkep olsa yardım için bir o kadarını daha getirsek bile Rabbimin sözleri bitmeden önce deniz biterdi." (Kehf, 109)*

Yine O şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem olsa, deniz de (mürekkep olsa), bundan sonra yedi deniz onu desteklese Allah'ın sözleri yine bitmez." (Lukmân, 27)*

---

[163] Bu metin 148 numaralı eserde isnadlı olarak gelecektir.

O doğru söyledi, Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* de bize tebliğ etti. Göklerin ve yerin denizlerinin ve pınarlarının suları bir araya getirilse, ağaçları da kalem olarak kesilse Allah'ın sözleri bitmeden önce sular tükenir ve kalemler kırılır. Çünkü sular ve kalemler yaratılmıştır. Allah onlar için sonları geldiği zaman yok olmayı takdir etmiştir. Allah ise diridir ve ölmez. Kelâmı da son bulmaz. Mahlûkâttan önce konuşan olduğu gibi onlardan sonra da konuşan olacaktır. Dolayısıyla yaratılan ve yokluğa mahkum olan yaratan ve bâkî olanın ne dünyada ne de ahirette sonu olmayan kelâmını tüketemez.

Eğer şu Cehmiyye'nin iddia ettiği gibi Allah'ın kelâmı Allah'a izâfe edilen yaratılmış bir kelâm olsaydı, Allah *(azze ve celle)* hiçbir şeyi konuşmamış olsaydı, hiçbir şeyi konuşmuyor olsaydı, hiçbir şeyi konuşmayacak olsaydı şüphesiz bütün yaratılmışların kelâmı denizlerden tek bir denizin suyunun tükenmesinden önce tükenirdi. Çünkü cin olsun insan olsun melek olsun kuş olsun dört ayaklı hayvan olsun Allah'ın yarattıklarının sözlerinin tamamı denizlerden tek bir denizin suyuyla yazılmak üzere bir araya getirilse onların sözlerinin tamamı yazılır ve tek bir denizin tükenmesinden önce tükenir. Hatta tek bir denizin yüzde birinin tükenmesinden önce tükenir. Fakat Allah'ın kelâmının sonu yoktur. Yok olacak şey tükenmeyecek de bâkî olan ise kesintiye uğrayacak! (Olur mu böyle şey?!)

Ayrıca Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den, onun ashâbından, Tâbiîn'den ve onlardan sonra gelenlerden Allah'ın kelâmının hak ve sabit olduğu hususunda rivâyet edilen hadisler oldukça çoktur ve birbirlerini desteklemektedir. Şimdi bunların yanımızda bulunan bir kısmını zikredeceğiz inşâallah.

١٣٥–حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ الْعَبْدِيُّ، أَنْبَأَ إِسْرَائِيلُ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْرِضُ نَفْسَهُ عَلَى النَّاسِ بِالْمَوْقِفِ، فَيَقُولُ: «**أَلَا رَجُلٌ يَحْمِلُنِي إِلَى قَوْمِهِ، فَإِنَّ قُرَيْشًا قَدْ مَنَعُونِي أَنْ أُبَلِّغَ كَلِمَاتِ رَبِّي**»

135- Bize Muhammed b. Kesîr el-Abdî tahdis etti, dedi ki: Bize İsrâîl haber verdi. Onun Osmân b. el-Muğîre'den, onun Sâlim b. Ebi'l Ca'd'dan, onun Câbir b. Abdullah *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* Mevkıf'te (hac zamanında) kendisini insanlara arz eder (davet yapar), şöyle derdi: **"Beni kavmine götürecek bir adam yok mu? Zira Kureyş Rabbimin sözlerini tebliğ etmeme engel oldu."**[164]

١٣٦-حَدَّثَنَا شِهَابُ بْنُ عَبَّادٍ الْكُوفِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**مَنْ شَغَلَهُ قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ عَنْ ذِكْرِي وَمَسْأَلَتِي أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِي السَّائِلِينَ، وَفَضْلُ كَلَامِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ**»

136- Bize Şihâb b. Abbâd el-Kûfî tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. el-Hasen b. Ebî Yezîd el-Hemdânî[165] tahdis etti. Onun Amr b. Kays'tan, onun Atıyye'den, onun Ebû Saîd el-Hudrî *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Kur'ân kimi Beni anmaktan ve Benden istemekten alıkoyarsa ona isteyenlere verdiğimden daha fazlasını veririm. Allah'ın sözünün diğer sözlere üstünlüğü Allah'ın yarattıklarına üstünlüğü gibidir."[166]

---

[164] Sahih. Bunu Ebû Dâvûd (4736), et-Tirmizî (2925), Ahmed (15192), "el-Kubrâ"da en-Nesâî (7680), ed-Dârimî (3354) ve başkaları İsrâîl b. Yûnus tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu sahih bir isnaddır. Ricâli sika kimselerden oluşmaktadır.

[165] Asılda "Muhammed b. Ebi'l Hasen Ebî Yezîd el-Hemdânî" diye geçmektedir.

[166] Çok zayıf. Bunu et-Tirmizî (2926), ed-Dârimî (3356), "el-Hılye"de Ebû Nuaym (5/106) ve başkaları Muhammed b. el-Hasen b. Ebî Yezîd el-Hemdânî

١٣٧-حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَبُو سَلَمَةَ، ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَشْعَثَ الْحُدَّانِيِّ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«إِنَّ فَضْلَ كَلَامِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ خَلْقِهِ»

137- Bize Mûsâ b. İsmâîl Ebû Seleme tahdis etti, dedi ki: Bize Hammad b. Seleme tahdis etti. Onun Eş'as el-Huddânî'den, onun Şehr b. Havşeb'den rivâyet ettiğine göre Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

---

tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu çok zayıf bir isnaddır. İlim ehlinin birçoğu Muhammed b. el-Hasen'i zayıflamıştır. Onun hakkında en-Nesâî "Hadisi terk edilmiştir, Atıyye de -ki o İbn Sa'd el-Avfî'dir- zayıftır" demiştir. Ahmed ve başkaları da onu zayıflamıştır. İbn Ebî Hâtim'in "el-İlel"inde (1738) geçtiği üzere Ebû Hâtim er-Râzî'ye bu hadis sorulmuş, o da "Münker" demiş, hadisi Muhammed b. el-Hasen ile illetlendirmiştir. et-Tirmizî ise hadisin hasen olduğunu söylemiş, ez-Zehebî de "el-Mîzân"da (7382) "et-Tirmizî bunu hasenlemiştir ama bu hasen değildir" diyerek ona karşı çıkmıştır.

Derim ki: et-Tirmizî bu hadis hakkında "hasen garîb" demiştir. Peki o hasen ile ıstılâhî manadaki haseni mi kastetmiştir? Matbu nüshanın muhakkiki bu hadis hakkında uzun uzun konuşmuş, özetle Hafız'ın Atıyye el-Avfî'yi müdellislikle nitelemesinden dolayı hadisi Atıyye el-Avfî'nin tedlisiyle illetlendirmiştir. Muhakkik "O bu isnadda an'ane ile rivâyette bulunmuştur" demiştir.

Derim ki: Atıyye'nin tedlisinin burada bize bir zararı olmaz. Zira Hafız İbn Receb el-Hanbelî, et-Tirmizî'nin "el-İlel"ine yazdığı şerhinde (2/823) el-Avfî'nin el-Kelbî ile yaşadığı olayı ve al-Avfî'yi müdellislikle nitelemelerinin sebebini zikrettikten sonra şunları söylemiştir: "Bu nakil Atıyye'den sahih olarak gelmişse Atıyye'nin Ebû Saîd'den diğer konular haricinde özel olarak tefsire dair aktardıkları hususunda duraksamayı gerektirir.

Onun Ebû Saîd'den rivâyet ettiği merfû hadislere gelince o bunlarda Ebû Saîd el-Hudrî'yi kastetmekte, bazı rivâyetlerinde nisbetini açıkça söylemektedir."

Bu hadis de bu kabildendir. Çünkü bu hadis tefsir hususunda değildir ve Ebû Saîd'in nisbetini açıkça söylemiştir. Böylesi hususlarda dikkatli olunmalı, imamların sözleri maksatları doğrultusunda yorumlanmalıdır.

"Şüphesiz Allah'ın sözünün diğer sözlere üstünlüğü Allah'ın bütün yarattıklarına üstünlüğü gibidir."[167]

١٣٨–حَدَّثَنَاهُ عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ الْبَصْرِيُّ، ثنا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ، ثنا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ أَشْعَثَ الْحُدَّانِيِّ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«فَضْلُ الْقُرْآنِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ الرَّحْمَنِ عَلَى سَائِرِ خَلْقِهِ»

138- Bunu bize Ukbe b. Mukrem el-Basrî tahdis etti, dedi ki: Bize Muallâ b. Esed tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Sevâ tahdis etti, dedi ki: Bize Saîd b. Ebî Arûbe tahdis etti. Onun Eş'as el-Huddânî'den, onun Şehr b. Havşeb'den, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Kur'ân'ın diğer sözlere üstünlüğü Rahmân'ın bütün yarattıklarına üstünlüğü gibidir."[168]

---

[167] Mürsel. Zayıf. Bunu "Sünen"inde ed-Dârimî (3357), "el-Merâsîl"de Ebû Dâvûd (537) ve başkaları rivâyet etmiştir. İlim ehlinin birçoğu Şehr b. Havşeb'i zayıflamıştır.

[168] Zayıf. "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (129), "Şerhu Usûli"l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (557), "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (515) ve başkaları Saîd b. Ebî Arûbe tarîkinden rivâyet etmişlerdir. Şu kadar var ki Abdullah b. Ahmed ve el-Beyhakî Saîd ile el-Huddânî arasında Katâde'yi zikretmiştir.

Derim ki: Hadisin iki illeti vardır. Birincisi Şehr b. Havşeb'in zayıf olması, ikincisi Saîd b. Ebî Arûbe'nin hafızasının karışmış olmasıdır. Burada ondan rivâyette bulunan kişi Muhammed b. Sevâ'dır ve onun hadisi Saîd'den ne zaman işittiği hususunda bir bilgimiz bulunmamaktadır. İlim ehlinden biri onun hadisi Saîd'den hafızası karışmadan önce rivâyet ettiğini söylemiş de değildir. İtirazcıya söyleyecek söz bırakmamak adına şunu da ifade etmemiz yerinde olacaktır: Şeyhayn sahihlerinde Muhammed b. Sevâ'nın Saîd'den rivâyetlerini tahriç ettikleri zaman mutlaka bunların yanında başkalarının rivâyetlerini zikretmişlerdir. Bu onların, tek başına kaldığı zaman Muhammed b. Sevâ ile ihticac etmediklerini hissettirmektedir. Allah en iyi bilendir.

١٣٩–حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ، ثنا مُوسَى بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ كَثِيرِ بْنِ بَشِيرِ بْنِ الْفَاكِهِ الْأَنْصَارِيُّ ثُمَّ السُّلَمِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ طَلْحَةَ بْنَ خِرَاشِ بْنِ الصِّمَّةِ الْأَنْصَارِيَّ ثُمَّ السُّلَمِيَّ، يَقُولُ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، يَقُولُ نَظَرَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «**يَا جَابِرُ مَالِي أَرَاكَ مُهْتَمًّا؟**» قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ اسْتُشْهِدَ أَبِي، وَتَرَكَ دَيْنًا عَلَيْهِ وَعِيَالًا، فَقَالَ: "**أَلَا أُخْبِرُكَ، مَا كَلَّمَ اللَّهُ أَحَدًا قَطُّ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ وَكَلَّمَ أَبَاكَ كِفَاحًا، فَقَالَ: يَا عَبْدُ، تَمَنَّ عَلَيَّ أُعْطِكَ قَالَ: يَا رَبِّ تُحْيِنِي، فَأُقْتَلَ فِيكَ الثَّانِيَةَ، فَقَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: إِنَّهُ سَبَقَ مِنِّي أَنَّهُمْ إِلَيْهَا لَا يُرْجَعُونَ. قَالَ: يَا رَبِّ، فَأَبْلِغْ مَنْ وَرَائِي**" قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {**وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا**} [آل عمران: 169] حَتَّى أَنْفَذَ الْآيَةَ.

139- Bize Alî b. el-Medînî tahdis etti, dedi ki: Bize Mûsâ b. İbrâhîm b. Kesîr b. Beşîr b. el-Fâkih el-Ensârî es-Sülemî tahdis etti, dedi ki: Talha b. Hirâş b. es-Sımme el-Ensârî es-Sülemî'yi şöyle derken işittim: Câbir b. Abdullah'ı şöyle derken işittim: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* bana baktı ve **"Ey Câbir, seni neden düşünceli görüyorum?"** diye sordu. "Babam şehid oldu, arkasında da bir borç ve çoluk çocuk bıraktı" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: **"Sana söyleyeyim mi? Allah bir kimseyle ancak perde arkasından konuşmuştur. Babanla ise yüz yüze konuştu, 'Ey kulum, Benden iste sana vereyim' buyurdu. O da 'Ya Rab, beni dirilt de Senin yolunda ikinci defa öldürüleyim' dedi. Bunun üzerine Rab tebâreke ve teâlâ 'Dünyaya döndürülmeyeceklerine dair benden söz geçmiştir' buyurdu. O da 'Ya Rab, o zaman bunu arkamdakilere ulaştır' dedi."** Bunun üzerine Allah *(azze*

"el-İlel"inde geçtiği üzere (2099) ed-Dârakutnî'ye bu hadis sorulmuş, o da bu hadis hakkında vukû bulan ihtilafı söz konusu etmiş, bundan önceki mürsel rivâyeti tercih etmiş ve "Bu doğruya daha yakındır" demiştir.

ve celle) ***"Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanmayın..." (Âli İmrân, 169)*** ayetini indirdi. (Ravi) ayeti bitirene kadar okudu.[169]

١٤٠-حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا حَمَّادٌ يَعْنِي ابْنَ سَلَمَةَ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **"لَقِيَ آدَمَ مُوسَى، فَقَالَ مُوسَى: أَنْتَ آدَمُ الَّذِي خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ، وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَأَسْكَنَكَ الْجَنَّةَ، وَأَسْجَدَ لَكَ مَلَائِكَتَهُ، ثُمَّ فَعَلْتَ مَا فَعَلْتَ، فَأَخْرَجْتَ ذُرِّيَّتَكَ مِنَ الْجَنَّةِ؟ فَقَالَ آدَمُ: يَا مُوسَى أَنْتَ مُوسَى الَّذِي اصْطَفَاكَ اللَّهُ بِرِسَالَاتِهِ، وَكَلَّمَكَ وَقَرَّبَكَ نَجِيًّا، وَآتَاكَ التَّوْرَاةَ، فَبِكَمْ تَجِدُهُ كَتَبَ عَلَيَّ الْعَمَلَ الَّذِي عَمِلْتُ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَنِي؟ قَالَ: بِأَرْبَعِينَ سَنَةً. قَالَ: فَبِمَ تَلُومُنِي يَا مُوسَى؟"** قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى، فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى»**

140- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd -yani İbn Seleme- tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Amr tahdis etti. Onun Ebû Seleme b. Abdurrahmân'dan, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Adem Mûsâ ile karşılaştı. Mûsâ dedi ki: 'Sen Âdem'sin ki Allah seni eliyle yarattı, sana ruhundan üfledi, seni cennete yerleştirdi, sana melekleri secde ettirdi. Sonra sen yaptığını yaptın da zürriyetini cennetten çıkardın.' Âdem de şöyle dedi: 'Ey Mûsâ! Sen Mûsâ'sın ki Allah seni risâletiyle seçkin kıldı, seninle konuştu, gizlice konuşmak için seni yaklaştırdı ve sana Tevrat'ı verdi. (Orada) Allah'ın işlediğim ameli bana beni yaratmadan ne kadar önce yazdığını görüyorsun?' (Mûsâ) 'Kırk sene önce' dedi. Bunun üzerine Adem 'O zaman beni neden dolayı kınıyorsun ey Mûsâ?' dedi." Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Böylece**

---

[169] Hasen. Tahrici 52 numaralı eserin dipnotunda geçmişti.

Adem Mûsâ'ya üstün geldi. Adem Mûsâ'ya üstün geldi. Adem Mûsâ'ya üstün geldi."[170]

١٤١–حَدَّثَنَاهُ أَبُو سَلَمَةَ، ثنا حَمَّادٌ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ أَبِي عَمَّارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَحُمَيْدٌ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ جُنْدُبٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**لَقِيَ آدَمَ مُوسَى**» ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: "**وَكَلَّمَكَ وَآتَاكَ التَّوْرَاةَ، وَقَرَّبَكَ نَجِيًّا؟ قَالَ: نَعَمْ، فَأَنَا أَقْدَمُ أَمِ الذِّكْرُ؟ قَالَ: الذِّكْرُ" قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى» ثَلَاثًا**

141- Bunu bize Ebû Seleme de tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd, Ammâr b. Ebî Ammâr'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'ı Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den şunu tahdis ederken işittim... Ayrıca Humeyd- el-Hasen- Cundub- Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* kanalıyla rivâyet ettiğine göre Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: **"Adem Mûsâ ile karşılaştı..."**

Sonra aynısını zikretti. Ayrı olarak şunları söyledi: **"'Seninle konuştu, sana Tevrat'ı verdi, gizlice konuşmak için seni yaklaştırdı.'** (Mûsâ) **'Evet' dedi.** (Adem) **'Şu hâlde ben mi daha öndeyim**

---

[170] *Sahih. Bunu "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (553), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (149) ve "et-Tevhîd"de İbn Huzeyme (1/121) Muhammed b. Amr tarîkinden rivâyet etmiştir. Muhammed hakkında bazı şeyler söylenmiştir ki bunlar onun hadisini hasen derecesinin altına düşürecek kadar değildir. Fakat hadisi el-Buhârî (4738), Müslim (2652), Ahmed (7856), Abdurrazzâk (20067), "el-Kubrâ"da en-Nesâî (11266) ve el-Bezzâr (7888) İbn Şihâb ez-Zuhrî- Ebû Seleme b. Abdurrahmân- Ebû Hureyre tarîkinden rivâyet etmiştir. Böylece ez-Zuhrî Muhammed b. Amr'a mutabaat etmiş olmaktadır. Hadis bu kuvvetli mutabaatla sıhhat derecesine yükselmektedir. Bu hadisi Ebû Hureyre'den birçok talebesi rivâyet etmiştir.*

yoksa Zikr mi daha önde?' diye sordu. (Mûsâ da) 'Zikr' dedi." Rasulullah üç kere **"Âdem Mûsâ'ya üstün geldi"** buyurdu.[171]

---

171 Sahih. Bunu Ahmed (9989), Ebû Ya'lâ (1528), "el-Kebîr"de et-Taberânî (1663), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (367) Hammâd b. Seleme tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu isnad hasendir. Ammâr b. Ebî Ammâr sadûktur. Fakat Ebû Hureyre'den rivâyetinde Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'ın ashâbının sikalarından bir topluluk ona mutabaat etmiştir. Hammâd b. Seleme'nin dayısı Humeyd et-Tavîl'den rivâyetine gelince bunu "el-Kubrâ"da en-Nesâî (11256), "Müsned"inde Ebû Ya'lâ (1521), "el-Kebîr"de et-Taberânî (1663), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (143), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (1036) ve başkaları Hammâd b. Seleme'den rivâyet etmiştir. Bu sahih ve muttasıl bir isnaddır. Müdellislikle nitelenen Humeyd et-Tavîl'in burada an'ane yapmış olmasının bir zararı yoktur. Çünkü onun müdellisliği Enes'ten rivâyetlerine özeldir. Hasen el-Basrî hakkında söylenecek söz de budur.

Matbû nüshanın muhakkiki bu isnadı zayıflamış, isnadı an'ane ile rivâyette bulunan Hasen el-Basrînin müdellis olmasıyla illetlendirmiştir. Fakat mesele tahkik edildiği zaman şu görülür: Hasen'in kendisiyle nitelendiği tedlis hafî/kapalı mürsel hakkında söz konusudur. Bu çeşit mürsel, Hasen'in kendisiyle aynı asırda yaşayan fakat karşılaşmadığı kişilerden rivâyetidir. Alimlerin sözlerini birbirleri ışığında değerlendirmek zorunludur. en-Nesâî Hasen'in müdellis olduğunu mutlak olarak söylemişken el-Hâkim bunun kapsamını daraltmış, "Ma'rifetu Ulûmi'l Hadîs"te (159) "Tedlisin altıncı çeşidi bir topluluğun hiç görmedikleri ve hiç işitmedikleri şeyhlerden rivâyette bulunmasıdır" demiş, bundan sonra şunları söylemiştir: "Bu uzun bir babdır. Hadis ehli kimse bilmelidir ki el-Hasen Ebû Hureyre'den, Câbir'den, İbn Ömer'den ve İbn Abbâs'tan herhangi bir şey işitmemiştir."

Dolayısıyla Hasen ancak Semura'dan rivâyetlerinde müdellislikle nitelenebilir. Çünkü ondan yalnızca akîka hadisini işiterek rivâyet etmiştir. Diğer hadisleri kitaptan rivâyet etmiştir. İlim ehlinden birçok kimse böyle söylemiştir. Hasen'in başkalarından rivâyetine gelince bu ya hafî mürsel kabilindendir ya da muttasıldır. İmamların uygulaması bunu gerektirmektedir.

Şeyhayn onun Cundub b. Abdullah'tan tahdis sigasını açıkça söyleyerek yaptığı rivâyeti tahriç etmiştir. Bu Hasen'in Cundeb'den rivâyeti muttasıl olarak yorumlanacağını göstermektedir. Bu rivâyetin tedlisle illetlendirilecek bir tarafı yoktur. Yine el-Buhârî Hasen'in Ebû Bekre'den an'aneli rivâyetini tahriç etmiştir. Bunun sebebi el-Buhârî'nin nezdinde Hasen'in Ebû Bekre'den hadis işitmiş olmasından başka bir şey değildir. Eğer Hasen müdellis olsaydı, hadisi

١٤٢–حَدَّثَنَاهُ أَبُو سَلَمَةَ، ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، ثنا أَبُو هَارُونَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَزَادَ فِيهِ:

«أَنْ يَا مُوسَى، أَرَأَيْتَ مَا عَلِمَ اللَّهُ أَنَّهُ سَيَكُونُ بُدٌّ مِنْ أَنْ يَكُونَ؟»

142- Bunu bize yine Ebû Seleme tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd b. Seleme tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Hârûn tahdis etti. O Ebû Saîd el-Hudrî *(radıyallahu anh)*'tan, o Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den rivâyet etti. Ayrıca şu ziyâdede bulundu:

"Ey Mûsâ! Allah'ın olacağını bildiği şeyin olmaktan kaçışı var mıdır?"[172]

١٤٣–حَدَّثَنَاه عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

"احْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، فَقَالَ مُوسَى: يَا آدَمُ أَنْتَ الَّذِي خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ، وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ؟ فَقَالَ لَهُ قَوْلًا كَبِيرًا، لَا أَحْفَظُهُ: أَغْوَيْتَ النَّاسَ، وَأَخْرَجْتَهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ، فَقَالَ آدَمُ: يَا مُوسَى أَنْتَ الَّذِي اصْطَفَاكَ اللَّهُ بِرِسَالَاتِهِ، وَكَلَّمَكَ تَكْلِيمًا، تَلُومُنِي أَنْ أَعْمَلَ عَمَلًا قَدْ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ؟"

قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى»**

---

işittiğini açıkça söylemedikçe el-Buhârî onun rivâyetini tahriç etmezdi. Bu konuda "el-Mürselu'l Hafî" kitabına müracaat edilebilir.

[172] Çok zayıf. Bunu Abd b. Humeyd (Muntehab- 949), "Müsned"inde İbn Ebî Şeybe (İthâfu'l Hıyera, 199), "Müsned"inde el-Hâris (Buğyetu'l Bâhis- 739) ve başkaları Ebû Hârûn el-Abdî'den rivâyet etmişlerdir. Bu zatın ismi Umâra b. Cuveyn'dir. Ahmed, Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a onu zayıflamış, en-Nesâî onu terk etmiş ve bazıları onu itham etmiştir.

143- Bunu bize Osmân b. Ebî Şeybe de tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr tahdis etti. Onun el-A'meş'ten, onun Ebû Sâlih'ten, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Adem ve Mûsâ** *(aleyhimesselâm)* **tartıştı. Mûsâ dedi ki: 'Ey Adem! Sen ki Allah seni eliyle yarattı, sana ruhundan üfledi...' -Yine ona büyük bir söz söyledi ki ezberimde değildir- 'İnsanları azdırdın ve onları cennetten çıkardın.' Bunun üzerine Âdem şöyle dedi: 'Ey Mûsâ! Sen ki Allah seni risâletiyle seçti ve seninle konuştu. Beni Allah'ın bana gökleri ve yeri yaratmadan önce yazdığı bir ameli işlediğimden dolayı mı kınıyorsun?'"**

Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Böylece Âdem Mûsâ'ya üstün geldi."**[173]

١٤٤–حَدَّثَنَا الْأَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ الْمِصْرِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "**إِنَّ مُوسَى قَالَ: يَا رَبِّ أَرِنَا آدَمَ الَّذِي أَخْرَجَنَا وَنَفْسَهُ مِنَ الْجَنَّةِ. فَأَرَاهُ اللَّهُ آدَمَ، فَقَالَ: أَنْتَ أَبُونَا آدَمُ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، قَالَ: الَّذِي نَفَخَ اللَّهُ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَعَلَّمَكَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا، وَأَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَمَا حَمَلَكَ عَلَى أَنْ أَخْرَجْتَنَا مِنَ الْجَنَّةِ وَنَفْسَكَ؟ فَقَالَ لَهُ آدَمُ: وَمَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا مُوسَى، قَالَ: أَنْتَ نَبِيُّ بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: وَأَنْتَ الَّذِي كَلَّمَكَ اللَّهُ مِنْ وَرَاءِ الْحِجَابِ، لَمْ يَجْعَلْ بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ رَسُولًا مِنْ خَلْقِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَهَلْ وَجَدْتَ فِي كِتَابِ**

---

[173] Sahih. Bunu et-Tirmizî (2134), Ahmed (9176), "el-Kubrâ"da en-Nesâî (11379), İbn Hibbân (6179), "es-Sünne"de İbn Ebî Âsım (140) ve başkaları el-A'meş'e ulaşan tarîklerden rivâyet etmişlerdir. Bu sahih bir isnaddır. Ricâli sika kimselerden oluşmaktadır.

اللَّهِ أَنَّ ذَلِكَ كَانَ فِي كِتَابٍ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: فَبِمَ تَلُومُنِي عَلَى شَيْءٍ سَبَقَ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الْقَضَاءُ فِيهِ قَبْلِي؟" فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ: «فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى» صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا

144- Bize el-Asbağ b. el-Ferec el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bana İbn Vehb haber verdi. Onun Hişâm b. Sa'd'dan, onun Zeyd b. Eslem'den, onun babasından, onun Ömer b. el-Hattâb *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Musâ 'Rabbim, bize bizi ve kendisini cennetten çıkaran Adem'i göster' dedi. Allah da ona Adem'i gösterdi. (Mûsâ) **'Sen atamız Adem misin?' diye sordu.** (Adem) **'Evet' dedi.** (Mûsâ) **'Kendisine ruhundan üflediği, bütün isimleri öğrettiği, meleklere emrettikten sonra onların kendisine secde ettiği mi?' diye sordu.** (Adem) **'Evet' dedi.** (Mûsâ) **'Peki seni bizi ve kendini cennetten çıkarmaya ne sevk etti?' diye sordu. Bunun üzerine Adem ona 'Sen de kimsin?' dedi.** (Mûsâ) **'Ben Mûsâ'yım' dedi.** (Adem) **'Benî İsrâîl'in nebîsi sen misin?' diye sordu.** (Mûsâ) **'Evet' dedi.** (Adem) **'Allah'ın kendisiyle arasında yarattıklarından bir elçi kılmaksızın perde arkasından konuştuğu sen misin?' diye sordu.** (Mûsâ) **'Evet' dedi.** (Adem) **'Peki Allah'ın kitabında bunun ben yaratılmadan önce bir kitapta bulunduğunu bulmuyor musun?' diye sordu.** (Mûsâ) **'Buluyorum' dedi.** (Adem) **'O zaman kendisi hakkındaki hüküm Allah tarafından önceden[174] geçmiş bir şeyden dolayı beni ne diye kınıyorsun?' dedi."**

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) burada **"Allah'ın salatları üzerlerine olsun, Âdem Mûsâ'ya üstün geldi"** buyurdu.[175]

---

[174] "Önceden" kelimesi kaynaklarda "benden önce" diye yer almaktadır. Yukarıda yazan asılda geçmektedir ki doğru olan da budur.

[175] İsnadı hasendir. Bunu Ebû Dâvûd (4702), Ebû Ya'lâ (243), "et-Tevhîd"de İbn Huzeyme (1/346), "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (427) ve başkaları Hişâm b. Sa'd tarîkinden rivâyet etmişlerdir. Bu Hişâm b. Sa'd dışında ricâli sika kimselerden oluşan bir isnaddır. Bu zat sadûktur. ez-Zehebî onun hak-

١٤٥–حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ، أَنْبَأَ النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ، أَنْبَأَ أَبُو نَعَامَةَ الْعَدَوِيُّ، ثنا أَبُو هُنَيْدَةَ الْبَرَاءُ بْنُ نَوْفَلٍ، عَنْ وَالِانَ الْعَدَوِيِّ، عَنْ حُذَيْفَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي حَدِيثِ الشَّفَاعَةِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **"فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ، فَيَقُولُ: لَيْسَ ذَلِكُمْ عِنْدِي، فَانْطَلَقُوا إِلَى مُوسَى، فَإِنَّ اللَّهَ كَلَّمَهُ تَكْلِيمًا فَيَقُولُ مُوسَى: لَيْسَ ذَلِكُمْ عِنْدِي"**

145- Bize İshâk b. İbrâhîm el-Hanzalî tahdis etti, dedi ki: Bize en-Nadr b. Şumeyl haber verdi, dedi ki: Bize Ebû Neâme el-Adevî haber verdi, dedi ki: Bize Ebû Huneyde el-Berâ b. Nevfel tahdis etti. Onun Vâlân el-Adevî'den, onun Huzeyfe'den, onun Ebû Bekr es-Sıddık *(radıyallahu anh)*'tan şefaat hadisi hususunda rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Bunun üzerine İbrâhîm'e giderler. O da 'Ben söylediğiniz şeye ehil değilim, siz Mûsâ'ya gidin, zira Allah onunla gerçekten konuşmuştur' der. Bunun üzerine Mûsâ da 'Ben söylediğiniz şeye ehil değilim' der."**[176]

١٤٦–حَدَّثَنَا عَبْدُ الْغَفَّارِ بْنُ دَاوُدَ الْحَرَّانِيُّ أَبُو صَالِحٍ، ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ، ثنا الْحَارِثُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبَاحٍ، عَنْ رَجُلٍ، سَمِعَ عُبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ، يَقُولُ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ فَقَالَ: **"إِنَّ جِبْرِيلَ أَتَانِي فَقَالَ: اخْرُجْ فَحَدِّثْ بِنِعْمَةِ اللَّهِ الَّتِي أَنْعَمَ بِهَا عَلَيْكَ، فَبَشَّرَنِي بِعَشْرٍ لَمْ يُؤْتَهَا نَبِيٌّ قَبْلِي: بَعَثَنِي إِلَى النَّاسِ جَمِيعًا، وَأَمَرَنِي أَنْ أُنْذِرَ الْجِنَّ، وَلَقَّانِي كَلَامَهُ وَأَنَا أُمِّيٌّ، قَدْ أُوتِيَ دَاوُدُ الزَّبُورَ، وَمُوسَى الْأَلْوَاحَ، وَعِيسَى الْإِنْجِيلَ"**

146- Bize Abdulğaffâr b. Dâvûd el-Harrânî Ebû Sâlih tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Lehîa tahdis etti, dedi ki: Bize el-Hâris b. Yezîd tahdis etti.

---

kında "hadisi hasendir" demiştir. Bunu az önce geçen Ebû Hureyre hadisi desteklemektedir.

[176] Hasen. Tahrici 88 numaralı eserin dipnotunda geçmişti.

Onun Alî b. Rabâh'tan, onun bir adamdan rivâyet ettiğine göre o Ubâde b. es-Sâmit'i şöyle derken işitmiştir: Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* dışarı çıktı ve şöyle buyurdu:

"Şüphesiz Cibrîl bana geldi ve 'Çık da Allah'ın seni kendisiyle nimetlendirdiği nimetini anlat' dedi. Sonra beni benden önce hiçbir nebîye verilmeyen on şeyle müjdeledi: (Allah) beni bütün insanlara gönderdi. Bana cinleri uyarmamı emretti. Ben ümmî iken bana kelâmını attı. Dâvûd'a Zebûr, Mûsâ'ya levhalar, Îsâ'ya da İncîl verilmiştir."[177]

١٤٧–حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ، أَنَّ مُعَاوِيَةَ بْنَ صَالِحٍ، حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي بَكْرٍ يَعْنِي ابْنَ أَبِي مَرْيَمَ، عَنْ عَطِيَّةَ وَهُوَ ابْنُ قَيْسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

«مَا مِنْ كَلَامٍ أَعْظَمَ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ كَلَامِهِ، مَا رَدَّ الْعِبَادُ إِلَى اللَّهِ كَلَامًا أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ كَلَامِهِ»

147- Bize Abdullah b. Sâlih el-Mısrî'nin tahdis ettiğine göre Muâviye b. Sâlih ona Ebû Bekr -yani İbn Ebî Meryem- Atıyye -ki o İbn Kays'tır- kanalıyla Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu tahdis etmiş:

"Allah katında kendi kelâmından daha büyük bir kelâm yoktur. Kullar Allah'a O'na kendi kelâmından daha sevimli bir kelâmı döndürmemişlerdir."[178]

---

[177] Zayıf. Bunu İbn Ebî Hâtim tefsirinde (14467) muallak olarak rivâyet etmiş, şöyle demiştir: Zeyd b. el-Hubâb'dan şu zikredilmiştir: Bize İbn Lehîa tahdis etti..." Bu zayıf bir isnaddır. İsnadda İbn Lehîa vardır ki zayıf bir kimsedir. Onun hakkında 46 numaralı hadisin dipnotunda geniş açıklamalarda bulundum. Burada başka bir illet daha vardır ki bu Ubâde b. es-Sâmit'ten rivâyette bulunan kişinin belirsiz olmasıdır.

[178] Mürsel. Zayıf. Bunu "Sünen"inde Ebû Muhammed ed-Dârimî (3353) ve "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (533) İbn Ebî Meryem tarîkinden rivâyet

➥ Ebû Umâme رضي الله عنه der ki:

Resûlullah ﷺ şöyle buyurdu:

"Ümmetimden öyle kimseler olacak ki çeşitli yemekler yiyecek, çeşitli içecekler içecek ve renk renk giysiler giyeceklerdir. Konuşurken ağızlarımı eğeceklerdir. İşte bunlar ümmetimin şerlileridir. "

➪ Taberânî, M. el-Evsat 3/24 (2351).

@Cennetin_Yolu

11:50 ✓✓

١٤٨-حَدَّثَنَا سَلَّامُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمَدَائِنِيُّ، ثنا الْمَسْعُودِيُّ، عَنْ أَبِي عُمَرَ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ الْحَسْحَاسِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ، فَجَلَسْتُ إِلَيْهِ، فَقُلْتُ: أَيُّ الْأَنْبِيَاءِ كَانَ أَوَّلًا؟ قَالَ: «آدَمُ» ، قُلْتُ: وَنبِيًّا كَانَ؟ قَالَ: «**نَعَمْ، نَبِيًّا مُكَلَّمًا**»

148- Bize Sellâm b. Süleymân el-Medâinî tahdis etti, dedi ki: Bize el-Mes'ûdî tahdis etti. Onun Ebû Ömer'den, onun Ubeyd b. el-Hashâs'tan, onun Ebû Zerr *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Mescidde olduğu esnada Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e gittim, onun yanına oturdum ve "Hangi nebî ilkti?" diye sordum. **"Âdem"** dedi. "O nebî miydi?" diye sordum**. "Evet, kendisiyle konuşulan bir nebî idi"** buyurdu.[179]

١٤٩-حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ نَافِعٍ، ثنا مُعَاوِيَةُ يَعْنِي ابْنَ سَلَّامٍ، عَنْ زَيْدٍ وَهُوَ ابْنُ سَلَّامٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَلَّامٍ، يَقُولُ: حَدَّثَنِي أَبُو أُمَامَةَ، أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، أَنَبِيًّا كَانَ آدَمُ؟ قَالَ: «**نَعَمْ، مُكَلَّمًا**» قَالَ: كَمْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ نُوحٍ؟ قَالَ: «**عَشَرَةُ قُرُونٍ**»

149- Bize er-Rabî' b. Nâfi' tahdis etti, dedi ki: Bize Muâviye -yani İbn Sellâm- tahdis etti. Onun Zeyd'den -ki o İbn Sellâm'dır- rivâyet ettiğine göre o Ebû Sellâm'ı şöyle derken işitmiş: Bana Ebû Umâme'nin tahdis ettiğine göre bir adam Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e gelmiş ve "Ey Allah'ın

---

etmiştir. İlim ehlinin birçoğu onu zayıflamış, ed-Dârakutnî onu terk etmiştir. Ayrıca hadis mürseldir. Atıyye b. Kays sika bir tâbiîdir.

[179] Çok zayıf. Bunu en-Nesâî (8/275), Ahmed (21546), İbn Ebî Şeybe (37083), et-Tayâlisî (480), el-Bezzâr (40234), "ez-Zühd"de Hennâd (1065) ve başkaları el-Mes'ûdî tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu çok zayıf bir isnaddır. Çünkü Ubeyd b. el-Hashâs -ki el-Haşhâş da denmektedir- meçhûldür. Ondan rivâyette bulunan Ebû Ömer ed-Dımeşkî hakkında ise ed-Dârakutnî "metrûk" demiştir. Zaten bir sonraki hadis buna ihtiyaç bırakmamaktadır.

Nebîsi, Adem nebî miydi?" diye sormuş. O da **"Evet, kendisiyle konuşulan (bir nebî) idi"** buyurmuş. Adam "Onunla Nûh arasında ne kadar var?" diye sormuş. O da **"Yirmi nesil"** diye cevap vermiş.[180]

١٥٠-حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ، أَنْبَأَ سُفْيَانُ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، مَوْلَى آلِ طَلْحَةَ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ بْنِ أَبِي ضِرَارٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ ذَاتَ يَوْمٍ مِنْ عِنْدِهَا، فَخَرَجَ وَهِيَ فِي الْمَسْجِدِ، ثُمَّ رَجَعَ بَعْدَمَا تَعَالَى النَّهَارُ، فَقَالَ: «**مَا زِلْتِ فِي مَجْلِسِكِ هَذَا مُنْذُ خَرَجْتُ بَعْدُ؟**» قُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ: "**لَقَدْ قُلْتُ بَعْدَكِ أَرْبَعَ كَلِمَاتٍ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، وَلَوْ وُزِنَّ بِكَلِمَاتِكِ وَزَنَتْهُنَّ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، عَدَدَ خَلْقِهِ، وَرِضَى نَفْسِهِ، وَزِنَةَ عَرْشِهِ، وَمِدَادَ كَلِمَاتِهِ**"

150- Bize Alî b. el-Medînî tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân haber verdi, dedi ki: Bize -Âlu Talha'nın mevlâsı- Muhammed b. Abdurrahmân tah-

---

[180] Sahih. Bunu "el-Müstedrek"te el-Hâkim (2/262), "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (446) musannifin tarîkinden; İbn Hibbân (6190), "el-Kebîr"de et-Taberânî (7545), "et-Tefsîr"de İbn Ebî Hâtim (15183), "Târîhu Dımeşk"te İbn Asâkir (7/445) ve başkaları Ebû Tevbe er-Rabî' b. Nâfi' tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu ricâli sika kimselerden oluşan sahih bir isnaddır. Hafız İbn Kesîr bunu İbn Hibbân'ın senediyle "el-Bidâye ve'n Nihâye"de (1/113) zikretmiş ve "Bu Müslim'in şartına uygundur fakat Müslim bunu tahriç etmemiştir" demiştir. Derim ki: Ebû Sellâm'ın Ebû Umâme'yi işitip işitmediği hususunda bazı şeyler söylenmiştir. Fakat o burada tahdis sigasını açıkça söylemiştir. Böylece onun irsâl yaptığı şüphesi ortadan kalkmaktadır.

Tenbih: Sahîh-i İbn Hibbân'ın er-Risâle baskısının muhakkiki "Ebû Sellâm, el-Esved b. Hilâl el-Muhâribî'dir" demiştir. Derim ki: Bu araştırma yapılmaksızın söylenen bir sözdür. Çünkü hadisi Muâviye b. Sellâm kardeşi Zeyd b. Sellâm'dan, o da dedesi Ebû Sellâm'dan rivâyet etmiştir ki o da Esved'dir! Fakat onun ismi Memtûr el-Habeşî'dir. en-Nûbî olduğu da söylenmiştir. Hafız İbn Asâkir hadisi "Târîh"inde rivâyet ederken nisbetini açıkça zikretmiş, "onun Zeyd b. Sellâm'dan rivâyet ettiğine göre o Ebû Sellâm el-Habeşî'yi şöyle derken işitmiştir..." demiştir.

dis etti. Onun Kureyb'den, onun İbn Abbâs'tan, onun Cuveyriye binti'l Hâris b. Ebî Dırâr'dan rivâyet ettiğine göre Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* bir gün onun yanından çıktı. Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* çıktığında o (evindeki) mescidde idi. Nebî güneş yükseldikten sonra geri döndü ve "Çıktığımdan beri hâlâ oturduğun yerde misin?" diye sordu. O da "Evet" diye cevap verdi. Bunun üzerine Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: **"Ben senden sonra dört söz söyledim ki senin söylediklerinle tartılsa onlardan ağır gelir: Subhânallahi ve bihamdihî adede halkihî ve ridâ nefsihî ve zinete arşihî ve midâde kelimâtihî. (Yarattıklarının sayısınca, nefsinin razı olacağı kadar, arşının ağırlığınca ve sözlerinin çokluğunca Allah'ı hamdi ile tesbih ederim.)"**[181]

١٥١–حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا ابْنُ الْمُبَارَكِ، أَنْبَأَ يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **"يَقْبِضُ اللَّهُ الْأَرْضَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَيَطْوِي السَّمَاءَ بِيَمِينِهِ، ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا الْمَلِكُ، أَيْنَ مُلُوكُ الْأَرْضِ؟ "**

151- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize İbnu'l Mubârek tahdis etti, dedi ki: Bize Yûnus ez-Zührî'den onun şöyle dediğini ha-

---

[181] Sahih. Bunu Müslim (2726), Ebû Dâvûd (1505), onun tarîkinden "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (406), "el-Edebu'l Mufred"de el-Buhârî (647), el-Humeydî (496), "Sahîh"inde İbn Huzeyme (753), "el-Âhâd ve'l Mesânî"de İbn Ebî Âsım (3108) ve başkaları Süfyân yani Süfyân b. Uyeyne tarîkinden rivâyet etmiştir. Yine bunu et-Tirmizî (3555), en-Nesâî (3/77), İbn Mâce (3808), Ahmed (2234, 3308), İbn Hibbân (828) ve başkaları Muhammed b. Abdurrahmân tarîkinden rivâyet etmiştir.

Bazıları bunu Cuveyriye'nin müsnedinden değil İbn Abbâs'ın müsnedinden saymıştır. el-Buhârî (rh) "el-Edebu'l Mufred"de bu hadisi rivâyet ettikten sonra şöyle demiştir: "Bize Alî tahdis etti, dedi ki: Bize Süfyân birçok kez tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed tahdis etti. Onun Kureyb'den, onun İbn Abbâs'tan rivâyet ettiğine göre Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* Cuveyriye'nin yanından çıktı. O Cuveyriye'yi bir kez söz konusu etti.

ber verdi: Bana Saîd b. el-Museyyeb Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)* kanalıyla Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den onun şöyle buyurduğunu haber verdi:

"Allah kıyamet günü arzı tutar, semayı da sağıyla dürer, sonra 'Melik Benim, yeryüzünün melikleri nerede?' buyurur."[182]

١٥٢- حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، ثنا شُعْبَةُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُدْرِكٍ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ، عِنْ خَرَشَةَ بْنِ الْحُرِّ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يُزَكِّيهِمْ، وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ**» قَالَ: قُلْتُ: مَنْ هُمْ؟ خَابُوا وَخَسِرُوا، قَالَ: فَأَعَادَهَا ثَلَاثًا، فَقُلْتُ: مَنْ هُمْ؟ خَابُوا وَخَسِرُوا، قَالَ: «**الْمُسْبِلُ، وَالْمَنَّانُ، وَالْمُنَفِّقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلِفِ الْكَاذِبِ، أَوِ الْفَاجِرِ**»

152- Bize Ebû Ömer el-Havdî tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be tahdis etti. Onun Alî b. Müdrik'ten, onun Ebû Zur'a b. Amr b. Cerîr'den, onun Haraşe b. el-Hur'dan, onun Ebû Zerr *(radıyallahu anh)*'tan, onun da Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den rivâyet ettiğine göre o şöyle buyurmuştur: **"Üç kimse vardır ki Allah kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onları temize çıkarmayacak ve onlara bakmayacaktır. Onlara can yakıcı bir azap vardır."** (Ebû Zerr) dedi ki: "Onlar kimlerdir? Zarar ettiler ve ziyana uğradılar!" dedim. Sonra aynı şeyi üç defa tekrar etti. Ben de yine "Onlar kimlerdir? Zarar ettiler ve ziyana uğradılar!" dedim. Bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Paçasını sarkıtan kimse, iyiliği başa kakıp duran kimse ve malını yalancı -ya da fâcir- yeminle satıp tüketen kimse."[183]

---

[182] Sahih. Bunu el-Buhârî (6519, 7382), Müslim (2787), İbn Mâce (192), Ahmed (8863), "el-Kubrâ"da en-Nesâî (7645) ve başkaları Yûnus yani Yûnus b. Yezîd el-Eylî tarîkinden rivâyet etmiştir.

[183] Sahih. Bunu Müslim (106), Ebû Dâvûd (4089), et-Tirmizî (1211), en-Nesâî (5/81, 7/245), Ahmed (21318, 21436), Ebû Muhammed ed-Dârimî (2605), İbn Hibbân (4907), "el-Musannef"te İbn Ebî Şeybe (22640 ve başkala-

١٥٣-حَدَّثَنَا مَحْبُوبُ بْنُ مُوسَى الْأَنْطَاكِيُّ، أَنْبَأَ أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي حَمَّادٍ يَعْنِي الْحَنَفِيَّ، قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ: وَكَانَ مِنْ أَوْثَقِ أَهْلِ زَمَانِهِ، عَنِ ابْنِ عَقِيلٍ وَهُوَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الشُّهَدَاءِ كُلِّهِمْ يَوْمَ أُحُدٍ، فَرَجَعْتُ وَأَنَا مُثْقَلٌ، قَدْ تَرَكَ أَبِي عَلَيَّ دَيْنًا وَعِيَالًا، فَلَمَّا كَانَ عِنْدَ اللَّيْلِ أَرْسَلَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «**يَا جَابِرُ، إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَحْيَا أَبَاكَ وَكَلَّمَهُ**» قَالَ: قُلْتُ: وَكَلَّمَهُ كَلَامًا؟ قَالَ:

"وَكَلَّمَهُ كَلَامًا، فَقَالَ لَهُ: تَمَنَّ قَالَ: أَتَمَنَّى أَنْ تَرُدَّ رُوحِي، وَتَنْشُرَ خَلْقِي كَمَا كَانَ، وَتُرْجِعَنِي إِلَى نَبِيِّكَ، فَأُقَاتِلَ فِي سَبِيلِكَ، فَأُقْتَلَ مَرَّةً أُخْرَى"

153- Bize Mahbûb b. Mûsâ el-Antâkî tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû İshâk, Ebû Hammâd'dan -yani el-Hanefî'den- haber verdi. Yine Ebû İshâk "O zamanındakilerin en güvenilirlerindendi" dedi. Onun İbn Akîl'den -ki o Abdullah b. Muhammed b. Akîl'dir- rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Câbir b. Abdullah *(radıyallahu anhuma)*'nın şöyle dediğini işittim: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* Uhud Günü bütün şehidlerin cenaze namazını kıldı. Oradan üzerimde ağır bir yük olduğu hâlde döndüm. Babam bana bir borç ve aile bırakmıştı. Gece olunca Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* bana elçi gönderdi. **"Ey Câbir! Allah babanı diriltti ve onunla konuştu"** buyurdu. "Gerçekten mi konuştu?!" dedim. **"Gerçekten konuştu"** buyurdu. **"Ona 'İste!' buyurdu. O da 'Ruhumu geri döndürmeni, yaratılışımı olduğu gibi meydana getirmeni, beni nebîne döndürmeni,**

---

rı Şu'be'ye uzanan tariklerden rivâyet etmiştir. Hadisin Hareşe b. el-Hurr'a uzanan başka tarikleri de vardır. Bu tarîki zikretmenin sözü uzatacağını düşünüyorum. Musannifin tarîkini yeterli gördüm.

sonra Senin yolunda savaşmamı ve ikinci defa öldürülmemi istiyorum' dedi."[184]

١٥٤–حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا جَرِيرٌ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ أَبِي الزَّعْرَاءِ، قَالَ: قَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ كَلَامُ اللَّهِ، فَلَا أَعْرِفَنَّكُمْ مَا عَطَفْتُمُوهُ عَلَى أَهْوَائِكُمْ، إِلَّا أَنْ يَكْفُرَ بِهِ عَمْدَ عَيْنٍ»

154- Bize Osmân b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr tahdis etti. Onun Leys'ten, onun Seleme b. Kuheyl'den, onun Ebu'z Za'râ'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Ömer *(radıyallahu anh)* dedi ki: "Şüphesiz bu Kur'ân Allah'ın kelâmıdır. Onun için sakın onu şahsî görüşlerinize atfettiğinizi bilmeyeyim. Yoksa kul onun sebebiyle göz göre göre kâfir olur."[185]

---

184 Hasen. Musannifin isnadı ise zayıftır. Ebû İshâk, Amr b. Abdullah es-Sebîî'dir. Bu zat müdellistir ve hadisi işittiğini açıkça söylememiştir. Şeyhi Ebû Hammâd el-Hanefî de el-Mufaddal b. Sadaka'dır. Ebû Hâtim er-Râzî "Kavî değildir ama hadisi yazılır" demiştir. Fakat hadisin başka bir tarîki vardır ki bunu Ahmed (14818), el-Humeydî (1265), Abd b. Humeyd (Muntehab- 1039), Ebû Ya'lâ (2002) "el-Mütemenniyîn"de İbn Ebi'd Dünyâ (2) Süfyân b. Uyeyne- Muhammed b. Alî b. Rabîa es-Sülemî- İbn Akîl tarîkinden rivâyet etmiştir.

Derim ki: Bu hasen bir isnaddır. Abdullah b. Muhammed b. Akîl dışında ricâli sika kimselerden oluşmaktadır. İlim ehlinden birçoğu onun hakkında hafızasının kötülüğü yönünden kötü konuşmuştur. Ebû Tâlib el-Kâdî'nin "Tertîbu İleli't Tirmizî"sinde (s. 22) zikredildiği üzere et-Tirmizî şöyle demiştir: "Muhammed'e -yani el-Buhârî'ye- Abdullah b. Muhammed b. Akîl'i sordum. Dedi ki: 'Ahmed b.Hanbel'in, İshâk b. İbrâhîm'in ve el-Humeydî'nin onun hadisiyle ihticac ettiğini gördüm. Onun hadisi sağlama yakındır.'" Ebû Hâtim er-Râzî de şöyle demiştir: "Hadisi leyyindir. Kavî değildir. Hadisiyle ihticac edilenlerden değildir ama hadisi yazılır." Dolayısıyla böyle birinin hadisi şahidler ve mutabaatlar ile birlikte hasen derecesine yükselir inşâallah. Buna ilâve olarak ona sadûk bir kimse olan Talha b. Hirâş mutabatta bulunmuştur. Nitekim 52 numaralı hadiste geçmiş, 139 numaralı hadiste tekrar gelmişti. Tahrici için oraya bakılabilir.

185 Zayıf. Bunu "Sünen"inde ed-Dârimî (3355), "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (117), "es-Sünne"de el-Hallâl (1956), "eş-Şerîa"da el-Âcurrî (168), "el-

١٥٥-حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا حَمَّادٌ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «هَدْيٌ وَكَلَامٌ، فَخَيْرُ الْكَلَامِ كَلَامُ اللَّهِ، وَأَحْسَنُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

155- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd tahdis etti. Onun Atâ b. es-Sâib'den, onun Ebu'l Ahvas'tan, onun İbn Mes'ûd *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Yol ve söz: Sözlerin en hayırlısı Allah'ın sözü, yolların en güzeli Muhammed *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in yoludur."[186]

Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (527) Leys'ten yani Leys b. Ebî Suleym'den rivâyet etmiştir. Leys zayıftır ve hafızası kötüdür. İbn Ebî Hâtim babasından ve Ebû Zur'a'dan "Leys ile uğraşılmaz, hadisi muzdariptir" dediklerini aktarmıştır. Yahyâ b. Maîn de onu zayıflamıştır.

Buna ilave olarak onun hafızası karışmıştır. Eserin el-Âcurrî'nin "eş-Şerîa"sında (167) yer alan bir şâhidi vardır ki el-Âcurrî bunu Ebû Abdurrahmân es-Sülemî- Ömer tarîkinden benzer olarak rivâyet etmiştir. el-Âcurrî'nin isnadında Muhammed b. Abdulmecîd et-Temîmî vardır ki zayıftır. el-Hatîb'in "Târîhu Bağdâd"ında (1171) yer aldığına göre Temtâm Muhammed b. Ğâlib onu zayıflamıştır. Dolayısıyla eser Ömer'den sabit değildir. Allah Teâlâ en iyi bilendir.

[186] Sahih li-ğayrihî. Bunu "el-Musannef"te Abdurrazzâk (20076), "el-Kebîr"de et-Taberânî (8518), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (84) ve başkaları Ebu'l Ahvas tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu sahih bir isnaddır. Ricâli sika kimselerden oluşmaktadır. Şu kadar var ki Atâ b. es-Sâib'in hafızası ömrünün sonlarında karışmıştır. Hammâd b. Seleme de ondan hem hafızası karışmadan önce hem de hafızası karıştıktan sonra rivâyette bulunanlardandır.

Ebû Zur'a er-Râzî'ye Hammâd b. Seleme'nin Atâ b. es-Sâib- Ebu'l Ahvas- Abdullah kanalıyla rivâyet ettiği "En hayırlı söz Allah'ın sözüdür, en güzel yol Muhammed'in yoludur" hadisinin mi yoksa Cerîr'in Atâ b. es-Sâib- Ebu'l Bahterî- Abdullah kanalıyla rivâyet ettiği hadisin mi saha sahih olduğu sorulmuş, o da "Cerîr'in hadisi daha sahihtir" diye cevap vermiştir. (İlelu İbn Ebî Hâtim, 1746)

Derim ki: Böyle demesinin sebebi Atâ'nın hafızasının karışması olabilir. Zira Hammâd ondan hem hafızası karışmadan önce hem de hafızası karıştıktan

١٥٦–حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ الْجُعْفِيُّ أَبُو سَعِيدٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ بِشْرٍ، ثنا مُجَالِدٌ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ، قَالَ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ، فَمَنْ قَالَ فِيهِ فَلْيَعْلَمْ مَا يَقُولُ، فَإِنَّمَا يَقُولُ عَلَى اللَّهِ»

156- Bize Yahyâ b. Süleymân el-Cu'fî Ebû Saîd tahdis etti, dedi ki: Bize Ahmed b. Beşîr tahdis etti, dedi ki: Bize Mücâlid tahdis etti. Onun eş-Şa'bî'den, onun Mesrûk'tan rivâyet ettiğine göre Abdullah şöyle demiştir: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır. Bu yüzden onun hakkında konuşan ne dediğini iyi bilsin. Zira o ancak Allah adına konuşmaktadır."[187]

١٥٧–حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ، ثنا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي رِجَالٌ، مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْأَنْصَارِ، أَنَّهُمْ بَيْنَا هُمْ جُلُوسٌ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُمِيَ بِنَجْمٍ فَاسْتَنَارَ، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**مَاذَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ إِذَا رُمِيَ بِمِثْلِ هَذَا؟**» قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، كُنَّا نَقُولُ: وُلِدَ اللَّيْلَةَ عَظِيمٌ، وَمَاتَ عَظِيمٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

---

sonra rivâyette bulunmuştur. Fakat Cerîr de ondan hafızası karışmadan önce rivâyette bulunanlardandır. Bundan dolayı Cerîr'in rivâyetinin Hammâd'ın rivâyetinin önüne neden geçirildiğini bilmiyorum. Her hâlükârda hadis sahihtir. Başka bir vecihle İbn Mes'ûd'dan rivâyet edilmiştir. Bunu "ez-Zühd"de Hennâd (498), onun kanalıyla "Meclisun mine'l İmlâ"sında en-Nesâî (20), "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (522) el-Esved b. Hilâl- İbn Mes'ûd kanalıyla rivâyet etmiştir. İsnadı sahihtir. Ricâli sika kimselerden oluşmaktadır.

[187] Zayıf. Bunu "es-Sünne"de Abdullah (119), "el-Emâlî"sinde İbn Sem'ûn (322), "el-Esmâ"da el-Beyhakî (523) Mücâlid tarîkinden rivâyet etmiştir ki Mücâlid zayıftır. Ebû Hâtim er-Râzî'ye bu şahısla ihticac edilip edilmeyeceği sorulmuş, o da "Edilmez" cevabını vermiştir. İbn Maîn de onun hakkında "Zayıftır, hadisi çürüktür, hadisiyle ihticac edilmez" demiştir.

"فَإِنَّهَا لَا يُرْمَى بِهَا لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا حَيَاةِ أَحَدٍ، وَلَكِنَّمَا رَبُّنَا إِذَا قَضَى أَمْرًا سَبَّحَ حَمَلَةُ الْعَرْشِ، ثُمَّ يُسَبِّحُ أَهْلُ السَّمَاءِ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ يُسَبِّحُ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، حَتَّى بَلَغَ التَّسْبِيحُ أَهْلَ السَّمَاءِ الدُّنْيَا، ثُمَّ قَالَ الَّذِينَ يَلُونَ حَمَلَةَ الْعَرْشِ: مَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ فَيُخْبِرُونَهُمْ بِتَسْبِيحِ أَهْلِ السَّمَوَاتِ، حَتَّى يَبْلُغَ الْخَبَرُ أَهْلَ هَذِهِ السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَتَخَطَّفُ الْجِنُّ السَّمْعَ، فَيَذْهَبُونَ بِهِ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ، فَإِذَا جَاءُوا بِهِ عَلَى وَجْهِهِ فَهُوَ حَقٌّ، وَلَكِنَّهُمْ يُرَقُّونَ فِيهِ يَعْنِي يَقْرِفُونَ.

157- Bize Ahmed b. Sâlih el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Vehb tahdis etti, dedi ki: Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan onun şöyle dediğini haber verdi: Bana Alî b. Huseyn'in haber verdiğine göre İbn Abbâs şöyle demiş: Bana Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ashâbından Ensâr'dan bazı kimselerin haber verdiğine göre onlar Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* ile birlikte oturuyorlarken bir yıldız atılmış (kaymış) ve ortalık aydınlanıvermiş. Bunun üzerine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* onlara **"Cahiliyyede bunun gibi bir şey atıldığı zaman ne diyordunuz?"** diye sormuş. Onlar da "Allah ve Resûlü daha iyi bilir ama biz 'Bu gece büyük biri doğdu ya da büyük biri öldü' diyorduk" dediler. Bunun üzerine Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

"Bu birinin doğumundan ya da birinin ölümünden dolayı atılmaz. Fakat Rabbimiz bir işe hükmettiği zaman Hamele-i Arş (Arş'ın taşıyıcıları) tesbih getirir. Sonra onlardan sonra gelen sema ehli tesbih getirir. Sonra onlardan sonra gelenler tesbih getirir. Tâ ki tesbih en yakın semanın ehline ulaşır. Sonra Hamele-i Arş'tan sonra gelenler 'Rabbiniz ne buyurdu?' diye sorar. Onlar da semalarda bulunanların tesbihini onlara bildirirler. Tâ ki haber şu en yakın semanın ehline ulaşır. Cinler kulak hırsızlığı yaparlar. Onu dostlarına götürürler. Onu olduğu gibi getirdik-

leri zaman o haktır. Fakat onlar ona terkiye yaparlar yani ona başka şeyler katarlar."[188]

١٥٨–حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ الْعَبْدِيُّ، ثنا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "إِذَا تَكَلَّمَ اللَّهُ بِالْوَحْيِ سَمِعَ أَهْلُ السَّمَوَاتِ صَلْصَلَةً كَجَرِّ السِّلْسِلَةِ عَلَى الصَّفْوَانِ. قَالَ: فَيَفْزَعُونَ، يَرَوْنَ أَنَّهُ مِنْ أَمْرِ السَّاعَةِ: **{حَتَّى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ، قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ}** [سبأ: 23]

158- Bize Muhammed b. Beşşâr el-Abdî tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Ebî Adiyy tahdis etti. Onun Şu'be'den, onun Süleymân el-A'meş'ten, onun Ebu'd Duhâ'dan, onun Mesrûk'tan, onun Abdullah *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir:

"Allah vahyi konuştuğu zaman göklerdekiler zincirin kaya üzerinde sürüklendiği zaman çıkardığı sese benzer bir çınlama duyarlar. Bundan dolayı korkuya kapılırlar. Bunun kıyamet saatiyle alâkalı olduğunu zannederler. Kalplerinden korku giderilince *'Rabbiniz ne buyurdu?' derler. Onlar da 'Hakkı (buyurdu), O Aliyy'dir, Kebîr'dir' derler." (Sebe, 23)*[189]

---

[188] Sahih. Bunu Müslim (2229), et-Tirmizî (3224), Ahmed (1882, 1883), İbn Hibbân (6129), Ebû Ya'lâ (2609) ve başkaları ez-Zuhrî'ye ulaşan tariklerden rivâyet etmiştir.

[189] Sahih. Bunu "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (537), "et-Tevhîd"de İbn Huzeyme (208), "et-Tefsîr"de et-Taberî (20/396), "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (438), "et-Târîh"te el-Hatîb (13/330) mevkûf olarak Süleymân el-A'meş'e uzanan tariklerden rivâyet etmiştir. İsnâdı sahihtir. Ricâli sika kimselerden oluşmaktadır. Bu eser hükmen merfûdur. Çünkü böylesi bir şey şahsi görüşe dayanarak söylenemez. Bu eser Allah'ın kitabından bir âyetin nüzûl sebebi hakkında rivâyet edilmiştir ve bilindiği üzere sahâbînin esbâb-ı nüzûl kapsamındaki tefsîri hükmen merfûdur. Buna ilave olarak mahfûz olan bu mevkûf rivâyettir, merfû rivâyet değil. el-Hatîb el-Bağdâdî "Târîh"inde geldiği üzere (13/330) merfû rivâyetin garîb olduğunu söylemiş, mahfuz olanın bu mevkûf rivâyet olduğunu beyan etmiştir. Ondan önce ed-Dârakutnî de bu

١٥٩-حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: " إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا تَكَلَّمَ بِالْوَحْيِ سَمِعُوا مِثْلَ سِلْسِلَةِ الْحَدِيدِ عَلَى الصَّفْوَانِ، فَخَرُّوا سُجَّدًا، فَ {إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ، قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ} [سبأ: 23] ثُمَّ يَنْزِلُ الشَّيْطَانُ إِلَى الْأَرْضِ، فَيَزِيدُ فِيهَا سَبْعِينَ كَذْبَةً

159- Bize Osmân b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr b. Abdulhamîd tahdis etti. Onun Yezîd b. Ebî Ziyâd'dan, onun Abdullah b. el-Hâris'ten, onun İbn Abbâs *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Allah *(azze ve celle)* vahyi konuştuğu zaman demir zincirin kaya üzerinde çıkardığı sese benzer bir ses duyarlar. Bunun üzerine hemen secdeye kapanırlar. Kalplerinden korku giderilince 'Rabbiniz ne buyurdu?' derler. Onlar da *'Hakkı (buyurdu), O Aliyy'dir, Kebîr'dir' derler. (Sebe, 23) Sonra Şeytan buna yetmiş yalan eklemiş olduğu hâlde yeryüzüne iner."*[190]

١٦٠-حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ، قَالَ: كُنْتُ جَارًا لِخَبَّابٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَخَرَجْنَا مَعَهُ يَوْمًا إِلَى الْجُمُعَةِ، فَأَخَذَ بِيَدِي، فَقَالَ: «يَا هَنَاهْ تَقَرَّبْ إِلَى اللَّهِ مَا اسْتَطَعْتَ، فَإِنَّكَ لَنْ تَقَرَّبَ إِلَى اللَّهِ بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ كَلَامِهِ»

---

mevkûf rivâyeti tercih etmiş, "Mahfuz olan rivâyet budur" demiştir. (el-İlel, 852)

190 Zayıf. Bunu "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (538), "Ta'zîmu Kadri's Salât"ta el-Mervezî (219), ez-Zehebî'nin "el-Uluvv"unda (294) geldiği üzere Ebû Zur'a er-Râzî Cerîr b. Abdulhamîd tarîkinden rivâyet etmiştir. Bu Yezîd b. Ebî Ziyâd'dan dolayı zayıf bir isnaddır. Onun hakkında Ebû Zur'a "Leyyin, hadisi yazılır fakat onunla ihticac edilmez" demiş, Ebû Hâtim er-Râzî de "Kavî değildir" demiştir. İbn Maîn de musannifin ondan naklettiği üzere böyle söylemiştir.

160- Bize Osmân b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr tahdis etti. Onun Mansûr'dan, onun Hilâl b. Yesâf'tan, onun Ferve b. Nevfel'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Ben el-Habbâb *(radıyallahu anh)*'ın komşusuydum. Bir gün onunla Cuma'ya çıktık. Elimi tuttu ve şöyle dedi: "Ey adam! Elinden geldiğince Allah'a yaklaşmaya çalış. Şöyle ki sen Allah'a O'na kelâmından daha sevimli gelen bir şey ile yaklaşamazsın."[191]

١٦١-حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ، وَعَلْقَمَةُ بْنُ وَقَّاصٍ، وَعُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ حَدِيثِ، عَائِشَةَ حِينَ قَالَ لَهَا أَهْلُ الْإِفْكِ مَا قَالُوا، فَبَرَّأَهَا اللَّهُ مِنْهُ، وَبَعْضُ حَدِيثِهِمْ يُصَدِّقُ بَعْضًا، وَإِنْ كَانَ بَعْضُهُمْ أَوْعَى مِنْ بَعْضٍ، زَعَمُوا أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: «لَشَأْنِي كَانَ أَحْقَرَ فِي نَفْسِي مِنْ أَنْ يَتَكَلَّمَ اللَّهُ فِيَّ بِأَمْرٍ يُتْلَى، وَلَكِنْ كُنْتُ أَرْجُو أَنْ يَرَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُؤْيَا يُبَرِّئُنِي اللَّهُ بِهَا»

161- Bize Abdullah b. Sâlih tahdis etti, dedi ki: Bana el-Leys tahdis etti, dedi ki: Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Bana Urve b. ez-Zubeyr, Saîd b. el-Museyyeb, Alkame b. Vakkâs ve Ubeydullah b. Abdullah; Âişe'nin, iftirada bulunanların söylediklerini söylediklerini, Allah'ın da onu bundan temize çıkardığı ile ilgili hadisi kapsamında tahdis ettiler. Hadisleri birbirlerini doğrulamaktadır fakat bazıları diğerlerinden daha iyi bellemiştir. Söylediklerine göre Âişe *(radıyallahu anha)* şöyle demiş: "Bana göre değerim Allah'ın benim hakkımda okunacak bir emri konuşmayacağı kadar azdı. Fakat ben Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in

---

[191] Sahih. Bunu "ez-Zühd"de Ahmed (s. 35, 202), "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (111), "el-Musannef"te İbn Ebî Şeybe (30722), onun tarikinden "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (520), "el-Müstedrek"te el-Hâkim (2/441) ve başkaları Mansûr b. el-Mu'temir'e uzanan tariklerden rivâyet etmiştir. Bu sahih bir isnaddır. Ricâli sika kimselerden oluşmaktadır. İbn Hibbân Ferve b. Nevfel'i sika saymış, Müslim de onun bir hadisini tahriç etmiştir.

Allah'ın beni kendisiyle temize çıkaracağı bir rüya görmesini umuyordum."[192]

١٦٢–حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، ثنا ابْنُ الْمُبَارَكِ، أَنْبَأَ يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ طَارِقِ بْنِ مُخَاشِنٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُتِيَ بِلَدِيغٍ، فَقَالَ: **"لَوْ قَالَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، لَمْ تَضُرَّهُ"**

162- Bize Nuaym b. Hammâd tahdis etti, dedi ki: Bize İbnu'l Mubârek tahdis etti, dedi ki: Bize Yûnus haber verdi. Onun ez-Zuhrî'den, onun Târık b. Muhâsin'den,[193] onun Ebû Hureyre'den rivâyet ettiğine göre Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e zehirli bir hayvan tarafından sokulmuş biri getirildi. Bunun üzerine buyurdu ki:

"Eğer 'Yarattıklarının şerrinden Allah'ın tam kelimelerine sığınırım' deseydi (hayvan) ona zarar vermezdi."[194]

---

[192] Sahih. Bunu el-Buhârî (4141, 4750, 7500), Müslim (2770), Ebû Dâvûd (4737), Ahmed (25623), İbn Hibbân (4212) ve başkaları ez-Zuhrî'ye uzanan tariklerden rivâyet etmiştir. Musannifin isnadında zayıflanmış bir kimse olan Abdullah b. Sâlih vardır fakat el-Buhârî'nin kitabında geçtiği üzere (4750) Yahyâ b. Bukeyr ona mutabaatta bulunmuştur.

[193] Asılda bu şekilde, noktasız hâ ve sîn harfleri ile geçmektedir. Nâsih sîn harfinin üzerine noktasızlık işâreti koymuştur. Sonra bu şahsı bir sonraki hadiste noktalı hâ ve şîn harfleri ile zikretmiştir. Böylece o bu şahsın ismi konusundaki ihtilâfın bilinen bir şey olduğuna işârette bulunmuştur. "Takrîbu't Tehzîb"e (3005) bakılabilir.

[194] Hasen li-ğayrihî. Bunu Ebû Dâvûd (3901), "el-Kubrâ"da en-Nesâî (10359), "el-Musannef"te İbn Ebî Şeybe (24023), "el-Ma'rifetu ve'r Ricâl"de el-Fesevî (1/213), "eş-Şâmiyyîn"de et-Taberânî (1814), "Şerhu'l Muşkil"de et-Tahâvî (34) ve başkaları ez-Zuhrî tarîkinden rivâyet etmişlerdir. Nuaym b. Hammâd'a Abdân olarak bilinen Abdullah b. Osmân mutabaatta bulunmuştur. Bu mutabaat el-Fesevî'nin kitabında yer almaktadır. Târık b. Muhâşin, Hâfız'ın "et-Takrîb"de söylediği üzere makbûldür. Bu şahsı İbn Hibbân dışında tevsîk eden kimseye rast gelmedim. Zaten onun adeti bunun gibi meçhûl kişileri tevsîk etmektir. Dolayısıyla bu zat kendisine mutabaat edilmediği takdirde leyyindir. Fakat ona mutabaat edilmiştir. Ona Zekvân es-Semmân Ebû Sâlih

١٦٣–حَدَّثَنَا الْجُرْجُسِيُّ يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ رَبِّهِ، ثنا بَقِيَّةُ، عَنِ الزُّبَيْدِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ طَارِقِ بْنِ مَخَاشِنٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أُتِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَدِيغٍ لَدَغَتْهُ عَقْرَبٌ، فَقَالَ: **"لَوْ قَالَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ، لَمْ يُلْدَغْ «، أَوْ» لَمْ تَضُرَّهُ "**

163- Bize el-Curcusî Yezîd b. Abdurabbih tahdis etti, dedi ki: Bize Bakıyye tahdis etti. Onun ez-Zubeydî'den, onun ez-Zuhrî'den, onun Târık b. Muhâşin'den, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e akrebin soktuğu biri getirildi. Bunun üzerine o şöyle buyurdu:

"Eğer 'Allah'ın tam kelimelerine sığınırım' deseydi sokulmazdı ve (akrep) ona zarar vermezdi."[195]

---

mutabaatta bulunmuş, bunu "Sahîh"inde Müslim (2709), Ahmed (8880) ve başkaları rivâyet etmiştir.

[195] İsnadı zayıftır. Bunu Ebû Dâvûd (3901), "el-Kunâ"da ed-Dûlâbî (1731) ve başkaları Bakıyye b. el-Velîd tarîkinden rivâyet etmiştir. Bakıyye müdellistir ve burada an'ane ile rivâyette bulunmuştur. Evet, matbu nüshanın muhakkikin söylediği üzere o Ebû Dâvûd'un rivâyetinde tahdis sigasını açıkça ifade etmiştir ama bunun bizim için bir manası yoktur. Zira Bakıyye gibi biri söz konusuysa onun hadisi işittiğini söylemesinden daha fazlasına, şeyhinin ismini söylemesine ihtiyacın var demektir.

İbn Receb el-Hanbelî "Şerhu İleli't Tirmizî"de (2/824) şunları söylemiştir: "O bazen Saîd b. Abdulcebbâr ez-Zubeydî'den, bazen de Zur'a b. Amr ez-Zubeydî'den rivâyette bulunur ki bunların ikisinin de hadisi zayıftır. Sonra 'Bize ez-Zubeydî tahdis etti' der. Bundan dolayı akıllara ez-Zuhrî'nin talebesi Muhammed b. el-Velîd ez-Zubeydî gelir."

Bakıyye bu hadiste de ez-Zuhrî'den rivâyette bulunan ez-Zubeydî'nin ismini tam olarak söylememiştir. Evet, Bakıyye hadisi işittiğini açıkça söylemiş olsa bile bir husus daha vardır: Bakıyye'nin tesviye tedlisi yaptığı, sana isnadın her bir tabakasında işitme sigasını açıkça söylemediği sürece rivâyetinin kabul edilmeyeceği söylenmiştir. Bu müdellisin haberinin kabûlü ya da reddi hususunda mutlaka göz önünde bulundurulması gereken bir noktadır. Diğer taraftan Allah'a hamd olsun ki hadisin metni sahihtir.

١٦٤-حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، ثنا حَمَّادٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُعَلِّمُهُمْ مِنَ الْفَزَعِ: «**أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ، مِنْ غَضَبِهِ، وَمِنْ شَرِّ عِبَادِهِ، وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ، وَأَنْ يَحْضُرُونِ**»

164- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammâd tahdis etti. Onun Muhammed b. İshâk'tan, onun Amr b. Şuayb'dan, onun babasından, onun dedesinden rivâyet ettiğine göre Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* onlara korkuya karşı şunları öğretiyordu: **"Öfkesinden, kullarının şerrinden, şeytanların kışkırtmalarından ve yanımda bulunmalarından Allah'ın tam kelimelerine sığınırım."**[196]

١٦٥-حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا جَرِيرٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، بِإِسْنَادِهِ، إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: «**مِنْ غَضَبِهِ، وَعِقَابِهِ، وَشَرِّ عِبَادِهِ**»

165- Bize Osmân b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr, Muhammed b. İshâk'tan isnadıyla bunu tahdis etti. Ayrı olarak **"öfkesinden, cezalandırmasından ve kullarının şerrinden"** dedi.[197]

١٦٦-حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ الْمُعْتَمِرِ، عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ:

---

196 Zayıf. Bunu Ebû Dâvûd (3895), "ed-Duâ"da et-Taberânî (1086), "et-Temhîd"de İbn Abdulberr (24/110) Muhammed b. İshâk b. Yesâr tarîkinden rivâyet etmiştir. Muhammed b. İshâk ile ihticac edilip edilmeyeceği hususunda ihtilâf edilmiştir. ez-Zehebî'nin söylediği üzere onun garîb münker rivâyetleri vardır. et-Tirmizî bu hadisi rivâyet ettikten sonra "Bu hasen garib bir hadistir" demiştir. Ayrıca İbn İshâk müdellistir ve burada hadisi işittiğini açıkça söylememiştir.

197 Zayıf. Bunu et-Tirmizî (3528), Ahmed (6696), "el-Müstedrek"te el-Hâkim (1/548), "el-Kubrâ"da el-Hâkim (10533) ve başkaları Muhammed b. İshâk tarîkinden rivâyet etmiştir. Bir önceki dipnota bakınız.

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَوِّذُ حَسَنًا وَحُسَيْنًا، فَيَقُولُ: «**أُعِيذُكُمَا بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ، مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ، وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ**»، وَكَانَ يَقُولُ: «**كَانَ أَبُوكُمَا يُعَوِّذُ بِهَا إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ**»

166- Bize Osmân b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Cerîr tahdis etti. Onun Mansûr b. el-Mu'temir'den, onun el-Minhâl b. Amr'dan, onun Saîd b. Cubeyr'den, onun İbn Abbâs *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* Hasen'i ve Huseyn'i **"Sizi her şeytandan ve haşereden, her kötü gözden Allah'ın tam kelimelerine sığındırıyorum"** diyerek sığındırırdı. Yine o **"Atanız, İsmâîl'i ve İshâk'ı böyle sığındırırdı"** buyururdu.[198]

١٦٧–حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ الدِّمَشْقِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاتِكَةِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قُلْتُ: أَيُّ النَّبِيِّينَ أَوَّلًا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «**آدَمُ**» ، قُلْتُ: أَوَنَبِيًّا كَانَ؟ قَالَ: "**نَعَمْ، مُكَلَّمًا، خَلَقَهُ اللَّهُ بِيَدِهِ، وَكَلَّمَهُ قِبَلًا، فَقَالَ: {اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ}** [البقرة: 35] "

167- Bize Hişâm b. Ammâr ed-Dımeşkî tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Şuayb tahdis etti. Onun Osmân b. Ebi'l Âtike'den, onun Alî b. Yezîd'den, onun el-Kâsım'dan, onun Ebû Umâme'den, onun Ebû Zerr *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Nebîlerin hangisi ilktir ey Allah'ın Resûlü?" diye sordum. **"Adem"** dedi. "O nebî miydi?" diye sordum. **"Evet"** buyurdu. **"Kendisiyle konuşulan (bir nebî idi). Al-**

---

[198] el-Buhârî (3371) ve Ebû Dâvûd (4739) rivâyet etmiş, ikisi de musannife mutabaatta bulunmuştur. İbn Mâce (3525), Ahmed (2112), "el-Musannif"te İbn Ebî Şeybe (30111), el-Bezzâr (5099) ve başkaları da Mansûr tarîkinden rivâyet etmiştir.

lah onu eliyle yarattı, onunla doğrudan konuştu ve *'Sen ve eşin cennete yerleşin' (Bakara, 35)* buyurdu."[199]

١٦٨–حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، أَنْبَأَ أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ خَيْثَمَةَ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: **«مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا سَيُكَلِّمُهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تُرْجُمَانٌ»**

168- Bize Amr b. Avn tahdis etti, dedi ki: Bize Ebû Muâviye[200] haber verdi. Onun el-A'meş'ten, onun Hayseme'den, onun Adiyy b. Hâtim *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Sizden kimse yoktur ki Allah kıyamet günü onunla kendisiyle arasında bir tercüman olmadan konuşacak olmasın."**[201]

---

[199] Münker. Bunu Ahmed (22288), "el-Kebîr"de et-Taberânî (7871) uzun bir şekilde Alî b. Yezîd'den -ki o el-Elhânî'dir- rivâyet etmiştir. Bu Alî hakkında el-Buhârî "Hadisi münkerdir" demiş, en-Nesâî, ed-Dârakutnî, el-Birkânî ve başkaları onu terk etmiştir. Ondan rivâyette bulunan kişiye gelince musannif şeyhi İbn Maîn'den onun hakkında "Bir şey değildir" dediğini nakletmiş, Ebû Hâtim er-Râzî onu zayıflayıp "Onun başına gelen belâ Alî b. Yezîd'den çokça rivâyette bulunması yönündendir" demiştir. Alî b. Yezîd'e, Ebu'ş Şeyh'in "el-Azame"sinde (5/1553) ve et-Taberî'nin "et-Târîh"inde (1/151) geçtiği üzere Ca'fer b. ez-Zubeyr mutabaatta bulunmuştur. Bu mutabaatı ikisi de İbn İshâk-Ca'fer- el-Kâsım tarîkinden rivâyet etmiştir. Fakat bu ne semirten ne de açlığı gideren bir mutabaattır. Zira Ca'fer b. ez-Zubeyr'in hâli de kendisine mutabaatta bulunduğu kişinin hâli gibidir. Hadisi metruktur. Ebû Hâtim, el-Fellâs, en-Nesâî, ed-Dârakutnî ve başkaları onu terk etmiştir. İbn Hibban onun hakkında "el-Kâsım'dan ve başkalarından mevzû şeyler rivâyet eder" demiştir. Fakat Ebû Umâme hadisindeki şahid olan kısım 149 numaralı hadiste geçtiği üzere sahihtir. Başarıya ileten Allah'tır.

[200] el-A'meş'ten rivâyette bulunan Ebû Muâviye, Muhammed b. Hâzim el-Kûfî ed-Darîr'dir. Hâzim'deki hâ noktalıdır. el-A'meş'ten rivâyette bulunanların en güvenilirlerindendir.

[201] el-Buhârî (6539, 7443, 7512), Müslim (1016), et-Tirmizî (2415), İbn Mâce (185), Ahmed (18246) ve başkaları el-A'meş'e uzanan tarîklerden rivâyet etmiştir.

١٦٩-حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، ثنا شُعْبَةُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُدْرِكٍ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ خَرَشَةَ بْنِ الْحُرِّ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: **"ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يُزَكِّيهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: الْمُسْبِلُ، وَالْمَنَّانُ، وَالْمُنَفِّقُ سِلْعَتَهُ بِالْحَلِفِ الْكَاذِبِ، أَوِ الْفَاجِرِ"**

169- Bize Ebû Ömer el-Havdî tahdis etti, dedi ki: Bize Şu'be tahdis etti. Onun Alî b. Müdrik'ten, onun Ebû Zur'a b. Amr b. Cerîr'den, onun Hareşe b. el-Hur'dan, onun Ebû Zerr *(radıyallahu anh)*'tan, onun Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den rivâyet ettiğine göre o şöyle buyurmuştur: **"Üç kimse vardır ki Allah kıyamet günü onlarla konuşmayacaktır, onları temize çıkarmayacaktır ve onlara can yakıcı bir azap vardır: Paçasını sarkıtan kimse, iyiliği başa kakıp duran kimse, malını yalancı -ya da fâcir- yeminle satıp tüketen kimse."**[202]

١٧٠- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ الْحِزَامِيُّ، ثنا مَعْنٌ، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَبُو أُوَيْسٍ، عَنْ قَرْثَعٍ الْغَطَفَانِيِّ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ بَشِيرِ بْنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ بَشِيرٍ الْأَسَدِيِّ، قَالَ: سَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الْهَاشِمِيَّ، قَالَ: قُلْتُ: يَا أَبَا جَعْفَرٍ مَنْ أَوَّلُ مَنْ تَكَلَّمَ بِالْعَرَبِيَّةِ؟ قَالَ: إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ النَّبِيُّ، وَهُوَ يَوْمَئِذٍ ابْنُ ثَلَاثَ عَشْرَةَ سَنَةً، قُلْتُ: فَمَا كَانَ كَلَامُ النَّاسِ قَبْلَ ذَلِكَ؟ قَالَ: الْعِبْرَانِيَّةُ، قُلْتُ: فَمَا كَانَ كَلَامُ اللَّهِ الَّذِي أَنْزَلَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعِبَادِهِ ذَلِكَ الزَّمَانَ؟ قَالَ: الْعِبْرَانِيَّةُ.

170- Bize İbrâhîm b. el-Münzir el-Hizâmî tahdis etti, dedi ki: Bize Ma'n tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Abdullah Ebû Uveys tahdis etti. Onun Karse'[203] el-Ğatafânî'den, onun Ukbe b. Beşîr b. el-Muğîre b. Beşîr el-

---

[202] Sahih. Tahrici 152 numaralı hadisin dipnotunda geçmişti.

[203] Asılda böyle geçmektedir ama burada bir tashif var gibidir. Ukbe b. Beşîr'den rivâyette bulunmakla meşhûr olan kişi Gatafânoğulları'ndan biri

Esedî'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Muhammed b. Alî b. el-Huseyn el-Hâşimî'ye "Ey Ebû Ca'fer, Arapça konuşan ilk kimse kimdir?" diye sordum. "İbrâhîm'in oğlu İsmâîl Nebî, o gün o on üç yaşındaydı" dedi. "Bundan önce insanların kelâmı ne idi?" diye sordum. "İbrânice" dedi. "Peki, o zamanda Allah'ın resûllerine ve kullarına indirdiği kelâmı ne idi?" diye sordum. "İbrânice" dedi.[204]

١٧١-قَرَأْتُ عَلَى أَبِي الْيَمَانِ، قُلْتُ: أُخْبِرُكُمْ شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ، أَنَّهُ أَخْبَرَهُ جَزْءُ بْنُ جَابِرٍ الْخَثْعَمِيُّ، أَنَّهُ سَمِعَ كَعْبَ الْأَحْبَارِ، يَقُولُ: " لَمَّا كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى بِالْأَلْسِنَةِ كُلِّهَا قَبْلَ لِسَانِهِ، طَفِقَ مُوسَى يَقُولُ: أَيْ رَبِّ، مَا أَفْقَهُ هَذَا، حَتَّى كَلَّمَهُ آخِرَ الْأَلْسِنَةِ بِلِسَانِهِ بِمِثْلِ صَوْتِهِ، يَعْنِي بِمِثْلِ لِسَانِ مُوسَى، وَبِمِثْلِ صَوْتِ مُوسَى.

171- Ebu'l Yemân'a okudum, dedim ki: Size Şuayb, ez-Zuhrî'den onun şöyle dediğini haber verdi: Bana Ebû Bekr b. Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm'ın haber verdiğine göre Cerm[205] b. Câbir el-Has'amî ona Ka'b el-Ahbâr'ı şöyle derken işittiğini haber vermiş: "Allah Mûsâ ile onun dilinden önce diğer bütün dillerle konuşunca Mûsâ 'Rabbim, bunu anlamı-

---

olan Ebu'l Cârûd er-Rabî' b. Kuzey'dir. Tercemesi için el-Buhârî'nin "et-Târîhu'l Kebîr"ine (3/270) bakılabilir. Bunu İbn Sa'd "et-Tabakât"ta (1/33) doğru şekliyle rivâyet etmiştir.

[204] Zayıf. Bunu İbn Sa'd "et-Tabakât"ta (1/33) rivâyet etmiştir. İsnadında Ukbe b. Beşîr vardır ki ez-Zehebî "el-Mîzân"da (5682) onun hakkında "meçhûl" demiştir.

[205] Asılda böyle geçmektedir. Matbu nüshada ise "Cüz'" diye yazılmıştır. İsmi hususunda meşhûr bir ihtilâf vardır. İbn Nâsıruddîn de şöyle demiştir: "Ceran b. Câbir el-Has'amî. Ka'b'dan hadis işitmiştir. el-Buhârî 'et-Târîh'inde 'Bu onun ismi hususundaki görüşlerden biridir' demiş ve bu ismi öne çıkarmıştır. Bu zatın isminin Cerîr, Cüz' ya da Cerv olduğu da söylenmiştir. Allah en iyi bilendir." (Tavdîhu'l Müştebih, 3/221)

yorum' demeye başladı. Tâ ki (Allah) onunla dillerin sonuncusuyla, onun diliyle, onun sesiyle konuştu. Yani Mûsâ'nın diliyle ve Mûsâ'nın sesiyle."[206]

١٧٢–حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ التَّنُوخِيُّ أَبُو الْجَمَاهِرِ، ثنا سَعِيدُ بْنُ بَشِيرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: **{إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ}** [فصلت: 41] **بِالْقُرْآنِ {لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لِكِتَابٌ عَزِيزٌ}** [فصلت: 41] أَعَزَّهُ اللَّهُ، لِأَنَّهُ كَلَامَهُ **{لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ}** [فصلت: 42] وَهُوَ إِبْلِيسُ، لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَنْتَقِصَ مِنْهُ حَقًّا، أَوْ يَزِيدَ فِيهِ بَاطِلًا.

172- Bize Muhammed b. Osmân et-Tennûhî Ebu'l Cumâhir tahdis etti, dedi ki: Bize Saîd b. Beşîr tahdis etti. Onun Katâde'den rivâyet ettiğine göre o Allah Teâlâ'nın *"Kendilerine geldiği zaman Zikr'i yalanlayanlar var ya..."* buyruğu hakkında "Kur'ân'ı" demiştir. *"Şüphesiz o izzetli bir kitaptır"* buyruğu hakkında "Onu Allah izzetlendirmiştir, çünkü O'nun kelâmıdır" demiştir. *"Bâtıl ona gelmez" (Fussilet, 41-42)* buyruğu hakkında da "Bu İblis'tir; ne ondan bir hak eksiltebilir, ne ona bir bâtıl ekleyebilir" demiştir.[207]

---

[206] Zayıf. Bunu "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (541), "et-Tefsîr"de İbn Ebî Hâtim (6287), "et-Tefsîr"de et-Taberî (10843, 10845), "et-Tefsîr"de Abdurrazzâk (1/238), "el-Ma'rifetu ve't Târîh"te el-Fesevî (1/227) ve başkaları ez-Zuhrî tarîkinden rivâyet etmişlerdir. İsnadında Cerm ya da Cerîr ya da Cüz' ya da Cürz vardır. Nitekim ismi hususundaki ihtilâfı söz konusu etmiştik. Bu zat meçhuldür. Ondan Ebû Bekr b. Abdurrahmân'dan başka kimse rivâyette bulunmamıştır ve onu İbn Hibbân'dan başka kimse tevsîk etmemiştir. Zaten onun adeti budur. Allah en iyi bilendir.

[207] Bu hasen bir isnaddır. Saîd b. Beşîr hakkında ilim ehlinden bazıları olumsuz ifadeler kullanmış olsa da biz musannifin Duhaym'dan naklettiği kavle itimad ediyoruz. O "Hocalarımız 'O sikadır, kaderî değildi' diyorlardı" demiştir. el-Buhârî "Hıfzı hakkında konuşmaktalar ve onun hıfzının kötü olması ihtimâli var" demiştir. İbn Adiyy "Onun hadisi genellikle doğrudur ve kendisi genellikle doğru sözlüdür" demiştir. Şu'be de "Saduktur" demiştir. Buna ilave olarak ona mutabaatta bulunulmuştur. Ona Katâde'den rivâyet hususunda insanların en güveniliri olan Sa'id b. Ebî Arûbe mutabaat etmiştir. Bu mutabaatı İbn Cerîr et-Taberî "et-Tefsîr"de (21/479) Bişr b. Muâz el-Akadî- Yezîd b. Zurey'- Saîd b. Ebî Arûbe- Katâde kanalıyla rivâyet etmiştir. Bu da hasen bir isnaddır. Bişr el-Akadî Ebû Hâtim er-Râzî'nin söylediği üzere saduktur.

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: İşte bu hadisler ve benzeri daha fazla hadis rivâyet edilmiş bulunmaktadır. Hepsi Allah'ın kelâmına iman hususunda Allah'ın kitabına muvafıktır. Haktan sapan şu topluluğun uydurduğu, kendileriyle Allah'ın sıfatlarını reddettiği ve kelâmını değiştirdiği şu şaşırtmacalar ve manalar olmasaydı Allah'ın bu hususta kitabında zikrettikleri bütün ümmete yeterli gelirdi. Yine de o tevil olarak bir sapıklığı ileri süren ya da bir şüphenin peşinden giden kimse dışında herkes için eksiksizdir, şifa vericidir. Biz bunu gördüğümüz zaman Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den, ashabından ve onlardan sonra gelen Tâbiîn'den rivâyet edilen bu eserleri bir araya getirdik ki insanlardan hayatta bulunanlar ümmetten geçip giden kimselerin bu hususta Allah *(azze ve celle)*'nin söylediği gibi söylediğini, zahirinden okunanın dışında bir tevil bilmediklerini, sadece onun Rahmân tebâreke ve teâlâ'nın kelâmı olduğunu bildiklerini, sonradan bu şaşırtmacalarla Allah'ın kitabını reddetmeye, O'nun kelâmını ve mukaddes sıfatlarını ta'tîl etmeye çalışan şu taifenin türediğini bilsinler. Şu taife ki Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ve ashabının zamanında ortaya çıksaydı bunu onların arasında açığa vuranın sonu ancak riddet ehlinin sonu gibi olurdu. Bu taifenin başlangıcı bu mel'un söz oldu. Bununla bütün namaz kılanlardan ayrıldılar ve "Allah'ın kelâmı yaratılmıştır" dediler. Hâlbuki ileri sürdüklerini reddeden hüccetler kendileri aleyhineydi. Bu hüccetler Allah'ın kitabından zikrettiklerimizdir, Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den ve ondan sonrakilerden rivâyet ettiğimiz eserlerdir.

Bunlardan ayrı olarak kelâm ve nazar yönünden onların aleyhine birçok hüccet vardır ki zayıf insanların kalplerinin bunları kaldıramayacağı endişesiyle bunların birçoğunu zikretmek istemiyoruz. Fakat Allah *(azze ve celle)*'nin kitabından zikrettiklerimize ve rivâyet ettiğimiz şu eserlere bakan kimseye şu topluluğun ümmete muhalefetinin hem önceleri hem de günümüzde olduğunu bilmesi yeter. Onlara der ki: "Allah Teâlâ'nın, Resûlü *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ve ondan sonraki ümmetin Kur'ân'ı Allah'ın kelâmı olarak isimlendirdiğini görüyoruz. Sizse onun Allah'ın yarattığı olduğunu söylediniz. Bu Allah'a, Resûlüne ve ondan sonraki ümmete muhalefet olarak yeter."

Bunu destekleyen eserler mi var? Onun yaratılmış olduğuna dair konuşan bir ayet ya da Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den veya ilim ehlinin birinden rivâyet edilen bir eser getirin. Bunları asla getiremeyeceksiniz! Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den, Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ashabından ve onlardan sonraki müslümanlardan nasıl küfrü aktaracaksınız ki?!

Onlardan bazıları tersyüz edilmiş tefsirleri; Kitab'dan, Sünnet'ten ve icmadan hiçbir aslı olmayan manaları delil getirmiştir. Bunlar ancak apaçık birer küfürdür.

Onlardan birine dedim ki: Bizim sizden daha iyi bildiğimiz şu şaşırtmacaları (söz oyunlarını) bırakın. Allah kitabı hususunda sizi tefsirinize itimad edilmesini ya da görüşlerinizden birinin kabul edilmesini gerektirecek bir konuma yerleştirmeyecektir. Biz bunu size Allah'tan, Resûlünden ve ümmetin tamamından açıkça getirmiş bulunuyoruz: Kur'ân hakîkî manada Allah'ın kelâmıdır. Hadi siz de onlardan birinden iddia ettiğiniz gibi Kur'ân'ın Allah'ın bir mahlûku olduğuna dair bir nas getirin. Aksi takdirde önceleri de sonraları da müslümanların topluluğundan ayrılanlar, Allah'ın ayetleri hususunda haktan sapanlar; Allah'a, kitabına ve resûlüne iftira atanlar sizlersiniz demektir. Hiçbirinden buna dair bir şey getiremeyeceksiniz!

Sözünüzü gördünüz mü? O yaratılmıştır. Peki yaratılışının başlangıcı nedir? Allah ona "Ol!" demiştir. O da konuşanı olmaksızın nefsi ile kâim bir kelâm olmuştur. İnsanlar -Allah'ın diledikleri hariç- Allah *(azze ve celle)*'nin konuşanı olmaksızın görülen ve işitilen bir kelâm yaratmadığını bilmektedirler. Bundan dolayı sizin iddianıza göre de "Allah Kur'ân'ı konuşandır" demeniz gerekir ki bu takdirde (haklı olarak) Kur'ân'ı Allah'a izafe etmiş olursunuz. Şu hâlde bu, yani (sizin nezdinizde) yaratılmışın kelâmını (yani Kur'ân'ı) Yaratıcı'ya izafe etmeniz en büyük zulüm ve en büyük yalandır. Bu küfür olmasa bile şüphesiz bir yalandır. Peki bu kendisi hususunda hiçbir şüphe söz konusu olmayan bir küfür olduğunda ne düşünülür? Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir yaratılmışın rablik iddiasında bulunması, yaratılmışları kendisine ibâdete çağırması ve şunları söylemesi yaraşmaz:

"Şüphesiz Ben, evet Ben Allah'ım. Benden başka ilah yoktur. Şu hâlde Bana ibâdet edin." (Tâhâ, 14)

"Şüphesiz Ben senin Rabbinim." (Tâhâ, 12)

"Seni seçtim." (Tâhâ, 13)

"Seni kendim için seçip yetiştirdim. Sen ve kardeşin ayetlerimle gidin ve Beni anmakta gevşeklik göstermeyin." (Tâhâ, 41-42)

"Şüphesiz Ben sizinle beraberim. İşitir ve görürüm." (Tâhâ, 56)

"Ben cinleri ve insanları ancak Bana ibâdet etsinler diye yarattım." (Zâriyât, 56)

"Ben size -ey ademoğulları- 'Şeytana ibadet etmeyin, gerçekten o size apaçık bir düşmandır, Bana ibâdet edin, işte dosdoğru yol budur' diye söylemedim mi?" (Yâsîn, 60-61)

Allah'ın saptırdıkları dışında bütün insanlar Yaratıcı'dan başka hiç kimsenin bunları ve benzerlerini söylemeye hakkının olmadığını, hatta Allah'tan başka bunları söyleyenin ve kendisine ibâdete çağıranın *"Ben sizin en yüce rabbinizim" (Nâziât, 24)* diyen Firavun gibi kâfir olduğunu, ona icâbet edenin ve iddiasına inananın da daha kâfir ve daha yalancı olduğunu bilmektedir.

Eğer "Kur'ân'ı bir yaratılmış konuşmuştur ama biz onu Allah'a izafe ettik, çünkü bütün yaratılmışlar sıfatlarıyla ve sözleriyle Allah'a aittir" derseniz bu -küfür olması bir yana- öyle imkânsız bir şeydir ki bundan öte bir imkânsız yoktur. Çünkü Allah *(azze ve celle)* Kur'ân'dan ve resûllerine indirdiğinden başka herhangi bir sözü kendisine nispet edip onun kendisinin kelâmı olduğunu söylememiştir. Eğer söyleyeceklerinizin tamamı buysa ve bu söylediklerinizde ısrar ediyorsanız şiirleri, şarkıların tamamını, ağıtları, yırtıcı hayvanların, kuşların ve dört ayaklı hayvanların sözlerini Allah'ın kelâmı diye isimlendirmeniz gerekir. Bu ise bütün namaz kılanların bâtıllığı ve imkânsızlığı hususunda ihtilâf etmediği bir şeydir. Şu hâlde size göre Kur'ân'ın şarkıya, ağıda ve şiire üstünlüğü nedir? Zira iddianıza göre bütün bunlar Allah'ın kelâmıdır! Şu hâlde nasıl Allah'ın kelâmı olmak Kur'ân'a has kılınmış, onun dışındaki bütün sözler söyleyenine nispet edilmiştir?

Muvahhidlerin bâtıllığı ve imkânsızlığı hususunda şüphe etmediği bir iddiada bulunmaları bir topluluğa dalalet olarak yeter.

İddianızın yalan ve imkânsız oluşunu daha açık bir şekilde ortaya koyan, müminlerin Allah'ın kelâmına imanını ve tasdikini daha da arttıran diğer bir husus da Allah *(azze ve celle)*'nin konuştuğu resûlleriyle konuşmadıklarını, ahirette konuşacağı kullarıyla konuşmayacaklarını birbirlerinden ayırmasıdır. O şöyle buyurmuştur: *"İşte resûller! Onların bir kısmını diğerlerine üstün kıldık. Allah onlardan bazılarıyla konuştu, bazılarının da derecelerini yükseltti." (Bakara, 253)* Görüldüğü üzere O kendisiyle konuşmakla ayrıcalıklı kıldıklarıyla konuşmadıklarını birbirlerinden ayırmıştır. Sonra konuştukları arasından Mûsâ'yı zikretmiş *"Allah Mûsâ ile gerçekten konuştu" (Nisâ, 164)* demiştir. Eğer O Mûsâ ile ancak sizin iddia ettiğiniz şekilde konuşmuş olsaydı Allah'ın söz konusu ettiği onunla konuşmasının, konuşmadığı diğerleri üzerinde ne gibi bir fazîleti olurdu? Zira Allah'ın kendileriyle konuşması hususunda resûllerin tamamı (sizin iddianıza göre) Mûsâ gibidir. Size göre hiçbiri Allah'ın kelâmını işitmemiştir!

Bu- Allah'ın kelâmı reddetmek ve O'nun kitabını yalanlamak olması bir yana- imkânsız bir hüccettir. Allah'ın *"Allah onlardan bazılarıyla konuştu"* buyurmasının sebebi ancak Allah'ın kendileriyle konuşması hususunda resûllerin durumlarının farklı olmasıdır.

Allah'ın *"İşte onların ahirette bir nasibi yoktur, Allah* -kıyamet günü- *onlarla konuşmayacaktır..." (Âli İmrân, 77)* buyruğu da bunun doğruluğunu ortaya koymaktadır. Burada açıkça beyan edilmektedir ki O'nun kıyamet günü bir topluluğu kelâmını onlardan esirgeyerek cezalandırması ancak başka bir topluluğu onlarla konuşarak mükafatlandırmasıyla söz konusu olacaktır.

Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* de Allah'ın kıyamet günü konuşacaklarıyla konuşmayacaklarını birbirlerinden ayırmıştır. Bu babda Adiyy b. Hâtim kanalıyla Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den rivâyet ettiğimiz "Sizden hiç kimse yoktur ki Allah kıyamet günü onunla konuşacak olmasın" hadisi bu kapsamdadır.

Bir diğer hadis Ebû Zerr *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğimiz şu hadistir: Rasulullah buyurdu ki: "Üç kimse vardır ki Allah kıyamet günü onlarla konuşmayacaktır."

Bu iki hadiste de Allah *(azze ve celle)*'nin kelâmının hak olduğu, O'nun bazı kimselerle konuşacağı, bazılarıyla ise konuşmayacağı açıkça beyan edilmektedir. Eğer durum iddia ettiğiniz gibi olsaydı Allah'ın kelâmıyla mükafatlandırılan kimseyle bundan mahrum bırakılarak cezalandırılan kimsenin sizin nezdinizde eşit olması gerekirdi. Görmez misin ki Ebû Zerr Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e Adem salavâtullahi aleyh hakkında "O nebî miydi?" diye sormuş, o da *"Evet, kendisiyle konuşulan (bir nebî idi)"* diye cevap vermiştir. Bu sana onun bizzat Allah'ın kelâmını kastettiğini, başkasının kelâmını kastetmediğini göstermektedir.

İddia ettiğiniz üzere onunla yaratılmışların sözüyle konuşulmuş olsaydı bunda Adem'in diğer yaratılmışlar üzerindeki büyük bir üstünlüğü söz konusu olmazdı. Çünkü yaratılmışların tamamı birbirleriyle konuşmaktadır. Dolayısıyla onlarla konuşulmaktadır. Şu hâlde bu hususta Adem'in zürriyetinden olan başka kimselere üstünlüğü nedir? Allah tebâreke ve teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Adem Rabbinden bazı kelimeler aldı. Rabbi de onun tevbesini kabul etti. Şüphesiz O tevbeleri çok kabul edendir, çok merhametlidir." (Bakara, 37)

Kur'ân'ın Yaratılmış Olmadığının Delillendirilmesi Babı

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Allah Teâlâ'nın kitabında şunların Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu ilk defa söyleyen en büyük liderleri ve en kâfir önderleri hakkında bildirdikleri bu kapsamdadır. O(nun lakabı) el-Vahîd'dir (biriciktir). İsmi el-Velîd b. el-Muğîre'dir. Allah bu kâfirden Kur'ân hakkındaki iddiasını aktarmıştır. Sonra onun iddiasını red ve inkâr etmiş, Allah'ın sözünün beşer sözü olduğunu iddia ettiğinden dolayı ona cehennemi vaad etmiştir. Onun "Bu beşer sözünden başka bir şey değildir" sözüyle şu Cehmiyye'nin "O yaratılmıştır" sözü birdir. Aralarında bir fark yoktur. Ne kötü tâbî ve ne kötü tâbî olunan!

Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Biricik yarattığımı bana bırak... Sonra suratını astı ve yüzünü ekşitti. Sonra arkasını dönü ve büyüklendi. Sonra 'Bu ancak aktarılagelen bir sihirdir' dedi. 'Bu beşer sözünden başka bir şey' değildir.' Onu Sekar'a sokacağım!" (Müddessir, 11- 26)* Yani Kur'ân el-Velîd'in iddia ettiği gibi beşer sözü değildir. Allah *(azze ve celle)*'nin sözüdür.

١٧٣-فَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا ابْنُ نُمَيْرٍ، ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْمُهَاجِرِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَذْكُرُ، عَنْ مُجَاهِدٍ، فِي قَوْلِهِ: **{ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا، وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا، وَبَنِينَ شُهُودًا}** [المدثر: 12] قَالَ: ذَلِكَ الْوَلِيدُ بْنُ الْمُغِيرَةِ الْمَخْزُومِيُّ، وَالْمَالُ الْمَمْدُودُ: أَلْفُ دِينَارٍ، وَالْبَنِينَ الشُّهُودُ: عَشْرَةُ بَنِينَ. قَالَ: فَلَمْ يَزَلِ النُّقْصَانُ فِي مَالِهِ وَوَلَدِهِ حِينَ تَكَلَّمَ بِمَا تَكَلَّمَ حَتَّى مَاتَ.

173- Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Numeyr tahdis etti, dedi ki: Bize İsmâîl b. İbrâhîm b. el-Muhâcir tahdis etti, dedi ki: Babamı Mücâhid'den Allah'ın *"Biricik yarattığım, kendisine bol bol mal ve yanında bulunan oğullar verdiğim kimseyi bana bırak!"* buyruğu hakkında onun şöyle dediğini zikrederken işittim: "Bu kimse el-Velîd b. el-Muğîre el-Mahzûmî'dir. Bol bol mal bin dinardır. Yanında bulunan oğullar on oğuldur. Konuştuğu şeyi konuştuktan sonra ölene kadar malı ve çocukları hep azaldı."[208]

---

[208] Zayıf. Bunu et-Taberî dağınık şekilde (23/20, 21) son kısmı olmaksızın İsmâîl b. İbrâhîm tarîkinden rivâyet etmiştir. İbn Maîn ve başkaları İsmâîl'i zayıflamış, Hafız onun hakkında "zayıf" demiştir. Eserin ilk kısmına yani "Bu kimse el-Velîd b. el-Muğîra el-Mahzûmî'dir" kısmına gelince bu sahihtir. Bunu et-Taberî (23/19) İbn Ebî Necîh kanalıyla Mücâhid'den rivâyet etmiştir.

İbn Ebî Necîh İbn Hibbân'ın "es-Sikât"ında (7/5) Yahyâ el-Kattân'dan naklettiği üzere her ne kadar Mücâhid'den tefsîr işitmemiş olsa da Ebû Hâtim er-Râzî "İbn Ebî Necîh ve İbn Cureyc, el-Kâsım b. Ebî Bezze'nin Mücâhid'den öğrendiklerini bir araya getirdiği kitabına bakmışlardır" demiştir. Derim ki: el-Kâsım sikadır. Ayrıca Vekî' "Süfyân İbn Ebî Necîh'in tefsirlerini sahih sayıyordu" demiştir.

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Aynı şekilde onun kendisinden bu sözü kapan takipçilerine de bir rezillik ve işlerinin tamamı hususunda bir hüsran isabet etmiştir.

Allah *(azze ve celle)*'nin kitabından onların aleyhine hüccet getirilecek hususlardan biri de Allah *(azze ve celle)*'nin şu buyruğudur: *"De ki: İnsanlar ve cinler bu Kur'ân'ın benzerini getirmek üzere birleşseler birbirlerine destek olsalar bile onun benzerini getiremezler." (İsrâ, 88)*

Yine O'nun şu buyruğudur: *"Eğer kulumuza indirdiğimizden şüphe içindeyseniz onun benzeri bir sûre getirin ve Allah'tan başka şahidlerinizi çağırın bakalım doğru söyleyenlerseniz. Bunu yapamazsanız ki asla yapamayacaksınız..." (Bakara, 23-24)* Böylece onların bunu ebediyen yapamayacaklarını pekiştirmiştir.

Yine O'nun şu buyruğudur: *"De ki: Onun benzeri on uydurulmuş sûre getirin ve Allah'tan başka gücünüzün yettiğini çağırın doğru söyleyenlerseniz." (Hûd, 13)*

Burada Kur'ân'ın yaratılmışlardan değil Yaratıcı'dan çıktığının, onun yaratılmışların sözü değil Yaratıcı'nın sözü olduğunun açık bir delili vardır. Eğer Kur'ân yaratılmışların sözü olsaydı ve yaratılmışlardan olsaydı başka bir yaratılmış onun benzerini ya da daha güzelini getirebilirdi. Zira bir yaratılmış ister hak, ister bâtıl, ister şiir, ister hutbe, ister öğüt, ister hikmet, ister başka bir şey konuşmuş olsun; ne konuşmuşsa mutlaka asrındaki ya da kendisinden sonraki benzerleri onun benzerini ya da daha güzelini getirmiştir.

Fakat görüldüğü üzere Allah hiçbir cinnin ve hiçbir insanın Kur'ân'ın benzerini getiremeyeceğine şehadette bulunmuştur. Çünkü o kendisindendir. Allah doğru söylemiş, Resûlü de tebliğ etmiştir. İki yüz elli seneden beri onun benzerini getirememişlerdir. Elli bin yıl sonra yine getiremeyeceklerdir. Allah *(azze ve celle)* asla yapamayacaklarını söylemişken, *"Birbirlerine destek olsalar bile onun benzerini getiremezler"* buyurmuşken bunu nasıl yapsınlar ki? Evet, birbirlerine destek olsalar bile onun benzerini getiremeyeceklerdir! Bunda Kur'ân'ın bizzat Yaratıcı'nın kelâmı olduğunun ve yaratılmamış olduğunun beyânı vardır.

Kur'ân'ın yaratılmamış olduğu hususunda onlar aleyhine hüccet getireceğimiz hususlardan biri de Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in "Kur'ân'ın diğer sözlere üstünlüğü Allah'ın yarattıklarına üstünlüğü gibidir" buyruğudur.

١٧٤-حَدَّثَنَا بِهِ شِهَابُ بْنُ عَبَّادٍ الْعَبْدِيُّ الْكُوفِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ الْهَمْدَانِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**مَنْ شَغَلَهُ قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ عَنْ ذِكْرِي وَمَسْأَلَتِي أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِي السَّائِلِينَ، وَفَضْلُ كَلَامِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ**»

174- Bunu bize Şihâb b. Abbâd el-Abdî el-Kûfî tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. el-Hasen b. Ebî Yezîd el-Hemdânî tahdis etti. Onun Amr b. Kays'tan, onun Atıyye'den, onun Ebû Saîd *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki: **"Kur'ân okumak kimi Beni anmaktan ve Benden istemekten alıkoyarsa ona isteyenlere verdiklerimin en iyisini veririm. Allah'ın kelâmının diğer sözlere üstünlüğü Allah'ın yarattıklarına üstünlüğü gibidir."**[209]

١٧٥-حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ مُكْرَمٍ الْبَصْرِيُّ، ثنا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ، ثنا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ أَشْعَثَ الْحُدَّانِيِّ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

«**فَضْلُ الْقُرْآنِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ الرَّحْمَنِ عَلَى سَائِرِ خَلْقِهِ**»

175- Bize Ukbe b. Mukrem el-Basrî tahdis etti, dedi ki: Bize Muallâ b. Esed tahdis etti, dedi ki: Bize Muhammed b. Sevâ tahdis etti, dedi ki: Bize Saîd b. Ebî Arûbe tahdis etti. Onun Eş'as el-Huddânî'den, onun Şehr b.

---

[209] Çok zayıf. Tahrici 136 numaralı eserin dipnotunda geçmişti.

Havşeb'den, onun Ebû Hureyre *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Kur'ân'ın diğer sözlere üstünlüğü Rahmân'ın bütün yarattıklarına üstünlüğü gibidir."[210]

١٧٦-وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ الرَّازِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ الرَّازِيُّ، ثنا الْجَرَّاحُ بْنُ الضَّحَّاكِ الْكِنْدِيُّ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**أَفْضَلُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ**»

قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ: فَهَذَا الَّذِي أَجْلَسَنِي هَذَا الْمَجْلِسَ، وَفَضْلُ الْقُرْآنِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ الْخَالِقِ عَلَى الْمَخْلُوقِ، وَذَلِكَ أَنَّهُ مِنْهُ.

176- Bana ayrıca Muhammed b. Humeyd er-Râzî tahdis etti, dedi ki: Bize İshâk b. Süleymân er-Râzî tahdis etti, dedi ki: Bize el-Cerrâh b. ed-Dahhâk el-Kindî tahdis etti. Onun Alkame b. Mersed'den, onun Ebû Abdurrahmân'dan, onun Osmân b. Affân *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* buyurdu ki:

"Sizin en fazîletliniz Kur'ân'ı öğrenen ve öğreteninizdir."[211]

---

[210] Zayıf. Tahrici 138 numaralı eserin dipnotunda geçmişti.

[211] Sahih. Bunu Alkame b. Mersed rivâyet etmiştir fakat hadisi onun isnadından farklı bir isnadla rivâyet edenler vardır. Bunu Süfyân es-Sevrî, el-Cerrâh b. ed-Dahhâk ve başkaları Ebû Abdurrahmân'dan rivâyet etmiştir ki bunu el-Buhârî (5028), et-Tirmizî (2908), İbn Mâce (212), Ahmed (405), "Musannef"inde Abdurrazzâk (5995), "el-Kubrâ"da en-Nesâî (7984) ve başkaları tahriç etmiştir. Hadisi ayrıca Şu'be ve başkaları Alkame b. Mersed- Sa'd b. Ubeyde- Ebû Abdurrahmân kanalıyla rivâyet etmiştir ki bunu el-Buhârî (5027), Ebû Dâvûd (1454), et-Tirmizî (2907), İbn Mâce (211) ve başkaları bu şekilde, isnaddaki Sa'd b. Ubeyde ziyâdesiyle tahriç etmiştir. Râcih olan Süfyân'ın ve ona mutabaat edenlerin Sa'd b. Ubeyde'yi söz konusu etmeksizin yaptıkları rivâyettir. Et-Tirmizî "es-Sünen"de 2908 numaralı hadisten sonra şunları söylemiştir: "Şu'be bu hadisin isnadına Sa'd b. Ubeyde'yi eklemiştir fa-

Ebû Abdurrahmân dedi ki: "Beni oturulan bu yere oturtan işte budur. Kur'ân'ın diğer sözlere üstünlüğü Yaratıcı'nın yaratılmışa üstünlüğü gibidir. Çünkü o O'ndandır."[212]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bu hadislerde Kur'ân'ın yaratılmamış olduğu beyan edilmektedir. Zira yaratılmışlardan herhangi ikisi arasında Allah ile yarattıkları arasında olduğu kadar fazîlet farkı yoktur. Çünkü yaratılmışlar arasındaki fazîlet farkı hesaplanabilir. Allah'ın yarattıklarına üstünlüğü ise hesaplanamaz, hiç kimse bunu hesaplayamaz.

O'nun kelâmının yaratılmışların kelâmına üstünlüğü de böyledir. Eğer O'nun kelâmı yaratılmış olsaydı onun diğer sözlere üstünlüğü Allah'ın yarattıklarına üstünlüğü gibi olmazdı. Allah'ın yarattıklarına üstünlüğünün milyonda birinin yüzde biri kadar bile olmazdı. Bundan daha daha azı, daha daha azı kadar bile olmazdı. Bunu iyi anlayın! Zira O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur. Aynı şekilde O'nun kelâmı gibi bir kelâm yoktur ve asla onun benzeri getirilemeyecektir.

١٧٧–حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ الْمِصْرِيُّ، ثنا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ

---

kat Süfyân'ın hadisi daha sahih gibidir. Alî b. Abdullah -yani İbnu'l Medînî- dedi ki: Yahyâ b. Saîd dedi ki: 'Benim nezdimde Şu'be'ye denk kimse yoktur fakat Süfyân ona muhâlefet ettiği zaman Süfyân'ın kavlini alırım.'"

Yine Ebû Îsâ (et-Tirmizî) şöyle demiştir: "Ebû Ammâr'ı Vekî'den onun şöyle dediğini aktarırken işittim: Şu'be dedi ki: 'Süfyân'ın hıfzı benden daha kuvvetlidir. Süfyan bana harhangi bir kimseden ne tahdis etmişse onu o kimseye sorduğum zaman mutlaka bana tahdis ettiği gibi buldum.'"

ed-Dârakutnî el-Buhârî'nin bu hadisi tahriç etmesine itiraz etmiş ve bu meseledeki ihtilâfı söz konusu etmiştir. Hafız da "el-Feth"te (1/374) ona özetle şu manaya gelen sözlerle cevap vermiştir: Bu muttasıl isnadlardaki ziyade kabilindendir. Yani Alkame bunu bir kez Sa'd b. Ubeyde kanalıyla Ebû Abdurrahmân'dan rivâyet etmiş, bundan sonra Ebû Abdurrahmân ile karşılaşıp hadisi ondan vasıta olmaksızın doğrudan işitmiş olabilir.

212 Ebû Abdurrahmân'dan mevkûf olan bu kısmı Ahmed (412), et-Tayâlisî (73), İbn Hibbân (118) ve başkaları rivâyet etmiştir.

الْعَاصِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: "لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَرْجِعَ الْقُرْآنُ مِنْ حَيْثُ نَزَلَ، لَهُ دَوِيٌّ كَدَوِيِّ النَّحْلِ، يَقُولُ: يَا رَبِّ مِنْكَ خَرَجْتُ وَإِلَيْكَ أَعُودُ، أُتْلَى وَلَا يُعْمَلُ بِي، أُتْلَى وَلَا يُعْمَلُ بِي.

177- Bize Saîd b. Ebî Meryem el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Lehîa tahdis etti. Onun Hâlid b. Yezîd'den, onun Saîd b. Ebî Hilâl'den, onun Sâbit b. Abdullah'tan, onun Abdullah b. Amr b. el-Âs *(radıyallahu anhuma)*'dan rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: "Kur'ân indiği yere dönmedikçe kıyamet kopmaz. Onun arı vızıltısı gibi bir sesi vardır. Der ki: 'Rabbim! Senden çıktım ve Sana dönüyorum. Okunuyorum ama benimle amel edilmiyor, okunuyorum ama benimle amel edilmiyor!'"[213]

١٧٨-سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيَّ، يَقُولُ: قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ: قَالَ عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ: أَدْرَكْتُ أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ دُونَهُمْ مُنْذُ سَبْعِينَ سَنَةً يَقُولُونَ: «اللَّهُ الْخَالِقُ، وَمَا سِوَاهُ مَخْلُوقٌ، وَالْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ، مِنْهُ خَرَجَ، وَإِلَيْهِ يَعُودُ»

178- İshâk b. İbrâhîm el-Hanzalî'yi şöyle derken işittim: Süfyân b. Uyeyne dedi ki: Amr b. Dînâr dedi ki: "Yetmiş senedir Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ashabını ve onlardan sonrakileri gördüm. Diyorlardı ki: Allah yaratıcıdır. O'nun dışındakiler yaratılmıştır. Kur'ân da Allah'ın kelâmıdır. O'ndan çıkmıştır ve O'na dönecektir."[214]

---

[213] Zayıf. Bunu es-Suyûtî "ed-Dürru'l Mensûr"da (9/439) zikretmiş ve bunu Muhammed b. Nasr'ın "es-Salât" kitabına dayandırmıştır. Derim ki: İsnadında İbn Lehîa ve Sâbit b. Abdullah vardır. ez-Zehebî "el-Mîzân"da (1365) Sâbit b. Abdullah hakkında "Kim olduğu bilinmemektedir" demiştir.

[214] Sahih. Bunu "es-Sünen"de el-Beyhakî (10/205) musannifin tarîkinden rivâyet etmiştir. "es-Sünne"de el-Hallâl (1860) ve "et-Temhîd"de İbn Abdulberr (24/186) de bunu İbn Râhûye tarîkinden rivâyet etmiştir. "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî de (381) bunu el-Hakem b. Muhammed el-Âmulî- Süfyân b. Uyeyne kanalıyla rivâyet etmiştir.

١٧٩–حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ، ثنا مُوسَى بْنُ دَاوُدَ، ثنا مَعْبَدٌ، قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ وَهُوَ ابْنٌ رَاشِدٌ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ، قَالَ: قِيلَ لِجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ: الْقُرْآنُ خَالِقٌ أَوْ مَخْلُوقٌ؟ قَالَ: «لَيْسَ بِخَالِقٍ وَلَا مَخْلُوقٍ، وَلَكِنَّهُ كَلَامُ اللَّهِ»

179- Bize Alî b. el-Medînî tahdis etti, dedi ki: Bize Mûsâ b. Dâvûd tahdis etti, dedi ki: Bize Ma'bed -Alî "O İbn Râşid'dir" dedi- Muâviye b. Ammâr'dan onun şöyle dediğini tahdis etti: Ca'fer b. Muhammed'e "Kur'ân yaratıcı mıdır, yaratılmış mıdır?" diye soruldu. Bunun üzerine o "Ne yaratıcıdır ne yaratılmıştır, o Allah'ın kelâmıdır" diye cevap verdi.[215]

١٨٠–حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ الَّذِي يُقَالُ لَهُ الطُّوسِيُّ مِنْ أَهْلِ بَغْدَادَ وَكَانَ ثِقَةً قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ مَضَاءٍ مَوْلَى خَالِدٍ الْقَسْرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ الْمُبَارَكِ بِالْمَصِيصَةِ، وَسَأَلَهُ رِجَالٌ عَنِ الْقُرْآنِ، فَقَالَ: «هُوَ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

180- Bize Bağdad ehlinden kendisine et-Tûsî denen ve sika bir kimse olan Muhammed b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bana Hâlid el-Kasrî'nin mevlâsı Alî b. Maddâ tahdis etti, dedi ki: İbnu'l Mûbârek'i Mıssîsa'da işittim: Bazı kimseler ona Kur'an hakkında sordular. O da "O Allah'ın yaratılmamış kelâmıdır" dedi.[216]

---

[215] Hasen. Bunu "Halku Ef'âli'l İbâd"da el-Buhârî (95), "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (134), "el-Esmâu ve's Sıfât"ta el-Beyhakî (543) Ma'bed b. Râşid tarîkinden rivâyet etmiştir. İsnadı hasendir. Hafız Ma'bed b. Râşid hakkında "makbûl" demiştir. Yani kendisine mutabaat edildiği zaman makbuldür ki kendisine mutabaat edilmiştir. Ona el-Beyhakî'nin "el-Esmâu ve's Sıfât"ında (549) geldiği üzere Suveyd b. Saîd, el-Lâlekâî'nin "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"ında (402) geldiği üzere de Yahyâ b. Abdulhamîd el-Hımmânî mutabaatta bulunmuştur.

[216] Eğer Alî b. Meddâ, Alî b. Muhammed b. Alî b. Ebi'l Meddâ el-Mesîsî ise isnadı İbnu'l Mubârek'e kadar sahihtir. Değilse bu şahsın tercemesine bir yerde rastlayamadım. Zikredilen kişiye gelince onu en-Nesâî tevsik etmiştir. Diğer taraftan ben bu eseri bu isnad ile tahriç eden başka birini göremedim. Fakat eser İbnu'l Mubârek'ten diğer vecihlerle sahihtir. el-Beyhakî'nin "el-Esmâu

١٨١–وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْمَضَاءِ، قَالَ: سَمِعْتُ بَقِيَّةَ بْنَ الْوَلِيدِ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

181- Bize yine Muhammed b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bana Alî b. el-Meddâ tahdis etti, dedi ki: Bakıyye b. el-Velîd'i şöyle derken işittim: "Kur'an Allah'ın yaratılmamış kelâmıdır."[217]

١٨٢–وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ، ثنا عَلِيُّ بْنُ الْمَضَاءِ، قَالَ: سَمِعْتُ عِيسَى بْنَ يُونُسَ، يَقُولُ: " الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ"

182- Bize yine Muhammed b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. el-Meddâ tahdis etti, dedi ki: Îsâ b. Yûnus'u "Kur'ân Allah'ın yaratılmamış kelâmıdır" derken işittim.[218]

١٨٣–حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ، ثنا عَلِيُّ بْنُ الْمَضَاءِ، قَالَ: سَمِعْتُ الْقَاسِمَ الْجَزَرِيَّ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

183- Bize Muhammed b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Alî[219] tahdis etti, dedi ki: el-Kâsım el-Cezerî'yi "Kur'ân yaratılmamış bir kelâmdır" derken işittim.[220]

---

ve's Sıfât"ına (549), el-Lâlekâî'nin "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"ına (426) ve Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne"sine (144) bakılabilir.

[217] İsnadı bir önceki eserin isnadı gibi sahihtir. Eseri bu isnad ile musanniften başka tahriç edene rastlayamadım.

[218] İsnadı bir önceki eserin isnadı gibi sahihtir. Eseri bu isnad ile musanniften başka tahriç edene rastlayamadım.

[219] Nâsih asıl nüshada buraya "b. el-Meddâ" diye ziyâdede bulunmuş, sonra üzerini karalamıştır.

[220] İsnadı bir önceki eserin isnadı gibi sahihtir. Eseri bu isnad ile musanniften başka tahriç edene rastlayamadım.

١٨٤-حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ، ثنا عَلِيُّ بْنُ الْمَضَاءِ، ثنا هِشَامُ بْنُ بَهْرَامَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْمُعَافَى بْنَ عِمْرَانَ، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ»

قَالَ هِشَامٌ: وَأَنَا أَقُولُ كَمَا قَالَ الْمُعَافَى. قَالَ عَلِيٌّ: وَأَنَا أَقُولُ كَمَا قَالَ هِشَامٌ , قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ: وَأَنَا أَقُولُ كَمَا قَالُوا خَمْسِينَ مَرَّةً. قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: وَأَنَا أَقُولُ كَمَا قَالُوا سَبْعِينَ مَرَّةً. قَالَ الْقُرَشِيُّ: وَأَنَا أَقُولُ كَمَا قَالُوا. قَالَ الْأَزْدِيُّ: وَأَنَا أَقُولُ كَمَا قَالُوا عَدَدَ أَيَّامِ الدَّهْرِ مِنْ أَوَّلِهِ إِلَى آخِرِهِ، وَبِهِ أَلْقَى اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَرَسُولَهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ أَبُو رَوْحٍ: وَأَنَا أَقُولُ بِعَدَدِ مَنْ يُبْصِرُ وَمَنْ لَا يُبْصِرُ. وَقَالَ شَيْخُنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَأَنَا أَقُولُ بِعَدَدِ جَمِيعِ الْخَلَائِقِ.

184- Bize Muhammed b. Mansûr tahdis etti, dedi ki: Bize Alî b. el-Meddâ tahdis etti, dedi ki: Bize Hişâm b. Behrâm tahdis etti, dedi ki: el-Muâfâ b. İmrân'ı "Kur'ân Allah'ın yaratılmamış kelâmıdır" derken işittim.

Hişâm "Ben de el-Muâfâ'nın dediği gibi diyorum" dedi. Alî "Ben de Hişâm'ın dediği gibi diyorum" dedi. Muhammed b. Mansûr "Ben de elli kere onların dediği gibi diyorum" dedi.[221] Ebû Saîd (ed-Dârimî) "Ben de yetmiş kere onların dediği gibi diyorum" dedi. el-Kuraşî[222] "Ben de onların dediği gibi diyorum" dedi. el-Ezdî[223] "Ben de başından sonuna kadar zamanın günleri adedince onların dediği gibi diyorum, Allah *(azze ve celle)*'ye ve Resûlü *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'e bununla kavuşacağım" dedi. Ebû Ravh[224] "Ben de görenlerin ve görmeyenlerin adedince (onların dediği gibi)

---

221 İsnadı bir önceki eserin isnadı gibi sahihtir. Bunu Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (512) et-Tûsî tarîkinden et-Tûsî'nin "elli kere" sözü olmadan rivâyet etmiştir.

222 el-Kuraşî, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. İbrâhîm el-Kuraşî'dir. Bu kitabı Ebû Saîd ed-Dârimî'den rivâyet eden kişidir.

223 el-Ezdî, Ebû Muhammed Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. el-Fadl el-Ezdî'dir. el-Kuraşî'den rivâyette bulunan kişidir.

224 Ebû Ravh, Sâbit b. Ebî Muhammed el-Ezdî'dir. el-Ezdî'den rivâyette bulunan kişidir.

diyorum" dedi. Şeyhimiz Ebû Abdullah[225] da "Ben de yaratılmışların adedince (onların dediği gibi) diyorum" dedi.

١٨٥-سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ مَنْصُورٍ، يَقُولُ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَنَامِ حِدْثَانَ مَا اسْتُخْلِفَ جَعْفَرٌ، فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّ نَاسًا يَقُولُونَ: الْقُرْآنُ مَخْلُوقٌ، فَقَالَ بِوَجْهِهِ هَكَذَا، كَأَنَّهُ أَعْرَضَ، فَقُلْتُ: أَلَيْسَ كَلَامَ اللَّهِ غَيْرَ مَخْلُوقٍ؟ قَالَ: «نَعَمْ» ، ثُمَّ قُلْتُ لَهُ مَرَّةً أُخْرَى، فَقَالَ: «نَعَمْ»

185- Muhammed b. Mansûr'u şöyle derken işittim: Ca'fer'in[226] halifeliğe getirilmesinden kısa bir süre sonra Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'i rüyamda gördüm. Ona "İnsanlar 'Kur'ân yaratılmıştır' diyorlar" dedim. Yüzüyle şöyle yaptı. Sanki yüz çeviriyordu. "Allah'ın kelâmı yaratılmamış değil midir?" dedim. "Evet" dedi. Sonra ona aynısını bir kez daha söyledim. Yine "Evet" dedi.[227]

١٨٦-حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ الْمِصْرِيُّ، ثنا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ رَجُلٍ، مِنْ شُيُوخِ أَهْلِ مِصْرَ أَنَّهُ حَدَّثَهُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ:

«الْقُرْآنُ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ»

186- Bize Abdullah b. Sâlih el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bize Yahyâ b. Eyyûb tahdis etti. Onun Ubeydullah b. Ebî Ca'fer'den, onun Mısır'ın şeyhlerinden bir adamdan rivâyet ettiğine göre o ona Abdullah b. Amr b. el-Âs

---

225 Ebû Abdullah, Muhammed b. Abdullah b. Muhammed el-Müzekkir el-Herevî'dir. Ebû Ravh'tan rivâyette bulunan kişidir.

226 Ca'fer, Ca'fer b. el-Mu'tasım b. er-Raşîd b. Muhammed el-Mehdî b. el-Mansûr el-Abbâsî'dir. Sanı el-Mütevekkil alellah'tır. Allah'ın kendisi eliyle Halku'l Kur'ân mihnesini sona erdirdiği abbâsî halîfesidir. Hicrî 247 yılında vefat etmiştir.

227 Bu nakli et-Tûsî'den Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (513) rivâyet etmiştir.

(radıyallahu anhuma) kanalıyla Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'den şöyle buyurduğunu tahdis etmiş: **"Kur'ân Allah'a göklerden, yerden ve bunların içindekilerden daha sevimlidir."**[228]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bu sana Kur'ân'ın bizzat Allah'ın kelamı olduğunu ve yaratılmamış olduğunu göstermektedir. Çünkü Allah *(azze ve celle)* (yarattığı) bir kelâmı ancak bir yaratılmışın dilinde yaratmıştır. Eğer Kur'ân şu muattılların iddia ettiği gibi yaratılmış olsaydı yaratılmışların sözlerinden olurdu. Bu rivâyetlerin, nakillerin, şahidlerin ve delillerin tamamı ve daha fazlası Kur'ân'ın yaratılmış olmadığı hususunda gelmiş bulunmaktadır. Ayrıca alimlerin ilminin, akıllıların akıllarının kavrayacağı üzere Yaratıcı'nın kelâmı asla yaratılmış olamaz. Zira bu takdirde -sizin iddianıza göre- O kelâmı yaratmadan önce onu yaratana kadar eksik ve kelâma zorlanmış olur. İddianıza göre O'nun rabliği bir yaratılmışla kemâle erer, birliği bir yaratılmışla tamam olur.

---

[228] Zayıf. Bunu ed-Dârimî "Sünen"inde (3358) Abdullah b. Sâlih el-Mısrî'den rivâyet etmiştir.

Derim ki: Abdullah b. Sâlih, el-Leys'in kâtibidir ve zayıftır. Aynı şekilde Abdullah b. Amr'dan rivâyette bulunan kişi de belirsizdir. Bunu Ebu'l Fadl er-Râzî "Fedâilu'l Kur'ân"da (s. 9) Yahyâ b. Eyyûb el-Ğâfikî- Vehb b. Abdullah el-Meâfirî- Abdullah b. Amr tarîkinden rivâyet etmiştir. Fakat onun isnadı da çok zayıftır. İsnadında Ebu'l Heysem Hâlid b. el-Kâsım el-Medâinî vardır ki el-Buhârî onun hakkında "Metrûktur, Alî ve diğer insanlar onu terk etmiştir" demiştir.

Vâkıfe Aleyhine Hüccetlerin Sunulması Babı

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Bundan sonra iddialarınca ilmi yazan ve ilmi bildiklerini iddia eden bazı kimseler Kur'ân hakkında duraksadılar. "O yaratılmıştır da demeyiz yaratılmış değildir de demeyiz" dediler. Bu duraksamalarına ilave olarak kendilerine muhâlefet edip iki mezhepten birini dile getiren kimseyi bidatçilikle itham ettiklerini söylemekten başkasına razı olmadılar.

Biz bu topluluğa dedik ki: Meseleyi anlamadığınız ve akletmediğiniz sürece iddianıza göre "bidatçi" demeniz bir zulüm ve adaletsizliktir. Çünkü siz iki fırkadan hangisinin sünnete ve hakka isâbet ettiğini bilmiyorsunuz ki size muhâlefet edenler sizin nezdinizde bidatçi olsun. Bidat çok kötü bir şeydir. Bidate nispet edilen kimsenin müslümanlar arasındaki durumu çok kötüdür. Şu hâlde iki fırkadan birinin hakkı mı yoksa bâtılı mı dile getirdiğini iyice bilmeden birilerini bidatçilikle itham etmekte aceleci davranmayın. Söyledikleri söz hususunda hakka mı isâbet ettiklerini yoksa hata mı ettiklerini bilmediğiniz hâlde birilerini söyledikleri bir söz sebebiyle bidate nispet etme hususunda nasıl acele edersiniz?! Sizin mezhebinize göre iki fırkadan birine "Sen söylediğinle hakka isâbet etmedin, durum dediğin gibi değildir" diyemezsiniz.

Kim mezhebi hususunda "Bilmiyoruz, durum onların dediği gibi midir değil midir?" dediği hâlde birilerini bidatçilikle itham eden, mezhebi hususunda iki fırkadan birinin hakka ve sünnete isabet ettiğinden emin olamayan, bundan dolayı onları bidatçiler olarak isimlendiren, iddiasına göre hakkın bâtıl, sünnetin de bidat olmayacağından emin olamayan kimseden daha beyinsiz ve daha cahildir? Bu açık bir sapıklık ve hiç de küçük olmayan bir cehâlettir.

"Bilmiyoruz, o yaratılmış mıdır yoksa yaratılmamış mıdır?" demenize gelince eğer bu sözünüz Kur'ân konusundaki bilgisizliğinizden ve anlayışsızlığınızdan kaynaklanıyorsa; Kitab'ın ve Sünnet'in delâlet ettiği, akılların da desteklediği şeylere bakmak onun hakkında sizinle aramızda hakem olacaktır.

Biz varlıkların tamamının biri bütün sıfatlarıyla birlikte Yaratıcı diğeri de bütün sıfatlarıyla birlikte yaratılmışlar olmak üzere iki kısım olduğunu görmüş bulunuyoruz. Yaratıcı bütün sıfatlarıyla birlikte yaratılmış değildir. Yaratılmışlar ise bütün sıfatlarıyla birlikte yaratılmıştır. Şu Kur'ân'a bakın. Size göre o yaratılmışların bir sıfatıysa yaratılmışların, onların sözlerinin ve sıfatlarının tamamının yaratılmış olduğu hususunda şüphe etmeniz düşünülemez. Bunda şüphe yoktur. Bu takdirde de iddianıza göre Cehmiyye'nin dediği gibi demeniz gerekir. Bu durumda Kur'ân hakkında lüzumlu lüzumsuz konuşmaktan rahata ermiş, içinizdekini farklı bir şekilde yansıtmaktan kurtulmuş olursunuz. Eğer Kur'ân sizin nezdinizde Yaratıcı'nın sıfatı ve hakîkî manada kelâmıysa ve O'ndan çıktıysa Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir namaz ehlinin Allah'ın sıfatlarından birinin ve O'ndan çıkan kelâmının yaratılmış olmadığı hususunda şüpheye düşmesi olacak şey değildir.

Sizin gibi ilmin cahili olan kimseler dışında bu herkese gayet açıktır ve bunda hiçbir karışıklık yoktur. Sizinle Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyenler arasındaki fark nedir? Çok az fark vardır. Onlar Kur'ân'ın Allah'ın kelâmı olduğunu, O'na muzaf olduğunu ve yaratılmış olduğunu söylemektedirler. Sizse onun Allah'ın kelâmı olduğunu söylüyor fakat yaratılmış mı yoksa yaratılmamış mı olduğunu bilmiyorsunuz. Eğer bunu bilmiyorsanız mezhebinize göre Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyen o kimselerin sözünüze isabet etmediklerinden emin olamazsınız. Onların durumları hususunda şüphe içerisinde olduğunuz hâlde onları nasıl bidatçilikle itham edersiniz? Bir adamın söylediğinin ya da yaptığının bâtıl olduğunu, doğru olanın onun söylediği ya da yaptığı olmadığını iyice bilene kadar onu bir söz veya fiilden dolayı bidate nispet etmek kimseye caiz değildir. Bundan dolayı "Aranızdaki fark çok küçüktür" diyoruz. Çünkü onlar Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu iddia ettiler. Sizse onun Allah'ın kelâmı olduğunu, onun yaratılmış olmadığını söyleyenin de güya bidat ortaya atmış ve sapmış olacağını söylediniz. Eğer onun yaratılmış olmadığını söyleyen sizin nezdinizde bidatçi oluyorsa onun yaratılmış olduğu hususunda şüphe etmiyorsunuz demektir. Bu size göre hiç şüphe barındırmayan bir hakikat demektir. Fakat siz kötü görüleceğiniz korkusuyla rezil olmaktan bununla sakınıyorsunuz. İnsanların nezdinde kendinizi Cehmiyye'ye bir kalkan ve

perde kılıyorsunuz. Onların görüşlerini onaylıyor, yollarını güzel görüyor, onlara muhâlefet edeni de bidatçilikle yaftalıyorsunuz.

Allah'ın kelâmının hak olduğu hususunda Allah'ın kitabından hüccet getirdiklerimizin tamamı, Kur'ân'ın bizzat Allah'ın kelâmı olduğu ve yaratılmış olmadığı hususunda Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ve ondan sonra gelenlerin eserlerinden rivâyet ettiklerimizin tamamı Cehmiyye'nin aleyhine hüccet olduğu gibi bunlar aleyhine de hüccettir. Çünkü Allah'a iman eden, *"Müşriklerden biri senden eman talep ederse ona eman ver ki Allah'ın kelâmını işitsin" (Tevbe, 6)* buyruğu ve *"Allah'ın kelâmını değiştirmek istiyorlar" (Feth, 15)* buyruğu hususunda O'nu tasdik eden, söyleyenlerin en doğru sözlüsünün isimlendirdiği üzere Kur'ân'ın hakîkaten O'nun kelâmı olduğuna kesin bir şekilde inanan herkesin onun yaratılmamış olduğuna inanması gerekir. Çünkü Allah tebâreke ve teâlâ kendisi için bir sıfat ve kelâm olmak üzere yaratılmış bir kelâm vücuda getirmemiştir. Başkasının kelâmını da kendisine izâfe etmemiştir. Çünkü O söyleyenlerin en doğru sözlüsüdür.

Allah'ın kelâmı Allah'ın evi/Beytullah, Allah'ın kulu/Abdullah, Allah'ın yarattığı/Halkullah ve Allah'ın ruhu/Rûhullah (gibi izâfetler) ile kıyas edilemez. Çünkü yaratılmış olan Allah'tan da değildir, O'nun sıfatlarından da değildir. Kelâmı ise O'nun sıfatıdır ve O'ndan çıkmıştır. Dolayısıyla Allah'ın konuştuğundan başka bir kelâm O'na izâfe edilemez. Eğer bir yaratılmışın kelâmının Allah'a izâfe edilmesi mümkün olsaydı ve Allah'ın bir kelâmının ve sıfatının olması evin ve kulun Allah'a izafe edilmesi kâbilinden olsaydı şüphesiz "Gecenin ve gündüzün saatlerinde dile getirilen her hak, bâtıl, şiir, şarkı ve ağıt Allah'ın kelâmıdır" demen mümkün olurdu. Bu kıyasa göre bunların tamamı Allah'a izafe edilecekse ve iddianıza göre Allah'ın bir sıfatı ve kelâmı yerine koyulacaksa Kur'ân'ın yaratılmışların kelâmına üstünlüğü ne olacaktır? Allah'ın kitabındaki açıklamaların ve eserlerdeki açık delillerin fikir yürütmemize ihtiyaç bırakmamasına ilave olarak bu açık bir sapıklıktır. Allah dilediğini doğru yola iletir.

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Biz bunları ve benzerlerini şu Vâkıfe'den bazı kimseler aleyhine hüccet olarak getirdik. Onların bu konuda aleyhimize ortaya koydukları en büyük hüccetlerden biriyse şöyle

demeleri idi: Hadis ravilerinin şeyhlerinden Cehmiyye'nin görüşleri hususunda pek basiret sahibi olmadıklarını bildiğimiz bazı kimselere Kur'ân hakkında sorulmuş. Onlar da "Biz onun hakkında iki kavilden hiçbirini söylemeyiz" deyip bu soruya cevap vermemişler. Çünkü soruyu soranların maksadına vâkıf olamamışlar. Çünkü bu kulaklarına gelen bir şaşırtmaca/söz oyunu imiş. Bunun yorumunu bilmiyorlarmış. Bu soruyla daha önce sınanmış da değillermiş. Bundan dolayı bu soruya cevap vermeyip susmuşlar.

Fakat aynı soru zikrettiğimiz kimseler gibi; örneğin Ca'fer b. Muhammed b. Alî b. el-Huseyn, İbnu'l Mubârek, Îsâ b. Yûnus, el-Kâsım el-Cezerî, Bakıyye b. el-Velîd, el-Muâfâ b. İmrân ve Cehmiyye'nin söylediğinin ne anlama geldiğinin farkında olan benzerleri gibi onların durumunu, sözlerini ve maksatlarını bilen, onlarla oturan, münâzara eden, sözlerinin çirkinliğini işiten başka kimselerin kulağına geldiği zaman onlar bunun küfür sözü olduğu, Kur'ân'ın Allah tebâreke ve teâlâ'nın buyurduğu üzere bizzat Allah kelâmı olduğu ve yaratılmış olmadığı hususunda şüphe etmemişlerdir. Zira Allah el-Vahîd'in (yani biricik lakabıyla anılan el-Velîd b. el-Muğîre'nin) "O beşer sözüdür" şeklindeki sözünü reddetmiş ve bu sözünden dolayı onu Sekar'a sokmuştur.

Evet, onlar Kur'ân'ın yaratılmamış olduğunu ilim üzere açıkça dile getirmişlerdir. Hüccet bir şeyi bilenden getirilir. Bir şeyin gâfili olup onun hakkında basiret sahibi olmayan kimseden getirilmez. Fakat bu kimseler (yani Vâkıfe) basiret sahibi olmayan kimselerin susmasına sarılmış, bu sorunun arkasındaki maksadı gören ve meselenin aslını bilen kimselerin sözüne itibar etmemişlerdir.

Sonra onlara dedik ki: Eğer hüccet olarak getirdiğiniz kimseler basiretsizliklerinden dolayı korkaklık etmişlerse diğerleri cesâret gösterip hakkı basiret üzere açıkça beyan etmişlerdir. Ki onlar insanların ileri gelenlerindendi. Dinin asılları ve füruatı hususunda basiret sahibiydiler. O kadar ki "Kur'ân yaratılmıştır" diyenleri küfürlerinde hiç şüphe etmeden tekfir ettiler.

Cehmiyye'nin Tekfirinin Hüccetlerinin Sunulması Babı

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Bağdat'ta bir adam benimle şu Cehmiyye'yi savunarak münazara etti. Dedi ki: "Kıble ehlini küfre nispet etmek yasaklandığı hâlde şu Cehmiyye'yi neye dayanarak tekfir ediyorsunuz? Onları konuşan bir ayete mi, bir esere mi, bir icmaya dayanarak mı tekfir ediyorsunuz?"

Ben de dedim ki: Cehmiyye bizim nezdimizde kıble ehlinden değildir ve biz onları yazılmış bir kitaba, aktarılagelmiş bir esere ve şöhret bulmuş bir küfre dayanarak tekfir ediyoruz.

Kitab'a gelince Allah *(azze ve celle)* Kureyş müşriklerinin Kur'ân'ı yalanladığını haber vermiştir. O'nun yalanlama hususunda onlardan aktardığı şeylerin en büyüğü "O yaratılmıştır" demeleridir. Tıpkı Cehmiyye'nin dediği gibi. el-Vahîd/Biricik yani el-Velîd b. el-Muğîre el-Mahzûmî "Bu beşer sözünden başka bir şey değildir" (Müddessir, 25) demiştir. İşte bu "Kur'ân yaratılmıştır" diyen Cehm'in ve onun söylediğini söyleyenlerin sözünün aynısıdır.

"Bu onun uydurduğu bir iftiradan başka bir şey değildir" (Furkân, 4), "Bu öncekilerin efsanelerinden başka bir şey değildir" (En'âm, 25), "Bu ancak bir uydurmadır" (Sâd, 7) diyen kimselerin bütün bu söyledikleriyle kastettikleriyle Cehm'in söylediğiyle kastettiği Kur'ân'ın yaratılmış olduğu manasına çıkmaktadır. İkisi arasında iğne ucu kadar, kıl inceliği kadar fark yoktur. İşte biz onları buna dayanarak tekfir ediyoruz. Tıpkı Allah'ın onların Kureyşli önderlerini bundan dolayı tekfir ettiği, (el-Velîd) "Bu beşer sözünden başka bir şey değildir" dediği zaman *"Onu Sekar'a sokacağım" (Müddessir, 26)* buyurduğu gibi. Zira her bir iftiranın, uydurulmuş sözün, sihrin, uydurmanın ve beşer sözünün yaratılmış olduğu hususunda şüphe yoktur. Dolayısıyla küfür olması yönünden el-Velîd b. el-Muğîre'nin sözüyle Cehm b. Safvân'ın sözü birdir. Kur'ân hakkında söylenmek istenen şey onun yaratılmış olduğudur. İşte onların tekfiri hususunda Kitab'dan konuşan delil budur.

Bu hususta ki eserlere gelince:

١٨٧-وَأَمَّا الْأَثَرُ فِيهِ فَمَا حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ، وَجَرِيرِ بْنِ حَازِمٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أُتِيَ بِقَوْمٍ مِنَ الزَّنَادِقَةِ، فَحَرَّقَهُمْ، فَبَلَغَ ذَلِكَ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَقَالَ: أَمَّا أَنَا فَلَوْ كُنْتُ لَقَتَلْتُهُمْ، لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ**» وَلَمَا حَرَّقْتُهُمْ لِنَهْيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**وَلَا تُعَذِّبُوا بِعَذَابِ اللَّهِ**» زَادَ سُلَيْمَانُ فِي حَدِيثِ جَرِيرٍ: فَبَلَغَ عَلِيًّا مَا قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ، فَقَالَ: وَيْحَ ابْنِ أُمِّ الْفَضْلِ، إِنَّهُ لَغَوَّاصٌ عَلَى الْهَنَاتِ

187- Bize Süleymân b. Harb tahdis etti. Onun Hammâd b. Zeyd'den, onun Cerîr b. Hâzim'den, onun Eyyûb'dan, onun İkrime'den rivâyet ettiğine göre Alî b. Ebî Tâlib *(radıyallahu anh)*'a zındıklardan bir topluluk getirildi de o onları yaktı. Bu İbn Abbâs *(radıyallahu anhuma)*'ya ulaştığı zaman şöyle dedi: "Ben olsaydım onları Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in **'Dinini değiştireni öldürün'** buyruğundan dolayı öldürürdüm ama Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in **'Allah'ın azabıyla azap etmeyin'**[229] yasağından dolayı onları yakmazdım."

Süleymân Cerîr'in hadisinde şu ziyadede bulundu: Alî'ye İbn Abbas'ın söylediği ulaştı da o şöyle dedi: "Vay Ümmü Fadl'ın oğluna! O hep kötü şeyleri bulup çıkarır."[230]

Ebû Saîd dedi ki: Alî *(radıyallahu anh)*'ın öldürdüğü ve yaktığı bu zındıklardan bize ulaşanlarla birlikte biz şu Cehmiyye'nin en çirkin zındıklığı yaptığını, en açık küfrü ortaya koyduğunu, Allah'ın kitabını en çirkin şekilde tevil ettiğini ve O'nun sıfatlarını en çirkin şekilde reddettiğini gördük.

---

[229] el-Buhârî (3017), Ebû Dâvûd (4353), et-Tirmizî (1458), en-Nesâî (7/104), "el-Kubrâ"da el-Beyhakî (8/202) ve başkaları Eyyûb'a uzanan tariklerden ziyade olmaksızın rivâyet etmiştir.

[230] Bu ziyade ile el-Fesevî "el-Ma'rifetu ve't Târîh"te (1/281) ve el-Beyhakî "el-Kubrâ"da (8/202) rivâyet etmiştir.

Görüldüğü üzere Alî ve İbn Abbâs *(radıyallahu anhum)*'un zındıkları öldürme hususundaki uygulaması ortaya konmuştur. Çünkü onlara göre bu zındıklık küfürdü ve zındıklar Allah'ın dinini değiştirenler kapsamındaydı. Yine onlar bu hususta Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in buyruğunu delil aldılar.

Söylediği bir sözden dolayı bir adamın öldürülmesi gerekmez. Ancak söylediği söz küfür olursa durum değişir. Küfrün aşağısındaki sözlerden dolayı öldürme gerekmez. Sadece ceza uygulanır. Onların tekfiri hususunda işte Kitab, işte eser!

Yine biz onları şöhret bulan bir küfürden dolayı tekfir ediyoruz: Onlar Kitab'ın nassını yalanlamışlardır. Allah tebâreke ve teâlâ Kur'ân'ın kendisinin kelâmı olduğunu söylemiştir. Cehmiyye ise Kur'ân'ın Allah'ın yarattığı olduğunu iddia etmiştir. Allah Mûsâ ile gerçekten konuştuğunu söylemiştir. Bunlar ise "Allah onunla bizzat konuşmamıştır, Mûsâ da bizzat Allah'ın kelâmını işitmemiştir, ancak bir yaratılmıştan kendisine çıkan bir kelâmı işitmiştir" demişlerdir. Dolayısıyla onların iddiasına göre bir yaratılmış Mûsâ'yı rabliğine çağırmış, "Ben senin rabbinim, ayakkabılarını çıkar" (Tâhâ, 12) demiş, Mûsâ da ona -iddialarına göre- "Doğru söyledin demiş, sonra Firavun'a gidip onu bir yaratılmışın rabliğine kendisinin icabet ettiği gibi icabet etmeye çağırmıştır. Şu hâlde onların mezhebine göre Mûsâ ile Firavun arasında ne fark bulunmaktadır? Durum bu olduğuna göre hangi küfür bundan daha açıktır?

Yine Allah tebâreke ve teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman ona söyleyeceğimiz ona 'Ol!' dememizden ibarettir. O da oluverir." (Nahl, 40)*

Bunlar ise şöyle demişlerdir: "Allah'ın bir şeye 'Ol!' dediği, bunun üzerine o şeyin olduğu vaki değildir. O asla bir şey söylemez. O'ndan asla bir kelâm çıkmamıştır, çıkmaz da." İddialarına göre O konuşmaya güç yetiremez. İddialarına göre put ile Rahmân konuşma yönünden aynı konumdadır. Hangi küfür bundan daha açıktır?

Allah tebâreke ve teâlâ *"Hayır, O'nun iki eli de açıktır, dilediği gibi harcar" (Mâide, 64), "İki elimle yarattığıma secde etmekten seni ne alıkoydu?" (Sâd, 75), "Hayır Senin elindedir, şüphesiz Sen her şeye kâdirsin"*

(Âli İmrân, 26) buyurmuş, yine O *"Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir" (Fetih, 10)* buyurmuştur.

Bunlar ise "Allah'ın eli yoktur, O Adem'i iki eliyle yaratmamıştır, O'nun iki eli, iki nimeti ve iki rızkıdır" demişlerdir. Böylece Allah'ın iki eli hususunda yahudilerin iddia ettiğinden daha korkuncunu iddia etmişlerdir. Yahudiler "Allah'ın eli bağlıdır" (Mâide, 64) demişken Cehmiyye "Allah'ın eli yaratılmıştır" demiştir. Çünkü nimetler ve rızıklar şüphesiz yaratılmıştır.

Bu küfür olması bir tarafa Arap Dili yönünden de imkânsızdır. Çünkü "Adem'i nimetiyle yarattı" denmesi mümkün değildir. Allah tebâreke ve teâlâ'nın *"Hayır Senin elindedir"* buyruğu hakkında "Hayır Senin nimetindedir" demek mümkün değildir. Çünkü hayır zaten nimettir. Yine Allah tebâreke ve teâlâ'nın *"Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir"* buyruğu hakkında "Allah'ın nimeti onların ellerinin üzerindedir" demek imkânsızdır. Zira biz burada El'i diğer ellerle birlikte ellerle biatleşme kapsamında söz konusu etmiş bulunuyoruz. Nitekim O şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz sana biat edenler ancak Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir. Artık kim sözünden cayarsa kendisi aleyhine caymış olur." (Fetih, 10)* Aynı şekilde *"O'nun iki eli de açıktır" (Mâide, 64)* buyruğu hakkında "iki nimeti" demek de imkânsızdır. Sanki O'nun sadece iki nimeti varmış gibi! O'nun nimetleri sayılamaz ve hesaplanamaz. Bu yüzden biz "Bu tevil küfür olması yanında dil yönünden de imkânsızdır" dedik.

Yine biz onları meşhur olan küfürleri sebebiyle tekfir ettik: Onlar Allah tebâreke ve teâlâ'nın bir yüzü, işitmesi, görmesi, bilmesi, kelâmı ya da herhangi bir sıfatı olduğunu kabul etmiyorlar. Bunları ancak rezil olan ve kötülükleri ortaya çıkan sapıkların tevilleri ile kabul ediyorlar. "Onun işitmesi, görmesi, bilmesi ve konuşması aynı manadadır; O zâtıyla her yerdedir, her kapalı evde her kilitli sandıktadır" diyorlar. İddialarına göre evlerin duvarları ve kapıları, sandıkların da kilitleri O'nu kuşatmış durumdadır! Sıfatı bu olan bir ilahtan Allah'a sığınırız! Bu da aynı şekilde onların tekfirini gerektirecek açık bir görüştür.

Yine biz onları Allah'ın nerede olduğunu bilmemeleri, Allah'ı bir yerde olmakla vasıflandırmamaları sebebiyle tekfir ediyoruz. Hâlbuki Allah

kendisini bir yerde olmakla vasıflandırmıştır. Resûl *(sallallahu aleyhi ve sellem)* de O'nu bununla vasıflandırmıştır.

O *"Rahmân Arş'a istiva etti" (Tâhâ, 5), "O kullarının üzerinde egemen olandır" (En'âm, 18), "Ben seni vefat ettireceğim, kendime yükselteceğim ve küfredenlerden arındıracağım" (Âli İmrân, 55), "Yukarılarındaki Rablerinden korkarlar" (Nahl, 50), "Gökteki'nin sizi yere geçirmeyeceğinden emin mi oldunuz?" (Mülk, 16)* buyurmuştur. Yine O'nun benzeri buyrukları vardır. Bunların tamamı bir yerde olmak manasını içermektedir.

Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* de O'nu bir yerde olmakla vasıflandırmış, siyâhî câriyeye *"Allah nerede?"* diye sormuş, câriye de "Gökte" diye cevap vermiştir. Yine câriyeye *"Ben kimim?"* diye sormuş, câriye de "Sen Allah'ın resûlüsün" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine o *"Onu azat et, zira o müminedir"* buyurmuştur.[231]

Cehmiyye ise bunu inkâr eder. Bu da onların en açık küfürlerindendir. Kur'ân'ın tamamı onları reddetmektedir. Onların tamamı ya da bir kısmı da bunu bilmektedir. Fakat büyüklük taslamakta, zayıf akıllı kimselerin akıllarını bulandırmaktadırlar. İddialarını çürüten Kur'ân'dan daha bürük bir hüccetin olmadığını bilmektedirler. Şu kadar var ki öldürülme ve rezil edilme korkusuyla bu aslı ortadan kaldırmaya yol bulamamaktadırlar. Onlar Allah bu hususta kendisini neyle nitelemişse onu içlerinden inkâr etmektedirler. Biz onların büyüklerinden biriyle münâzara yaptık ve bunu onlardan açıkça ve açıklanmış olarak işittik.

Yine onlar ibâdetlerini hem en aşağıdaki yerin altında hem en yukarıdaki yerin üstünde hem de en yukarıdaki yedinci semanın berisinde bulunan bir ilâha yöneltmektedirler. Namaz kılan müminlerin kendisine ibadetlerini yönelttikleri İlahları ise en yukarıdaki yedinci semanın yukarısında bulunan, yüce arşına istiva eden ve en güzel isimler kendisinin olan Rahmân tebâreke ve teâlâ'dır. Şu hâlde hangi küfür onlardan naklettiğimiz,

---

231 Müsned olarak 18, 19 ve 20 numaralı hadislerde geçmişti.

Mani ve Şem'ale[232] zındıklarının görüşlerini bile geride bırakan görüşlerinden daha açık bir küfürdür?!

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Benimle münazara eden kişi bana dedi ki: "Cehmiyye'nin kendi ismiyle tekfiri hususunda açık bir delil istiyorum. Senin Alî *(radıyallahu anh)*'tan rivâyet ettiğin zındıklar hakkındadır."

Ben de dedim ki: Zındıkların ve Cehmiyye'nin durumu birdir. Tek bir manaya, tek bir maksada râcidirler. Birbirlerine onlardan çok benzeyen başka iki topluluk yoktur. Her sınıf ve cins kendi sınıfına ve cinsine benzetilir. Nitekim Kur'ân'ın bir kısmı bir şey hakkında nâzil olduğu hâlde benzerleri hakkında genel olmuştur. Cehm ve Cehm'in ashâbı Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ashâbı ya da Tâbiîn'in büyükleri zamanında ortaya çıkmamıştır ki onlardan bu kimselerin isimlerinin zikredildiği bir eser rivâyet edilebilsin. Eğer bu kimseler onların arasında olsalardı ve görüşlerini açığa vursalardı şüphesiz Alî *(radıyallahu anh)*'ın kendi zamanında ortaya çıkan zındıkları öldürdüğü gibi öldürülürlerdi, mürtedlerin öldürüldüğü gibi öldürülürlerdi. Görmez misin ki Ca'd b. Dirhem bazı görüşlerini Hâlid el-Kasrî'nin zamanında açığa vurmuş, Allah tebâreke ve teâlâ'nın İbrâhîm'i dost edinmediğini, Mûsâ ile gerçekten konuşmadığını iddia etmiş, bunun üzerine Hâlid Vâsıt'ta Kurban Bayramı'nın ilk günü yanında bulunan müslümanların gözleri önünde onu boğazlamıştır? Hiç kimse de bunu ayıplamamış ve kınamamıştır.

Bilakis onun bu fiilini güzel görmüşler ve doğru bulmuşlardır. Aynı şekilde bu kimseler Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in ashâbının ve Tâbiîn'in büyüklerinin zamanında ortaya çıksalardı onların nezdinde sonları tıpkı zındıkların sonu gibi öldürülmekten başka bir şey olmazdı. Nitekim Alî *(radıyallahu anh)* onlardan kendi zamanında ortaya çıkanları öldürmüş ve yakmıştır. Yine onlardan biri Sa'd b. İbrâhîm b. Abdurrahmân b. Avf zamanında Medîne'de ortaya çıkmış, bunun üzerine Sa'd Medîne valisine onu öldürmesi yönünde işarette bulunmuştur.

---

232 Mânî ve Şem'ale iki şahıstır. Birincisi Mânî b. Fâtek'tir. Mecûsî idi. Sonra Mecûsîlik ile Hristiyanlık arasında bir din ihdas etti. Mânîlik Dini ona nisbet edilir. Şem'ale ise zındıkların başlarından birinin ismidir. Halife el-Mehdî onu öldürmüştür.

Akıllı kimseye onların tekfirinin hücceti olarak bu konuda Allah'ın kitabından tevil ettiklerimiz, Alî ve İbn Abbâs *(radıyallahu anhum)*'dan rivâyet ettiklerimiz, açık küfürleri ve çirkin görüşleri kapsamında birer birer açıkladıklarımız yeter. Yok, onlar hakkında illâ şahıslarının ve isimlerinin hedef alındığı açık ifadeler istiyorsanız bu kimselerin kendi aralarında ortaya çıktığı bazı âlimlerden rivâyette bulunalım.

١٨٨–حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُعْتَمِرِ السِّجِسْتَانِيُّ أَبُو سَهْلٍ، وَكَانَ مِنْ أَوْثَقِ أَهْلِ سِجِسْتَانَ وَأَصْدَقِهِمْ، عَنْ زُهَيْرِ بْنِ نُعَيْمٍ الْبَابِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ سَلَّامَ بْنَ أَبِي مُطِيعٍ يَقُولُ: «الْجَهْمِيَّةُ كُفَّارٌ»

188- Bana Sicistan halkının en güvenilir ve en doğru sözlü kimselerinden olan Muhammed b. el-Mu'temir es-Sicistânî Ebû Sehl'in Zuheyr b. Nuaym el-Bâbî'den tahdis ettiğine göre o Sellâm b. Ebî Mutî'i "Cehmiyye kâfirdir" derken işitmiş.[233]

١٨٩–وَسَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْمُعْتَمِرِ، يَقُولُ: سَمِعْتُ زُهَيْرَ بْنَ نُعَيْمٍ، يَقُولُ: سُئِلَ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ وَأَنَا مَعَهُ، فِي سُوقِ الْبَصْرَةِ عَنْ بِشْرٍ الْمُرَيِّسِيِّ، فَقَالَ: «ذَاكَ كَافِرٌ»

---

233 Sahih. Bunu "es-Sünne"de Abdullah b. Ahmed (9), "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da el-Lâlekâî (517) Ahmed b. İbrâhîm ed-Devrakî tarîkiyle Nuaym'dan rivâyet etmiştir. Kendisine muhâlefet edilmediği sürece Nuaym'ın hadisi hasendir. Matbû nüshanın muhakkiki "Muheyr b. Muhammed'i İbn Hacer 'et-Tehzîb'de zikretmiştir fakat onu tevsîk eden ya da cerh eden birini söz konusu etmemiştir, bundan dolayı o meçhûldür" demiştir! Derim ki: Yine İbn Hacer onu bilinmezlikle nitelememiştir. Ayrıca el-Fellâs, ed-Devrakî, Ârim, Abdullah b. Muhammed b. Ebi'l Esved Ebû Bekr el-Hâfız, Muhammed b. Yahyâ el-Kattân ve başka hafızlar ondan rivâyette bulunmuştur. Bütün bunlar bu zatın bilinmezliğini ortadan kaldırmakta değil midir? Senin nezdinde onun güvenilirliğini arttıracak bir şeyi daha söyleyeyim: Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (9) onun hakkında "sika" ifadesini kullanmıştır.

189- Muhammed b. el-Mu'temir'i şöyle derken işittim: Zuheyr b. Nuaym'ı şöyle derken işittim: Ben Hammâd b. Zeyd ile birlikte Basra'nın çarşısındayken ona Bişr el-Merîsî soruldu. Bunun üzerine o "O kâfirdir" dedi.[234]

١٩٠–قَالَ أَبُو سَعِيدٍ وَبَلَغَنِي عَنْ يَزِيدَ بْنِ هَارُونَ، أَنَّهُ قَالَ: "الْجَهْمِيَّةُ كُفَّارٌ، وَقَالَ: حَرَّضْتُ غَيْرَ مَرَّةٍ أَهْلَ بَغْدَادَ عَلَى قَتْلِ الْمُرَيِّسِيِّ"

190- Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bana Yezîd b. Hârûn'un şöyle dediği ulaştı: "Cehmiyye kâfirdir. Bağdat ehlini birçok kez el-Merîsî'yi öldürmeye teşvik ettim."[235]

١٩١–حَدَّثَنَا يَحْيَى الْحِمَّانِيُّ، ثنا الْحَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ الْمُبَارَكِ، يَقُولُ:

"مَنْ زَعَمَ أَنَّ قَوْلَهُ: **{إِنَّنِي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا}** [طه: 14] مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ"

191- Bize Yahyâ el-Hımmânî tahdis etti, dedi ki: Bize el-Hasen b. er-Rabî' tahdis etti, dedi ki: İbnu'l Mubârek'i şöyle derken işittim:

"Kim *'Şüphesiz Ben, evet Ben Allah'ım, Benden başka ilâh yoktur' (Tâhâ, 14)* buyruğunun yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir."[236]

١٩٢–سَمِعْتُ مَحْبُوبَ بْنَ مُوسَى الْأَنْطَاكِيَّ، يَذْكُرُ أَنَّهُ سَمِعَ وَكِيعًا، «يُكَفِّرُ الْجَهْمِيَّةَ»

---

234 Bir önceki eser gibi sahihtir. Bunu musannif "el-Merîsî'ye Reddiye"sinde (161) rivâyet etmiştir.

235 Musannif ile Yezîd b. Hârûn'un arasındaki inkıtadan dolayı zayıftır. Bunu mevsûl olarak el-Hatîb "et-Târîh"te (7/540) Muhammed b. Yezîd tarîkiyle Yezîd b. Hârûn'dan rivâyet etmiştir.

236 İsnadı el-Hımmânî'den dolayı zayıftır. Zira el-Hımmânî itham edilmiştir. Bu mana İbnu'l Mubârek'ten sahih olarak rivâyet edilmiştir. Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne"sine (19) ve İbn Hibbân'ın "es-Sikât"ına (9/65) bakılabilir.

192- Mahbûb b. Mûsâ el-Antâkî'yi Vekî'i Cehmiyye'yi tekfir ederken işittiğini söz konusu ederken duydum.[237]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki:

١٩٣–وَحُدِّثْتُ عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، أَنَّهُ كَفَّرَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْقُرْآنَ مَخْلُوقٌ "

193- Bana Süfyân es-Sevrî kanalıyla Hammâd b. Ebî Süleymân'dan tahdis edildiğine göre o Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu söyleyeni tekfir ediyormuş.[238]

١٩٤–وَسَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ يَحْيَى، يَقُولُ: «الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ، مَنْ شَكَّ فِيهِ، أَوْ زَعَمَ أَنَّهُ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ»

194- Yahyâ b. Yahyâ'yı şöyle derken işittim: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır. Kim onun hakkında şüphe eder ya da onun yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir."[239]

١٩٥–وَسَمِعْتُ الرَّبِيعَ بْنَ نَافِعٍ أَبَا تَوْبَةَ، «يُكَفِّرُ الْجَهْمِيَّةَ»

195- Ben er-Rabî' b. Nâfi' Ebû Tevbe'yi de Cehmiyye'yi tekfir ederken işittim.

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: İşte sonraki zamanlarda onları tekfir edenler! İşte ilk zamanlarda onları tekfir edip dinini değiştirenler zümresine dâhil eden Alî b. Ebî Tâlib ve İbn Abbâs! Onlar dinlerini değiştirdiklerinden dolayı öldürülmeyi hak etmişlerdir.

---

[237] Hasen. el-Entâkî sadûktur. Bu mana Vekî'den birçok tarikle rivâyet edilmiştir. Abdullah b. Ahmed'in "es-Sünne"sine (1/115, 116) bakılabilir.

[238] Musannif ile es-Sevrî arasındaki inkıtadan dolayı zayıftır. Bunu mevsûl olarak el-Buhârî "et-Târîhu'l Kebîr"de (4/127), Abdullah b. Ahmed "es-Sünne"de (239) ve el-Lâlekâî "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"da (393) rivâyet etmiştir.

[239] Bu mana hususunda musannife el-Lâlekâî'nin "Şerhu Usûli'l İ'tikâd"ında (447) geçtiği üzere Mahmûd b. Ğaylân mutabaat etmiştir.

١٩٦–حَدَّثَنَا الْحِمَّانِيُّ، ثنا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَنْصُورٍ الْعَلَّافُ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ هُوَ وَمَنْ حَضَرَ الْمَجْلِسَ خَيْرًا قَالَ: لَمَّا كَانَ أَيَّامُ الْمِحْنَةِ، فَأُخْرِجَ النَّفْرُ إِلَى الْمَأْمُونِ فَامْتُحِنُوا وَرُدُّوا، لَقِيتُ أَعْرَابِيًّا، فَقَالَ لِي: أَلَا أُحَدِّثُكَ عَجَبًا؟ قُلْتُ: مَا ذَاكَ؟ قَالَ: رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ نَفَرًا ثَلَاثِينَ أَوْ أَكْثَرَ جِيءَ بِهِمْ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ أَوِ الْمَغْرِبِ، فَنَظَرْتُ إِلَيْهِمْ فَإِذَا بُطُونُهُمْ مُشَقَّقَةٌ، لَيْسَ فِي أَجْوَافِهِمْ شَيْءٌ، فَقِيلَ: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْقُرْآنِ. وَالْأَعْرَابِيُّ لَا يَدْرِي مَا الْمِحْنَةُ، وَمَا سَبَبُهُمْ

196- Bize el-Hımmânî tahdis etti, dedi ki: Bize İbrâhîm b. Mansûr el-Allâf -ki o (yani el-Hımmânî) ve mecliste hazır bulunanlar ondan övgüyle söz etti- tahdis edip şöyle dedi: Mihne günleri geldiği, insanlar Me'mûn'un huzuruna çıkarıldığı, imtihan edildikleri ve sonra geri götürüldükleri zaman bir bedevî ile karşılaştım. Bana "Sana ilginç bir şey anlatayım mı?" dedi. "Neymiş o?" dedim. Dedi ki: "Rüyamda doğu ya da batı tarafından getirilen otuz ya da daha fazla kişiden oluşan bir topluluk gördüm. Onlara baktım. Karınları yarılmıştı ve içlerinde hiçbir şey yoktu. Sonra 'Bunlar Kur'ân'ı yalanlayanlardır' dendi." Bedevî ne mihneyi ne de onların bununla karşılaşmalarının sebebini bilmiyordu.

١٩٧–حَدَّثَنَا الزَّهْرَانِيُّ أَبُو الرَّبِيعِ، قَالَ: كَانَ مِنْ هَؤُلَاءِ الْجَهْمِيَّةِ رَجُلٌ، وَكَانَ الَّذِي يُظْهِرُ مِنْ رَأْيِهِ التَّرَفُّضَ وَانْتِحَالَ حُبِّ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ رَجُلٌ مِمَّنْ يُخَالِطُهُ وَيَعْرِفُ مَذْهَبَهُ: قَدْ عَلِمْتُ أَنَّكُمْ لَا تَرْجِعُونَ إِلَى دِينِ الْإِسْلَامِ وَلَا تَعْتَقِدُونَهُ، فَمَا الَّذِي حَمَلَكُمْ عَلَى التَّرَفُّضِ وَانْتِحَالِ حُبِّ عَلِيٍّ؟ قَالَ: إِذًا أَصْدُقُكَ أَنَا، إِنْ أَظْهَرْنَا رَأْيَنَا الَّذِي نَعْتَقِدُهُ رُمِينَا بِالْكُفْرِ وَالزَّنْدَقَةِ، وَقَدْ وَجَدْنَا أَقْوَامًا يَنْتَحِلُونَ حُبَّ عَلِيٍّ وَيُظْهِرُونَهُ ثُمَّ يَقَعُونَ بِمَنْ شَاءُوا، وَيَعْتَقِدُونَ مَا شَاءُوا، وَيَقُولُونَ مَا شَاءُوا، فَنُسِبُوا إِلَى التَّرَفُّضِ وَالتَّشَيُّعِ، فَلَمْ نَرَ لِمَذْهَبِنَا أَمْرًا أَلْطَفَ مِنَ انْتِحَالِ حُبِّ هَذَا الرَّجُلِ، ثُمَّ نَقُولُ مَا شِئْنَا، وَنَعْتَقِدُ مَا شِئْنَا، وَنَقَعُ بِمَنْ شِئْنَا،

فَلَأَنْ يُقَالَ لَنَا: رَافِضَةٌ أَوْ شِيعَةٌ، أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنْ أَنْ يُقَالَ: زَنَادِقَةٌ كُفَّارٌ، وَمَا عَلِيٌّ عِنْدَنَا أَحْسَنَ حَالًا مِنْ غَيْرِهِ مِمَّنْ نَقَعُ بِهِمْ.

197- Bize ez-Zehrânî Ebu'r Rabî' tahdis etti, dedi ki: Şu Cehmiyye'den bir adam vardı. Onun dışarıdan görünen görüşü râfizîlik ve Alî b. Ebî Tâlib *(radiyallahu anh)* sevgisini din edinmekti. Onunla oturup kalkan ve onun mezhebini bilen bir adam dedi ki: "Sizin İslâm Dini'ne dönmeyeceğinizi ve ona inanmayacağınızı iyice öğrendim. Fakat sizi râfizîliğe ve Alî sevgisini din edinmeye sürükleyen şey nedir?" Bunun üzerine o şöyle dedi: "O zaman sana doğruyu söyleyeyim: Biz inandığımız görüşümüzü açığa vurursak kâfirlikle ve zındıklıkla itham ediliriz. Biz gördük ki bazı topluluklar Alî sevgisini din ediniyor ve bunu açığa vuruyorlar. Sonra diledikleri hakkında kötü konuşuyor, dilediklerine inanıyor, dilediklerini söylüyorlar. Bunun sonucunda da râfizîliğe ve şiiliğe nispet ediliyorlar. İşte biz mezhebimizi bu adamın sevgisinden daha iyi gizleyecek bir şey bulamadık. Bundan sonra biz dilediğimizi söylüyor, dilediğimize inanıyor, dilediğimiz hakkında kötü konuşuyoruz. Bize râfıza ya da şîa denmesi zındıklar ve kâfirler denmesinden bize daha sevimlidir. Alî'nin durumu bizim nezdimizde onun dışındaki hakkında kötü konuştuğumuz kimselerden daha iyi değildir."

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Bu adam kendisi hakkındaki ifadeleri hususunda doğru söylemiştir. Karşısındakini aldatma yoluna gitmemiştir. Nitekim bu onların bazı büyüklerinden ve ileri gelenlerinden de görülmüştür: Onlar şiiliğin arkasına sığınırlar. Şiiliği sözlerine ve hutbelerine iliştirirler. Onu zayıf kalplileri ve gâfilleri avlamalarına yarayan bir merdiven ve araç olarak kullanırlar. Sonra hutbelerinin arasına küfürlerini ve zındıklıklarını saçarlar. Ki cahillerin kalplerini daha iyi etkilesin ve onlara daha belağatli gelsin. Fakat cahiller onların durumu hakkında şüphe içinde olsa bile âlimler onların durumunu çok iyi bilmektedir. Güç ve kuvvet ancak Allah iledir.

Zındıkların ve Cehmîlerin Öldürülmeleri ve Küfürlerinden Tevbeye Davet Edilmeleri Babı

١٩٨-حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْحِمَّانِيُّ، أَنَّ أَبَا بَكْرِ بْنَ عَيَّاشٍ، حَدَّثَهُمْ عَنْ أَبِي حُصَيْنٍ، عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ، أَنَّ عَلِيًّا، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَتَلَ زَنَادِقَةً ثُمَّ أَحْرَقَهُمْ، ثُمَّ قَالَ: صَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ.

198- Bize Yahyâ b. Abdulhamîd el-Hımmânî'nin tahdis ettiğine göre Ebû Bekr b. Ayyâş onlara Ebû Hasîn- Suveyd b. Ğafele kanalıyla Alî *(radıyallahu anh)*'ın zındıkları öldürdüğünü, sonra onları yaktığını, sonra "Allah ve Resûlü doğru söyledi" dediğini tahdis etmiş.[240]

١٩٩-حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ، وَجَرِيرِ بْنِ حَازِمٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أُتِيَ بِقَوْمٍ مِنَ الزَّنَادِقَةِ فَحَرَّقَهُمْ، فَبَلَغَ ذَلِكَ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَقَالَ: أَمَّا أَنَا فَلَوْ كُنْتُ لَقَتَلْتُهُمْ، لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمَا حَرَّقْتُهُمْ، لِنَهْيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**مَنْ بَدَّلَ دِينَهُ فَاقْتُلُوهُ**» وَقَالَ: «**لَا تُعَذِّبُوا بِعَذَابِ اللَّهِ**» وَزَادَ سُلَيْمَانُ فِي حَدِيثِ جَرِيرٍ: قَالَ: فَبَلَغَ عَلِيًّا مَا قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، فَقَالَ: وَيْحَ ابْنِ أُمِّ الْفَضْلِ، إِنَّهُ لَغَوَّاصٌ عَلَى الْهَنَاتِ.

199- Bize Süleymân b. Harb'ın Hammâd b. Zeyd, Cerîr b. Hâzim- Eyyûb- İkrime kanalıyla tahdis ettiğine göre Alî *(radıyallahu anh)*'a zındıklar-

---

[240] Hasen. Yahyâ el-Hımmânî her ne kadar zayıf olsa da ona Hallâd b. Eslem mutabaatta bulunmuştur. Bu mutabaatı el-Bezzâr "Müsned"inde (570) rivâyet etmiştir. ed-Dârakutnî, en-Nesâî ve başkaları Hallâd'ın sika olduğunu söylemiştir. Ebû Bekr b. Ayyâş'ın ise en aşağı hâli sadûk olmasıdır. İsnadın kalan ricâli sika kimselerden oluşmaktadır. Matbû nüshanın muhakkiki eserin isnadını zayıflamış, sonra buna daha zayıf bir mutabaat getirmiştir!

dan bir topluluk getirilmiş. O da onları yakmış. Bu İbn Abbâs *(radıyallahu anhuma)*'ya ulaştığında ise o şöyle demiş: "Ben olsaydım Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in buyruğundan dolayı onları öldürürdüm ama Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in yasağından dolayı onları yakmazdım. Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* **'Dinini değiştireni öldürün'** buyurdu. Yine o **'Allah'ın azabıyla azap etmeyin'** buyurdu."

Süleymân Cerîr'in hadisinde şu ziyadede bulundu: Alî'ye İbn Abbâs'ın söylediği ulaştı da o şöyle dedi: "Vay Ümmü Fadl'ın oğluna! O hep kötü şeyleri bulup çıkarır."[241]

قَالَ أَبُو سَعِيدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: فَالْجَهْمِيَّةُ عِنْدَنَا زَنَادِقَةٌ مِنْ أَخْبَثِ الزَّنَادِقَةِ، نَرَى أَنْ يُسْتَتَابُوا مِنْ كُفْرِهِمْ، فَإِنْ أَظْهَرُوا التَّوْبَةَ تُرِكُوا، وَإِنْ لَمْ يُظْهِرُوهَا تُرِكُوا، وَإِنْ شَهِدَتْ عَلَيْهِمْ بِذَلِكَ شُهُودٌ فَأَنْكَرُوا وَلَمْ يَتُوبُوا قُتِلُوا، كَذَلِكَ بَلَغَنَا عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَنَّ فِي الزَّنَادِقَةِ.

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Şu hâlde Cehmiyye bizim nezdimizde en habis zındıklardandır. Bize göre küfürlerinden tevbeye davet edilmelidirler. Açıktan tevbe ederlerse bırakılırlar. (Bidatlerini) bize belli etmezlerse yine bırakılırlar. Bu hususta onlar aleyhine şahitler getirirsen, bundan sonra suçlamaları reddederlerse ve tevbe etmezlerse öldürülürler. Bize Alî b. Ebî Tâlib *(radıyallahu anh)*'ın zındıklar hakkında bu uygulamayı yol bıraktığı ulaştı.

٢٠٠- حَدَّثَنَاهُ يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، أَنْبَأَ هُشَيْمٌ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ، قَالَ: أُتِيَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ بِقَوْمٍ مِنَ الزَّنَادِقَةِ فَأَنْكَرُوا، فَقَامَتْ عَلَيْهِمُ الْبَيِّنَةُ فَقَتَلَهُمْ، وَقَالَ: " هَذَا قَدِ اسْتَتَبْتُهُ فَاعْتَرَفَ بِذَنْبِهِ فَخَلَّيْتُ سَبِيلَهُ.

200- Bunu bize Yahyâ b. Yahyâ tahdis etti, dedi ki: Bize Huşeym haber verdi. Onun İsmâîl b. Sâlim'den, onun Ebû İdrîs'ten rivâyet ettiğine göre o şöyle demiştir: Alî b. Ebî Tâlib'e zındıklardan bir topluluk getirildi.

---

[241] Sahih. 187 numaralı eserde geçmişti.

(Zındıklıklarını) inkâr ettiler. Sonra onlar aleyhine delil ortaya kondu. Bunu üzerine Alî onları öldürdü...[242] Ben bunu tevbeye davet ettim. O da suçunu itiraf etti. Ben de onu serbest bıraktım."[243]

٢٠١–وَحَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَغْدَادِيُّ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَبِيبِ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ حَبِيبِ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ قَالَ: خَطَبَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْقَسْرِيُّ بِوَاسِطٍ يَوْمَ الْأَضْحَى، فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ ارْجِعُوا فَضَحُّوا، تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنَّا وَمِنْكُمْ، فَإِنِّي مُضَحٍّ بِالْجَعْدِ بْنِ دِرْهَمٍ؛ إِنَّهُ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَتَّخِذْ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا، وَلَمْ يُكَلِّمْ مُوسَى تَكْلِيمًا، سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَقُولُ الْجَعْدُ بْنُ دِرْهَمٍ عُلُوًّا كَبِيرًا، ثُمَّ نَزَلَ فَذَبَحَهُ.

201- Bize el-Kâsım b. Muhammed el-Bağdâdî tahdis etti, dedi ki: Bize Abdurrahmân b. Muhammed b. Habîb b. Ebî Habîb tahdis etti. Onun babasından, onun dedesi Habîb b. Ebî Habîb'den rivâyet ettiğine göre o şöyle demiş: Hâlid b. Abdullah el-Kasrî Vâsıt'ta Kurbân Bayramı'nın ilk günü bize bir hutbe verdi, dedi ki: "Ey insanlar! Dönün ve kurbanlarınızı kesin! Allah bizden ve sizden kabul buyursun! Ben de el-Ca'd b. Dirhem'i kurban edeceğim. Çünkü o Allah tebâreke ve teâlâ'nın İbrâhîm'i dost edinmediğini, Mûsâ ile gerçekten konuşmadığını söylemiştir. Allah el-Ca'd b. Dirhem'in söylediğinden münezzehtir, çok çok yücedir." Sonra indi ve onu boğazladı.[244]

٢٠٢–حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ مَنْصُورٍ الْبَغْدَادِيُّ الْمَكْفُوفُ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْبَاهِلِيُّ، ثنا خَلَفُ بْنُ خَلِيفَةَ الْأَشْجَعِيُّ، قَالَ: أُتِيَ خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْقَسْرِيُّ

---

[242] Asılda dört kelime miktarınca beyazlık vardır.

[243] İsnadı zayıftır. Ebû İdrîs, Yezîd b. Abdurrahmân el-Evdî'dir ve makbûldür. Yani kendisine mutabaat edildiği zaman makbûldür. Fakat ben ona mutabaat eden birini bulamadım. Huşeym b. Beşîr ise müdellistir ve burada eseri işittiğini açıkça söylememiştir.

[244] 1 numaralı eserde geçmişti.

بِرَجُلٍ قَدْ عَارَضَ الْقُرْآنَ، فَقَالَ: قَالَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ: **{إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ، فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ، إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ}** [الكوثر: 2] . وَقُلْتُ أَنَا مَا هُوَ أَحْسَنُ مِنْهُ: إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْجَمَاهِرَ، فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَجَاهِرْ، وَلَا تُطِعْ كُلَّ سَافِهٍ وَكَافِرٍ. فَضَرَبَ خَالِدٌ عُنُقَهُ وَصَلَبَهُ، فَمَرَّ بِهِ خَلَفُ بْنُ خَلِيفَةَ وَهُوَ مَصْلُوبٌ فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى خَشَبَتِهِ، فَقَالَ: إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْعَمُودَ، فَصَلِّ لِرَبِّكَ عَلَى عُودٍ، فَأَنَا ضَامِنٌ لَكَ أَنْ لَا تَعُودَ

202- Bize Hişâm b. Mansûr el-Bağdâdî el-Mekfûf[245] tahdis etti, dedi ki: Bize Ahmed b. Süleymân el-Bâhilî tahdis etti, dedi ki: Bize Halef b. Halîfe el-Eşcaî tahdis etti, dedi ki: Hâlid b. Abdullah el-Kasrî'ye Kur'ân'a muaraza yapıp şunları söyleyen bir adam getirildi: "Allah kitabında *'Şüphesiz Biz sana Kevser'i verdik, şu hâlde sen Rabbin için namaz kıl ve kurban kes, şüphesiz arkası kesik olan seni kötüleyendir' (Kevser, 1-3)* demiş. Ben bundan daha güzelini söyledim: Şüphesiz biz sana cemâhiri (insan topluluklarını) verdik. Şu hâlde sen Rabbin için namaz kıl ve sesini yükselt. Hiçbir beyinsize ve kâfire boyun eğme." Bunun üzerine Hâlid onun boynunu vurdu ve onu çarmıha gerdi.

Sonra Halef b. Halîfe, çarmıha geriliyken onun yanından geçiyormuş. Eliyle çarmıhın tahtasına vurmuş ve şöyle demiş: "Biz sana direği verdik. Şu hâlde sen Rabbin için tahtanın üzerinde namaz kıl. Ben senin geri dönmeyeceğinin garantisini veriyorum!"[246]

---

[245] Asılda "el-Mekûf" diye geçmektedir. Üzerine böyle yazılmıştır. Doğrusu yukarıda yazdığımızdır inşâallah. "Târîhu Bağdâd"daki tercemesinde kör olduğu geçmektedir.

[246] Hasen. Halef b. Halîfe sadûktur. el-Hatîb "Târîh"inde Hişâm b. Mansûr'dan söz etmiştir ama onun hakkında bir cerhi ya da ta'dili söz konusu etmemiştir. Ondan rivâyette bulunan üç kişiden söz etmiştir. Kıssanın İbn Asâkir'in "Târîhu Dımeşk"inde (16/143) geçen bir şahidi vardır ki isnadı hakkında olumsuz şeyler söylenmiştir.

٢٠٣-حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: قُلْتُ لِإِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ: مَا تَقُولُ فِي الزَّنَادِقَةِ، تَرَى أَنْ نَسْتَتِيبَهُمْ؟ قَالَ: لَا، قُلْتُ: فَبِمَ تَقُولُ ذَلِكَ؟ قَالَ: كَانَ عَلَيْنَا وَالٍ بِالْمَدِينَةِ فَقَتَلَ مِنْهُمْ رَجُلًا وَلَمْ يَسْتَتِبْهُ، فَسَقَطَ فِي يَدِهِ، فَبَعَثَ إِلَى أَبِي، فَقَالَ لَهُ أَبِي: لَا يَهْدِيَنَّكَ؛ فَإِنَّهُ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: **{فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا}** [غافر: 84] قَالَ: السَّيْفُ **{قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ، فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا}** [غافر: 85] . قَالَ: السَّيْفُ، فَقَالَ: سُنَّتُهُ الْقَتْلُ.

203- Bize Mûsâ b. İsmâîl tahdis etti, dedi ki: İbrâhîm b. Sa'd'a "Zındıklar hakkında ne diyorsun, sence onları tevbeye davet etmeli miyiz?" diye sordum. "Hayır" dedi. "Bunu neye dayanarak söylüyorsun?" diye sordum. Dedi ki: "Medîne'de bizim bir valimiz vardı. Onlardan bir adamı onu tevbeye davet etmeksizin öldürdü. Sonra içi rahat etmedi de babama[247] elçi gönderdi. (Bu meseleyi sordu.) Babam da ona şöyle dedi: "Sakın bir şey seni alıkoymasın! Zira bu Allah *(azze ve celle)*'nin buyruğudur: *Azabımızı gördüklerinde* yani kılıcı gördüklerinde *yalnız Allah'a iman ettik ve O'na ortak koştuklarımızı reddettik dediler. Azabımızı gördükleri zaman* yani kılıcı gördükleri zaman *imanları onlara fayda verecek değildi. (Ğâfir, 84-85)* Onun sünneti öldürme idi."[248]

٢٠٤-وَسَمِعْتُ الرَّبِيعَ بْنَ نَافِعٍ أَبَا تَوْبَةَ الْحَلَبِيَّ، يَقُولُ: نَاظَرْتُ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ رَحِمَهُ اللَّهُ فِي قَتْلِ هَؤُلَاءِ الْجَهْمِيَّةِ، فَقَالَ: يُسْتَتَابُونَ، فَقُلْتُ لَهُ: أَمَّا خُطَبَاؤُهُمْ فَلَا يُسْتَتَابُونَ، وَتُضْرَبُ أَعْنَاقُهُمْ.

204- er-Râbi' b. Nâfi' Ebû Tevbe el-Halebî'yi şöyle derken işittim: Ahmed b. Hanbel *(rahimehullah)* ile şu Cehmiyye'nin öldürülmesi hususunda

---

[247] Bu zat sika ve âbid imam Sa'd b. İbrâhîm b. Abdurrahmân b. Avf'tır. Hicrî 125 yılında vefat etmiştir.

[248] İsnadı sika imamlardan oluşmaktadır.

münazara ettim. O "Tevbeye davet edilirler" dedi. Ben de ona "Hatipleri tevbeye davet edilmez, boyunları vurulur" dedim.[249]

٢٠٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ الْمِصْرِيُّ، ثنا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «**مَنْ غَيَّرَ دِينَهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَهُ**» قَالَ مَالِكٌ: مَعْنَى حَدِيثُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا نَرَى وَاللَّهُ أَعْلَمُ، أَنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ الْإِسْلَامِ إِلَى غَيْرِهِ، مِثْلُ الزَّنَادِقَةِ وَأَشْبَاهِهَا، فَإِنَّ أُولَئِكَ يُقْتَلُونَ وَلَا يُسْتَتَابُونَ، لِأَنَّهُ لَا تُعْرَفُ تَوْبَتُهُمْ، وَأَنَّهُمْ قَدْ كَانُوا يُسِرُّونَ الْكُفْرَ وَيُعْلِنُونَ بِالْإِسْلَامِ، فَلَا أُرَى أَنْ يُسْتَتَابَ هَؤُلَاءِ، وَلَا يُقْبَلَ قَوْلُهُمْ، وَأَمَّا مَنْ خَرَجَ مِنَ الْإِسْلَامِ إِلَى غَيْرِهِ وَأَظْهَرَ ذَلِكَ فَإِنَّهُ يُسْتَتَابُ، فَإِنْ تَابَ وَإِلَّا قُتِلَ، وَذَلِكَ أَنَّهُ لَوْ أَنَّ قَوْمًا كَانُوا عَلَى ذَلِكَ، رَأَيْتُ أَنْ يُدْعَوْا إِلَى الْإِسْلَامِ وَيُسْتَتَابُوا، فَإِنْ تَابُوا قُبِلَ ذَلِكَ مِنْهُمْ، وَإِنْ لَمْ يَتُوبُوا قُتِلُوا. قَالَ مَالِكٌ: وَلَمْ يَعْنِ بِهَذَا الْحَدِيثِ مَنْ خَرَجَ مِنَ الْيَهُودِيَّةِ إِلَى النَّصْرَانِيَّةِ، وَلَا مِنَ النَّصْرَانِيَّةِ إِلَى الْيَهُودِيَّةِ، إِنَّمَا عَنَى بِذَلِكَ مَنْ خَرَجَ مِنَ الْإِسْلَامِ إِلَى غَيْرِهِ فِيمَا نُرَى، وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

205- Bize Yahyâ b. Bukeyr el-Mısrî tahdis etti, dedi ki: Bize Mâlik b. Enes'in Zeyd b. Eslem'den rivâyet ettiğine göre Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)* **"Dinini değiştirenin boynunu vurun"** buyurmuş.[250]

Mâlik dedi ki: "Allah en doğrusunu bilir ya bize göre Nebî *(sallallahu aleyhi ve sellem)*'in hadisinin manası şudur: Kim zındıklar ve benzerleri gibi İslâm'dan çıkıp başka bir dine girerse işte bunlar tevbeye davet edilmeksizin öldürülürler. Bunun sebebi tevbe edip etmediklerinin bilinemeyeceği ve önceden küfrü gizleyip islâmı açığa vurmakta olmalarıdır. Bundan dolayı

---

[249] İsnadı bir önceki eserin isnadı gibidir.

[250] Mürsel. Bunu Mâlik "el-Muvatta"da (1419), ondan eş-Şâfiî "Müsned"inde (s. 321), eş-Şâfiî'nin tarîkinden de el-Beyhakî "el-Kubrâ"da (8/195) rivâyet etmiştir.

bana göre bunlar tevbeye davet edilmezler. Sözleri de kabul edilmez. İslâm'dan çıkıp başka bir dine giren, bunu da açık açık yapan kimseye gelince işte o tevbeye davet edilir. Tevbe ederse ne âlâ, etmezse öldürülür. Bir topluluk bu durumda olsa İslâm'a davet edilmelerini ve kendilerinden tevbe etmelerinin istenmesini gerekli görürüm. Tevbe ederlerse bu onlardan kabul edilir. Tevbe etmezlerse öldürülürler."

Mâlik dedi ki: "Bu hadisle yahudilikten çıkıp hristiyanlığa giren ya da hristiyanlıktan çıkıp yahudiliğe giren kimse kastedilmemiştir. Bizce bununla kastedilen İslâm'dan çıkıp başka bir dine giren kimsedir. Allah en iyi bilendir."[251]

قَالَ أَبُو سَعِيدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ: فَأَيُّ كُفْرٍ أَعْظَمُ مِنْ كُفْرِ قَوْمٍ رَأَى فُقَهَاءُ الْمَدِينَةِ مِثْلُ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ وَمَالِكِ بْنِ أَنَسٍ أَنَّهُمْ يُقْتَلُونَ وَلَا يُسْتَتَابُونَ؛ إِعْظَامًا لِكُفْرِهِمْ، وَالْمُرْتَدُّ عِنْدَهُمْ يُسْتَتَابُ وَيُقْبَلُ رُجُوعُهُ، فَكَانَتِ الزَّنْدَقَةُ أَكْبَرَ فِي أَنْفُسِهِمْ مِنَ الِارْتِدَادِ وَمِنْ كُفْرِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى. وَلِذَلِكَ قَالَ ابْنُ الْمُبَارَكِ رَحِمَهُ اللَّهُ: «لَأَنْ أَحْكِيَ كَلَامَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَحْكِيَ كَلَامَ الْجَهْمِيَّةِ»

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Hangi küfür Saîd b. İbrâhîm ve Mâlik b. Enes gibi Medîne fukahasından olan zâtların küfürlerini büyüksediklerinden dolayı tevbeye davet edilmeksizin öldürülmeleri gerektiği görüşünde oldukları bir topluluğun küfründen daha büyüktür? Hâlbuki onlara göre mürted tevbeye davet edilmekte ve onun geri dönüşü kabul edilmektedir. Dolayısıyla onlara göre zındıklık irtidattan, yahudilerin ve hristiyanların küfründen daha büyük bir küfür olmaktadır. Bundan dolayı İbnu'l Mubârek *(rahimehullah)* şöyle demiştir: "Yahudilerin ve hristiyanların sözlerini aktarmam bana Cehmiyye'nin sözlerini aktarmamdan daha sevimlidir."

---

[251] Bunu Mâlik "el-Muvatta"da bir önceki hadisin akabinde bazı lafız farklılıklarıyla birlikte zikretmiştir.

٢٠٦–حَدَّثَنَاهُ الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ الْبَغْدَادِيُّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ شَقِيقٍ، عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ

206- Bunu bize el-Hasen b. es-Sabbâh el-Bağdâdî, Alî b. Şakîk kanalıyla İbnu'l Mubârek'ten tahdis etti.[252]

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: İbnu'l Mubârek doğru söylemiştir. Onların bazı sözleri yahudilerin ve hristiyanların sözlerinden daha korkunçtur. Bundan dolayı Medîne Ehli onların tevbeye davet edilmeksizin öldürülmelerini gerekli görmüştür. Bundan dolayı Ebû Tevbe Ahmed b. Hanbel'e "Hatipleri tevbeye davet edilmez, boyunları vurulur" demiştir. Çünkü hatipler sahip oldukları görüşlerin kötülüğünün farkında oldukları hâlde içlerinden buna bir din olarak inanmışlar, diğer taraftan kendilerini korumak için kendilerini müslüman gibi göstermişler, bunu öldürülmeye karşı bir kalkan kılmışlardır. Onlardan mezhebini iyi bilen bir kimsenin görüşünden döndüğünü neredeyse hiç göremezsin.

Ebû Saîd (ed-Dârimî) dedi ki: Bir gün Yahyâ b. Yahyâ'ya Cehmiyye'nin sözlerini aktarmaya gittim ki ondan onlara karşı verilecek cevapları öğreneyim. O gün onun meclisinde el-Huseyn b. Îsâ el-Bistâmî, Ahmed b. Yûnus el-Kâdî, Muhammed b. Râfi', hatırladığım kadarıyla Ebû Kudâme es-Serahsî ve başka şeyhler vardı. Bunun üzerine beni öfkeyle azarladı. "Sus!" dedi. Onun meclisinde bulunan şeyhler de Cehmiyye'nin sözlerini aktarmamı büyüksediklerinden ve onları kötülediklerinden dolayı bana tepki gösterdiler. Ya onların sözlerini inanarak aktaran kimseler hakkında ne düşünülür? Sonra Yahyâ bana şöyle dedi: "Kur'ân Allah'ın kelâmıdır. Kim onun hakkında şüpheye düşer ya da onun yaratılmış olduğunu söylerse kâfirdir."

٢٠٧–حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ يَحْيَى الْبُوَيْطِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِدْرِيسَ الشَّافِعِيِّ، رَحِمَهُ اللَّهُ، فِي الزِّنْدِيقِ قَالَ: يُقْبَلُ قَوْلُهُ إِذَا رَجَعَ، وَلَا يُقْتَلُ، وَاحْتَجَّ فِيهِمْ بِ ﴿إِذَا

---

252 Tahrici 5 numaralı eserin dipnotunda geçmişti.

جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ} [المنافقون: 1] الْآيَةِ. فَأَمَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَدَعَ قَتْلَهُمْ لِمَا يُظْهِرُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ، وَكَذَلِكَ الزِّنْدِيقُ إِذَا أَظْهَرَ الْإِسْلَامَ كَانَ فِي هَذَا الْوَقْتِ مُسْلِمًا، وَالْمُسْلِمُ غَيْرُ مُبَدِّلٍ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «**أَلَا شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ؟**»

207- Bize Yûsuf b. Yahyâ el-Buveytî, Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî *(rahimehullah)*'tan onun zındık hakkında şöyle dediğini tahdis etti: "Döndüğü zaman sözü kabul edilir ve öldürülmez." eş-Şâfiî onlar hakkında *"Münafıklar sana geldiğinde..." (Münâfikûn, 1)* ayetini delil getirdi ve şöyle devam etti: "Görüldüğü üzere Allah *(azze ve celle)* açığa vurdukları islâmdan ötürü nebîsine onları öldürmekten geri durmasını emretmiştir. Zındık da böyledir. İslâmı açığa vurduğu zaman o anda müslüman olur. Müslüman ise 'dinini değiştiren' değildir. Nitekim Rasulullah *(sallallahu aleyhi ve sellem)* **'Kalbini yardın mı?'** buyurmuştur."

Ebû Saîd (ed-Dârimî) rahimehullah dedi ki: Ben de eş-Şâfiî'nin dediği gibi diyorum: Zındıklar bunu öldürülmeye karşı bir kalkan edinseler de, içlerinde gizlediklerini gizleseler de açığa vurdukları şey kabul edilir ve öldürülmezler. Tıpkı münafıkların yeminlerini kalkan edindikleri, buna rağmen öldürülmelerinin emredilmediği gibi...

Diğer taraftan zındık bizim nezdimizde münafıktan daha beterdir. Zira münafık Resûl'ü ve İslâm'ı inkâr etmekle birlikte içinden Allah *(azze ve celle)*'nin rububiyyetini isbat ederek O'nu ikrar ediyor olabilir. Zındık ise Allah'ın sıfatlarını yok saymakta, resûllerin ve kitapların tamamını inkâr etmektedir. İslâm'da şu Cehmiyye'den başka zındık topluluğu görülmemiştir. Hangi zındıklık görünürde İslâm'ı din edindiği hâlde Kur'ân hakkında içerisinde barındırdığı söz Allah'ı ve Resûlü'nü reddedip *"Bu uydurmadan başka bir şey değildir" (Sâd, 7), "Bu öncekilerin efsanelerinden başka bir şey değildir" (Enfâl, 31), "Bu beşer sözünden başka bir şey değildir" (Müddessir, 25)* diyen Kureyş müşriklerinin sözünü andıran kimsenin zındıklığından daha açıktır?! Nitekim Cehmiyye de aynen böyle söylemiştir. "Bu ancak yaratılmıştır" demiştir. Onların bu hususta Kureyş müşriklerin-

den de önce yaşamış kötü önderleri vardır. Bu önderler nebîlerine şunu söyleyen, Hûd'un kavmi olan Âd'dır: *"Öğüt vermişsin ya da öğüt verenlerden olmamışsın, bizim için birdir. Bu öncekilerin uydurmasından başka bir şey değildir ve biz azaba uğratılacak değiliz." (Şuarâ, 136-138)* Cehmiyye ile onlar arasında ne fark vardır ki onları öldürmekten ve tekfir etmekten sakınalım?!

Onların öldürülmesi ve tekfir edilmesi hususunda hüccet olarak yanımızda sadece Hammâd b. Zeyd'in, Sellâm b. Ebî Mutî'in, İbnu'l Mubârek'in, Vekî'in, Yezîd b. Hârûn'un, Ebû Tevbe'nin, Yahyâ b. Yahyâ'nın, Ahmed b. Hanbel'in ve benzerlerinin -Allah'ın rahmeti hepsinin üzerine olsun- sözleri olsaydı bu hükmü onlardan daha bilgili ve daha önce yaşamış kimselerden almadıkça sırf onların sözüne bakarak bu topluluğu öldürmekten ve tekfir etmekten geri dururduk. Fakat biz onları onlar hakkında Allah'ın kitabından tevil ettiklerimizle, Sünnet'ten rivâyet ettiklerimizle, onlardan aktardığımız avamın ekserisinin bile aklının ereceği açık ve meşhur küfürlere dayanarak tekfir ediyoruz. Yine biz onları Kur'ân hakkındaki sözleri ile kendilerinden önceki ümmetlerin müşriklerini andırmaları sebebiyle tekfir ediyoruz. Bunlardan ayrı olarak onlar sapıkların tevilleriyle Allah'ın sıfatlarını işlevsiz kılarak, O'nun birliğini inkâr ederek, O'nun mekanını bilmeyerek ve arşına istivasını tanımayarak Allah'ın ve Resûlü'nün sözünü reddetmişlerdir. Allah böylece onların perdesini yırtmış, kusurlarını ortaya çıkarmış, içlerindekini dışa vurmuştur. Ne zaman kendileri lehine bir hüccet ortaya koymak isteseler görüşleri daha çelişkili bir hâl almaktadır. Ehli Sünnet de onlara muhâlefet ettiğinden dolayı daha çok sevinmekte, onların içlerinde sakladığı zındıklıklarını daha çok ortaya çıkarmaktadır. Doğruya ileten Allah'tır. Güç ve kuvvet ancak Alî ve Azîm olan Allah iledir. Hamd Alemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Allah seyyidimiz Muhammed'e, nebîlerin ve resûllerin tamamına salât etsin.

Er-Raddu ale'l Cehmiyye Kitabının Sonu. Kopyalanması Yedi Yüz Otuz Beş Yılının Tek Gelen Receb Ayında Dımeşk'in Dışında Kâsiyûn Dağı Eteklerinde Bulunan el-Hâfız Dıyâuddîn -Allah Teâlâ Ona Rahmet Etsin- Medresesi'nde Tamamlandı.

Allah'ım, Bizi Sünnet Üzere Yaşat, Sünnet Üzere Öldür! Amin!

İçindekiler

Hutbetu'l Hace.....5

Musannifin Tercemesi.....7

Mukaddime.....13

Muattıla'nın İnkâr Ettiklerinden Biri Olan Arş'a İman Babı.....27

Rab Tebâreke ve Teâlâ'nın Arş'a İstivâsı, Semâya Yükselmesi ve Mahlûkâttan Ayrı Oluşu Bâbı.....37

İhticâb/Perdelenme Bâbı.....77

Nüzûl/İnme Babı.....81

Şa'bân'ın Ortanca Gecesinde Nüzûl Babı.....91

Arefe Günü Nüzûl Babı.....92

Rab Tebâreke ve Teâlâ'nın Kıyâmet Günü Hesap İçin İnmesi Babı.....92

Allah'ın Cennet Ehli İçin İnmesi Babı.....97

Rü'yet/Allah'ın Görülmesi Babı.....111

Allah Tebâreke ve Teâlâ'nın İlminin Zikri Babı.....145

Allah Tebâreke ve Teâlâ'nın Kelâmına İman Babı.....173

Kur'ân'ın Yaratılmış Olmadığının Delillendirilmesi Babı.....213

Vâkıfe Aleyhine Hüccetlerin Sunulması Babı.....225

Cehmiyye'nin Tekfirinin Hüccetlerinin Sunulması Babı.....229

Zındıkların ve Cehmîlerin Öldürülmeleri ve Küfürlerinden Tevbeye Davet Edilmeleri Babı.....241

Çıkan Kitaplarımız

1- **Tevhid Risaleleri-1**.....*Abdullah Yıldırım*

2- **Kurtuluşun Anahtarı**.....*Hamd b. Ali b. Atik*

3- **Kelimetu-l İhlâs**.....*İbn Receb el-Hanbelî*

4- **Cahiliye Toplumunun Özellikleri**.....*Muhammed b. Abdulvehhab*

5- **İslam Akidesinin Esasları**..... *Ebu Humâm el-Belkâvî*

6- **Cihad**.....*Ahmed b. İbrahim b. Nehhas*

7- **İlme Teşvik**.....*İmam Gazali*

8-**Kuran'ın Gölgesinden Mesajlar** .....*Seyyid Kutub*

9- **Amansız Hastalık Gaflet** .....*Ebu Abdullah Sadık b. Abdullah*

10- **Rasulullah** (sav)**'in İbn Abbas'a Vasiyeti**.....*İbn Receb el-Hanbeli*

11- **Davacın Peygamber Olursa**.....*İbrahim Gadban*

12- **İslam Davetçisine Önemli Notlar**.....*İbrahim Gadban*

13- **İslam Hukuku Açısından TEKFİR**.....*Faruk FURKAN*

14- **Tevhid Risaleleri-2**.....*Abdullah Yıldırım*

15- **Emri bil-Ma'ruf Nehyi anil-Münker**.....*Faruk Furkan*

16- **Sohbet Halkaları İçin MECLİS ÂDABI**.....*Faruk Furkan*

17- **Hicab Risalesi**.....*İbn Useymin*

18- **Anne-Babamla İlişkim Nasıl Olmalı?**.....*Faruk Furkan*

19- **Cihad & Şehadet**.....*Seyyid Kutub*

20- **Yön Veren Yazılar-1**.....*Faruk Furkan*

21- **İslam Kardeşliği**.....*İmam Gazalî*

22- **Vejeteryan Olmak İstiyorum**.....*Faruk Furkan*

23- **Ahdini Yerine Getiren Erler**.....*Ayşe Şimşek*

24- **Davetçinin Yol Azığı**.....*Seyyid Kutub*

25- **Rasulullah (sav)'in Ebu Zer'e Vasiyeti**.....*İbni Receb el-Hanbelî*

26- **İslam'a Göre Hayat**.....*Seyyid Kutub*

27- **Yön Veren Yazılar-2**.....*Faruk Furkan*

28- **Davetin Temel Özelliği**.....*Seyyid Kutub*

29. **İnsan ve Büyük Emanet**.....*Ebu Abdullah Sadık*

30- **İmtihanın Hakikati**.....*Seyyid Kutub*

31- **Tevhidin Anlamı**.....*Seyyid Kutub*

32- **Muayyen Tekfirin Hükmü**.....*İshak b. Abdirrahman*

33- **55 Altın Öğüt**.....*Faruk Furkan*

34- **Yön Veren Yazılar-3**.....*Faruk Furkan*

35- **Tevhid Risaleleri-3**.....*Abdullah Yıldırım*

36- **Allah Sevgisinin Esintileri**.....*İbn Receb el-Hanbelî*

37. **İman ve İzzet**.....*Ebu Abdullah Sadık*

38. **Kıyamete Yakın Zamanda** ..... *İbn Receb el-Hanbelî*

39-**Hanbeli Fıkhına Giriş**.....*Ebu Kudame el-Makdisi*

40. **Şeytanın Tuzakları ve Kurtulma Yolları**.....*İbn Kayyım*

41. **El-Kelimut Tayyib En Güzel Dualar ve Zikirler**.....*İbn Teymiyye*

42. **Es-Sarimul Meslul**.....*İbn Teymiyye*

43- **Yaşam Biçimi Olarak LailaheillAllah**.....*Faruk Furkan*

44- **Kitabut Tevhid** (Kurretu Uyun Muvahhidin) **Şerhi**..*Abdurrahman b. Hasen*

45- **Üç Risale**.....*İbn Receb el-Hanbeli*

46- **El-Cami Sünnet ve Eser Ehlinin Akidesine Dair Risaleler**

47. **Tevhid Risaleleri Kulliyatı**.....*Muhammed b. Abdulvehhab*

48. **Muhtasar Zadul Mead**.....*Muhammed b. Abdulvehhab*

49. **Tevhid Risaleleri-4**.....*Abdullah Yıldırım*

50. **Kalp Hastalıkları ve Tedavi Yolları**.....*İbn Kayyım el-Cevziyye*

51. **El-İbanetu's Suğra**.....*İbn Batta el-Ukberî*

52. **Kitabul İman Şerhi**.....*İbn Receb el-Hanbelî*

53. **Şerhus Sünne**.....*Ebu Muhammed el-Berbehâri*

54. **El-İRCA (Kitabu'l İman)**.....*İmam Ahmed b. Hanbel*

55. **Selefin Katında İman ve Mürcie'ye Reddiye**.....*Adil b. Abdullah*

56. **Bidatçilere Reddiye**.....*İbn Benna el-Hanbelî*

57. **Sabah Akşam Zikirleri**.....*Said el-Kahtani*

58. **Kuran Taşıyıcılarının Ahlakı**..... *İmam el-Âcurrî*

59. **Ehl-i Hadis Müdafaası**..... *Ebû'l Muzaffer es-Sem'ânî*

60. **Zemmu'l Livât**..... *İmam el-Âcurrî*

61. **Cehmmiyye'ye Reddiye**.....*Osman b. Saîd ed-Darimî*

Çıkacak Kitaplarımız (İnşaAllah)

1. Kitabu'z Zühd

Ahmed b. Hanbel

2. Gece Kıyamı ve Teheccüdün Fazileti

İmam el-Acurri

3. Çocuklarla İlgili Hükümler

Ebu Abdullah Adil b. Abdullah Âl-u Hamdan

4. Kitabu't Tevhid (İbtalu't Tendid) **Şerhi**

Hamd b. Ali b. Atîk

5. Kitabu't Tevhid (Fethul Mecid) **Şerhi**

Şeyh Abdurrahman b. Hasen

6. El-İbanetu'l Kûbrâ

İbn Batta el-Ukberî

7. Sahih-i Buharî (Fethul Bâri) Şerhi

İbn Receb el-Hanbelî

Göklerde ne varsa, yerde ne varsa, ikisi arasında ne varsa, toprağın altında ne varsa hepsi kendisinin olan, gaybı bilen, göklerde ve yerde zerre ağırlığı kadar bir şey kendisine gizli kalmayan, yarattıklarının gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilen, onların kazandıklarını da bilen Allah'a hamd olsun. O'na her türlü hamd ile hamd ederiz. O'nu, O kendisini nasıl vasfetmişse, Resûl O'nu nasıl vasfetmişse öyle vasfederiz.

O; Rahmân (Çok Merhametli), Rahîm (Merhameti Bol), Karîb (Yakın), Mucîb (Dualara İcâbet Eden), Mütekellim (Konuşan), Kâil (Söyleyen), Şâî (İsteyen) ve Mürîd (Dileyen) olan, her dilediğini yapan, her şeyden önceki Evvel, her şeyden sonraki Âhir'dir. Önce de sonra da emir O'na âittir. Yaratmak ve buyurmak O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah ne yücedir! En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde ne varsa O'nu tesbih eder. O Azîz'dir (İzzet Sahibidir), Hakîm'dir (Hüküm ve Hikmet Sahibidir). Daraltır ve genişletir. Konuşur. Râzı olur, hoşnutsuzluk gösterir ve öfkelenir. Sever, buğzeder ve hoşlanmaz. Güler. Emreder ve yasaklar. Kerîm bir vechin (yüzün), işiten bir işitişin, gören bir görüşün, açık bir sözün, iki elin, iki kabzanın, kudretin, hâkimiyetin, büyüklüğün ve ezelî ilmin sahibidir. O hep böyleydi ve hep böyle kalacaktır. Arşı üzerine istivâ etmiş ve yarattıklarından ayrılmıştır. Onların hiçbir sırrı O'na gizli kalmaz. İlmi onları kuşatmıştır. Görüşü onlara nüfûz etmiştir. O'nun benzeri bir şey yoktur. O Semî'dir (İşitendir), Basîr'dir (Görendir).

- İşte biz bu Rabbe inanıyoruz. O'na ibâdet ediyoruz. O'na namaz kılıyor ve secde ediyoruz. İbadetini bu sıfatlara sahip olmayan bir ilâha yönlendiren kimse Allah'tan başkasına ibâdet etmektedir. Onun ibâdet ettiği şey ilâh falan değildir. Tanımıyoruz öyle bir ilâhı, bağışlamasını da ummuyoruz. Şehadet ederiz ki Allah'tan başka ilâh yoktur. Tektir ve ortağı yoktur. Muhammed de O'nun kulu ve resulüdür.

İHLAS KİTABEVİ
www.ihlaskitabevi.com
Tel: 0 332 350 46 87

THG 0688114 RRF
U544075